

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSEK ZA PSIHOLOGIJU

DETERMINANTE ILUZIJA SAMOPOBOLJŠANJA U SITUACIJI DOŽIVLJENOG NEUSPEHA

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor:
Prof. dr Snežana Smederevac

Kandidat:
mr Bojana Bodroža

Novi Sad, 2016. godine

**UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET****Ključna dokumentacijska informacija**

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Bojana Bodroža
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Dr Snežana Smederevac, redovni profesor
Naslov rada: NR	Determinante iluzija samopoboljšanja u situaciji doživljenog neuspeha
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda: JI	Srpski / Engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad, 21000, Srbija

Fizički opis rada: FO	(5 poglavlja / 252 stranica / 2 slike / 21 grafikon / 222 reference / 3 priloga)
Naučna oblast: NO	Psihologija
Naučna disciplina: ND	Socijalna psihologija
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Samopoboljšanje, samopotvrđivanje, eksplicitno samopoštovanje, implicitno samopoštovanje, uslovno samopoštovanje
UDK	
Čuva se: ČU	Biblioteka Odseka za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Važna napomena: VN	Nema
Izvod: IZ	(str. 1)
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	13. maj 2010.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: Vladimir Mihić, dr, vanredni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu mentor: Snežana Smederevac, dr, redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu član: Iris Žeželj, dr, docent, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu član: Goran Opačić, dr, vanredni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

**University of Novi Sad
Faculty of Philosophy****Key word documentation**

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Bojana Bodroža
Mentor: MN	Dr Snežana Smederevac, Full Professor
Title: TI	Determinants of self-enhancement in the situation of failure
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian/English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2016.
Publisher: PU	Author reprint
Publication place: PP	Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad, 21000, Srbija

Physical description: PD	(5 chapters / 252 pages / 2 pictures / 21 graphs / 222 references / 3 appendices)
Scientific field SF	Psychology
Scientific discipline SD	Social psychology
Subject, Key words SKW	Self-enhancement, self-verification, explicit self-esteem, implicit self-esteem, contingent self-esteem
UC	
Holding data: HD	The Library of the Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Note: N	None
Abstract: AB	(p. 2)
Accepted on Scientific Board on: AS	13 th of May, 2010
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	<p>president: Vladimir Mihić, PhD, Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad</p> <p>Menthor: Snežana Smederevac, PhD, Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad</p> <p>member: Goran Opačić, PhD, Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade</p> <p>member: Iris Žeželj, PhD, Assistant Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade</p>

SADRŽAJ

Rezime	1
Abstract	2
UVOD	3
MOTIVI ODRŽAVANJA SLIKE O SEBI	4
Motiv samopoboljšanja.....	5
Motiv samopotvrđivanja.....	12
SAMOPOBOLJŠANJE ILI SAMOPOTVRĐIVANJE? FAKTORI KOJI UTIČU NA	
ISPOLJAVANJE SELF MOTIVA	16
Samopoštovanje.....	16
Kvalitativne razlike u samopoštovanju – kongruentnost, uslovnost i stabilnost.....	28
Kognitivna ili afektivna reakcija na negativnu evaluaciju?.....	44
Važnost evaluirane karakteristike ličnosti.....	46
PROBLEM ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE	48
Kvalitativne razlike u samopoštovanju i održavanje slike o sebi.....	48
Validacija konstrukata krhkog samopoštovanja i implicitnog samopoštovanja.....	53
METOD	56
<i>Nacrt istraživanja</i>	56
<i>Uzorak</i>	56
<i>Instrumenti</i>	59
Skala generalnog samopoštovanja.....	59
Test implicitnih asocijacija za merenje implicitnog samopoštovanja (IAT-SE).....	60
Test preferencije ličnih inicijala (NLP).....	64
Skala uslovnog samopoštovanja.....	65
Profil afektivnih stanja (POMS).....	65
Upitnik ličnih atributa (SAQ).....	66
Skala atribucije uspeha na testu.....	66
<i>Varijable</i>	69
Nezavisne varijable.....	70
Moderatorske varijable.....	71
Zavisne varijable.....	73
Uspešnost eksperimentalne manipulacije.....	74
<i>Procedura</i>	75
Prevod, adaptacija i konstrukcija instrumenata.....	75
Glavno istraživanje.....	79
<i>Statistička obrada podataka</i>	82

REZULTATI	86
<i>Deskriptivni podaci</i>	86
<i>Provera uspešnosti eksperimentalne manipulacije</i>	87
<i>Krhko samopoštovanje i samopoboljšavajuće reagovanje na evaluaciju ličnosti</i>	88
Uticaj (in)kongruentnog samopoštovanja na samopoboljšanje	92
Uticaj kombinacija eksplicitnog i uslovnog samopoštovanja na samopoboljšanje	120
<i>Odnos različitih markera krhkog samopoštovanja</i>	137
<i>Konstruktna validnost implicitnog samopoštovanja - odnos IAT-SE i NLP</i>	139
<i>Uticaj važnosti evaluirane karakteristike na samopoboljšanje nakon evaluacije ličnosti</i> ..	140
Uticaj važnosti evaluiranog domena na samopoboljšavajuće reakcije osoba sa (in)kongruentnim samopoštovanjem	141
Uticaj važnosti evaluiranog domena na samopoboljšavajuće reakcije osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog i uslovnog samopoštovanja.....	177
DISKUSIJA	193
Dinamika samopoboljšanja i samopotvrđivanja kod osoba niskog samopoštovanja	193
Samopoboljšanje kod osoba kongruentnog i inkongruentnog visokog samopoštovanja.....	199
Kombinacije uslovnog i eksplicitnog samopoštovanja i samopoboljšavajuće reakcije na (ne)uspeh.....	202
Uticaj uslovnog samopoštovanja na samopoboljšavajuće reakcije na (ne)uspeh.....	206
Afektivne i kognitivne reakcije na evaluaciju: Da li je Šraugerova hipoteza još uvek održiva?	208
Važnost evaluirane karakteristike ličnosti kao determinanta samopoboljšanja	210
Još neki značajni rezultati istraživanja.....	212
Odnos različitih markera krhkog samopoštovanja.....	214
Konstruktna validnost implicitnog samopoštovanja.....	217
Ograničenja i preporuke za buduća istraživanja	220
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	222
LITERATURA	228
PRILOZI	243
<i>Prilog 1: Upitnik za prvu fazu istraživanja</i>	244
<i>Prilog 2: Upitnik za drugu fazu istraživanja</i>	247
<i>Prilog 3: Upitnik za eksperimentalnu fazu istraživanja</i>	250

Determinante iluzija samopoboljšanja u situaciji doživljenog neuspeha

REZIME

Dinamika reagovanja na evaluaciju ličnosti rezultat je uticaja potrebe da se održi pozitivna slika o sebi – tj. motiva samopoboljšanja, i potrebe da se održi postojeća slika o sebi – tj. motiva samopotvrđivanja. Savremena istraživanja pokazuju da, pored nivoa eksplicitnog samopoštovanja, i kvalitativne razlike u samopoštovanju – razlike u nivou implicitnog i uslovnog samopoštovanja, utiču intenzitet i način ispoljavanja ovih motiva. Cilj ovog istraživanja je bio da se utvrdi da li implicitno i uslovno samopoštovanje dovode do razlika u samopoboljšavajućem i samopotvrđujućem reagovanju kod osoba sa niskim i sa visokim samopoštovanjem, kao i da li neki drugi faktori utiču na ispoljavanje ovih motiva.

Na uzorku od 341 studenta psihologije sproveden je eksperiment u kom je testiran uticaj povratne informacije o postignuću na testovima sposobnosti na način afektivnog i kognitivnog reagovanja na to postignuće. Polovina ispitanika je bila uverena da se informacija o postignuću odnosi na sposobnosti koje su važne u svakodnevnom životu, a druga polovina je bila uverena da su testirane sposobnosti irelevantne.

Među osobama kongruentnog i inkongruentnog *niskog* samopoštovanja dobijene su značajne razlike u samopoboljšavajućoj i samopotvrđujućoj motivaciji. Pokazalo se da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem na adaptivniji način uspevaju da zadovolje potrebe za samopoboljšanjem i samopotvrđivanjem, nego osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Osobe sa kongruentnim i inkongruentnim *visokim* samopoštovanjem uglavnom se ne razlikuju u načinu reagovanja na (ne)uspeh, mada neki rezultati sugerišu da osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem imaju intenzivniju potrebu za samopoboljšanjem. Uslovno samopoštovanje uglavnom u interakciji sa eksplicitnim samopoštovanjem nije imalo velikog uticaja na reakcije na evaluaciju, ali jeste samostalno. Poređenje rezultata dobijenih pomoću implicitnog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja sugeriše da se radi o potpuno različitim aspektima kvaliteta samopoštovanja, koji na različit način utiču na dinamiku samopoboljšanja i samopotvrđivanja.

Ključne reči: *samopoboljšanje, samopotvrđivanje, eksplicitno samopoštovanje, implicitno samopoštovanje, uslovno samopoštovanje.*

Determinants of self-enhancement in the situation of failure

ABSTRACT

Individuals' reactions to evaluation of their personality are the result of the need to maintain positive self-image – i.e. self-enhancement motive, and the need to confirm the existing self-image – i.e. self-verification motive. Contemporary research showed that, aside from explicit self-esteem, the expression of these motives is influenced by qualitative differences in self-esteem – i.e. the levels of implicit and contingent self-esteem. The aim of this research was to determine whether implicit and contingent self-esteem lead to different self-enhancing and self-verifying reactions among individuals with high and low explicit self-esteem, as well as to examine some other factors that might influence these motives.

Three hundred and forty one students took part in the experimental study in which they received bogus feedback on two ability tests. The feedback was either positive, negative or no feedback was provided. Half of the participants from all three groups were made to believe that the tests are measuring very important abilities, whereas others were made to believe that the tests are measuring mostly irrelevant abilities. Participants' affective (depressiveness, anxiety, and anger) and cognitive reactions (internal and external attributions, perceived change between ideal and actual self-concept) were measured following feedback on the tests.

Significant differences in reactions to evaluative feedback were found between individuals with congruent and incongruent *low* self-esteem. Individuals with incongruent low self-esteem use more adaptive ways to satisfy needs for self-enhancement and self-verification than individuals with congruent low self-esteem. No differences in reactions to success and failure were found between individuals with congruent and incongruent *high* self-esteem, although some results suggest that persons with incongruent high self-esteem have more intensive need for self-enhancement. Interaction of contingent and explicit self-esteem did not influence reactions to evaluation to a large extent, but contingent self-esteem alone did. The comparison of results obtained with implicit and contingent self-esteem suggests that these are completely different and independent aspects of quality of self-esteem and that they influence the dynamics of self-enhancement and self-verification in a different manner.

Keywords: *self-enhancement, self-verification, explicit self-esteem, implicit self-esteem, contingent self-esteem.*

UVOD

Svi ljudi žele da misle dobro o sebi. Žele da vide sebe kao pametne, uspešne, kompetentne, atraktivne i tome slično. Takođe, ljudi žele da ih i drugi vide kao pozitivne i dobre osobe. Ali šta se dešava kada se ispostavi da osoba nije toliko pametna, uspešna, kompetentna ili atraktivna koliko bi želela da bude? Ovaj rad pokušava da odgovori na pitanja šta ljudi rade da bi sebi dokazali da su osobe sa pozitivnim osobinama, odnosno kako i, što je još važnije, *zašto* to rade? Šta se dešava kada se osoba suoči sa informacijama koje svedoče o njoj kao ne baš toliko dobroj, kompetentnoj, uspešnoj ili atraktivnoj osobi? Ali još važnije pitanje je da li zaista svi ljudi žele da potvrde pozitivnu sliku o sebi? Da li je nekada prihvatljivo imati i izvesne mane, odnosno koju količinu sopstvenih mana smo spremni sebi da priznamo?

Razumevanje sebe predstavlja jedan od bitnih pokretača ljudskog ponašanja. Shvatanje toga šta smo, kakvi smo i čemu stremimo predstavlja osnovu slike o sebi ili self koncepta koja je osnovni organizator i regulator naših ponašanja. Proces upoznavanja sebe dešava se od najranijeg uzrasta kroz usvajanje vrednovanja koje nam drugi šalju (Mead, 1934), informacija koje dobijano poređenjem sa drugima (Festinger, 1954) ili do kojih dolazimo posmatrajući sebe i svoja unutrašnja stanja (Bem, 1967). Od pojavljivanja svesti o sebi kao iskustvenom objektu negde pre kraja druge godine (Amsterdam, 1972) ove informacije postepeno počinju da doprinose procesu samodefinisanja, odnosno igraju ključnu ulogu u izgradnji self koncepta. Izgradnja slike o sebi ne završava na nekom konkretnom uzrastu nego traje ceo život. Iako je self concept relativno stabilan, on je i promenljiv i podložan uticajima novih životnih događaja i informacija tokom celog života.

Neki autori naglašavaju da se na najranijem uzrastu na bazi odnosa sa objektima primarne vezanosti i ranih evaluacija stiče osnova odnosa prema sebi, tzv. automatski self (Paulhus, 1993, prema Koole, Dijksterhuis, & van Knippenberg, 2001), koji je stabilan u dužim vremenskim periodima. Ovaj stav prema sebi koji je često praktikovan i dobro uvežban postaje duboko usađen u strukturu ličnosti te je stoga nesvestan i automatizovan i javlja se u ponašanju onda kada osoba deluje intuitivno i bez mnogo razmišljanja. Međutim, vremenom taj automatski self biva potisnut procesima svesnog učenja kroz koje se usvajaju nove informacije o sebi (Koole et al., 2001), odnosno ličnost, pa i slika koju imamo o sebi se izgrađuje i menja tokom celog života

po uticajem kasnijih životnih iskustava. Kako se te nove informacije o sopstvenoj ličnosti uklapaju u automatizovanu i duboko usađenu sliku o sebi koja je izgrađena u ranom detinjstvu? Na to pitanje odgovore daju motivi održanja slike o sebi.

MOTIVI ODRŽAVANJA SLIKE O SEBI

Informacije relevantne za self sa kojima se osoba susreće kasnije u životu kada je self koncept već izgrađen i relativno stabilan ne bivaju prihvaćene i integrisane u postojeću sliku o sebi pasivno, nego se konsoliduju, reorganizuju i integrišu tako da budu prihvatljive sa aspekta postojećeg iskustva u vezi sa sobom. Self koncept igra aktivnu ulogu u organizaciji i usmeravanju obrade ego relevantnih informacija (Markus, 1977). Stoga se često govori o self motivima – motivima koji upravljaju procesima obrade informacija o sebi. Self motivi, međutim, ne određuju samo koje i kakve će informacije biti usvojene ili ignorisane kroz selektivnu pažnju i pristrasnu obradu informaciju, nego utiču i na aktivano korišćenje bihevioralnih i kognitivnih strategija odabira onih socijalnih i nesocijalnih situacija koje će omogućiti selektivno izlaganje informacijama kakve su za osobu prihvatljive. Dakle, ljudi nastoje da iz sopstvenog okruženja obezbede one informacije o sebi koje će biti najpovoljnije sa aspekta njihovog self koncepta, odnosno dominantnog self motiva. Međutim, pitanje koje se prirodno nameće jeste kakvim informacijama ljudi streme i zašto. Odnosno, kakva je priroda self motiva ili kakvoj slici o sebi ljudi teže?

Iako su još humanistički orijentisani psiholozi srednom XX veka isticali kako je tačna percepcija sebe i sopstvenih kapaciteta značajna za mentalno zdravlje (npr. Jahoda, 1958; Rogers, 1951), istraživanja su pokazala da su ljudi relativno retko motivisani da dobiju realistične informacije o sebi i da su “laskave” informacije mnogo privlačnije, čak iako su nerealne. Potreba koja se ogleda u traženju objektivnih informacija nazvana je motiv samoodređenja (eng. self-assessment; Strube & Roemmele, 1985; Trope & Neter, 1994). Istraživanja upućuju na to da, uprkos tome što objektivno upoznavanje sebe tj. tačna samopercepcija može biti neprijatna, postoje specifični uslovi u kojima motivacija samoodređenja dominira. Ljudi su, na primer, spremni da prihvate informacije o svojim manama ukoliko su nesigurni u pogledu date karakteristike ličnosti ili kada

im takvo vrednovanje može pružiti informacije od značaja (Trope, 1982, prema Tesser, 2003). Takođe, prethodni uspeh ili dobro raspoloženje može doprineti spremnosti za suočavanje sa negativnom informacijom o sebi (Gervey, Igou, & Trope, 2005; Trope & Neter, 1994). Iz toga se može zaključiti da prethodni uspesi povećavaju resurse za suočavanje sa negativnim emocijama koje će uslediti, te na taj način čuvaju osobu od njihovog štetnog uticaja i osnažuju je za prihvatanje negativnog vrednovanja koje može imati dugotrajnu korist.

Međutim, iako se motiv samoodređenja čini veoma značajnim, istraživanja su pokazala da je realistična samopercepcija retka, čak i kada može biti od primarnog adaptivnog interesa za osobu (Jussim, Yen, & Aiello, 1995; Sedikides, 1993). Savremena istraživanja su zato najviše usmerena na ispitivanje motiva samopoboljšanja (eng. self-enhancement) i samopotvrđivanja (eng. self-verification), za koje se pokazalo da su dominantniji i da se češće manifestuju u ponašanju.

MOTIV SAMOPOBOLJŠANJA

Motiv samopoboljšanja¹ se ogleda u nastojanju da se izgradi, održi i potvrdi pozitivna slika o sebi, kao i da se ona odbrani onda kada je osoba suočena sa negativnim informacijama o sebi, da bi se ponovo uspostavila pozitivna slika o sebi (S. C. Jones, 1973; Sedikides & Gregg, 2008). To znači da ljudi imaju potrebu da sebe vide kao ličnosti sa pozitivnim karakteristikama, odnosno kao kompetentne, sposobne, dopadljive, privlačne, moralne itd, odnosno da sebe odbrane od informacija koje ukazuju da takvi nisu. Iako dominira shvatanje samopoboljšanja kao motivacionog koncepta (Baumeister, 1998), neki autori smatraju da ono predstavlja klasu psiholoških fenomena koji uključuju i motivaciju i samopoboljšanje kao crtu ličnosti (Sedikides & Gregg, 2008). U ovom radu bavićemo se isključivo samopoboljšanjem kao self motivom.

U stručnoj literaturi koncept samopoboljšanja javlja se još od '70. godina XX veka (S. C. Jones, 1973), ali se vratio u fokus psihološke nauke nakon objavljivanja rada Tejlora i Brauna o *pozitivnim iluzijama* (Taylor & Brown, 1988). Ovi autori su sumirali rezultate većeg broja

---

¹ Iako je literatura na srpskom jeziku koja se bavi ovom temom malobrojna, u njoj se pojavljuje više prevoda engleskog termina „self-enhancement“. Između ostalog spominju se samounapređivanje, samoosnaživanje i samopoboljšanje. U ovom radu biće korišćen termin samopoboljšanje.

istraživanja i zaključili da među osobama iz nekliničke populacije tj. psihološki zdravim individuama postoji sistematska i trajna pristrasnost u opažanju sebe i sopstvene sredine, koja po pravilu podrazumeva “iskrivljavanje” u pozitivnom smeru. Takoreći, ljudi su veoma pristrasni kada interpretiraju informacije koje se tiču njihove ličnosti i lične sudbine. Ego relevantne informacije često se interpretiraju na način koji omogućava da sebe predstavimo u pozitivnom svetlu, zbog čega se smatra da u osnovi pozitivnih iluzija leži samopoboljšavajuća motivacija. Ključni element u shvatanju pozitivnih iluzija nije samo pozitivno tumačenje ego relevantnih informacija, nego činjenica da je takvo tumačenje često nerealistično, iluzorno, nedovoljno zasnovano na činjenicama, odnosno u izvesnoj meri preuveličano.

Samopoboljšavajuće ponašanje postaje naročito naglašeno u situacijama u kojima je osoba suočena sa nekom vrstom negativne evaluacije sopstvene ličnosti. Stoga su eksperimenti u kojima se ispitanicima daje negativna povratna informacija o nekoj sposobnosti ili osobini ličnosti najčešće korišćena paradigmu za izučavanje ovog self motiva. Ponašanja i kognicije koje ljudi koriste da bi se zaštitili od ego pretnji, održali i osnažili samopoštovanje i redukovali negativan afekat koji nastaje kao posledica negativne evaluacije veoma su brojni i ovde će biti navedene samo neke od njih.

Jedna od kognitivnih samopoboljšavajućih strategija je precenjivanje verovatnoće posedovanja pozitivnih osobina u odnosu na njihovu učestalost kod ostalih ljudi (tj. u odnosu na neki zamišljeni prosek), kao i potcenjivanje sebe u odnosu na prosek u pogledu nepoželjnih karakteristika. Braun ovaj fenomen naziva efekat „boljeg od proseka“ (eng. better than average – BTA; Brown, 2012) i dokazao je da se radi o fenomenu motivacione prirode tj. da u njegovoj osnovi stoji motiv samopoboljšanja. Precenjivanje sopstvenih vrlina u poređenju sa izraženošću tih osobina kod drugih ljudi naročito je izraženo kada se odnosi na karakteristike ličnosti koje su za osobu veoma važne (Brown, 2012, studije 1-4). Uz to, efekat boljeg od proseka se povećava nakon što se osoba suoči sa pretnjom po sopstveno samopoštovanje (Brown, 2012).

Drugo Braunovo istraživanje (Brown, 1991, prema Smederevac & Mitrović, 2006) pokazalo je da nakon neuspeha na testu ljudi aktivno izbegavaju ponovno testiranje iste sposobnosti da bi izbegli neprijatnost ponovnog suočavanja sa sopstvenom nekompetentnošću. Uz to, ljudi često stvaraju izgovor za neuspeh i pre nego što se on desi, da bi se umanjili implikacije koje on može

imati za celokupnu sliku o sebi. Ova strategija izbegavanja negative evaluacije poznata je kao samohendikepiranje (Berglas & Jones, 1978).

Kada nisu u mogućnosti da unapred izbegnu negativnu evaluaciju, ljudi koriste kognitivne strategije koje im omogućavaju da se što bezbolnije nose sa njom. Ove strategije najčešće podrazumevaju selektivno pamćenje i interpretiranje i pristrasno objašnjavanje doživljenog neuspeha. Sedikides i Grin (Green & Sedikides, 2004; Sedikides & Green, 2000, 2004) su izučavali mnemičko zapostavljanje (eng. *mnemic neglect*) – pojavu da ljudi bolje pamte pozitivne nego negativne informacije o sebi. Oni su utvrdili da ljudi selektivno zaboravljaju negativne informacije kada se odnose na sopstvenu ličnost, ali ne i kada se odnose na druge. Sličnu strategiju predstavlja i pojava da nakon sopstvenog neuspeha bolje pamtimo negativne informacije o drugima nego nakon uspeha (Crocker, 1991, prema Blaine & Crocker, 1993), što osobi omogućava da u poređenju sa drugima i ne izgleda tako loše.

Verovatno najviše istraživana strategija samopoboljšanja je odbrambena atribucija (eng. *self-serving bias*) koja podrazumeva pristrasnost u objašnjavanju uzroka sopstvenih uspeha i neuspeha – dok se uspeh pripisuje unutrašnjim faktorima poput sposobnosti, talenta, uloženog truda i slično, odgovornost za neuspeh se prebacuje na spoljašnje faktore poput nesrećnih okolnosti i drugih situacionih determinanti (Bodroža, 2011a; Weary, 1979).

Međutim, negativan feedback o sopstvenoj ličnosti ne samo da je ponekad neizbežan, nego su ljudi najčešće svesni i da je neophodno prihvatiti barem malu količinu informacija o ličnoj nekompetentnosti. U takvim situacijama oni razvijaju strategije za „kontrolu štete“ koje im omogućavaju da minimiziraju uticaj negativne evaluacije na samopoštovanje i sliku koju imaju o sebi. Na primer, ukoliko se suoče sa neuspehom u nekom domenu, ljudi će nastojati da umanje njegov negativan uticaj tako što će tvrditi da ta vrsta kompetencije i nije toliko značajna u životu (Simon, Greenberg, & Brehm, 1995; Brown, 1991, prema Smederevac & Mitrović, 2006).

Iako se ovim ne iscrpljuje lista samopoboljšavajućih strategija, rezultati navedenih istraživanja dovoljno su uverljivi dokazi postojanja pozitivne pristrasnosti u doživljavanju i interpretiranju informacija koje se odnose na našu ličnost. Međutim, pitanje koje se logično nameće je koliko su ljudi svesni ovih pristrasnosti, odnosno da li se radi o nesvesnom procesu tj. samozavaravanju ili o svesnom iskrivljavanju nepovoljnih informacija. Pokazalo se da kada postoji pritisak da se objektivno izveštava o sopstvenom uspehu, ljudi jesu sposobni da budu realistični. Istraživanje

Vilarda i Gramzova (Willard & Gramzow, 2009) je pokazalo da, kada je od studenata je traženo da izveste o svojoj trenutnoj prosečnoj oceni na studijama, ali im je rečeno da će podatak koji su dali biti upoređen sa podacima iz fakultetskog registra, ispitanici su značajno objektivnije navodili sopstvenu prosečnu ocenu, nego kada nije postojao "pritisak realnosti". Iz toga se može izvući zaključak da je samopoboljšanje verovatno bar delimično svestan motivacioni proces, odnosno da se ne radi prosto o lošoj reprodukciji sadržaja iz memorije.

SAMOPOBOLJŠANJE I MENTALNO ZDRAVLJE

Naročito važan aspekt priče o motivu samopoboljšanja jeste pitanje o adaptivnoj vrednosti ovog procesa. Kako je već spomenuto, mnogi autori su isticali važnost tačne samopercepcije za mentalno zdravlje, smatrajući je važnim preduslovom dobre adaptiranosti (npr. Jahoda, 1958; Rogers, 1951). Međutim, Tejlorova i Braun smatraju da empirijski podaci pokazuju da većina psihološki zdravih osoba ispoljava pozitivne iluzije (Taylor & Brown, 1988) iz čega su zaključili da izvesna količina pozitivne pristrasnost sigurno ima adaptivnu vrednost. Ipak, izraženost pozitivnih iluzija mora biti umerena da bi donosila benefit, dok naglašenije „iskrivljenje realnosti“ verovatno vodi u slabiju sposobnost da se kontroliše sopstveno okruženje i budućnost (Taylor & Brown, 1994). Pored toga, oni smatraju da i socijalno okruženje osobe može da toleriše i podstiče samo umereno iluzorne slike o sebi. Shvatanje da je pozitivna distorzija slike o sebi adaptivna samo ako je umerena poznato je kao “optimalna margina iluzije” (Baumeister, 1989). Baumajster ističe da viđenje sebe u umereno pozitivnijem svetlu od onoga što je realno nosi sa sobom afektivne benefite uz istovremeno izbegavanje pragmatičnih rizika koji mogu nastati ukoliko je ta distorzija izraženija. Međutim, izraženije distorzije mogu predstavljati rizik po mentalno zdravlje.

Istraživanja pokazuju da stepen distorzije realnosti u slici o sebi kod mentalno zdravih osoba nije dramatičan. U korist teze o postojanju pozitivnih iluzija govori podatak da su “iskrivljenja” značajno češće okrenuta u pozitivnom smeru tj. da ljudi sebe obično vide kao bolje od proseka ili od nekog objektivnog kriterijuma (npr. Gramzow, Elliot, Asher, & McGregor, 2003; Willard & Gramzow, 2008; Žeželj, 2011). U istraživanjima koja su subjektivnu samopercepciju poredila sa

nekim objektivnim i proverljivim kriterijumom (npr. prosečnom ocenom na studijama ili rezultatom na nekom testu) dobijeno je da stepen iskrivljenja kod većine ljudi ne prelazi iznos od 10% od realnog postignuća (Gramzow et al., 2003; Gramzow & Willard, 2006; Willard & Gramzow, 2009; Žeželj, 2011).

Postoje dokazi da postoje fiziološki procesi koji se mogu smatrati biološkom osnovom pozitivnih iluzija. Tejlorova i saradnici (Taylor, Lerner, Sherman, Sage, & McDowell, 2003a) su utvrdili da osobe sklonije samopoboljšanju već i na bazičnom nivou imaju povoljniji (niži) nivo kortizola – hormona stresa i da su njihove fiziološke reakcije na stres takve da podrazumevaju manje pobuđenje (niži krvni pritisak i puls) tj. nižu reaktivnost na stres, iz čega se može zaključiti da je samopoboljšanje povezano sa boljim psihofiziološkim osnovama mentalnog zdravlja.

Takođe, utvrđeno je da postoji veza između pozitivnih iluzija i fizičkog zdravlja. Na primer, istraživanja koja su se bavila psihološkim posledicama zaraženosti HIV virusom pokazala su da su osobe koje su gajile nerealistički optimizam u vezi sa razvojem bolesti imale duži životni vek od onih koje su imale realističan pogled na svoju bolest (Taylor, Kemeny, Reed, Bower, & Gruenewald, 2000). Ovaj efekat bio je značajan i kada je kontrolisan uticaj brojnih potencijalnih prediktora smrtnosti, kao što su starost, trajanje bolesti, zdravstveni status, brojnost postojećih simptoma HIV-a, depresivnost, prisustvo suicidalnih ideja, korišćenje medikamentozne terapije i slično. Iz toga je zaključeno da sposobnost da se ostane optimističan i da se pronade smisao uprkos pogoršanju zdravstvenog stanja prouzrokovanog HIV-om, ima efekat fiziološke odbrane organizma.

Depresivni realizam. Jedan od važnih dokaza koji se navodi u korist teze da pozitivne iluzije imaju pozitivan efekat na mentalno zdravlje je pojava depresivnog realizma. Istraživanja sugerišu da za razliku od psihološki zdravih osoba za koje su karakteristične pozitivne iluzije, depresivne osobe ne pokazuju opisane pristrasnosti u samopercepciji i percepciji svoje prošlosti i budućnosti.

Depresivne osobe u poređenju sa nedeprisivnim procenjuju da postoji manja verovatnoća da im se dese pozitivni životni događaji, kao i da postoji veća verovatnoća da im se dese negativni životni događaji (Pyszczynski, Holt, & Greenberg, 1987). Takođe, kada se od njih traži da se prisete događaja iz bliske prošlosti, neklinički depresivne osobe u poređenju sa nedeprisivnim osobama se češće prisećaju događaja koji su bili negativni (Pyszczynski, Hamilton, Herring, &

Greenberg, 1989). Depresivne osobe gaje tzv. "depresivni atribicioni stil" koji se sastoji u tome da negativne životne događaje pripisuju sopstvenim zaslugama tj. objašnjavaju ih unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima. Takoreći, depresivci negativne životne događaje vide kao posledicu sopstvenih stabilnih i opštih osobina, što dodatno učvršćuje negativnu sliku koju imaju o sebi (Abramson, Seligman, & Teasdale, 1978; Tennen & Affleck, 1993; Tennen & Herzberger, 1987; Tennen, Herzberger, & Nelson, 1987). Interesantno je i da na osobe sa niskim samopoštovanjem² pozitivni životni događaji imaju štetne efekte: tokom dužeg vremenskog perioda veći broj pozitivnih događaja kod njih dovodi do opadanja fizičkog zdravlja (Brown & McGill, 1989).

Međutim, meta studija depresivnog realizma koju su sproveli Mur i Fresco sugeriše da depresivne osobe nisu potpuno objektivne u svojoj proceni sebe i sopstvene sredine, ali da svakako jesu manje pristrasne od nedeprativnih osoba (Moore & Fresco, 2012). Dakle, depresivni realizam ne podrazumeva potpuno odsustvo samopoboljšanja i pozitivnih iluzija, ali svakako podrazumeva njihovu manju izraženost nego kod nedeprativnih individua.

Tejlorova i Braun (Taylor & Brown, 1988) su u svom radu o pozitivnim iluzijama pružili niz primera koji ukazuju na to da su pozitivne iluzije odraz dobrog mentalnog zdravlja. Pa ipak oko ove teze i danas postoje sporenja (videti Colvin & Block, 1994). Na primer, neka istraživanja pokazuju da dugoročno gledano, pozitivne iluzije ne donose benefit. Kolvin i saradnici (Colvin, Block, & Funder, 1995) su u utvrdili da je samopoboljšavajuća procena sopstvenih karakteristika povezana sa negativnom interpersonalnom percepcijom i to u razmaku od 5 godina od inicijalnog merenja samopoboljšanja (i 5 godina pre i 5 godina nakon). Isti rezultati su dobijeni i kada je „target“ osobu procenjivao obučeni procenjivač i kada su je procenjivali prijatelji.

Paulhus (1998) je utvrdio da „samopoboljšivači“ ostavljaju pozitivan utisak na ljude oko sebe, ali ta impresija vremenom postaje sve negativnija. On zaključuje da samopoboljšanje nije adaptivno sa aspekta interpersonalnih odnosa, ali da njegova adaptivna vrednost leži u vezi sa višim samopoštovanjem i ego rezilijentnošću. To znači da je samopoboljšanje „mešoviti blagoslov“, odnosno da nosi kratkoročne benefite, ali dugoročnu štetu (Paulhus, 1998).

Robins i Bir (Robins & Beer, 2001) su utvrdili da samopoboljšanje, ne samo da nije povezano sa boljim akademskim uspehom u studentskoj populaciji, nego vremenom vodi ka opadanju

---

² poznato je da je nisko samopoštovanje tesno povezano sa depresivnošću (npr. Tennen & Affleck, 1993)

samopoštovanja, smanjenju blagostanja i postepenom udaljavanju od akademske karijere. Autori pretpostavljaju da samopoboljšavajuće strategije pomažu da se kratkoročno reguliše afekat, ali da je osoba vemenom primorana da se suoči sa nerealističnošću izrazito pozitivne slike o sebi, što vodi ka pogoršanju nekih aspekata mentalnog zdravlja.

Da bi razrešila dilemu o prirodi i smeru povezanosti pozitivnih iluzija i mentalnog zdravlja, Tejlorova je sa saradnicima (Taylor, Lerner, Sherman, Sage, & McDowell, 2003b) sprovela istraživanje u kom je korišćen veći broj indikatora samopoboljšanja, kao i veći broj indikatora mentalnog zdravlja. Ispitivane su tri hipoteze o odnosu ovih fenomena. Prema prvoj hipotezi pozitivne iluzije su praćene boljim mentalnim zdravljem (Taylor & Brown, 1988). Prema drugoj hipotezi, izraženije samopoboljšanje vodi ka lošijoj psihološkoj adaptiranosti (Colvin et al., 1995; Paulhus, 1998; Robins & Beer, 2001). Prema trećoj hipotezi veza ovih fenomena je kurvilinearna, tj. do izvesne granice, samopoboljšanje doprinosi boljem mentalnom zdravlju, ali kada ono postane ekscesivno, praćeno je lošijim mentalnim zdravljem – ova hipoteza je poznata kao "optimalna margina pozitivnih iluzija" (Baumeister, 1989). Istraživanje Tajlorove i saradnika je dalo najjasniju potvrdu pretpostavke o pozitivnoj linearnoj vezi, kao i delimičnu potvrdu kurvilinearnog odnosa (iako je ovakav odnos pozitivnih iluzija i mentalnog zdravlja konzistentno objašnjavao manji procenat zajedničke varijanse od linearnog odnosa) (Taylor et al., 2003b). Čak i na indikatoru samopoboljšanja koji je dobijen kao razlika u pozitivnosti samoprocene i procene prijatelja (što je indikator koji su koristili zastupnici hipoteze o negativnoj vezi), dobijena je pozitivna veza sa indikatorima mentalnog zdravlja. Ne samo da su "samopoboljšivači" sebe procenjivali kao mentalno zdravije od onih koji se u manjoj meri samopoboljšavaju, nego su i njihovi prijatelji procenjivali kvalitet tog prijateljstva kao bolji na više različitih indikatora, što je u suprotnosti sa rezultatima istraživanja koja govore o lošim interpersonalnim odnosima „samopoboljšivača“ (Colvin et al., 1995; Paulhus, 1998).

Neke novije studije sugerišu da različiti rezultati studija mogu biti posledica različitih operacionalizacija samopoboljšanja, ali i različitih aspekata adaptiranosti koji su u istraživanjima praćeni (Gramzow et al., 2003; Kwan, John, Kenny, Bond, & Robins, 2004; Willard & Gramzow, 2009). Stoga je meta-studija koju su sproveli Dufner i saradnici (Dufner, Denissen, Gebauer, & Sedikides, 2015) dala dugo iščekivani odgovor na pitanje o odnosu samopoboljšanja i psihološkog blagostanja. Rezultati ove meta-studije pokazali su da je samopoboljšanje

povezano boljom intrapersonalnom adaptiranošću, pod čim se podrazumeva izraženiji pozitivan i manje izražen negativan afekat i veće zadovoljstvo životom. Ova veza postoji čak i kada je adaptiranost procenjena od strane posmatrača, kao i kada su u pitanju podaci iz longitudinalnih studija. Sa druge strane, kada su u pitanju pokazatelji interpersonalne adaptiranosti, utvrđeno je da je samopoboljšanje pozitivno povezano sa socijalnom potentnošću (asertivnošću, socijalnom dominacijom i sl.), negativno sa prosocijalnošću, a da nema korelacije sa popularnošću.

MOTIV SAMOPOTVRĐIVANJA

Motiv koji se često suprotstavlja potrebi za održanjem pozitivne slike o sebi je motiv samopotvrđivanja, koji predstavlja težnju da se afirmiše i održi postojeća slika o sebi, bez obzira na to da li je ona pozitivna ili negativna (Swann, 1983; Swann, Rentfrow, & Guinn, 2002). U osnovi samopotvrđujućih težnji leži potreba da se poveća osećaj kontrole, koherentnosti i predvidivosti (North & Swann, 2009; Swann, 1987; Swann, Stein-Seroussi, & Giesler, 1992). To znači da jednom formirani self koncept osobi omogućuje da zna šta da očekuje, kako da se ponaša i kako da interpretira događaje oko sebe (Brooks, Swann, & Metha, 2011), zbog čega ona nastoji da ga održi i potvrdi.

Ideja o potvrđivanju postojeće slike o sebi podrazumeva da osoba koja ima pozitivnu sliku o sebi želi da afirmiše i potvrdi takvu sliku o sebi i da traga za informacijama koje će je potvrditi. Osobe koje imaju negativnu globalnu sliku o sebi ili bar neke od svojih karakteristika ličnosti ocenjuju kao nepoželjne, težiće da potvrde takvu percepciju sopstvene ličnosti i tragaće za evaluacijama koje takvu sliku o sebi potvrđuju, dok će inkongruentne informacije o sebi na osobu delovati uznemirujuće, provociraće anksioznost i biće averzivne. Iz iznetih predviđanja proizilazi to da motivi samopovrđivanja i samopoboljšanja imaju isti uticaj kod osoba visokog samopoštovanja i verovatno se ne mogu međusobno ni razlučiti: ove osobe uvek tragaju za pozitivnim fidbekom sredine, bilo da to čine iz težnje ka samopoboljšanju ili težnje ka samopotvrđivanju. Međutim, predviđanja konkurentnih teorija se razlikuju kod osoba niskog samopoštovanja koje prema teroiji samopoboljšanja tragaju za pozitivnim, a po teoriji samopotvrđivanja za negativnim fidbekom.

Značajan broj istraživanja potvrđuje tezu o postojanju motiva samopotvrđivanja po kojoj ljudi tragaju za povratnom informacijom o sopstvenoj ličnosti koja će potvrditi ono što oni već misle o sebi. Na kognitivnom nivou pokazalo se da ljudi brže prepoznaju, obrađuju i skladiše informacije koje su u skladu sa postojećom slikom o sebi (sa tzv. self shemama) (F. T. Higgins & Bargh, 1987; Hoefler, Athenstaedt, Corcoran, Ebner, & Ischebeck, 2015). Istovremeno, ljudi u svojoj sredini lakše pronalaze dokaze koji govore u korist onoga što o sebi misle, a izbegavaju njima suprotne tj. nepotvrđujuće dokaze (Markus, 1977).

Kada je u pitanju objašnjavanje sopstvenog ponašanja različitim uticajima, depresivne i usamljene osobe³ svoje uspehe više pripisuju nekontrolabilnim spoljašnjim faktorima nego nedepresivne osobe, koje ga pripisuju unutrašnjim i kontrolabilnim faktorima poput sopstvenih sposobnosti (Anderson, Horowitz, & French, 1983). Ovakav način atribuiranja događaja onemogućava depresivnim i usamljenim osobama da preuzmu odgovornost za sopstvene uspehe i da iz toga izvuku pozitivne implikacije za sliku o sebi. Slično rezultatima Andersona i saradnika, Čendlerova je utvrdila da osobe visokog samopoštovanja pokazuju sklonost da uspehe pripisuju unutrašnjim faktorima, a neuspehe spoljašnjim – dakle da preuzmu ličnu odgovornost za uspeh, a negiraju odgovornost za neuspeh, dok osobe niskog samopoštovanja manje ispoljavaju ovakav atribucioni obrazac (Chandler, Lee, & Pengilly, 1997).

Gizler i saradnici (Giesler, Josephs, & Swann, 1996) su pokazali da je samopotvrđivanje najizraženije kod depresivnih osoba, nešto manje kod osoba niskog samopoštovanja, dok kod osoba visokog samopoštovanja nije utvrđeno, što snažno sugerše da je stepen pozitivnosti slike o sebi značajna odrednica samopotvrđujuće motivacije.

Postoje brojni dokazi da samopotvrđivanje utiče i na interpersonalne odnose koja osoba gradi i održava. Npr. depresivne osobe i osobe sa negativnom slikom o sebi preferiraju interakciju sa onima koji ih vide na negativan ili neutralan način, pre nego one koji ih vide na pozitivan način (Hixon & Swann, 1993; Swann, Wenzlaff, Krull, & Pelham, 1992). U poređenju sa nedepresivnim osobama, depresivne osobe žele da ih prijatelji i intimni partner vide u manje

---

³ Depresivnost i usamljenost visoko koreliraju sa niskim samopoštovanjem (npr. Tennen & Affleck, 1993; Vaux, 1988), zbog čega se podaci o povezanosti depresivnosti i samopotvrđivanja mogu tumačiti kao potvrda teorije samopotvrđivanja.

pozitivnom svetlu (Swann, Wenzlaff, Krull, et al., 1992). Interpersonalno ponašanje u cimerskim odnosima takođe prati samopotvrđujuće obrasce: studenti više cene cimere koji ih vide na način koji je kongruentan sa njihovom slikom o sebi (Katz & Joiner, 2002). Utvrđeno je i da brak sa osobom koja partnera vidi na način koji je značajno različit od načina na koji on ili ona sebe vidi, često vodi ka povlačenju u sebe i češće rezultira razvodom nego brak ili veza sa osobom koja potvrđuje partnerovu sliku o sebi. Takođe, brak sa "samopotvrđujućim partnerom" nosi i veći stepen intimnosti između partnera (L. Campbell, Lackenbauer, & Muise, 2006; De La Ronde & Swann, 1998; Katz & Joiner, 2002; Swann, De La Ronde, & Hixon, 1994).

Ipak u interpersonalnim odnosima dužina trajanja odnosa predstavlja moderirajući faktor koji utiče na to da li će se ispoljiti samopoboljšavajuća ili samopotvrđujuća motivacija, tj. moglo bi se reći da je potrebno vreme da samopotvrđujući obrazac počne da "deluje". Istraživanja pokazuju da dužina veze ima moderirajući uticaj na odnos između traženja samopoboljšavajućeg ili samopotvrđujućeg fidbeka, sa jedne strane, i odbacivanja (Joiner, Katz, & Lew, 1997) i intimnosti između partnera, sa druge (Swann et al., 1994). Što je veza kraća tj. što postoji veći rizik od napuštanja, ljudi će biti motivisaniji da ih partneri vide u pozitivnijem svetlu i biće zadovoljniji vezom i osećaće veću intimnost kada je tako. Međutim, kada je veza trajna, kada postoji stabilnost i manji rizik od napuštanja, ljudi imaju potrebu da ih partner vidi onako kako oni sami sebe vide i biće zadovoljniji i intimniji sa partnerom kada je to tako. To znači da u ovakvom odnosu pozitivno ali nerealistično viđenje partnera može nametati pritisak i visoka očekivanja koja osoba nije u mogućnosti da ispuni.

Na kraju treba napomenuti da, iako je veći broj istraživanja koja su se bavila samopotvrđivanjem sproveden na uzorcima odraslih osoba iz kliničke ili nekliničke populacije, nekoliko istraživanja koja su sprovedena na mlađim uzrastima potvrđuje uzrasnu univerzalnost ovog motiva (Hay, Ashman, van Kraayenoord, & Stewart, 1999; Joiner et al., 1997).

SAMOPOTVRĐIVANJE I MENTALNO ZDRAVLJE

U prethodnom odeljku više puta je spominjana veza između depresivnosti ili niskog samopoštovanja i preferencije negativnog samopotvrđujućeg fidbeka o sopstvenoj ličnosti.

Postoje brojni empirijski dokazi koji pokazuju da se depresivne osobe ponašaju tako da kod drugih ljudi podstiču odbacujuće ponašanje, što za uzvrat dodatno utvrđuje depresiju ovih osoba (Segrin & Dillard, 1992). Opisani začarani krug ponašanja depresivnih osoba savršeno se uklapa u tezu o samopotvrđivanju. Džojner (Joiner, 1995) je pokazao da traženje negativnog fidbeka nije samo povezano sa niskim samopoštovanjem i depresijom, nego i vodi ka produblivanju depresivnog afekta. On je utvrdio da one osobe koje su zainteresovane za negativan fidbek od svojih cimera i koje žive sa cimerima koje ih vide u negativnom svetlu, vremenom postaju depresivnije. Interesantno je i to da je traženje negativnog fidbeka od svoje sredine u većoj meri povezano sa kognitivnim aspektima depresije nego sa emocionalnim (Joiner et al., 1997).

Dakle, može se zaključiti da je samopotvrđivanje povezano sa onim oblicima psihoških problema koji se vezuju za negativnu sliku o sebi. Odnosno, samopotvrđujuća motivacija ne predstavlja faktor rizika za mentalno zdravlje za osobe koje imaju pozitivnu sliku o sebi, ali može imati štetan uticaj na osobe koji imaju negativnu sliku o sebi. Kod takvih osoba samopotvrđivanje dodatno utvrđuje i održava nisko samopoštovanje i depresivnost i stabilizuje nezdrave odnose sa bitnim osobama (North & Swann, 2009).

SAMOPOBOLJŠANJE ILI SAMOPOTVRĐIVANJE? FAKTORI KOJI UTIČU NA ISPOLJAVANJE SELF MOTIVA

Početak zanimanja za self motive '70. I '80. godina XX veka bio je praćen brojnim istraživanjima u oblasti reagovanja na pozitivnu i negativnu evaluaciju u kojima su zastupnici teorija samopoboljšanja i samopotvrđivanja pronalazili dokaze kojima su potvrđivali postojanje jednog ili drugog motiva (npr. Swann, 1983, 1987; Swann, Stein-Seroussi, et al., 1992; Swann, Wenzlaff, Krull, et al., 1992; Swann, Wenzlaff, & Tafarodi, 1992; Taylor & Brown, 1988). Ubrzo je postalo jasno da pitanje nije da li motivi samopoboljšanja i samopotvrđivanja postoje, nego pod kojim okolnostima će se ispoljiti jedan ili drugi motiv, kao i da li postoje individualne razlike u snazi ovih motiva. Pitanje o individualnim razlikama koje determinišu ispoljavanje self motiva počelo je naročito da zaokuplja pažnju istraživača od '90. godina XX veka, a dobilo je naročiti zamah pojavom nove istraživačke paradigme – implicitne socijalne kognicije. U ovom poglavlju biće dat pregled savremenih istraživanja o individualnim razlikama i nekim situacionim faktorima koji determinišu dominantnu motivaciju za održanjem slike o sebi.

SAMOPOŠTOVANJE

EKSPLICITNO SAMOPOŠTOVANJE

Samopoštovanje predstavlja evaluativni aspekt slike o sebi, odnosno globalni osećaj lične vrednosti jedne osobe. Visoko samopoštovanje podrazumeva pozitivnu sliku o sebi i svojim karakteristikama, dok nisko samopoštovanje podrazumeva negativnu sliku o sebi. Ipak negativna slika o sebi kod osoba iz nekliničke populacije je relativno retka, tj. niski skorovi na skalama samopoštovanja u nekliničkoj populaciji su pre povezani sa neutralnom nego sa negativnom slikom o sebi (Baumeister, Tice, & Hutton, 1989; Schimel, Arndt, Pyszczynski, & Greenberg, 2001). Istinski negativno samopoštovanje uglavnom se sreće kod određenih kliničkih kategorija – prvenstveno depresivnih osoba, zbog čega je ova populacija naročito bitna za istraživanja o self motivima.

Bitno je napomenuti da se za upitnički mereno samopoštovanje u poslednjih dvadeset godina koristi termin „eksplicitno“ samopoštovanje da bi se naglasilo to da se radi o svesnom aspektu samovrednovanja, dok se pod „implicitnim“ samopoštovanjem podrazumevaju predsvesni i automatizovani aspekti samoevaluacije o kojima će biti više reči u narednom odeljku.

U kontekstu priče o self motivima, samopoštovanje igra ključnu, tj. definišuću ulogu. Već je dosta toga rečeno o tome da motiv samopotvrđivanja podrazumeva potrebu da se potvrdi postojeća slika o sebi, bilo da je ona pozitivna ili negativna. Pozitivnost i negativnost slike o sebi upravo se i odnose na evaluativnu komponentu self koncepta tj. na nivo samopoštovanja. Sa druge strane, valenca self koncepta, prema početnim formulacijama teorije samopoboljšanja (S. C. Jones, 1973), nije ključni faktor u definisanju istoimenog motiva. Dakle, eksplicitno samopoštovanje predstavlja nužni uslov da bi se diferencirala dva motiva i predstavlja neizostavnu varijablu u istraživanjima koja se bave ovim suprotstavljenim motivima. U odeljku o samopotvrđivanju već je naveden veliki broj istraživanja u kojima je samopoštovanje (ili eventualno depresivnost, čija je jedna od suštinskih odlika i negativna slika o sebi) uključeno kao moderator u analizama reagovanja na evaluaciju ličnosti. Osnovnu potvrdu postojanja motiva samopotvrđivanja u ovim istraživanjima čini interakcija evaluacije ličnosti i nivoa samopoštovanja, dok dobijanje prostog efekta fidbeka predstavlja potvrdu postojanja motiva samopoboljšanja. S obzirom na to da je u odeljku o samopotvrđivanju već opisan veliki broj istraživanja koja govore o značaju eksplicitnog samopoštovanja za reakcije na evaluativni fidbek, na ovom mestu ih nećemo ponovo navoditi, nego ćemo nešto više pažnje u okviru narednog odeljka posvetiti implicitnom samopoštovanju.

IMPLICITNO SAMOPOŠTOVANJE

Budući da je implicitno samopoštovanje jedna od ključnih varijabli kojom će se baviti ovaj rad i da se radi o relativno novom konstrukt za koji se još uvek vezuju neki metodološki problemi i dileme, ovom konstrukt će biti posvećeno nešto više pažnje. Na stranama koje slede biće nešto detaljnije opisana priroda, razvoj i načini merenja implicitnog samopoštovanja, kao i njegov odnos sa eksplicitnim samopoštovanjem, a sve sa ciljem da se da dobar uvid u sam fenomen i u njegov značaj za istraživanja self motiva.

Priču o implicitnom samopoštovanju neophodno je početi teorijom dualnih procesa. Teorija dualnih procesa je naziv za veći broj teorija koje su razvijene relativno nezavisno u različitim oblastima psihologije – prvenstveno u kognitivnoj i socijalnoj psihologiji, a čija je osnovna odlika da razlikuju dva sistema procesiranja informacija iz spoljašnjeg sveta: Sistem 1 i Sistem 2 (Chaiken & Trope, 1999; J. S. B. T. Evans, 2011; Gawronski & Creighton, 2013). Sistem 1 je evoluciono stariji i osnovne karakteristike procesa koji se u njemu odvijaju su brzina, automatičnost, nesvesnost ili predevesnost i odvijanje procesa bez ulaganja napora. Sistem 2 je spor, sekvencijalan, kontrolisan, svestan i nameran. Ovaj sistem je evoluciono mlađi i smatra se da predstavlja unikatno obeležje homo sapiensa, kao i da je povezan sa naslednim razlikama u inteligenciji i kapacitetu radne memorije.

Kada je u pitanju odnos automatskih i kontrolisanih procesa, smatra se da je automatsko procesiranje iz Sistema 1 dominantno i primarno u odnosu na kontrolisano procesiranje u Sistemu 2. Međutim, postoji mogućnost da određeni stimulus sa kontrolisanog pređe na automatski način obrade ili obratno. Vežbanje, ponavljanje, formiranje navika i razvojni procesi imaju centralnu ulogu u usvajanju koncepata i, time, i u prelasku sa svesnog (tj. kontrolisanog) na automatsko procesiranje (Andersen, Moskowitz, Blair, & Nosek, 2007).

Veoma je bitno i to da se utvrđivanje valence tj. pozitivnog ili negativnog značenja nekog stimulusa odvija automatski, a brzina obrade ne zavisi od ekstremnosti valence (Bargh et al, 1989, prema Bargh, 1994). Ovi nalazi potvrđuju evolucionu značaj brzog grubog kategorisanja stimulusa na pozitivne i negativne (npr. evaluativne informacije o sopstvenoj ličnosti), pre bilo kakve druge kategorizacije i obrade pristiglih informacija na svesnom nivou (Swann, Hixon, Stein-Seroussi, & Gilbert, 1990; Zajonc, 1980).

Epštajnova *kognitivno-iskustvena teorija o selfu* (eng. cognitive-experiential self theory – CEST) takođe pripada grupi teorija dualnog procesiranja, a nastala je u oblasti socijalne kognicije i direktno se bavi selfom u kontekstu datih sistema. Epštajn (Epstein, 1994) dva opisana sistema naziva iskustveni (Sistem 1) i racionalni sistem (Sistem 2). Osnovna pretpostavka kognitivno-iskustvene self teorije je da postoje dva sistema kroz koje se ljudi adaptiraju na svet: racionalni i iskustveni. I jedan i drugi sistem obuhvataju konstrukte o sebi i svetu oko sebe, ali su u racionalnom sistemu to *uverenja*, a u iskustvenom su to *implicitna uverenja* ili *scheme* (Epstein, 1994). Scheme su generalizacije koje su izvedene iz emocionalno značajnih iskustava iz prošlosti.

Sve sheme u adaptivnom sistemu su nerazdvojno povezane i isprepletane i utiču jedna na druge. Verbalni sadržaji, također, mogu da pobude reakcije iskustvenog sistema i to prvenstveno onda kada taj verbalni sadržaj ima afektivnu komponentu.

Odluke racionalnog sistema su promišljenost, postojanje namere i ulaganja napora, funkcionisanje u domenu jezika, sposobnost visokog nivoa apstrakcije i odlaganja zadovoljstva. I prema Epštajnovom shvatanju ovaj sistem je evoluciono mlad u odnosu na iskustveni sistem (Epstein, 1994).

Prema CEST, sva ponašanja su produkt zajedničkih operacija ova dva sistema, ali je njihova međusobna dominacija određena različitim faktorima kao npr. individualnim razlikama u stilu razmišljanja⁴, situacionim varijablama (npr. stepen u kom je identifikovano da situacija zahteva formalnu analizu). Emocionalna pobuđenost i prethodno relevantno iskustvo smenjuju balans uticaja ova dva sistema. Svaki od dva sistema – iskustveni i racionalni, funkcioniše i obrađuje informacije po svojim unutrašnjim principima.

Implicitna socijalna kognicija i implicitno samopoštovanje pripadaju iskustvenom sistemu i odvijaju se po principima funkcionisanja ovog sistema, dok eksplicitno samopoštovanje tj. svesni i introspekciji dostupni doživljaj lične vrednosti pripada racionalnom sistemu i odvija se po principima funkcionisanja ovog sistema. Upravo razlike u sistemima iz kojih dolaze imaju ključni uticaj na odlike implicitnog i eksplicitnog samopoštovanja, kao i na konsekvence do kojih oni dovode u ponašanju individue.

KONSTRUKT IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Implicitno samopoštovanje podrazumeva nesvesnu, automatizovanu samoevaluaciju. Pojam je nastao na bazi dokaza o postojanju *automatskog* ili *implicitnog egotizma* koji se odnosi na generalnu ideju da čovek pozitivan stav prema sebi automatski projektuje i na objekte koji su u bilo kakvoj vezi sa njim – npr. na predmete koje poseduje, svoje prijatelje i tome slično

---

⁴ Epštajn je sa saradnicima čak i razvio skalu kojom meri individualne razlike u dva stila mišljenja koji odgovaraju opisanim sistemima: intuitivno-iskustvenom i analitičko-racionalnom. Prvi stil je meren skalom koja je nazvana Vera u intuiciju (eng. faith in intuition), dok je drugi stil mišljenja meren od ranije postojećom Skalom potrebe za kognicijom (eng. need for cognition; Cacioppo & Petty, 1982) koja je samo skraćena i adaptirana.

(Greenwald & Banaji, 1995; J. T. Jones, Pelham, Mirenberg, & Hetts, 2002; Paulhus & Levitt, 1987).

Grinvald i Banadžijeva su dali prvu definiciju implicitnog samopoštovanja prema kojoj je ono *introspektivno neidentifikovani ili pogrešno identifikovani efekat odnosa prema sebi na objekte koji jesu i koji nisu u vezi sa sobom* (Greenwald & Banaji, 1995, str. 11). Ključni momenat u ovoj definiciji predstavlja shvatanje da postoji aspekt našeg samopoimanja koji nije dostupan introspekciji (tj. nije svestan), što predstavlja ključnu razliku u odnosu na dotadašnje shvatanje samopoštovanja. Od pojavljivanja koncepta implicitnog samopoštovanja (u daljem tekstu biće korišćena skraćenica ISP) nastaje potreba da se napravi jasna distinkcija od introspekciji dostupnog i upitnički merenog samovrednovanja, za koje počinje da se koristi naziv eksplicitno samopoštovanje (u daljem tekstu ESP).

Definicija implicitnog samopoštovanja razvijala se i postajala je istančanija kako su napredovala i istraživanja u koja su se njime bavila. Farnham i sradnici ISP definišu kao *samoevaluaciju koja se odvija bez namere i svesti osobe* (Farnham, Greenwald, & Banaji, 1999). Oni ističu da ISP predstavlja transfer emocija koje osoba ima prema sebi na koncepte ili objekte koji su u vezi sa njom samom. Da bi napravila jasnu distinkciju između toga šta ISP jeste, a šta nije i izbegla pogrešna tumačenja, Bosonova naglašava da nesvesni aspekti samopoštovanja (tj. implicitno samopoštovanje) nisu *osećanje* koje je sakriveno od svesti, a koje se pobudi kao odgovor na stimulse u vezi sa sobom. Ono predstavlja *vezu* između sebe kao objekta i rezultirajuće evaluacije. Dakle, ono što je sakriveno od svesti nije osećanje koje je pobuđeno kao odgovor na self, nego činjenica da je self služio kao stimulus koji je pobudio osećanje (Bosson, 2006). Bosonova, dakle, sugeriše da nesvesni ili prešvesni aspekt implicitnog samopoštovanja predstavlja to što osoba nije svesna da je evaluacija određenog objekta uopšte povezana sa njom samom. Konačno, ona definiše ISP kao *subjektivno doživljenu afektivnu orijentaciju prema sebi kao objektu, koja se javlja automatski kao reakcija na stimulse u vezi sa sobom i to u odsustvu svesne kontrole, regulacije ili zaključivanja koje vrše kognitivni procesi višeg reda* (poput racionalnog donošenja odluka, testiranja hipoteza, logike i slično) (Bosson, 2006, str 55).

Pojavljivanje implicitnih mera pratio je i izvestan skepticizam (Tafarodi & Ho, 2006). Zbog toga su njihovi zagovornici ukazivali na nedostatke eksplicitnih mera koje opravdavaju merenje

implicitnih fenomena. Nosek ističe da je pouzdanost rezultata merenja eksplicitnim tehnikama baziranim na introspekciji ograničena iz više razloga (Nosek, Hawkins, & Frazier, 2011):

- 1) motivacija ljudi da izveštavaju o mentalnim sadržajima kojih su svesni je često ograničena;
- 2) mogućnosti ljudi da izveštavaju o mentalnim sadržajima mogu biti ograničene i zbog uslova u kojima se testiranje odvija;
- 3) ljudi nekada imaju ograničene sposobnosti da prevedu mentalne koncepte u verbalni sadržaj (npr. zbog ograničenih kognitivnih kapaciteta koji su u datom momentu utrošeni na nešto drugo) ili
- 4) prosto zato što postoji ograničena svesnost o mentalnim procesima, jer su oni nedostupni ili ograničeno dostupni posmatranju.

Drugi autori navode da su osnovni izvori kontaminacije eksplicitnih mera nedostatak uvida, samozavaravanje i samoprezentacija (Rudolph, Schröder-Abé, Schütz, Gregg, & Sedikides, 2008, str. 273). Istraživanja su, međutim, pokazala da uticaj samoprezentacije postoji, ali je veličina efekta prilično mala (Nosek, 2005).

Kada je u pitanju koncept implicitnog samopoštovanja, postoji još nekoliko značajnih pitanja. Prvo od njih odnosi se na to da li je ISP strukturni koncept tj. komponenta ili je proces. Prema Bosonovoj (Bosson, 2006), nesveni aspekti samopoštovanja nisu prosto komponente tj. izolovane misli ili afektivna stanja. To su procesi tj. sekvence specifičnog koncepta (selfa) i evaluacije koje su toliko često uparivane da su počele hronično da se asociiraju u memoriji i da operišu izvan svesti i namere.

Druga dilema u vezi sa konceptom ISP dolazi otuda što su neka istraživanja pokazala da je ono veoma reaktivno na ego pretnje (J. T. Jones et al., 2002; Rudman, Dohn, & Fairchild, 2007). Pitanje koje se nameće iz ovoga jeste da li je ISP stanje ili crta? Pelham i Hets pretpostavljaju da se uprkos reaktivnosti na spoljašnje događaje (npr. ego pretnje), implicitno samopoštovanje nakon nekog vremena vraća na svoj prvobitni nivo, te da je na duže periode ono trajno i otporno na promenu (Pelham & Hetts, 1999, prema Bosson, Swann, & Pennebaker, 2000). Dakle, ISP kao crta bi bilo prosečno osećanje koje se automatski pobuđuje kao odgovor na objekte povezane sa sobom u različitim situacijama merenja, dok bi ISP kao stanje bilo ono osećanje koje je pobuđeno u jednoj konkretnoj situaciji (Bosson, 2006). Ovakva konceptualizacija ISP nije neobična, jer mnogi autori govore i o eksplicitnom samopoštovanju i kao crti i kao stanju, pa

postoji i posebna skala za merenje eksplicitnog samopoštovanja kao stanja (Heatheron & Polivy, 1991), koja je napravljena u svrhe merenja kratkotrajnih promena u osećanju lične vrednosti najčešće nastalih pod uticajem neke eksperimentalne manipulacije. Podložnost ISP uticajima iz sredine ukazuje da je neophodna stroga kontrola uslova u kojima se sprovodi njegovo merenje (Bosson et al., 2000).

Konačno, potrebno je naglasiti i to da se implicitno samopoštovanje ne smatra potpuno nesvesnim, nego bi se pre moglo svrstati u *predsvesne procese*. To znači da ljudi najčešće jesu svesni svojih implicitnih asocijacija, ali nisu svesni kognitivnih procesa na kojima su one bazirane (Jordan, Logel, Spencer, Zanna, & Whitfield, 2009). Imajući u vidu odlike nesvesnih procesa: automatičnost i nekontrolisanost, efikasnost procesiranja, nedostupnost verbalnoj artikulaciji, sklonost da se operiše u odsustvu svesne refleksije, sklonost da se regulišu prvenstveno afektivne, intuitivne i implicitne informacije; može se reći da nijedna od ovih karakteristika ne implicira da se njihovi efekti (implicitne asocijacije) ne mogu doživeti subjektivno (Bosson, 2006).

RAZVOJ IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Neki autori naglašavaju da se na najranijem uzrastu na bazi odnosa sa objektima primarne vezanosti i ranih evaluacija stiče osnova odnosa prema sebi, tzv. automatski self (Paulhus, 1993, prema Koole et al., 2001), koji je stabilan tokom dužih vremenskih perioda. Ovaj stav prema sebi koji je često praktikovan i dobro uvežban postaje duboko usađen u strukturu ličnosti te je stoga nesvestan i automatizovan, ali vremenom biva potisnut procesima svesnog učenja kroz koje se usvajaju nove informacije o sebi (Koole et al., 2001).

Autori se slažu da implicitno samopoštovanje nastaje na osnovu ranih iskustava osobe, i to pre svega onih vezanih za evaluaciju sopstvene ličnosti (Koole et al., 2001). Rane samoevaluacije postaju mentalne sheme koje strukturiraju tok kognicije, afekata i ponašanja relevantnih za self, a ponavljanje tih aktivacija omogućava njihovu laku dostupnost do te mere da one počnu hronično da se asociraju u memoriji i postanu nevoljne, tj. automatizovane (Bargh & Barndollar, 1996; Bowlby, 1973; Mikulincer, 1995; Smith & Lerner, 1986, sve prema Koole et al., 2001). Ove rane

evaluacije nastavljaju da egzistiraju u memoriji, ali na nesvesnom nivou, zbog čega su nedostupne introspekciji. S obzirom na to da je razvijen ranije, implicitni stav prema sebi biva potisnut procesima svesnog učenja, tako da kasnije biva aktiviran samo u situacijama kada postoji nedostatak kognitivnih kapaciteta ili motivacije za samoposmatranje.

Međutim, implicitno samopoštovanje nije "zacementrirano" iskustvima iz formativnog perioda, nego se na njega i kasnije može uticati. Bakus i saradnici (Baccus, Baldwin, & Packer, 2004) su pokazali da je moguće usloviti implicitno samopoštovanje uparivanjem informacija o sebi tj. lično relevantnih stimulusa sa pozitivnim socijalnim fidbekom (nasmijana lica). Ovaj rezultat u skladu je sa shvatanjima po kojima koren samopoštovanja leži u anticipaciji pozitivnog toplog fidbeka od drugih ljudi tj. koje ističu da je ono bazirano na fundamentalnim asocijacijama između reprezentacija sebe i očekivanja pozitivnog nasuprot negativnom socijalnom fidbeku (Baccus et al., 2004).

Nekoliko istraživanja daje potvrdu da je bitan izvor implicitnog samopoštovanja kvalitet odnosa sa značajnim drugim osobama i to ne samo u ranim iskustvima nego i u kasnijim životnim iskustvima. DeHart i saradnici (DeHart, Pelham, & Tennen, 2006) su utvrdili da deca roditelja koji imaju negujući i topao roditeljski stil imaju više implicitno samopoštovanje, dok deca roditelja koji su prezaštićujući imaju niže implicitno samopoštovanje. Veze između implicitnog samopoštovanja osobe i roditeljskih stilova njenih roditelja su stabilne i kad se kontroliše doprinos eksplicitnog samopoštovanja. U ovom istraživanju ISP i ESP su mereni kod odraslih osoba (studenata), a isti rezultat je dobijen i kad su o roditeljskim stilovima roditelja izveštavali sami ispitanici, kao i kada su njihove majke izveštavale o sopstvenom roditeljskom stilu.

U drugom istraživanju mereno je implicitno samopoštovanje povezano sa odnosima sa drugim osobama (Dewitte, De Houwer, & Buysse, 2008). Tačnije ispitanici su rešavali Test implicitnih asocijacija (jedan od testova kojim se meri ISP – pogledati odeljak o merenju ISP) u kom su sebe kao objekat povezivali sa rečima koje ukazuju na to da su vredni ljubavi ili nisu vredni ljubavi. Pokazalo se da je ovako mereno implicitno samopoštovanje povezano sa negativnim emocijama i mislima koje se javljaju kada osoba zamišlja situaciju u kojoj je napušta partner. Osobe sa nižim ISP su u ovoj situaciji doživljavale više negativnih emocija i misli. To pokazuje da je ISP donekle bazirano i na odnosu sa bitnim drugim osobama iz kasnijih perioda života, a ne samo na odnosu sa ranim figurama vezanosti (Ainsworth, 1969).

Za razliku od eksplicitnog samopoštovanja za koje je utvrđeno da je podložno kulturalnim uticajima (Markus & Kitayama, 1991), implicitno samopoštovanje se pokazalo otpornim na uticaje kulture. Jamaguči i saradnici (Yamaguchi et al., 2007) su utvrdili da je implicitno samopoštovanje u SAD, Japanu i Kini ujednačnog nivoa i pomerenom ka pozitivnom polu dimenzije, tj. da u proseku, ljudi uglavnom imaju pozitivno implicitno samopoštovanje. Autori zaključuju da je pozitivno implicitno samopoštovanje koje je dobijeno i u istočnim i u zapadnim kulturama posledica sličnosti u odgajanju dece, jer se u svim kulturama deci pruža bezuslovna ljubav i prihvatanje.

MERENJE IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

U najčešće korišćene mere implicitnog samopoštovanja spadaju Test implicitnih asocijacija - IAT (eng. Implicit Association Test; Greenwald & Farnham, 2000; Greenwald, McGhee, & Schwartz, 1998) i Test preferencije ličnih inicijala - NLP (eng. Name-Letter Preference ili Initial Preference Task; J. T. Jones et al., 2002; Koole et al., 2001; Nuttin Jr, 1985, 1987), a nešto kasnije pojavili su se i Radi / ne radi test asocijacija (The Go/No-Go Association Task – GNAT; Nosek & Banaji, 2001), Zadatak ocenjivanja dubinski baziranih atributa (Breadth-Based Adjective Rating Task; Karpinski, Steinberg, Versek, & Alloy, 2007) i IAT sa jednom kategorijom (The single category IAT; Karpinski & Steinman, 2006). Ovde će detaljnije biti opisani samo IAT i NLP jer se radi o tehnikama sa najboljim psihometrijskim svojstvima, koje su i najčešće upotrebljivane u istraživanjima.

Test implicitnih asocijacija (IAT) je tehnika koja počiva na činjenici da su semantička znanja u našoj memoriji strukturisana asocijativno. Semantičko znanje ili semantička memorija je skladište ponavljanih i postojanih asocijacija. Self predstavlja centralni element te memorije u kojoj je asocijativno povezan sa mnogim drugim bitnim elementima. U te elemente spadaju i pozitivna i negativna valenca.

IAT predstavlja generalnu tehniku za operacionalizaciju različitih vidova implicitne kognicije preko merenja jačine automatskih asocijacija između koncepata (Greenwald, McGhee & Schwarz, 1998). Pretpostavka koja leži u osnovi primene ove tehnike je da brzina kojom ispitanik može da svrsta reči iz dve nezavisne kategorije – jedne koja je vezana za mereni

koncept i druge koja predstavlja evaluativnu kategoriju tj. atribut, govori o snazi automatskih asocijacija tih kategorija. Predmet merenja varira u zavisnosti od odabranih kategorija reči – tzv. stimulusa. Kod merenja implicitnog samopoštovanja Testom implicitnih asocijacija ispitanicima se izlažu rečima iz kategorija „Ja“/„Drugi“ i „Prijatno“/„Neprijatno“. Procedura se sastoji u merenju vremena reakcije ispitanika na stimulse iz različitih semantičkih kategorija. U različitim fazama testa ispitanika ima zadatak da na stimulse iz dve nezavisne kategorije (ja-prijatno, ja-neprijatno, drugi-prijatno i drugi-neprijatno) reaguje pritiskom istog tastera. Što je asocijacija između koncepta i atributa koji dele istu reakciju jača, vreme reakcije je brže. Odnosno, mera u kojoj ispitanik lakše (tj. brže) asociira „ja“ sa „prijatnim“ u odnosu na „ja“ sa „neprijatnim“ govori o stepenu implicitnog samopoštovanja (Greenwald & Farnham, 2000). Iz toga proizilazi da se skor na IAT-u za merenje implicitnog samopoštovanja računa kao razlika prosečne brzine reakcije na stimulse iz kategorija ja-prijatno i ja-neprijatno kada ti stimulusi dele istu reakciju. IAT ima zadovoljavajuću test-retest stabilnost i split-half pouzdanost (Bosson et al., 2000; Rudolph et al., 2008). Vrednosti ovih parametara uglavnom su ispod granice koja se smatra zadovoljavajućom kada su u pitanju eksplicitne mere, ali se smatraju prihvatljivim kada su u pitanju implicitne mere.

Test preferencije ličnih inicijala (NLP). Dok IAT, kao generalna tehnika, počiva na merenju automatskih asocijacija između koncepata (Greenwald & Farnham, 2000; Greenwald et al., 1998), NLP je baziran na fenomenu automatskog egotizma. Automatski egotizam predstavlja pojavu da ljudi više preferiraju i češće biraju objekte koji su u nekoj vezi sa njima samima u odnosu na objekte koje nisu ni u kakvoj vezi sa njima (Pelham, Carvallo, & Jones, 2005; Ye & Gawronski, 2016). Odnosno, u kontekstu NLP tehnike, implicitni egotizam se sastoji u snažnijoj preferenciji inicijala sopstvenog imena u odnosu na druga slova pisma. Ovu pojavu prvi je empirijski opisao i izmerio Nuttin (Nuttin, 1985, 1987) i to u 12 evropskih zemalja sa različitim jezicima. I druga istraživanja sprovedena u različitim kulturama pokazuju da je NLP efekat stabilan i univerzalan (Koole & Pelham, 2003, prema Krizan, 2008). Takođe je utvrđeno i da se fenomen preferencije ličnih inicijala ne može pripisati efektu proste izloženosti osobe slovima koja čine njegove inicijale (Nuttin, 1987; Jones et al, 2002).

Procedura zadavanja NLP testa se sastoji u tome da ispitanici ocenjuju dopadljivost svih slova abecede tj. azbuke. Pri tome, oni dobijaju lažnu instrukciju da se radi o testu estetske preferencije

jednostavnih stimulusa i uputstvo da odgovaraju brzo, bez previše razmišljanja i intuitivno, čime se nastoji skrenuti njihova pažnja sa pravog predmeta ispitivanja. NLP efekat predstavlja razliku između prosečne preferencije ličnih inicijala u odnosu na sva druga slova. NLP efekat je vremenski stabilan, sa vrednošću test-retest pouzdanosti oko $r=.60$ (Bosson et al., 2000; Koole et al., 2001; Rudolph et al., 2008). Utvrđeno je i da NLP efekat postaje inhibiran kada osoba odgovara svesno i racionalno, a održava se kada osoba odgovara intuitivno (Koole et al., 2001).

MEĐUSOBNI ODNOS RAZLIČITIH MERA IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Istraživanja pokazuju da različite mere ISP međusobno ne koreliraju značajno (Bosson et al., 2000; Rudolph et al., 2008; za obuhvatan pregled istraživanja pogledati Buhrmester, Blanton, & Swann, 2011). Rudolfova i saradnici (Rudolph et al., 2008) smatraju da se iz toga mogu izvući dva moguća zaključka: da implicitno samopoštovanje postoji i da je heterogeno ili da implicitno samopoštovanje ni ne postoji. I drugi autori na sličan način interpretiraju nedostatak dokaza o konvergentnoj validnosti različitih mera implicitnog samopoštovanja. Bossonova i saradnici, na primer, smatraju da bi se iz toga mogla izvesti tri alternativna zaključka: (a) samo neke ili jedna od ovih tehnika meri ISP, dok druge ne mere, (b) nijedna od primenjenih tehnika ne meri ISP ili (c) ISP je multifacetan konstrukt, a različite tehnike njegovog merenja hvataju njegove različite aspekte (Bosson et al., 2000). Rezimirajući veći broj istraživanja koja su ispitivala odnos između IAT i NLP mera implicitnog samopoštovanja, Buhrmester i saradnici zaključuju da je IAT je mera implicitnog afekta, a NLP mera implicitnog egotizma (Buhrmester et al., 2011). Međutim, ostaje nejasno da li se implicitni afekat u vezi sa sobom kao objektom i implicitni egotizam mogu smatrati različitim manifestacijama implicitnog samopoštovanja, uprkos tome što oni očigledno ne koreliraju.

Uprkos pomalo obeshrabrujućim dokazima konstruktne validnosti implicitnog samopoštovanja, istraživanja koja se njime bave ne samo da nisu utihnula, nego su postala još brojnija. Kao argument za dalje ispitivanje i korišćenje opisanih tehnika merenja ISP navodi se prvenstveno to što većina mera implicitnog samopoštovanja uspeva da "uhvati" naglašenu pozitivnu pristrasnost prema sebi i to što mere implicitnog samopoštovanja imaju smislene korelate i konsekvence

(Rudolph et al., 2008, str. 274). Ključni argument koji se u ovakvim diskusijama ističe tiče se sposobnosti mera ISP da predviđaju spontana, nekontrolisana i neverbalna ponašanja (Asendorpf, Banse, & Mücke, 2002; Conner & Barrett, 2005) ili čak opservacije drugih ljudi o ponašanju osobe čije je ISP mereno (M. D. Robinson & Meier, 2005; Rudolph, Schröder-Abé, Riketta, & Schütz, 2010; Spalding & Hardin, 1999). Rudolfova konačno zaključuje da implicitno samopoštovanje uspešno predviđa nekontrolisana tj. spontana ponašanja, dok eksplicitno samopoštovanje predviđa kontrolisana ponašanja merena tehnikama samoprocene (Rudolph et al., 2010; videti i Franck, De Raedt, & Houwer, 2007). Uz to, postoje dokazi da su implicitne mere više povezane sa merama afektivnih stanja nego sa merama kognicije (Bosson et al., 2000; Conner & Barrett, 2005; Oakes, Brown, & Huajian, 2008; M. D. Robinson & Meier, 2005), što je u skladu sa opštim shvatanjem da implicitna kognicija dolazi iz automatskog sistema koji je primarno afektivne prirode, dok se upitnicima samoprocene mere fenomeni koji dolaze iz racionalnog sistema. Interesantno je ipak da neka istraživanja pokazuju da implicitno samopoštovanje korelira sa merama afekta čak i kada je on meren tehnikama samoprocene (Bosson et al., 2000). Iz svega ovoga može se zaključiti da implicitne mere mogu pružiti neki doprinos predikciji određenih fenomena, ali po svemu sudeći prvenstveno u domenu bihevioralnih i afektivnih mera i mera koje ne podrazumevaju racionalno promišljanje.

ODNOS EKSPPLICITNOG I IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Uvođenje konstrukta implicitnog samopoštovanja nametnulo je pitanje odnosa ovog novog konstrukta sa od ranije poznatim i merenim eksplicitnim samopoštovanjem. Istraživanja uglavnom pokazuju da su ovi konstrukti nepovezani ili veoma slabo povezani (Bosson et al., 2000; Greenwald & Farnham, 2000; Jordan, Spencer, Zanna, Hoshino-Browne, & Correll, 2003; Rudolph et al., 2008). Meta studija kojom je ispitivan odnos eksplicitnog samopoštovanja i NLP mere implicitnog samopoštovanja pokazala je da je procenjena populacijska korelacija između njih niska, ali pozitivna ($\rho=.115$) (Krizan & Suls, 2008). Burmester i saradnici su rezimirali veliki broj studija koje su se bavile odnosom IAT mere implicitnog samopoštovanja i eksplicitnog samopoštovanja i zaključiti da ovi konstrukti nisu povezani (Burmester et al.,

2011). Ipak, ovi autori nisu sproveli empirijsku meta-studiju, pa samim tim nisu pružili dokaz za ovakav zaključak u vidu procene populacijske mere njihove povezanosti. Pelham i Hetts (1999, prema Bosson et al., 2000) smatraju da razlog nepovezanosti eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja leži u različitim procesima učenja na kojima su oni zasnovani: ESP je bazirano na svesnom razmatranju sebe i sopstvenih iskustava, ISP je bazirano na automatskom procesiranju i klasičnom uslovljavanju.

U literaturi se sreću dve interpretacije odnosa eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja. Prva proizilazi iz teorije dualnih sistema i po njoj eksplicitno i implicitno znanje o sebi predstavljaju dva distinktivna konstrukta koji proističu iz različitih iskustava učenja, koji imaju različite efekte na misli, osećanja i ponašanja i koji su procesirani preko različitih sistema u mozgu. Prema drugom tumačenju, eksplicitno i implicitno samopoštovanje su izvedeni iz istog sistema znanja, ali imaju svoje jedinstvene karakteristike, jer se implicitno samopoštovanje meri na indirektno načine (Buhrmester et al., 2011).

Konačno, kada su u pitanju self motivi, istraživanja pokazuju da implicitno samopoštovanje samo po sebi nije toliko značajna determinanta reagovanja na negative evaluacije, nego je značajna njegova kombinacija sa eksplicitnim samopoštovanjem. O kombinacijama implicitnog i eksplicitnog samopoštovanja kao faktoru koji determiniše ispoljavanje self motiva detaljno će biti reči u narednom odeljku.

KVALITATIVNE RAZLIKE U SAMOPOŠTOVANJU – KONGRUENTNOST, USLOVNOST I STABILNOST

Poslednje dve decenije obeležilo je interesovanje psihologa za kvalitativne razlike u eksplicitnom samopoštovanju, nasuprot interesovanju samo za nivo samopoštovanja. Rana istraživanja u ovoj oblasti sugerisala su da je visoko samopoštovanje povezano sa nizom adaptivnim ponašanja i sa dobrim mentalnim zdravljem. Pokazalo se da osobe visokog samopoštovanja karakteriše niži nivo depresivnosti (Tennen & Affleck, 1993), anksioznosti i socijalne anksioznosti (Battle, Jarratt, Smit, & Precht, 1988; Leary & Kowalski, 1995; Rawson, 1992), usamljenosti (Vaux, 1988), manja varijabilnost emocionalnih stanja (J. D. Campbell, Chew, & Scratchley, 1991), manja podložnost persuaziji (Janis, 1954) i veće zadovoljstvo životom (Diener, 1984; Myers &

Diener, 1995). Zbog svega ovoga sedamdesetih godina XX veka visoko samopoštovanje je promovisano kao neka vrsta "socijalne vakcine" koja može da pomogne u prevenciji niza problema, uključujući maloletničku trudnoću i narkomaniju (The California Task Force to Promote Self-Esteem and Personal and Social Responsibility, 1990, prema Baumeister, 1998), pa je i roditeljima savetovano da razvijaju visoko samopoštovanje kod svoje dece.

Takođe, visoko samopoštovanje je sistematski povezivano i sa pozitivnim iluzijama i odbrambenim reagovanjem na ego pretnje. Iako su pozitivne iluzije prvo smatrane adaptivnim, takvo viđenje je kasnije dovedeno u pitanje (Colvin et al., 1995; Paulhus, 1998; Robins & Beer, 2001). Dodatnu sumnju u apsolutnu adaptivnost visokog samopoštovanja nametnula su istraživanja koja su ga povezala sa maladaptivnim ponašanjima poput neproaktivne istrajnosti u situaciji neuspeha (McFarlin, Baumeister, & Blascovich, 1984) i interpersonalne agresije (Baumeister, Smart, & Boden, 1996). Postalo je očigledno ne samo to da visoko samopoštovanje nije uvek adaptivno, nego i da među osobama sa visokim samopoštovanjem postoje izvesne razlike koje mogu biti zaslužne za to da li će se ono ispoljiti u svom adaptivnom ili maladaptivnom obliku.

Psiholozi su počeli da tragaju za načinom da opišu i izmere kvalitativne razlike u visokom samopoštovanju. Pažnja je prvenstveno bila usmerena na kvalitativne razlike u visokom samopoštovanju, jer je potreba za diferencijacijom i potekla iz istraživanja visokog samopoštovanja. Forma visokog samopoštovanja koja se je praćena dobrim mentalnim zdravljem i dobrom adaptiranošću nazvana je „**sigurno**“ **samopoštovanje** (sreću se i nazivi istinsko, neodbrambeno i optimalno samopoštovanje). Odlikuju je realistična i stabilna slika o sebi i prihvatanje sopstvenih nesavršenosti (Zeigler-Hill, Besser, & King, 2011), neodbrambeno reagovanje na ego pretnje, neuslovljenost osećaja lične vrednosti očekivanjima drugih ili ispunjavanjem određenih standarda kvaliteta (Crocker & Wolfe, 2001; Johnson & Blom, 2007; Park & Crocker, 2008). Takoreći, osobe koje odlikuje sigurno visoko samopoštovanje ne dovode u pitanje sopstveni osećaj lične vrednosti nakon iskustava pozitivnog i negativnog socijalnog vrednovanja, ne reaguju odbrambeno na negativnu evaluaciju i neuspeh, u odnosu sa drugima preferiraju odnos jednakosti umesto odnosa superiornosti (Kernis & Paradise, 2002).

Nasuprot sigurnom samopoštovanju, postoji maladaptivna forma visokog samopoštovanja koja je nazvana „**krhko**“ **samopoštovanje** (takođe se pojavljuje i naziv odbrambeno samopoštovanje).

Krhko samopoštovanje podrazumeva pozitivan odnos prema sebi koji zahteva stalnu odbranu, potvrđivanje i promociju (Kernis et al., 2005), ranjivost slike o sebi na ego pretnje i oslanjanje na izvestan stepen samozavaravanja (Kernis & Paradise, 2002; Zeigler-Hill et al., 2011). Drugačije rečeno, osobe sa krhkim samopoštovanjem reaguju odbrambeno na neuspeh i negativno socijalno vrednovanje, nisu spremne da prihvate negativnu evaluaciju, imaju snažnu potrebu da zaštite svoju pozitivnu sliku o sebi, kao i da je stalno iznova potvrđuju. Njihov pozitivan self koncept je uslovljen naklonošću i prihvatanjem od strane drugih ljudi, postizanjem željenih uspeha ili dostizanjem određenih standarda kvaliteta, a sve sa ciljem da se održi pozitivna slika o sebi. Sve ovo čini njihovo samopoštovanje veoma ranjivim i nestabilnim (Kernis & Paradise, 2002)

Iz datih opisa već se može naslutiti da se krhko samopoštovanje u većoj meri povezuje sa samopoboljšanjem tj. potrebom da se odbrani i održi pozitivna slika o sebi, dok sigurno visoko samopoštovanje odlikuje spremnost da se prihvate i informacije o sopstvenoj ličnosti koje nisu pozitivne, jer one za ove osobe takve informacije predstavljaju mogućnost za lični razvoj.

Do sada su opisana tri koncepta koja omogućavaju diferenciranje kvalitativnih razlika u samopoštovanju (Kernis & Paradise, 2002), a u ovom radu ćemo o njima govoriti kao *indikatorima* kvaliteta samopoštovanja. To su:

- a) **implicitno samopoštovanje**, odnosno njegova podudarnost (kongruentnost) sa nivoom eksplicitnog samopoštovanja;
- b) **uslovno samopoštovanje** koje govori o uslovljenosti osećaja lične vrednosti ispunjavanjem određenih standarda ili očekivanja drugih i
- c) **stabilnost samopoštovanja** koja se odnosi na stepen svakodnevnih fluktuacija u osećanju lične vrednosti.

U Tabeli 1 sumirani su nazivi za visoko i nisko samopoštovanje različitog kvaliteta koji se sreću u literaturi. U ovom radu kada govorimo o karakteristikama koje omogućavaju registrovanje razlika u kvalitetu samopoštovanja, govorićemo o *indikatorima* kvaliteta samopoštovanja i to su implicitno samopoštovanje, uslovno samopoštovanje i (ne)stabilno samopoštovanje. Kada govorimo o kombinacijama nivoa eksplicitnog samopoštovanja sa svakim od navedenih indikatora kvaliteta samopoštovanja, govorićemo o njihovim *markerima*. Dakle, marker je ustvari kombinacija nivoa samopoštovanja sa određenim indikatorom – npr. kombinacija nivoa implicitnog i eksplicitnog samopoštovanja (tzv. (in)kongruentnost ili diskrepantnost

samopoštovanja), kombinacija nivoa i uslovnosti samopoštovanja ili nivoa i stabilnosti samopoštovanja.

Kada se govori o kvalitetu visokog i niskog samopoštovanja u ovom radu, najčešće će biti korišćeni nazivi koji su prikazani "italic" slovima u Tabeli 1, a to su: krhko (visoko)⁵ samopoštovanje, sigurno (visoko) samopoštovanje, oštećeno samopoštovanje i kongruentno nisko samopoštovanje. Kada bude reči o konkretnom načinu merenja krhkog i sigurnog samopoštovanja, onda ćemo govoriti o (in)kongruentnom visokom samopoštovanju (kao kombinaciji nivoa ISP i ESP), (bez)uslovnom visokom samopoštovanju (kombinaciji nivoa eksplicitnog i uslovnog samopoštovanja) ili (ne)stabilnom visokom samopoštovanju (kombinaciji nivoa eksplicitnog samopoštovanja i stabilnosti samopoštovanja) koji predstavljaju različite operacionalizacije kvalitativnih razlika u visokom samopoštovanju.

Tabela 1. *Kombinacije nivoa eksplicitnog samopoštovanja i indikatora kvaliteta samopoštovanja i nazivi za njihove kombinacije koji se sreću u literaturi*

		EKSPLICITNO SAMOPOŠTOVANJE	
		Nisko	Visoko
IMPLICITNO SAMOPOŠTOVANJE	Nisko	<i>Kongruentno nisko samopoštovanje</i>	<i>Krhko samopoštovanje</i> Odbrambeno samopoštovanje Inkongruentno visoko samopoštovanje Diskrepanтно visoko samopoštovanje Uslovno visoko samopoštovanje Nestabilno visoko samopoštovanje
	Visoko	<i>Oštećeno samopoštovanje</i> "Tračak nade" Nepostojano samopoštovanje Inkongruentno nisko samopoštovanje Diskrepanтно nisko samopoštovanje	<i>Sigurno samopoštovanje</i> Neodbrambeno samopoštovanje Optimalno samopoštovanje Kongruentno visoko samopoštovanje Bezuslovno visoko samopoštovanje Stabilno visoko samopoštovanje

⁵ Ovde se reč "visoko" stavlja u zagradu, jer se podrazumeva da su krhko i sigurno samopoštovanje istovremeno i visoki, dok se za tzv. oštećeno samopoštovanje podrazumeva da je u pitanju nisko eksplicitno samopoštovanje. Stoga u tekstu koji sledi često neće biti napominjano da li je u pitanju visoko ili nisko eksplicitno samopoštovanje, jer se to iz samog naziva podrazumeva.

U narednim poglavljima će biti opisani različiti indikatori kvaliteta samopoštovanja, njihove kombinacije sa nivoom eksplicitnog samopoštovanja i biće dat osvrt na njihove relacije sa samopoboljšavajućim i samopotvrđujućim reagovanjem na negativnu evaluaciju.

KONGRUENTNOST SAMOPOŠTOVANJA: KOMBINACIJE RAZLIČITIH NIVOVA EKSPPLICITNOG I IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Rezultati istraživanja pokazuju da su ESP i ISP nezavisni konstrukti. To znači da je jednako verovatno da osoba ima npr. istovremeno visoko ili nisko i eksplicitno i implicitno samopoštovanje, kao i da ima visok jedan vid, a nizak drugi vid samopoštovanja. Stoga se prirodno nameće pitanje kako se ponašaju i funkcionišu osobe sa različitim kombinacijama nivoa ova dva vida samopoštovanja. Da li različit nivo eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja donosi razlike koje su prvenstveno kvantitativne prirode. Na primer, da li su osobe sa inkongruentnim nivoima ESP i ISP u stepenu izraženosti određenih ponašanja negde između osoba sa kongruentno visokim i kongruentno niskim samopoštovanjem ili inkongruentnost donosi nešto kvalitativno novo? U narednim poglavljima biće razmotreni empirijski podaci koji govore o kognitivnim i bihevioralnim karakteristikama osoba sa različitim kombinacijama nivoa eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja samopoštovanja, sa naročitim akcentom na ponašanja koja su povezana sa samopoboljšanjem i samopotvrđivanjem.

"Sigurno" – kongruentno i "krhko" – inkongruentno visoko samopoštovanje. Jedan od načina merenja sigurnog i krhkog visokog samopoštovanja je preko kombinacije visokog eksplicitnog i niskog implicitnog samopoštovanja. Kombinacija visokog ESP i visokog ISP naziva se kongruentno visoko samopoštovanje i marker je sigurnog samopoštovanja. Kombinacija visokog ESP i niskog ISP predstavlja inkongruentno ili diskrepantno visoko samopoštovanje i marker je krhkog samopoštovanja. Kada se govori o (in)kongruentnosti ESP i ISP, kao referentna tačka uzima sa nivo ESP.

Smatra se da visoko eksplicitno samopoštovanje kod osoba sa krhkim samopoštovanjem ponekad maskira nesigurnosti i sumnje u sebe koje dolaze iz niskog ISP. Diskrepanca između ISP i ESP dovodi do ambivalencije prema sebi koja može motivisati ponašanja čiji je cilj da se

razreši postojeća inkonzistentnost između svesnih i nesvesnih aspekata self koncepta. Osobe sa diskrepantnim visokim samopoštovanjem na svesnom nivou gaje pozitivna osećanja i stavove prema sebi, ali je njihovo samopoštovanje krhko zbog nesigurnosti i sumnji u sebe koje se nalaze "ispod površine", a koje su oličene u niskom implicitnom samopoštovanju. Povremeno suočavanje sa implicitno negativnom slikom o sebi, koje se najčešće dešava kada se osoba susretne sa nekom negativnom evaluacijom, Spencer i saradnici nazivaju "zakerajuće sumnje" (eng. "nagging doubts"; Spencer, Jordan, Logel, & Zanna, 2005). Neuspeh u fokus stavlja inkonzistentnu implicitnu sliku o sebi, što dovodi u sumnju pozitivnu sliku koju osoba održava na svesnom nivou (Jordan et al., 2009; Spencer et al., 2005).

Postoje brojna istraživanja koja ukazuju na izraženu motivaciju osoba sa krhkim samopoštovanjem da održe i osnaže pozitivnu sliku o sebi. Bosson-ova i saradnici su utvrdili da osobe sa diskrepantnim visokim samopoštovanjem u većoj meri sebi predviđaju budućnost bez problema (tzv. nerealistički optimizam; (Taylor & Brown, 1988)), poistovećuju se sa idealizovanim opisom ličnosti i procenjuju da su se veoma blizu svog "idealnog ja" u poređenju sa osobama sa kongruentnim visokim samopoštovanjem i osobama sa niskim samopoštovanjem (Bosson, Brown, Zeigler-Hill, & Swann, 2003). Takođe, u poređenju sa osobama sa kongruentnim visokim samopoštovanjem i osobama sa niskim samopoštovanjem, osobe sa diskrepantnim visokim samopoštovanjem više racionalizuju svoje odluke, ispoljavaju veću unutargrupnu pristrasnost kao vid samopoboljšanja, (Jordan et al., 2003), izraženiji narcizam koji se često povezuje sa odbrambenim ponašanjem (Jordan et al., 2003; Zeigler-Hill, 2006) i više su sklone verbalnoj odbrambenosti kada se od njih traži da pričaju o neprijatnim životnim iskustvima (Kernis, Lakey, & Heppner, 2008).

Tajsova je utvrdila da su osobe visokog samopoštovanja sklonije da se samohendikepiraju u situacijama kada bi uspeh značio posedovanje izuzetnih sposobnosti, nego kada bi neuspeh ukazivao na izuzetno niske sposobnosti (Tice, 1991). Lupien i saradnici (Lupien, Seery, & Almonte, 2010) su pokazali da je ovakav obrazac ustvari specifičan prvenstveno za osobe sa krhkim visokim samopoštovanjem, a ne za osobe sa sigurnim visokim samopoštovanjem. U njihovom istraživanju dobijeno je da osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem ispoljavaju veću sklonost ka samohendikepiranju u odnosu na osobe sa kongruentnim visokim samopoštovanjem i niskim samopoštovanjem (bilo kongruentnim ili nekongruentnim). Međutim,

ovo je važno samo kada su ispitanici očekivali da će raditi veoma težak zadatak. U slučaju neuspeha na ovakvom zadatku, samohendikepirajuća aktivnost omogućava prebacivanje odgovornosti za postignuti rezultat na spoljašnje faktore. Međutim, eventualni uspeh omogućava izvođenje zaključka o izuzetnim sposobnostima, jer je osoba postigla odličan rezultat na teškom testu uprkos otežavajućim okolnostima koje je stvorila samohendikepirajuća aktivnost. Dakle, pokazalo se da strategija samohendikepiranja može biti naročito korisna osobama sa krhkim samopoštovanjem, zbog njihove stalne potrebe za potvrđivanjem sopstvenih kompetencija.

Hofman-Lambird i Man (Hoffman-Lambird & Mann, 2006) želeli su da provere rezultate Baumeistera i saradnika (Baumeister, Heatherton, & Tice, 1993) koji su utvrdili da osobe sa visokim samopoštovanjem imaju smanjenu sposobnost samoregulacije nakon što se suoče sa ego pretnjom. Autori su pošli od pretpostavke da nalazi Baumeistera i saradnika ne važe za sve osobe visokog samopoštovanja, nego samo one sa krhkim visokim samopoštovanjem (Hoffman-Lambird & Mann, 2006). Rezultati su pokazali da su osobe sa diskrepantnim visokim samopoštovanjem imale neuspešniju samoregulaciju nakon što su doživele ego pretnju. Tačnije, ove osobe su sa manjom tačnošću procenjivale svoje šanse za uspeh u budućnosti ukoliko su prethodno doživele pretnju po samopoštovanje. Sa druge strane, osobe sa kongruentnim visokim samopoštovanjem su nakon doživljenog neuspeha bolje regulisale svoje ponašanje tj. tačnije su procenjivale svoje šanse za budući uspeh. Interesantno je i da su osobe sa sigurnim samopoštovanjem nakon uspeha imale manja očekivanja kada je u pitanju budući uspeh u nekoj drugoj aktivnosti, što sugeriše ili da one koriguju svoja očekivanja shodno trenutnom uspehu ili da uspeh ima demotivišući efekat na njih.

Možemo zaključiti da postoji značajan korpus istraživanja koja ukazuju na značajne razlike između osoba sa inkongruentnim (krhkim) i kongruentnim (sigurnim) visokim samopoštovanjem i te razlike se prvenstveno odnose na izraženiju motivaciju za održavanjem i odbranom pozitivne slike o sebi, koja je karakteristična za osobe sa krhkim visokim samopoštovanjem. Treba primetiti i to da, iako autori studija koje su opisane u ovom odeljku to nigde eksplicitno ne spominju, rezultati koji ukazuju da su osobe sa sigurnim visokim samopoštovanjem manje sklone samopoboljšanju od osoba sa krhkim samopoštovanjem, suprotstavljena je ideji da su pozitivne iluzije odraz dobrog mentalnog zdravlja koju zastupaju Tejlorova i Braun (Taylor & Brown, 1988).

Kongruentno i inkongruentno nisko samopoštovanje. Početak istraživanja implicitnog samopoštovanja i njegovih kombinacija sa eksplicitnim samopoštovanjem karakterisalo je fokusiranje prvenstveno na kvalitativne razlike među osobama visokog eksplicitnog samopoštovanja. Istraživači su ubrzo postali svesni nedostatka znanja u vezi sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem i eventualnim postojanjem kvalitativnih razlika i unutar ove grupe. Naime, kombinovanjem različitih nivoa eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja dobijaju se i dve grupe ispitanika sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem: oni sa inkongruentnim i oni sa kongruentnim niskim samopoštovanjem⁶. Međutim, postojeće teorije nisu pružale nikakve hipoteze o razlikama između ovih grupa. Imajući u vidu to da se nisko eksplicitno samopoštovanje često povezuje sa suboptimalnim psihološkim funkcionisanjem, osnovna pretpostavka je bila da kvalitativne razlike u niskom samopoštovanju moraju biti povezane sa razlikama u psihološkom blagostanju i različitim kliničkim poremećajima. Pošto se pri analiziranju kvalitativnih razlika među osobama niskog samopoštovanja ne polazi od određenih teorijskih postavki, o bihevioralnim posledicama kongruentnog i inkongruentnog niskog samopoštovanja se uglavnom govori kroz njihovo međusobno poređenje.

Smatra se da je inkonzistentno nisko samopoštovanje koje se naziva i oštećeno samopoštovanje (Schröder-Abé, Rudolph, & Schütz, 2007) ili nepostojano nisko samopoštovanje (Zeigler-Hill, 2011) nastalo tako što je nekada osoba posedovala visoko i eksplicitno i implicitno samopoštovanje, ali je vremenom svesna slika o sebi postala negativnija zbog nemogućnosti da se ispune preterano visoka očekivanja koja je ona sebi postavila (Jordan et al., 2009; Schröder-Abé et al., 2007; Zeigler-Hill & Terry, 2007).

Istraživanje Bosonove i saradnika (Bosson et al., 2003) je pokazalo da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem više ispoljavaju nerealistički optimizam i više se poistovećuju sa

---

⁶ Ukoliko se posmatraju samo samo inkongruentne kombinacije nivoa ESP i ISP, izvesno je da je kombinacija visokog ESP i niskog ISP češća nego kombinacija niskog ESP i visokog ISP (Dijksterhuis, Albers, & Bongers, 2008). Naime, ljudi su češće motivisani da "konstruišu" visoko ESP nego da konstruišu nisko ESP (Baumeister et al., 1989), jer je upravo ta "konstrukcija" odgovorna za nastajanje inkongruencije između ISP i ESP. Međutim, ukoliko se konstrukcija niskog ESP retko dešava, ređe će se javljati i inkongruentno nisko samopoštovanje. Uzimajući u obzir načine merenja ISP, postavlja se pitanje koja je to vrednost nivoa ISP koja bi se uzimala kao granična između njegovih visokih i niskih nivoa. Istraživači se do sada nisu bavili ovom temom, pa je dominantna praksa u istraživanjima uzimanje medijane kao granične vrednosti u odnosu na koju se ispitanici svrstavaju u jednu ili drugu grupu.

veoma pozitivnim profilom ličnosti od osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Dakle, inkongruentno nisko samopoštovanje je u poređenju sa kongruentnim niskim samopoštovanjem povezano sa snažnijom samopoboljšavajućom motivacijom.

Interesantni su nalazi istraživanja u kojima je ispitivano kako osobe sa niskim (in)kongruentnim samopoštovanjem reaguju na pozitivne životne događaje. Ranija istraživanja su pokazala da osobe sa niskim (eksplicitnim) samopoštovanjem negativno reaguju na pozitivne životne događaje (Brown & McGill, 1989) ili na uspeh (Wood, Heimpel, Newby-Clark, & Ross, 2005). Međutim, Džordan i saradnici su pretpostavili da će reakcije na pozitivne životne događaje zavisiti i od nivoa implicitnog samopoštovanja, te da osobe koje imaju visoko implicitno samopoštovanje u kombinaciji sa niskim eksplicitnim odlikuje "tračak nade" (eng. "glimmer of hope") koji se javlja kada se osoba suoči sa pozitivnim događajem (Jordan et al., 2009). Nekoliko istraživanja govore u prilog ove hipoteze. Logel i saradnici (Logel, Spencer, Wood, et al., 2006, prema Jordan et al., 2009) su ispitanicima davali pozitivan fidbek na testu inteligencije ili nisu davali nikakav fidbek. Osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem su se posle uspeha osećale najlošije – ispoljile su povišenu anksioznosti, pad trenutnog samopoštovanja, kao i brigu da li će ispuniti tuđa očekivanja u budućnosti. Ovaj nalaz sugerise da za osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem uspeh stvara brigu o tome kako u budućnosti da ispune novopostavljene standarde. Za njih trenutno postignuti uspeh znači potencijalni neuspeh u budućnosti. Nasuprot njima, osobe sa niskim ESP i visokim ISP nakon uspeha su bile samouverenije. U drugom istraživanju iste grupe autora (Logel, Spencer, Zanna, Jordan & Sadler, 2006, prema Jordan et al., 2009) studenti su praćeni cele školske godine tako što je na svake dve nedelje mereno njihovo subjektivno blagostanje. Autori su želeli da utvrde kako će uspešnost u ispitnom roku uticati na različite aspekte subjektivnog blagostanja i zadovoljstva životom. Ispitanici sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem su nakon uspešnog ispitnog roka izveštavali o manjem stresu u vezama, manje depresivnosti i povišenom samopoštovanju, što nije utvrđeno kod ispitanika sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Takođe, Šimicu i Pelham (Shimizu & Pelham, 2004) su dobili da je veza između pozitivnih događaja i bolesti bila najснаžнија kod osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem, kao i kod osoba sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem, ali nije dobijena kod osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem. Iz svega navedenog se može zaključiti da osobe sa inkongruentnim

niskim samopoštovanjem uspevaju da profitiraju iz pozitivnih životnih događaja ili da ovi događaji na njih barem nemaju negativan uticaj.

Rezultati istraživanja koji se tiču toga kako osobe sa (in)kongruentnim niskim samopoštovanjem reaguju na neuspeh su, sa druge strane, neusaglašeni. Pokazalo se da diskrepantno nisko samopoštovanje može imati određene benefite kada je u pitanju suočavanje sa neuspehom. Jordan i saradnici (Jordan et al., 2002, prema Spencer et al., 2005) su ispitanicima davali lažnu informaciju da su bili neuspešni na teškom testu intelektualnih sposobnosti. Nakon toga, pružena im je mogućnost da ponovo rade isti test ili da rade test koji meri sposobnosti iz sasvim drugog domena. Pokazalo se da su ispitanici koji su imali kongruentno visoko samopoštovanje, kao i oni koji su imali diskrepantno nisko samopoštovanje češće birali da rade isti test tj. više su istrajavali u aktivnosti, nego ispitanici sa diskrepantnim visokim samopoštovanjem ili kongruentnim niskim samopoštovanjem. Pa ipak, rezultati koji govore u prilog tome da neuspeh ima loš uticaj na osobe sa diskrepantnim niskim samopoštovanjem su brojnija. Kada su izložene negativnom fidbeku o sposobnostima, osobe sa obe kombinacije inkongruentnog samopoštovanja (inkongruentno visoko i inkongruentno nisko samopoštovanje) ispoljile su značajno negativniji afekat nego individue sa kongruentnim niskim i kongruentnim visokim samopoštovanjem (Jordan et al., 2009). Dok su osobe sa sigurnim visokim samopoštovanjem rezilijentne na negativno vrednovanje, a osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem ga prihvataju kao samopotvrđujuće, na osobe sa inkongruentnim nivoima ESP i ISP ono deluje ugrožavajuće, jer se ove osobe fokusiraju na frustraciju i lično razočarenje i verovatno ruminiraju nad tim kako su testove mogle da urade bolje. U skladu sa prethodno iznesenim nalazima je i podatak da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem odlikuje viši maladaptivni perfekcionizam (Zeigler-Hill & Terry, 2007) koji se ogleda u postavljanju izuzetno visokih standarda koje je teško dostići, uz izraženu potrebu da se izbegne neuspeh. Ova forma perfekcionizma (nasuprot adaptivnom perfekcionizmu) je praćena stalnim ličnim preispitivanjem, teškoćom da se oseća zadovoljstvo čak i nakon uspeha i stalna briga o mišljenju drugih. Najmanja greška je pokazatelj neuspeha, pa osoba veruje da će biti odbačena ako je neuspešna. Zbog svega toga maladaptivni perfekcionizam je povezan sa negativim emocijama, emocionalnom reaktivnošću i preteranim oslanjanjem na socijalno poređenje. Na osnovu toga se može pretpostaviti da osobe sa "tračkom nade" tj. osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem, kada njihovo visoko implicitno

samopoštovanje izbije u svest (npr. posle nekog uspeha), počinju da veruju u sopstvene sposobnosti i dobijaju nadu da će biti uspešne u budućnosti. Međutim, visoki standardi koje sebi postavljaju veoma često dovode do razočarenja, što dalje učvršćuje nisko eksplicitno samopoštovanje.

Ako se uporedi visoko ISP koje se javlja u kombinaciji sa niskim eksplicitnim i ono koje se javlja u kombinaciji sa visokim eksplicitnim samopoštovanjem, može se zaključiti da kod prvoavedenih visoko implicitno samopoštovanje nema povoljan uticaj. Visoko ISE koje je diskrepantno sa nivoom ESP može dovesti do negativnih reakcija na neuspeh, jer takvo vrednovanje stavlja u fokus nesvesno održavanu pozitivnu sliku o sebi, što stvara osećaj nelagodnosti koju ove osobe nastoje da redukuju. I maladaptivni perfekcionizam koji karakteriše ove osobe (Zeigler-Hill & Terry, 2007) govori u prilog tome da doprinos visokog ISP psihološkom blagostanju kod ovih osoba nije nedvosmisleno povoljan. Dakle, može se zaključiti da osobe sa diskrepantnim niskim samopoštovanjem ne uspevaju da se odbrane od neuspeha, ali za razliku od osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem uspevaju da profitiraju iz uspeha, jer se u takvim situacijama javlja tzv. "tračak nade" (Jordan et al., 2009).

USLOVNOST SAMOPOŠTOVANJA

Drugi vid kvalitativnih razlika u samopoštovanju predstavljaju razlike u uslovljenosti osećaja lične vrednosti ispunjavanjem određenih standarda kvaliteta ili očekivanja drugih. Ovaj koncept je poznat kao uslovno samopoštovanje. Koncept uslovnog samopoštovanja (eng. contingent self-esteem)⁷ odnosi se na osećanje prema sebi koje je zavisno je od kontinuirane potvrde, tj. od ispunjavanja određenih standarda izvrsnosti ili određenih interpersonalnih ili intrapersonalnih očekivanja (Crocker, 2002a; Kernis et al., 2005; Kernis & Paradise, 2002). Za osobu sa uslovnim samopoštovanjem ključno pitanje nije koliko smatra da vredi tj. da li ima visoko ili nisko samopoštovanje nego šta je potrebno da učini da bi se osećala vrednom. Kada je individua

⁷ U domaćoj literaturi se ponekad sreće i prevod „zavisno“ samopoštovanje. Međutim, smatramo da termin *uslovno* samopoštovanje bolje odražava smisao fenomena. Dodatni argument u prilog korišćenja ovog termina je i to što samopoštovanje koje je u maloj meri ili nije uopšte uslovno možemo nazvati „beuslovno“ samopoštovanje, dok termin „nezavisno“ samopoštovanje ne bi bio adekvatan.

preokupirana sopstvenim postignućima i time kako je drugi vide, njen osećaj lične vrednosti je uslovan, tj. zavisen od kontinuiranog potvrđivanja lične vrednosti.

Ukoliko osoba uslovnog samopoštovanja ne naiđe na željeno odobravanje ili ne ispuni spolja ili iznutra postavljeni standard, javljaju se osećanja bezvrednosti, sramote, besa ili nekompetentnosti. Pretnje samopoštovanju su naročito snažne ukoliko se odnose na domen u koji je osoba sebe investirala, tj. koji je za nju od izrazitog značaja. Na primer, kod osoba čije je samopoštovanje bazirano na spoljašnjem izgledu češće je registrovana zloupotreba alkohola i droga, kao i poremećaji u ishrani (Crocker, 2002b). Žene čije samopoštovanje u većoj meri zavisi od ispunjavanja očekivanja drugih ili dostizanja određenih standarda i koje sebe opažaju manje fizički privlačnim, češće se porede sa modelima iz reklama i, kao posledicu toga, lošije se osećaju (Patrick, Neighbors, & Knee, 2004). Međutim, žene sa uslovnim samopoštovanjem nisu se osećale lošije zbog toga što inače sebe procenjuju kao neprivlačne, nego zbog toga što se češće porede "na gore" tj. sa boljima od sebe.

Postizanje i održavanje visokog samopoštovanja je glavna direktiva u ponašanju osoba uslovnog visokog samopoštovanja, ali je cena koju one zbog toga plaćaju gubitak autonomije – osećanja da su sopstvene akcije bazirane na slobodnoj volji i ličnom izboru (Crocker & Park, 2004). Potreba za potvrđivanjem lične vrednosti se, takođe, suprotstavlja i intrinzičkoj motivaciji u učenju, jer greške, neuspesi i kritike za osobu imaju značenje pretnje, a ne šanse za učenje i razvoj (Crocker & Park, 2004; Deci & Ryan, 2000).

Nasuprot uslovnom nalazi se bezuslovno samopoštovanje. Sopstvena vrednost kod osoba bezuslovno visokog samopoštovanja nije pod znakom pitanja, a uspesi i neuspesi nemaju implikacije po osećaj lične vrednosti, čak i ako vode reevaluaciji akcija i napora (Ryan & Brown, 2003). Dakle, istinski visoko samopoštovanje nije zaslužno nego je jednostavno dato i stoga ne postoji potreba da se ono potvrđuje. Pa ipak, neki autori izražavaju sumnju da postoji u potpunosti bezuslovno samopoštovanje, odnosno ističu da se uvek radi o manjem ili većem uslovnom prihvatanju sebe, kao i da samopoštovanje može biti uslovno u različitim domenima, što opet dovodi do potpuno različitih životnih ishoda (Crocker & Wolfe, 2001).

Visoko samopoštovanje koje je uslovljeno time da li je osoba dobila potvrdu svoje uspešnosti ili da li je prihvaćena od strane drugih marker je krhkog samopoštovanja, dok nezavisnost osećaja lične vrednosti od stalnih uspeha i potvrda od strane drugih predstavlja marker sigurnog

samopoštovanja. Osobe sa visokim uslovnim samopoštovanjem u poređenju sa osobama sa visokim, ali bezuslovnim samopoštovanjem na negativno vrednovanje drugih reaguju većim samoprezentacijskim naporima (Park & Crocker, 2008), na nevernost partnera ili profesionalni neuspeh reaguju izraženijim negativnim afektom i padom trenutnog samopoštovanja (Zeigler-Hill et al., 2011) i imaju više problema uzrokovanih konzumacijom alkohola (Zeigler-Hill, Stubbs, & Madson, 2013).

STABILNOST SAMOPOŠTOVANJA

Treći indikator koji omogućava razlikovanje adaptivne i maladaptivne forme visokog samopoštovanja je stabilnost samopoštovanja. Stabilnost samopoštovanja se definiše kao magnituda kratkotrajnih situaciono uslovljenih fluktuacija u samopoštovanju (Kernis & Paradise, 2002). Stabilnost samopoštovanja obično se meri tako što se od ispitanika traži da u toku četiri do sedam dana jednom ili dvaput dnevno odgovaraju na pitanja iz skale samopoštovanja imajući u vidu to kako se trenutno osećaju. Standardna devijacija distribucije skorova na skali samopoštovanja dobijenih u svim merenjima predstavlja meru (ne)stabilnosti samopoštovanja (Kernis, Cornell, Sun, Berry, & Harlow, 1993; Neiss, Sedikides, & Stevenson, 2006). Što je standardna devijacija rezultata na skali samopoštovanja veća to znači da su fluktuacije u osećanju lične vrednosti kod date osobe veće.

Između stabilnosti i nivoa generalnog samopoštovanja utvrđena je niska negativna korelacija što sugeriše da je nisko samopoštovanje češće praćeno nestabilnošću nego visoko samopoštovanje (Greenier et al., 1999; Kernis et al., 1993). Ipak, to ne znači da ne postoji nestabilno visoko samopoštovanje. Upravo ovakva kombinacija se smatra markerom krkog samopoštovanja, dok je stabilno visoko samopoštovanje marker sigurnog samopoštovanja (Kernis & Paradise, 2002).

Kao i kod uslovnog samopoštovanja, jedna od glavnih odlika nestabilnog samopoštovanja je njegova podložnost uticajima situacija i ishoda koji su potencijalno značajni sa aspekta održavanja osećaja lične vrednosti. Nestabilnost samopoštovanja često se povezuje sa visokom ego involviranošću osobe. Ego involviranost predstavlja evaluativni set koga karakterišu tri isprepletane komponente: pažnja, pristrasnost i generalizacija (Kernis & Goldman, 2003).

Komponenta pažnje odnosi se na usredsređenost na informacije i događaje koji mogu imati evaluativne implikacije za ličnost, pristrasnost se odnosi na interpretaciju dvosmislenih ili za samopoštovanje irelevantnih događaja kao relevantnih, dok komponenta generalizacije podrazumeva povezivanje sopstvene vrednosti sa konkretnim ishodima i događajima (npr. neuspeh na kontrolnom zadatku iz nekog predmeta za osobu oslikava njenu nisku inteligenciju ili bezvrednost). Svaka od ovih komponenti može funkcionisati i na svesnom i na nesvesnom tj. automatizovanom nivou.

Kernis i Goldman (Kernis & Goldman, 2003) su sumirali pet osnovnih odlika i korelata nestabilnog samopoštovanja koji su dobili i empirijsku potvrdu. Prvo, nestabilno samopoštovanje u kombinaciji sa averzivnim događajima može izazvati i podstaći simptome depresivnosti verovatno zato što ove osobe negativne događaje često tumače kao ego relevantne. Drugo, svakodnevni pozitivni i negativni događaji imaju veći uticaj na osobe nestabilnog nego na osobe stabilnog samopoštovanja delom zbog toga što ih ove osobe češće opažaju ili što ih tumače na pristrasan (ego relevantan) način. Treće, osobe nestabilnog samopoštovanja snažnije su motivisane da izbegavaju pretnje po samopoštovanje. Četvrto, magnituda fluktuacija osećaja lične vrednosti direktno korelira sa magnitudom fluktuacija doživljaja u domenu od centralnog značaja (npr. ukoliko je osobi domen fizičkog izgleda veoma bitan, fluktuacije u samopercepciji ove karakteristike imaju veći uticaj na fluktuacije opšteg osećaja lične vrednosti). I peto, osobe nestabilne slike o sebi manje su samodeterminisane i imaju siromašniji self koncept od osoba stabilnog samopoštovanja.

Kada je u pitanju stabilnost kao marker krhkog visokog samopoštovanja, istraživanja pokazuju da su osobe sa nestabilnim visokim samopoštovanjem u poređenju sa onima sa stabilnim visokim samopoštovanjem osetljivije na negativan fidbek o svojoj ličnosti (Kernis et al., 1993) i da doživljavaju veću sumnju u sebe nakon neuspeha, ali i da su hvalisave nakon uspeha (Kernis, Greenier, Herlocker, Whisenhunt, & Abend, 1997), zatim da koriste izgovore za uspeh ne bi li se na taj način samopoboljšavale (Kernis, Grannemann, & Barclay, 1992), na negativna ponašanja partnera reaguju odbrambeno i hostilno (Kernis, 2005) i ispoljavaju više bazične nivoe besa i hostilnosti (Kernis, Grannemann, & Barclay, 1989).

I nisko nestabilno samopoštovanje je praćeno maladaptivnim obrascima ponašanja. Iako se takođe ponašaju ego involvirano kao i osobe sa visokim nestabilnim samopoštovanjem, kod

osoba sa niskim nestabilnim samopoštovanjem ovakva ponašanja imaju prvenstveno samozaštitnu funkciju (Kernis, 1993). Takođe, nisko nestabilno samopoštovanje je povezano i sa nizom faktora rizika ili markera loše psihološke adaptiranosti, kao što su manje izraženo korišćenje samopoboljšavajućih ego-odbrambenih atribucija, viši neuroticizam i depresivnost i negativan stil vezanosti (Greenier, Kernis, & Waschull, 1995).

KONVERGENCIJA RAZLIČITIH MARKERA KRHKOG SAMOPOŠTOVANJA

Na osnovu opisa tri markera krhkog samopoštovanja jasno je da je jedan od ključnih dokaza njihove sičnosti to što su sva tri povezana sa samopoboljšavajućim ponašanjima. Relativno mali broj istraživanja je sproveden sa ciljem da se direktno ispita povezanost tri operacionalizacije krhkog samopoštovanja. Na primer, utvrđeno je da postoje statistički značajne, ali niske do umerene korelacije između uslovnog i nestabilnog samopoštovanja (Crocker & Wolfe, 2001; Kernis et al., 1993; Kernis & Paradise, 2002). Samo jedna studija obuhvatila je sva tri indikatora kvaliteta samopoštovanja i dobijeni su rezultati koji potvrđuju teorijska očekivanja: uslovno i nestabilno samopoštovanje međusobno koreliraju pozitivno, dok implicitno samopoštovanje (mereno preko NLP-a) korelira negativno sa preostala dva indikatora (Kernis et al., 2008).

Međutim, sva navedena istraživanja ispitivala su relacije indikatora kvaliteta samopoštovanja – uslovnog samopoštovanja, implicitnog samopoštovanja i stabilnosti samopoštovanja, ali nisu ispitivane kombinacije ovih indikatora sa nivoom eksplicitnog samopoštovanja. Stoga se može reći da još nijedna studija nije direktno testirala hipotezu o konvergenciji markera krhkog samopoštovanja tj. nije ispitivano da li različiti indikatori krhkog samopoštovanja konvergiraju kod osoba *visokog* samopoštovanja, što bi bila jedina moguća potvrda teze po kojoj su ovo različite operacionalizacije jednog istog konstrukta koji nazivamo krhkim (visokim) samopoštovanjem.

U literaturi se kao dokaz konvergencije tri markera krhkog samopoštovanja uglavnom navodi to da svi uspešno predviđaju sklonost ka samopoboljšavajućim ponašanjima, ali su retka istraživanja u kojima je prediktivna moć tri indikatora ili markera krhkog samopoštovanja ispitivana “rame uz rame”. Kernis i saradnici (Kernis et al., 2008) su pokazali da su tri indikatora krhkog samopoštovanja (uslovnost, nestabilnost i nisko implicitno samopoštovanje) povezana sa

verbalnom odbrambenošću koja se javlja kada osoba govori o neprijatnim životnim iskustvima, kao i sa manjim psihološkim blagostanjem i manjim zadovoljstvom životom. Osobe sa sigurnim samopoštovanjem tj. sa visokim samopoštovanjem koje je stabilno, kongruentno i bezuslovno pokazale su najmanju verbalnu odbrambenost od svih drugih, dok su među osobama niskog samopoštovanja, one sa nestabilnim i nekongruentnim samopoštovanjem pokazale veću odbrambenost onih sa stabilnim i kongruentnim niskim samopoštovanjem (Kernis et al., 2008).

Druga studija koja je takođe direktno adresirala problem prediktivne moći tri markera krhkog samopoštovanja zajedno, je studija Bortona i saradnika (Borton, Crimmins, Ashby, & Ruddiman, 2012). Rezultati ovog istraživanja uglavnom potvrđuju pretpostavku da su inkongruentno visoko samopoštovanje i uslovno visoko samopoštovanje povezani sa odbrambenim ponašanjima poput potiskivanja misli o neuspehu, samokažnjavanja, omalovažavanja testa na kom je doživljen neuspeh i spontanog nametanja misli o neuspehu. Kada je u pitanju stabilnost samopoštovanja, rezultati nisu baš u potpunosti u skladu sa hipotezama. Iako je istraživanje pokazalo da su osobe sa nestabilnim samopoštovanjem sklonije odbrambenom ponašanju, ono je bilo najizraženije kod osoba sa niskim nestabilnim samopoštovanjem, što je u skladu sa istraživanjima o "zakerajućim sumnjama" (Spencer et al., 2005).

Dakle, može se zaključiti da su istraživanja u kojima su direktno ispitivane relacije tri markera krhkog visokog samopoštovanja i u kojima je poređena njihova moć predviđanja samopoboljšavajućeg ponašanja malobrojne. Rezultati ovih istraživanja uglavnom potvrđuju teorijske pretpostavke, mada nisu uvek dosledni.

Međutim, može se reći da nedostaju istraživanja koja bi ukazala na to kakve su razlike među osobama sa niskim samopoštovanjem različitog kvaliteta tj. niskog samopoštovanja koje je praćeno različitim nivoima implicitnog samopoštovanja, uslovnog samopoštovanja ili sa različitom stabilnošću samopoštovanja. Nedovoljno je istraživano i to da li među osobama niskog eksplicitnog samopoštovanja takođe postoje razlike u samopoboljšavajućoj motivaciji koje bi se mogle opisati i predvideti preko navedenih indikatora kvaliteta samopoštovanja. Postoji samo mali broj studija koje su se bavile (in)kongruentnim niskim samopoštovanjem i njihovi nalazi su nedosledni (Jordan et al., 2002, prema Spencer et al., 2005; Jordan et al., 2009; Zeigler-Hill & Terry, 2007), ali nije dovoljno pažnje posvećeno kombinacijama niskog

explicitnog samopoštovanja sa uslovnim i (ne)stabilnim samopoštovanjem. Na osnovu toga se može reći da je ovo oblast istraživanja u kojoj su neophodne kako jasnije teorijske pretpostavke, tako i empirijske provere.

KOGNITIVNA ILI AFEKTIVNA REAKCIJA NA NEGATIVNU EVALUACIJU?

Motivisan inkonzistentnim dokazima o uticaju motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja, Šrauger (Shrauger, 1975) je napravio jedan od prvih pregleda literature iz date oblasti. Najbitniji zaključak koji je ovaj autor izveo bio je da u domenu afektivnih reakcija dominira samopoboljšanje, a u domenu kognicije samopotvrđivanje. Dakle, kada su u pitanju raspoloženje i druge afektivne reakcije na evaluaciju ličnosti, ljudi bez obzira na to kakvu sliku o sebi imaju, reaguju pozitivnim emocijama na uspeh ili pozitivno vrednovanje drugih, a negativnim na neuspeh ili negativnu evaluaciju (Dauenheimer, Stahlberg, & Petersen, 1999; Jussim et al., 1995; Kernis et al., 1993; Quinlivan & Leary, 2005; Swann, Griffin, Predmore, & Gaines, 1987). Nasuprot tome, ljudi nalaze uverljivijim one informacije koje su u skladu sa slikom koju o sebi imaju: npr. konzistentne informacije ocenjuju kao tačnije (Dauenheimer et al., 1999; Jussim et al., 1995; Kernis et al., 1993; Swann et al., 1987), pozitivnije evaluiraju osobu koja je uputila vrednovanje koje je u skladu sa slikom o sebi ili izražavaju veću želju za interakcijom sa tom osobom u odnosu na osobu koja je dala inkonzistentnu evaluaciju (Hixon & Swann, 1993; D. T. Robinson & Smith-Lovin, 1992; Swann, Wenzlaff, Krull, et al., 1992; Swann, Wenzlaff, & Tafarodi, 1992). Drugačije rečeno, suština Šraugerovog zaključka bi se mogla izraziti na sledeći način: ljudi su, bez obzira na to da li imaju visoko ili nisko samopoštovanje, zadovoljniji i srećniji nakon pozitivne evaluacije nego nakon negativne, ali će osobe niskog samopoštovanja uverljivijom smatrati negativnu, a osobe visokog samopoštovanja pozitivnu evaluaciju svoje ličnosti. Šraugerov zaključak o dominaciji samopoboljšanja u afektivnom, a samopotvrđivanja u kognitivnom domenu potvrdila je i savremena empirijska meta-studija (Kwang & Swann, 2010). Šraugerova hipoteza implicira da osobe niskog samopoštovanja nakon evaluacije dolaze u neku vrstu motivacione ambivalentnosti, jer se nalaze rastrzane između pozitivne slike o sebi koja je privlačna i poželjna, sa jedne strane, i negativne slike koja je uverljivija jer je u skladu sa

prethodnim iskustvom i znanjem o sebi, sa druge strane. Ovaj fenomen Svan i saradnici nazvali su “kognitivno-afektivna unakrsna paljba” (eng. cognitive-affective crossfire; Swann et al., 1987). Pokazalo se da kognitivno-afektivna unakrsna paljba ima negativne posledice po interpersonalne odnose. Kod žena sa prekomernom težinom nezadovoljstvo sopstvenim izgledom i problemi sa ishranom povezani su sa potrebom da od intimnog partnera dobiju samopotvrđujući negativan fidbek o sopstvenom telu, kao i sa stvarnim dobijanjem takvog fidbeka (L. Evans & Stukas, 2007). Međutim, dobijanje negativnog fibeka o sopstvenom izgledu kod ovih žena je dovodi do manjeg zadovoljstva intimnom vezom. Dakle, rezultati potvrđuju da na kognitivnom nivou ljudi teže samopotvrđujućim informacijama o sebi, ali istovremeno kod osoba sa negativnom slikom o sebi te samopotvrđujuće negativne informacije izazivaju negativne afektivne reakcije. Negativan fidbek o ličnosti, koji su osobe niskog samopoštovanja spremne da prihvate, dodatno učvršćuje i produbljuje depresiju upravo zbog toga što, iako je za osobu tačan, on je ipak neprijatan.

Studija u kojoj je ispitivan uticaj fidbeka i samopoštovanja i na emotivna stanja merena samoprocenom, kao i na fiziološki merena i neverbalno ispoljena emocionalna stanja (krvni pritisak i neverbalno ispoljene emocije procenjene od strane nezavisnih posmatrača), pokazala je da na nivou samoprocenjenih afektivnih stanja dominira samopoboljšanje, što je u skladu sa Šraugerovom hipotezom. Ali rezultati su pokazali da na nivou neosvešćenih emocionalnih reakcija dominira samopotvrđivanje (Ayduk, Gyurak, Akinola, & Mendes, 2013) – suprotno Šraugerovim pretpostavkama. Dakle, iako su osobe i niskog i visokog samopoštovanja u jednakoj meri tvrdile da se loše osećaju nakon negativne evaluacije, osobe visokog samopoštovanja su nakon neuspeha ispoljavale veću reaktivnost krvnog pritiska i negativniji afekat na neverbalnom nivou od osoba niskog samopoštovanja. Ovakvi rezultati sugerišu da se samopotvrđivanje ipak ispoljava na nivou neosvešćenih afektivnih reakcija koje nije moguće svesno kontrolisati. Takođe, nalazi posredno upućuju i na zaključak da ljudi nisu sposobni ili voljni da potpuno objektivno izveštavaju o svojim emocijama.

Kada su u pitanju razlike između osoba krhkog i sigurnog visokog samopoštovanja ili između osoba oštećenog i konzistentnog niskog samopoštovanja, Šraugerova hipoteza ne pruža mogućnost da se predvide razlike u njihovom kognitivnom i afektivnom odbrambenom reagovanju, jer se njegova hipoteza odnosi samo na razlike u nivou (eksplicitnog)

samopoštovanja. Zbog toga savremena istraživanja koja se bave self motivima najčešće ni ne ekspliciraju hipoteze koje se tiču eventualnih razlika u kognitivnim i afektivnim reakcijama na negativnu evaluaciju, nego se najčešće očekuje da će u oba domena dominirati samopoboljšanje. Imajući u vidu neintegrisanost nalaza nešto starijih istraživanja koja govore o tome da se u različitim domenima reagovanja javlja različita motivacija, i novijih istraživanja koja kada se bave self motivima u obzir uzimaju i kvalitativne razlike u samopoštovanju, čini se da je neophodno u budućnosti integrisati sve ove faktore u jednoj istraživačkoj paradigmi i, po mogućnosti, formulisati jasne hipoteze koje se tiču njihovog uticaja.

VAŽNOST EVALUIRANE KARAKTERISTIKE LIČNOSTI

Već i laičko promišljanje o tome koji bi faktori mogli uticati na način na koji će ljudi reagovati na uspeh ili neuspeh navelo bi na zaključak da važnost domena u kom je postignut (ne)uspeh mora biti značajan. Očekivali bismo da ljudi više žele da budu pozitivno evaluirani i uspešni u pogledu onih stvari koje su im važne nego u pogledu stvari koje su im u životu irelevantne. Iz toga se može pretpostaviti da će u slučaju kada se evaluaciju ličnosti odnosi na nešto važno ljudi biti spremniji da prihvate pozitivan fidbek i da će ih takva informacija više obradovati. Sa druge strane, kada su neuspešni u pogledu značajne stvari, ljudi će verovatno biti više razočarani i biće spremniji da diskredituju dobijeni fidbek. Kada se evaluacija ili (ne)uspeh odnosi na nešto što nije mnogo značajno, očekivano je da bi navedene kognitivne i afektivne reakcije trebale biti slabije izražene. Uzimajući u obzir sve što je do sad rečeno o samopoboljšanju i samopotvrđivanju, ovakav način reagovanja bio bi očekivan barem kod osoba koje imaju pozitivnu silku o sebi.

Međutim, da li se takav obrazac reagovanja može očekivati i od osoba niskog eksplicitnog samopoštovanja? Na osnovu istraživanja koja pokazuju da na osobe niskog samopoštovanja pozitivni životni događaji imaju negativne efekte (npr. Brown & McGill, 1989; Wood et al., 2005), mogli bismo izvesti pretpostavku da će ove osobe na pozitivnu evaluaciju reagovati neprihvatanjem date informacije, uprkos tome što je uspeh u globalu priyatna stvar. Tačnije,

ovakva reakcija bi bila očekivana onda kada se uspeh odnosi na veoma važne životne događaje ili kad se pozitivna evaluacija odnosi na domene ličnosti koje su od velike važnosti za osobu.

Od sličnih pretpostavki pošli su i istraživači. Studija Brauna i saradnika (Brown, Dutton, & Cook, 2001) je pokazala da su osobe visokog samopoštovanja sklone da održavaju pozitivnu sliku o sebi tako što sebi pripisuju one osobine za koje im je prethodno rečeno da su važne i socijalno poželjne, odnosno tako što negiraju da poseduju one karakteristike za koje veruju da su nevažne ili nepoželjne. Osobe sa visokim samopoštovanjem su, takođe, odricale da poseduju nevažne i nepoželjne karakteristike u situaciji kada im je samopoštovanje bilo ugroženo, što jasno sugerše da u osnovi ovakvog ponašanja leži samopoboljšavajuća motivacija. Nijedan od ova tri mehanizma nije registrovan kod osoba niskog samopoštovanja, što sugerše da kod osoba niskog samopoštovanja verovatno prevladava samopotvrđujuća motivacija u ovim kognitivnim reakcijama.

Međutim, u većini Brunovih studija ispitanici nisu podvrgnuti negativnom fidbeku u važnom i nevažnom domenu, nego je od njih traženo da ocene važnost sposobnosti u pogledu koji su prethodno bili uspešni ili neuspešni. Dakle, procena važnosti ovih osobina bila je zavisna varijabla u Braunovim istraživanjima. Dva istraživanja u kojima ispitanici jesu prolazili kroz proceduru sa negativnim fidbekom u važnim i nevažnim domenima su istraživanja koja su sprovele Žeželj (Žeželj, 2011) i Lezinska (Leszczynska, 2011). U oba istraživanja nisu dobijene razlike u kognitivnim reakcijama na negativnu evaluaciju važne i nevažne sposobnosti u zavisnosti od nivoa eksplicitnog samopoštovanja osobe.

Dakle, kada je u pitanju uticaj važnost evaluirane karakteristike ličnosti na ispoljavanje samopoboljšavajuće ili samopotvrđujuće motivacije, rezultati istraživanja nisu u potpunosti saglasni i postoji potreba za daljim empirijskim proverama. Takođe, važnost evaluirane karakteristike ličnosti kao determinanta samopoboljšanja i samopotvrđivanja do sada nije ispitivana u kontekstu kvalitativnih razlika u visokom i niskom eksplicitnom samopoštovanju, tj. nije ispitivano da li će postojati razlike između osoba krhkog i sigurnog, odnosno oštećenog i kongruentnog niskog samopoštovanja kada je osoba negativno evaluirana u pogledu karakteristike ličnosti koja je za nju važna ili nevažna.

PROBLEM ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

KVALITATIVNE RAZLIKE U SAMOPOŠTOVANJU I ODRŽAVANJE SLIKE O SEBI

U oblasti istraživanja motiva koji upravljaju održavanjem slike o sebi postoji veći broj nerazrešenih pitanja i inkonzistentnih nalaza. Prvo pitanje tiče se odnosa kvalitativnih razlika u samopoštovanju i motiva samopoboljšanja. Savremena istraživanja koja se bave motivom samopoboljšanja u najvećoj meri su fokusirana na ispitivanje pretpostavke da su osobe sa specifičnom formom visokog samopoštovanja – tzv. krhkim samopoštovanjem, najsnažnije motivisane da održe pozitivnu sliku o sebi. Ova teza je dobila značajan broj empirijskih potvrda korišćenjem sva tri markera krhkog samopoštovanja – uslovnog visokog samopoštovanja, inkongruentnog visokog samopoštovanja i nestabilnog visokog samopoštovanja (npr. Eaton, Struthers, Shomrony, & Santelli, 2007; Jordan et al., 2003; Kernis et al., 1993; Kernis et al., 1997; Kernis et al., 2008; Lupien et al., 2010; Park & Crocker, 2008; Zeigler-Hill et al., 2011). Međutim, upadljiv je **nedostatak jasnih teorijskih pretpostavki i konzistentnih empirijskih nalaza koje se tiču kvalitativnih razlika u niskom samopoštovanju i povezanosti tih razlika sa samopoboljšanjem**. Naime, po analogiji sa merenjem kvalitativnih razlika među osobama visokog eksplicitnog samopoštovanja analiziranjem njihovih nivoa implicitnog samopoštovanja, uslovnog samopoštovanja i stabilnosti samopoštovanja (Kernis, 2003; Kernis & Paradise, 2002), može se pretpostaviti da slične razlike postoje i među osobama niskog samopoštovanja.

Dosadašnja istraživanja su posvetila izvesnu pažnju razlikama u implicitnom samopoštovanju koje se javljaju u kombinaciji sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem. Kombinacija niskog eksplicitnog i visokog implicitnog samopoštovanja nazvana je oštećeno ili inkongruentno nisko samopoštovanje (Schröder-Abé et al., 2007), dok je kombinacija niskog i eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja nazvana kongruentno nisko samopoštovanje. Postoje izvesni dokazi da među osobama inkongruentnog i kongruentnog niskog samopoštovanja postoje razlike u načinu reagovanja na pozitivne i negativne životne događaje koji provociraju motive samopoboljšanja i samopotvrđivanja. Međutim, ovi nalazi nisu uvek saglasni. Pokazalo se da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem na neuspeh reaguju značajno negativnijim afektom nego osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem (Jordan et al., 2009), ali i da nakon neuspeha više istrajavaju u istoj aktivnosti (Jordan et al., 2002, prema Spencer et al.,

2005). Pored toga, utvrđeno je i da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem upevaju da izvuku veće benefite iz pozitivnih životnih događaja nego osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem (Logel, Spencer, Wood, et al, 2006; Logel, Spencer, Zanna, Jordan & Sadler, 2006, sve prema Jordan et al., 2009).

Imajući u vidu mali broj nalaza koji su pritom međusobno neusaglašeni, u ovom istraživanju poći će se od pretpostavke da među osobama niskog eksplicitnog samopoštovanja postoje razlike u implicitnom samopoštovanju i da te razlike imaju uticaja na način samopoboljšavajućeg reagovanja u situacijama kada se osoba suoči sa neuspesima. Pored toga, očekivano je i da će osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem, u poređenju sa osobama kongruentnog niskog samopoštovanja, biti spremnije da prihvate pozitivan fidebak tj. da će ispoljiti jaču motivaciju za održanjem pozitivne slike o sebi nakon uspeha.

Kada su u pitanju osobe visokog eksplicitnog samopoštovanja u pogledu kojih su nalazi istraživanja prilično usaglašeni, očekivano je da će osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem biti sklonije odbrambenom samopoboljšavajućem reagovanju na neuspeh nego osobe sa kongruentnim visokim samopoštovanjem.

Drugi indikator kvalitativnih razlika u samopoštovanju je uslovno samopoštovanje i njega prate dva problema. Prvi od njih se odnosi na to da, iako se o uslovnosti govori kao indikatoru krhkog visokog samopoštovanja, u istraživanjima se obično ne ispituje interakcijski efekat nivoa eksplicitnog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja, nego samo prost efekat uslovnog samopoštovanja (npr. Zeigler-Hill et al., 2011; Zeigler-Hill et al., 2013). Retka istraživanja u kojima je ispitivana povezanost kombinacija eksplicitnog i uslovnog samopoštovanja sa različitim oblicima samopoboljšanja, potvrdila su da osobe sa visokim uslovnim samopoštovanjem više ispoljavaju odbrambena ponašanja nakon ego pretnje nego osobe sa visokim bezuslovnim samopoštovanjem (Kernis et al., 2008; Park & Crocker, 2008). Pa ipak, imajući u vidu da se radi o samo dva istraživanja, dodatne potvrde ovog rezultata u različitom istraživačkom kontekstu važne su da bi se nalaz mogao smatrati stabilnim.

Drugi problem koji se tiče ovog indikatora kvaliteta samopoštovanja odnosi se na osobe sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem. Ne postoji nijedno istraživanje koje iznosi eksplicitne teorijske pretpostavke o tome da li su između osoba niskog uslovnog i niskog bezuslovnog

samopoštovanja očekivane razlike u pogledu potrebe za samopoboljšanjem. Pregled literature ukazuje na dva istraživanja koja opisuju empirijske rezultate koji se tiču kombinacije niskog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja. U istraživanju Kernisa (Kernis et al., 2008) kod osoba niskog samopoštovanja nisu dobijene razlike u verbalnoj odbrambenosti u zavisnosti od nivoa uslovnog samopoštovanja. U drugom istraživanju su dobijene razlike koje sugerišu da su nakon negativnog feedbacka, osobe niskog samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem od strane drugih, više želele da ih drugi ljudi percipiraju kao fizički atraktivne nego osobe sa niskim безусловnim samopoštovanjem (Park & Crocker, 2008). Dakle, dok jedno istraživanje ne nalazi razlike u samopoboljšanju među osobama niskog uslovnog i niskog безусловnog samopoštovanja, drugo ih nalazi. Mali broj istraživanja koja se uopšte bave ovom temom i nekonzistentnost njihovih nalaza sugerišu da je ovo oblast u kojoj su neophodna dodatna istraživanja. U ovom istraživanju će se poći od pretpostavke da, kao i među osobama inkonzistentnog i konzistentnog niskog samopoštovanja, i među osobama uslovnog i безусловnog niskog samopoštovanja postoje razlike u samopoboljšanju. Očekivano je da će osobe sa uslovnim niskim samopoštovanjem biti sklonije korišćenju strategija samopoboljšanja nakon negativne evaluacije, jer ove osobe, uprkos negativnoj slici koju imaju o sebi, mogu imati osećaj da vrede onda kada ispunjavaju određene standarde kvaliteta, što im može biti podstrek da se bore protiv implikacija negativne evaluacije. Dakle, očekuje se da će ove osobe nastojati da odbace negativan feedback, jer takav feedback kod njih provocira potrebu za samopoboljšanjem. Nasuprot tome, očekivano je da osobe sa безусловnim niskim samopoštovanjem prihvataju negativnu sliku koju imaju o sebi, te da će stoga nastojati da je potvrde, zbog čega će odbacivati pozitivnu evaluaciju, dok će negativnu prihvatati kao verodostojnu.

Drugi važan problem koji se može uočiti u savremenim istraživanjima koja se bave dinamikom održavanja slike o sebi jeste **zanemarivanje jednog od ključnih faktora koji determinišu dominantnu motivaciju – domena reagovanja na negativnu evaluaciju**. Značaj ovog faktora dokumentovan je još u najranijim istraživanjima iz ove oblasti (Shrauger, 1975; Swann et al., 1987), a potvrđen je i meta-studijom (Kwang & Swann, 2010). Nalazi jasno sugerišu da afektivnim reakcijama upravlja motiv samopoboljšanja, dok kognitivnim reakcijama upravlja motiv samopotvrđivanja. Drugačije rečeno, bez obzira na to da li imaju pozitivnu ili negativnu

sliku o sebi, svi ljudi reaguju pozitivnim emocijama na pozitivnu evaluaciju, a negativnim na negativnu, što je odraz motiva samopoboljšanja. Međutim, kada dobijena evaluacije nije u skladu sa slikom o sebi, ljudi će biti skloni da je diskredituju raznim kognitivnim strategijama, dok će prihvatiti evaluaciju koja je u skladu sa postojećom slikom o sebi. Ovakav obrazac kognitivnih reakcija nastaje zbog potrebe za samopotvrđivanjem. Treba naglasiti da faktor domena reagovanja ne utiče na dominantnu motivaciju kod osoba visokog samopoštovanja, jer one pod uticajem oba motiva prihvataju odgovornost za pozitivnu evaluaciju koja im je istovremeno i prijatna, dok odbacuju i negativnim afektom reaguju na negativnu evaluaciju. Ovaj faktor prvenstveno ima uticaja na osobe sa niskim samopoštovanjem, za koje je, prema Šraugerovoj hipotezi (Shrauger, 1975), pozitivna evaluacija prijatna, ali nekonzistentna sa postojećom slikom o sebi, što ih dovodi u motivacioni konflikt. Isto tako, negativna evaluacija izaziva neprijatnost usled potrebe za samopoboljšanjem, ali pošto je usklađena sa načinom na koji ove osobe sebe vide, istovremeno je prihvatljiva zbog potrebe za samopotvrđivanjem. Swan smatra da ovakva situacija izaziva motivacioni konflikt koji je on nazvao “kognitivno-afektivna unakrsna paljba” (Swann et al., 1987).

Budući da savremena istraživanja samopoboljšanja i samopotvrđivanja i nisu bila fokusirana na osobe sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem, domen reagovanja na evaluaciju ličnosti je faktor koji je najčešće zanemaran, pa se u istraživanjima i ne spominje kao relevantan faktor koji određuje motivaciju za održavanjem slike o sebi. Takođe, ni u jednom istraživanju nije iznesena pretpostavka da bi kvalitativne razlike u samopoštovanju mogle biti povezane sa različitom dinamikom samopoboljšanja i samopotvrđivanja – bilo među osobama sigurnog i krhkog samopoštovanja ili među osobama oštećenog i kongruentnog niskog samopoštovanja. Mali je broj savremenih istraživanja u kojima su merene i kognitivne i afektivne reakcije na neuspeh, a one u kojima jesu niti imaju dosledne rezultate, niti nude eksplicitan odgovor na ovo pitanje (npr. Park & Crocker, 2008; Zeigler-Hill et al., 2011).

Treba napomenuti da se jedino implicitno samopoštovanje kao indikator kvaliteta samopoštovanja, može analizirati u kontekstu Šraugerove hipoteze, jer ona podrazumeva razlike u stepenu pozitivnosti slike o sebi. Dok implicitno samopoštovanje podrazumeva pozitivan ili negativan odnos prema sebi koji deluje na nivou automatske kognicije, uslovno samopoštovanje ne govori ništa o valenci slike o sebi, nego pre o tome šta utiče na njeno održavanje.

Zbog toga je jedan od zadataka ovog istraživanja da ispita da li će razlike u implicitnom samopoštovanju kod osoba visokog i niskog eksplicitnog samopoštovanja, podstaći različitu dinamiku samopoboljšanja i samopotvrđivanja. Očekivano je da bi implicitno samopoštovanje trebalo imati efekat na kognitivne reakcije na uspeh i neuspeh, ali ne i na afektivne, jer Šraugerova hipoteza predviđa da sve osobe u jednakoj meri negativnim afektom reaguju na negativnu evaluaciju, a pozitivnim na pozitivnu.

Kada se govori o načinu na koji osoba doživljava pozitivnu ili negativnu evaluaciju koja joj je upućena, nameće se ideja da jedan od ključnih faktora mora biti važnost osobine ličnosti u pogledu koje je osoba evaluirana. Očekivano je da će samopoboljšavajuća motivacija biti snažnija, tj. da će ljudima biti važnije da održe i odbrane pozitivnu sliku o sebi, onda kada se evaluacija odnosi na karakteristiku ličnosti koju je važno i poželjno posedovati. Međutim, **istraživanja nisu pružila nedvosmislenu potvrdu pretpostavke da je važnost evaluiranog domena značajna determinanta samopoboljšavajuće motivacije.** Među istraživanjima u kojima je važnost karakteristike eksperimentalno manipulisana, neka su potvrdila da je sklonost samopoboljšanju veća kada osoba veruje da je data osobina ličnosti važna nego kada je nevažna (npr. Brown, 2012, Study 3; Brown et al., 2001, Study 1), ali u nekim istraživanjima razlika nije dobijena (Brown, 2012, Study 5; Leszczynska, 2011; Žeželj, 2011). Postoje i istraživanja u kojima važnost evaluiranog domena nije eksperimentalno varirana, nego su ispitanici imali mogućnost da se samopoboljšavaju u domenima koji su za njih lično važni ili nisu važni. Iako je utvrđeno da je samopoboljšanje izraženije na onim crtama ličnosti koje su ispitanicima bile važne (Brown, 2012, Study 1 & 2; Brown et al., 2001, study 3), treba napomenuti da je sama procedura istraživanja ovih istraživanja bila nešto drugačija. U ovim studijama ispitanici nisu bili dovođeni u ego preteću situaciju, nego su samo imali priliku da se samopoboljšavaju kroz poređenje sa drugima.

Imajući u vidu nekonzistentne nalaze prethodnih istraživanja, jedan od zadataka ovog istraživanja je ispitivanje uticaja važnosti evaluirane karakteristike ličnosti na sklonost samopoboljšanju i to u situaciji kada se osoba suoči sa negativnom evaluacijom. Pretpostavka od koje se polazi je da će ego pretnja dovesti do snažnije potrebe da se odbrani pozitivna slika o sebi

kada se ona odnosi na važnu karakteristiku ličnosti nego kada se odnosi na manje važnu karakteristiku.

VALIDACIJA KONSTRUKATA KRHKOG SAMOPOŠTOVANJA I IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Krhko samopoštovanje je ključni konstrukt kada se raspravlja o individualnim razlikama u samopoboljšanju. Međutim, sve do sada ovaj konstrukt nije adekvatno validiran. U literaturi se navode tri operacionalizacije konstrukta krhkog samopoštovanja: inkongruentno visoko samopoštovanje (tj. kombinacija visokog eksplicitnog i niskog implicitnog samopoštovanja), visoko uslovno samopoštovanje i nestabilno visoko samopoštovanje (Kernis, 2003; Kernis & Paradise, 2002). Pregledom literature nije pronađena nijedna studija u kojoj je direktno ispitivan odnos ovih markera krhkog samopoštovanja, dok postoji nekoliko istraživanja u kojima je ispitana povezanost indikatora kvaliteta samopoštovanja (uslovnog samopoštovanja, implicitnog samopoštovanja i stabilnosti samopoštovanja), bez njihovog kombinovanja sa nivoom eksplicitnog samopoštovanja (Crocker & Wolfe, 2001; Kernis et al., 2008; Kernis & Paradise, 2002). **Nedovoljno empirijski potkrepljen status fenomena krhkog samopoštovanja ima značajne implikacije i za sve zaključke koji se mogu izvesti u vezi sa njegovim odnosom sa samopoboljšavajućom motivacijom.**

O validnosti konstrukta krhkog samopoštovanja se obično zaključuje na osnovu toga što postoje empirijski dokazi da su sva tri markera preko kojih se on operacionalizuje povezana sa sklonošću samopoboljšavajućem reagovanju na negativnu evaluaciju (Bosson et al., 2003; Eaton et al., 2007; Jordan et al., 2003; Lupien et al., 2010; Lupien, Seery, & Almonte, 2012; Park & Crocker, 2008; Zeigler-Hill et al., 2011). Uprkos tome, postoje samo dva istraživanja u kojima su sva tri markera merena u kontekstu iste studije i u kojima je direktno poređen uticaj svakog od njih na isti set odbrambenih reakcija na negativnu evaluaciju (Borton et al., 2012; Kernis et al., 2008). Rezultati ova dva istraživanja uglavnom potvrđuju da su sve tri operacionalizacije krhkog samopoštovanja povezane sa samopoboljšavajućom motivacijom, mada postoje i izvesne nedoslednosti. Međutim, interesantno je da ni u ovim istraživanjima nisu na direktan način ispitane relacije između samih markera.

Postavlja se pitanje, ukoliko nije poznato da li su tri markera krhkog samopoštovanja zaista međusobno povezana, da li je opravdano očekivati da oni na isti način predviđaju različite kognitivne, afektivne ili bihevioralne ishode? Odnosno, čak i ako imaju slične korelate i konsekvence, da li je opravdano tvrditi da je u pitanju jedan isti fenomen? Da bi se odgovorilo na ovaj problem, u ovom istraživanju će biti ispitivana konstruktna i prediktivna valjanost krhkog samopoštovanja, odnosno dva markera krhkog samopoštovanja na koje je fokusirana ova studija. Očekuje se da postoji povezanost inkongruentnog visokog samopoštovanja i visokog uslovnog samopoštovanja, kao i da su oba markera povezana sa izraženom samopoboljšavajućom motivacijom i u kognitivnom i u afektivnom domenu.

Koncept implicitnog samopoštovanja, koji predstavlja jedan od indikatora kvalitativnih razlika u eksplicitnom samopoštovanju, još uvek ima problematičan empirijski status.

Istraživanja pokazuju da od velikog broja predloženih mera implicitnog samopoštovanja, mali broj zadovoljava elementarne psihometrijske kriterijume poput vremenske stabilnosti (Bosson et al., 2000), a mere implicitnog samopoštovanja koje su i danas najviše u upotrebi – IAT i NLP, ostvaruju međusobne korelacije nultog reda (Bosson et al., 2000; Buhrmester et al., 2011; Rudolph et al., 2008). Uprkos tome, upotreba ovih implicitnih mera se opravdava time što obe uspevaju da “uhvate” naglašenu pozitivnu pristrasnost prema sebi, time što poseduju zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike, a naročito time što daju nezavisni doprinos predviđanju spontanih, nekontrolisanih i neverbalnih ponašanja, kao i tuđih procena ponašanja individue (Asendorpf et al., 2002; Conner & Barrett, 2005; M. D. Robinson & Meier, 2005; Spalding & Hardin, 1999).

Međutim, nejasnoće koje prate konstrukt implicitnog samopoštovanja otežavaju razumevanje uloge implicitnog samopoštovanja u formiranju krhkog i sigurnog samopoštovanja, kao i njihovog uticaja na samopoboljšavajuće ponašanje. Postavlja se pitanje da li i IAT i NLP mere implicitnog samopoštovanja u kombinaciji sa eksplicitnim samopoštovanjem tvore krhko, sigurno, oštećeno i kongruentno nisko samopoštovanje, odnosno da li krhko i sigurno samopoštovanje mereno preko obe mere ima iste konsekvence u vidu samopoboljšavajućeg ponašanja?

Jedan od zadataka ovog istraživanja je da se primenom dve najčešće korišćene mere implicitnog samopoštovanja – IAT i NLP, u kontekstu iste studije pokuša dati odgovor na pitanja konstruktne i prediktivne validnosti implicitnog samopoštovanja. Uprkos tome što istraživanja pokazuju da ove mere međusobno ne koreliraju, polazeći od teorijskih očekivanja, postavljena je hipoteza da IAT i NLP imaju supstancijalan zajednički prostor merenja. Očekuje se i da će obe mere implicitnog samopoštovanja u kombinaciji sa eksplicitnim samopoštovanjem dovesti do istih kognitivnih i afektivnih efekata koji nastaju nakon ego pretnje.

METOD

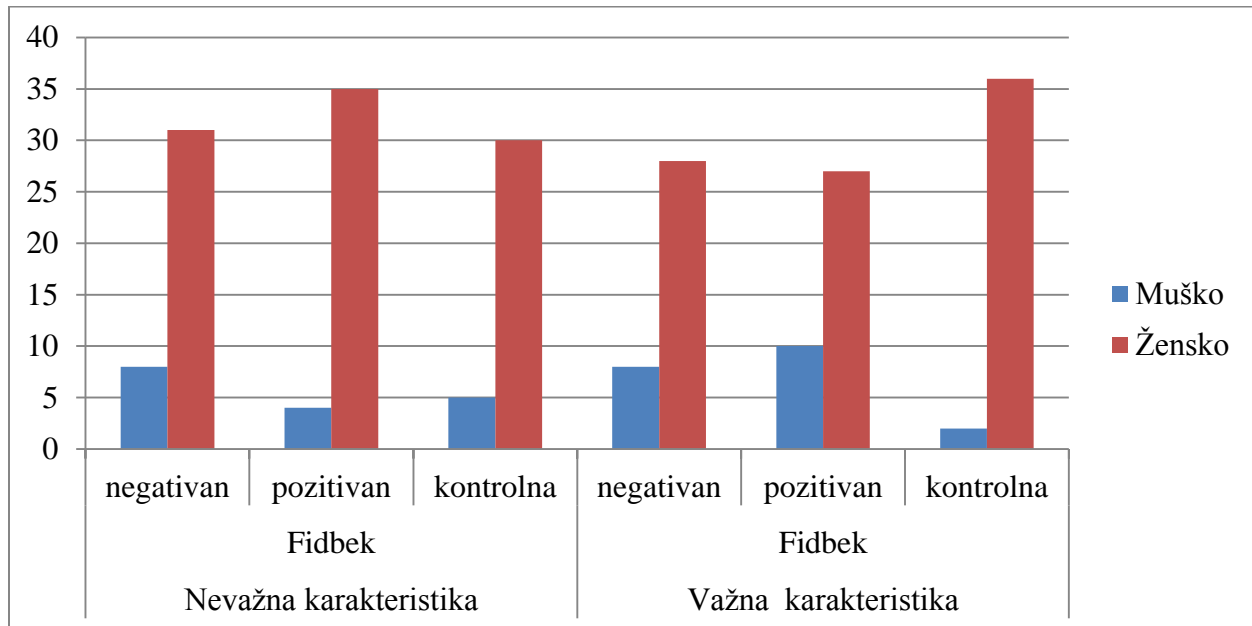
NACRT ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje pripada eksperimentalnim istraživanjima realizovanim u laboratorijskim uslovima. Istraživanje se može smatrati eksperimentalnim ukoliko postoji eksperimentalna manipulacija nezavisnih varijabli i randomizirana alokacija ispitanika u grupe (Fajgelj, 2005). Eksperimentalni faktor „fibeK“ ima tri nivoa, a faktor „važnost evaluirane karakteristike ličnosti“ dva nivoa, pa se radi o 3x2 eksperimentalnom dizajnu. Alokacija ispitanika u grupe sa različitim eksperimentalnim tretmanom je sprovedena nasumično u pogledu oba eksperimentalna faktora.

UZORAK

Imajući u vidu da je se radi o eksperimentu sprovedenom u laboratorijskim uslovima, uzorak na kom je istraživanje sprovedeno bio je prigodan, a činili su ga studenti prve i druge godine psihologije sa Univerziteta u Novom Sadu i Univerziteta u Beogradu u školskoj godini 2009/2010 i 2010/2011. Ukupan broj ispitanika koji su učestvovali bar u jednoj fazi istraživanja je 341. Prosečna starost ispitanika iznosi 20,19 godina i kreće se u rasponu od 18 do 34. Polna struktura uzorka je neujednačena sa 79,5% žena i 17,8% muškaraca (9 učesnika istraživanja tj. 2,7% nije izvestilo o svom polu). Prethodna istraživanja ne ukazuju na postojanje polnih razlika u samopoboljšavajućim obrascima reagovanja (npr. Swann & Read, 1981a, prema Swann, 1985) i polne razlike se obično ne razmatraju kao značajan faktor u ovoj istraživačkoj oblasti, pa nije očekivano da bi neujednačena polna struktura mogla imati značajan uticaj na rezultate istraživanja. Pored toga, s obzirom na pripadnost nekom od uslova eksperimentalne manipulacije, utvrđeno je da je broj muškaraca i žena zadovoljavajuće ujednačen (za vrstu fidebeka $\chi^2(2)=.135$, $p>.05$; za važnost evaluirane karakteristike $\chi^2(2)=.549$, $p>.05$; Grafikon 1).

Kada je u pitanju uticaj pola na moderatorske varijable, utvrđeno je da ne postoje polne razlike ni na jednoj od ovih varijabli (Tabela 2).

Grafikon 1. Zastupljenost ispitanika oba pola u poduzorcima dobijenim ukrštanjem eksperimentalnih faktora

Tabela 2. Polne razlike na moderatorskim varijablama

Varijabla	t	df	p
EksPLICITNO samopoštovanje	-.821	207	.412
IAT	.118	214	.907
NLP _{ime}	-1.593	183	.113
NLP _{prezime}	-1.949	183	.053
Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	-.989	183	.324
Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	-1.270	183	.206

Istraživanje je sprovedeno u tri faze (videti odeljak o proceduri), a broj ispitanika po fazama varira zbog osipanja uzorka. U prvoj fazi istraživanja je učestvovalo 307 ispitanika, u drugoj fazi 279, a u trećoj fazi (eksperimentu) 249 ispitanika. Devetnaest ispitanika je izrazio sumnju u eksperimentalnu proceduru i oni su eliminisani iz uzorka. Takođe, određeni broj ispitanika (ukupno 22) nije dobro razumeo instrukciju za odgovaranje na pojedinim instrumentima⁸, pa su njihovi skorovi na tim upitnicima tretirani kao nedostajuća vrednost. Kada se uzme u obzir osipanje uzorka po svim ovim kriterijumima, za samo 165 ispitanika postoje kompletni podaci iz sve tri faze istraživanja⁹. Međutim, da bi se osigurala što veća snaga statističkih testova, prilikom statističkih analiza korišćen je maksimalan broj ispitanika za koje postoje kompletni podaci potrebni za datu analizu. Zbog toga će u odeljku sa rezultatima uz svaku analizu biti naveden broj ispitanika (odnosno broj stepeni slobode) na kojima je sprovedena data analiza.

U eksperimentalnoj proceduri ovog istraživanja kombinuju se dva eksperimentalna faktora – vrsta fidbeka i važnost evaluairane karakteristike ličnosti (detalje videti u odeljku o varijablama i o proceduri), čime se dobija 3x2 dizajn. Zastupljenost ispitanika u ovako dobijenim poduzorcima prikazana je u Tabelama 3 i 4. U Tabeli 3 prikazan je ukupan broj ispitanika za koje postoje podaci iz eksperimentalne faze istraživanja¹⁰, što predstavlja maksimalan broj ispitanika na čijim podacima je moguće analizirati efekte eksperimentalnog tretmana. U Tabeli 4 prikazana struktura uzorka ispitanika za koje postoje kompletni podaci iz sve tri faze istraživanja (N=165). Takoreći, ovo je najmanji mogući uzorak koji je mogao poslužiti za analize. Ipak, u većini sprovedenih analiza broj ispitanika bio veći od 165.

Iz podataka prikazanih u Tabelama 3 i 4 vidi se da su poduzorci ispitanika dobijeni ukrštanjem dve vrste eksperimentalnog tretmana dobro ujednačeni i da čak i u najmanjem mogućem uzorku na kom bi se mogle raditi analize, postoji neophodni minimum broja ispitanika po grupama koji je potreban za primenu planiranih parametrijskih statističkih tehnika.

---

⁸ U pitanju je instrument SAQ na kom deo ispitanika nije razumeo da treba da procene koliko se razlikuju od svoje idealne slike o sebi, nego su procenjivali aktuelnu sliku o sebi.

⁹ Polna i starosna struktura uzorka su veoma slične onoj dobijenoj na celokupnom uzorku.

¹⁰ Iz ovog uzorka su eliminisani ispitanici koji su izrazili sumnju u eksperimentalnu manipulaciju, ali su uključeni oni ispitanici za koje nedostaju pojedini podaci o prediktorskim ili kriterijumskim varijablama.

Tabela 3. Struktura uzorka ispitanika koji su učestvovali u eksperimentalnoj fazi istraživanja (N=223)

Fidbek	Važnost evaluirane karakteristike		UKUPNO
	nevažna karakteristika	važna karakteristika	
Negativan	39	36	75
Kontrolna	35	38	73
Pozitivan	39	36	75
UKUPNO	113	110	223

Tabela 4. Struktura uzorka ispitanika za koje postoje kompletni podaci iz sve tri faze istraživanja (N=165)

Fidbek	Važnost evaluirane karakteristike		UKUPNO
	nevažna karakteristika	važna karakteristika	
Negativan	31	24	55
Kontrolna	28	26	54
Pozitivan	25	31	56
UKUPNO	84	81	165

INSTRUMENTI

Svi instrumenti korišćeni u istraživanju priloženi su u Prilozima 1-3, grupisani po fazama istraživanja u kojima su zadavani.

SKALA GENERALNOG SAMOPOŠTOVANJA

Skala generalnog samopoštovanja (Opačić & Bodroža, u pripremi) predstavlja revidiranu i proširenu verziju Rozenbergove skale samopoštovanja (Rosenberg, 1965). Skala se sastoji od 30 stavki izbalansiranih prema broju pozitivnih i negativnih formulacija. Odgovaranje se vrši na

petostepenoj Likertovoj skali (1 – uopšte ne, 5 – u potpunosti da). Skala poseduje visoku internu konzistentnost ($\alpha=.91$). Veći broj stavki u odnosu na Rozenbergovu skalu omogućava bolju diskriminaciju ispitanika sa visokim i niskim nivoima samopoštovanja, što je naročito važno kada se ima u vidu da su distribucije skorova na skalama samopoštovanja u nekliničkoj populaciji negativno zakrivljene, odnosno da većina ljudi ima relativno visoko samopoštovanje (Baumeister et al., 1989; Schmitt & Allik, 2005).

TEST IMPLICITNIH ASOCIJACIJA ZA MERENJE IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA (IAT-SE)

Test implicitnih asocijacija predstavlja generalnu tehniku za operacionalizaciju različitih oblika implicitne kognicije preko merenja jačine automatskih asocijacija između koncepata (Greenwald et al., 1998). Pretpostavka koja leži u osnovi primene ove tehnike je da brzina kojom ispitanik može da svrsta reči iz dve nezavisne kategorije (jednu koja je vezana za mereni koncept nazvanu target kategorija i drugu koja predstavlja evaluativnu kategoriju tj. atribut) govori o snazi automatskih asocijacija između tih kategorija. Predmet merenja varira u zavisnosti od odabranih kategorija stimulusa. Kod merenja implicitnog samopoštovanja Testom implicitnih asocijacija ispitanici se izlažu rečima iz kategorija *Ja/Drugi* i *Prijatno/Neprijatno*. Procedura se sastoji u merenju vremena reakcije na stimulse iz različitih semantičkih kategorija, a ispitanik dobija instrukciju da nastoji da odgovara što brže i što tačnije. Test se sastoji iz sedam blokova. U različitim blokovima ispitanik ima zadatak da na reči iz jedne target i jedne evaluativne kategorije reaguje pritiskom istog tastera (npr. *Ja* i *Prijatno* dele jedan taster, a *Drugi* i *Neprijatno* drugi; zatim u narednom zadatku *Ja* i *Neprijatno* dele isti taster, a *Drugi* i *Prijatno* drugi). Što je asocijacija između koncepta i atributa koji dele istu reakciju jača, vreme reakcije je brže. Odnosno, mera u kojoj ispitanik lakše (tj. brže) asociira *Ja* sa *Prijatnim* (situacija sa kongruentnim stimulusima) u odnosu na *Ja* sa *Neprijatnim* (situacija sa inkongruentnim stimulusima) govori o stepenu implicitnog samopoštovanja (Greenwald & Farnham, 2000). Iz toga proizilazi da je mera implicitnog samopoštovanja tj. IAT efekat baziran na razlici između brzine reakcije na stimulse kada su upareni *Ja* i *Prijatno* u odnosu na situaciju kada su upareni *Ja* i *Neprijatno*.

Svi tehnički aspekti konstrukcije IAT-SE (interstimulusni interval, dužina izlaganja stimulusa, tretiranje pogrešnog odgovora i sl.) usklađeni su sa preporukama autora testa (Greenwald & Farnham, 2000). U testu su korišćeni stimulusi koji su primenjivani u prethodnim istraživanjima (Greenwald & Farnham, 2000; Jelić & Tonković, 2009):

- JA: ja, mene, meni, moj, moje
- DRUGI: drugi, oni, njihovo, njih, njima
- PRIJATNO: mir, odmor, veselje, zabava, zdravlje, dobrotu, radost, ljubav, osmeh, sunce
- NEPRIJATNO: nasilje, tuga, smrad, smrt, nepravda, rat, bolest, bomba, pakao, uvreda.

IAT tehnika se sastoji iz sedam blokova zadataka u kojima ispitanici sortiraju različite kategorije stimulusa (pogledati Tabelu 5). Prva dva bloka služe za uvežbavanje ispitanika jednostavnom zadatku sortiranja dve semantički suprotne kategorije stimulusa, pri čemu se ispitanicima izlaže po 10 stimulusa iz svake kategorije nasumičnim rasporedom. U prvom bloku ispitanici sortiraju stimuluse iz kategorija *Prijatno* i *Neprijatno* pritiskom različitog tastera. U drugom bloku svrstavaju se reči iz target kategorija *Ja* i *Drugi*. Tek od trećeg bloka ispitanicima se prikazuju sve četiri kategorije stimulusa kombinovane tako da su uparena jedna target i jedna evaluativna kategorija – npr. *Ja-Prijatno* i *Drugi-Neprijatno*. Treći blok sadrži po 5 stimulusa iz svake kategorije, odnosno ukupno 20 stimulusa. Nakon uvežbavanja sortiranja četiri kategorije stimulusa u trećem bloku, četvrti blok je tzv. „pravi“ blok u kom ispitanici opet sortiraju iste stimuluse (ukupno 40 stimulusa), pri čemu su target i evaluativna kategorija uparene na isti način kao u prethodnom bloku. U petom bloku ispitanicima se opet izlažu samo dve evaluativne kategorije, ali je njihov položaj zamenjen. Ovo je takođe blok za vežbanje u kom se ispitanici navikavaju na različit položaj evaluativnih kategorija. Nakon toga dolazi šesti blok u kom se opet izlažu sve četiri kategorije stimulusa, ali su target i evaluativna kategorija sada obrnuto uparene – tj. uparene su kategorije *Ja-Neprijatno* i *Drugi-Prijatno*. I u ovom bloku za vežbanje svaka kategorija je zastupljena sa po 5 stimulusa, što ukupno čini 20 stimulusa. Konačno, u sedmi blok je opet tzv. „pravi“ blok u kom ispitanici sortiraju iste kombinacije stimulusa kao u šestom bloku, ali sada se izlaže ukupno 40 stimulusa (10 po kategoriji.)

Tabela 5. Blokovi iz kojih se sastoji IAT sa rasporedom kategorija stimulusa po tasterima

Blok	Kategorija stimulusa na LEVOM tasteru	Kategorija stimulusa na DESNOM tasteru
Blok 1 Probni blok (20 stimulusa)	<i>Prijatno</i> (10 stimulusa)	<i>Neprijatno</i> (10 stimulusa)
Blok 2 Probni blok (20 stimulusa)	<i>Ja</i> (10 stimulusa)	<i>Drugi</i> (10 stimulusa)
Blok 3 Probni blok (20 stimulusa)	<i>Prijatno / Ja</i> (5 / 5 stimulusa)	<i>Neprijatno / Drugi</i> (5 / 5 stimulusa)
Blok 4 Pravi blok (40 stimulusa)	<i>Prijatno / Ja</i> (10 / 10 stimulusa)	<i>Neprijatno / Drugi</i> (10 / 10 stimulusa)
Blok 5 Probni blok (20 stimulusa)	<i>Neprijatno</i> (10 stimulusa)	<i>Prijatno</i> (10 stimulusa)
Blok 6 Probni blok (20 stimulusa)	<i>Neprijatno / Ja</i> (5 / 5 stimulusa)	<i>Prijatno / Drugi</i> (5 / 5 stimulusa)
Blok 7 Pravi blok (40 stimulusa)	<i>Neprijatno / Ja</i> (10 / 10 stimulusa)	<i>Prijatno / Drugi</i> (10 / 10 stimulusa)

Zbog negativnog transfera učenja značajnu ulogu u primeni IAT tehnike igra redosled kojim su ispitaniku zadati kongruentni (Ja-Prijatno) i inkongruentni (Ja-Neprijatno) blokovi zadataka. Ovaj efekat se ogleda u tome da ona situacija tj. blok kojoj je ispitanik prvo izložen otežava savladavanje obrnute situacije koja dolazi nakon nje – bloka u kojoj su target kategorija i evaluativna kategorija obrnuto uparene. Zbog toga je preporuka autora testa da se naprave dve verzije testa u kojima će se varirati redosled zadavanja kongruentnih i inkongruentnih blokova (Greenwald & Farnham, 2000). U skladu sa tim, u ovom istraživanju polovina ispitanika je dobijala verziju testa u kojoj su prvo upareni kongruentni stimulusi (*Ja* i *Prijatno*), a druga polovina drugu verziju testa u kojoj su prvo upareni inkongruentni stimulusi (*Ja* i *Neprijatno*).

D algoritam. Za računanje IAT-efekta korišćen je D-algoritam (Greenwald, Nosek, & Banaji, 2003) kojim se anulira nepoželjna karakteristika klasične IAT mere (Greenwald & Farnham, 2000; Greenwald et al., 1998) koja se ogleda u ekstremnijim IAT skorovima osoba koje imaju

generalnu sklonost da sporije odgovaraju. D-algoritam u obzir uzima varijabilnost tj. standardnu devijaciju svih vremena reakcije jednog ispitanika, a nastao je po analogiji sa Koenovim d (Cohen, 1988) kojim se izražava veličina efekta. Razlika u vremenima reakcija u inkongruentnim (Ja-Neprijatno odnosno Drugi-Prijatno) i kongruentnim blokovima (Ja-Prijatno tj. Drugi-Neprijatno) se deli standardnom devijacijom svih vremena reakcija, te se na taj način anulira opšta tendencija sporog ili brzog odgovaranja ispitanika.

Prema preporukama autora D-algoritma, iz analize se isključuju vremena reakcije duža od 10 000 sekundi i kraća od 400 sekundi, kao i rezultati ispitanika koji su imali više od 10% netačnih odgovora (u ovom istraživanju nije bilo takvih ispitanika). U slučaju davanja pogrešnog odgovora, stimulus se zadaje sve dok ispitanik ne da tačan odgovor, a sva vremena reakcija na taj stimulus (svih netačnih reakcija i poslednje tačne reakcije) se sabiraju. Pri računanju IAT efekta uzimaju se vremena reakcija na stimulse i iz probnih i iz pravih blokova: D-mera se računa posebno za probne i prave blokove, a konačna D-mera se dobija kao prosek ove dve D-mere.

Pouzdanost IAT-a računata kao korelacija D-mere probnih i pravih blokova iznosila je samo $r=.44$. Pošto mogućnost beta greške tj. greške tipa II¹¹ u planiranim statističkim analizama (hijerarhijska regresija sa interkacijama) postaje izuzetno visoka ukoliko su pouzdanosti korišćenih mera niske, odlučeno da se primeni alternativni način računanja IAT efekta (Cunningham, Preacher, & Banaji, 2001; Nosek & Smyth, 2007) sa ciljem smanjenja greške merenja u IAT-u. Ukupan broj stimulusa iz kongruentnih i nekongruentnih blokova IAT-a (ukupno 60 stimulusa, odnosno 20 iz probnih i 40 iz pravih blokova) je podeljen na četiri grupe od po 15 stimulusa. Na svakoj grupi stimulusa je izračunata D mera, a potom je na četiri dobijene D mere urađena analiza glavnih komponenti. Prosečna interkorelacija četiri D mere iznosila je $r=.312$. Prva glavna komponenta koja je izdvojena objašnjava 48% varijanse. Dobijena mera je korišćena u daljoj analizi kao IAT-SE mera.

---

¹¹ Greška tipa II nastaje kada se prihvati nulta hipoteza u situaciji kada je alternativna hipoteza tačna, odnosno kada se izvede zaključak da nema efekta, dok efekat ustvari postoji. Šansa da se načini greška tipa II naziva se β (beta).

TEST PREFERENCIJE LIČNIH INICIJALA (NLP)

U okviru testa preferencije ličnih inicijala, ispitanicima se prikazuje randomizovana lista slova azbuke ili abecede, pri čemu uz svako slovo stoji devetostepena skala na kojoj oni ocenjuju koliko im se to slovo dopada (1 – uopšte mi se ne dopada, 9 – veoma mi se dopada). Pošto se ovim testom nastoji izmeriti implicitni predivesni proces implicitnog egotizma (izraženije preferencije objekata koji su povezani sa sobom u odnosu na objekte koji to nisu – u ovom slučaju radi se o preferenciji ličnih inicijala), ispitanicima se daje instrukcija čiji je cilj prikrivanje prave svrhe merenja. Instrukcija glasi: “Ovim testom ispituju se estetske preferencije jednostavnih vizuelnih stimulusa. Ispod se nalaze sva slova abecede. Molimo Vas da na devetostepenoj skali procenite koliko Vam se dopada svako ponuđeno slovo. Odgovarajte brzo, bez mnogo razmišljanja, oslanjajući se na prvi intuitivni utisak o svakom slovu.” (Koole et al., 2001). Ovom instrukcijom ispitanici se podstiču da odgovaraju više intuitivno nego promišljeno, da bi se merenjem u što većoj meri “uhvatila” implicitna kognicija. Naime, utvrđeno je da NLP efekat postaje inhibiran kada osoba odgovara svesno i racionalno, a održava se kada osoba odgovara intuitivno (Koole et al., 2001).

NLP efekat bazira se na razlici između preferencije ličnih inicijala i preferencije svih drugih slova. U literaturi se pojavljuje više različitih algoritama za računanje skora preferencije ličnih inicijala. Ovi algoritmi na različite načine koriguju ukupni NLP skor za efekat različite bazične preferencije svakog slova (naime, neka slova se konzistentno više preferiraju od drugih) i za individualne razlike u stilovima odgovaranja (neki ispitanici konzistentno svim slovima daju više ocene, a neki niže ocene). Najčešće korišćeni algoritam je onaj koji su predložili Kitajama i Karasava (Kitayama & Karasawa, 1997) koji koriguje NLP skor za bazičnu preferenciju slova svakog ispitanika, mada neka istraživanja ukazuju da najbolje performanse poseduje I algoritam koji koriguje oba neželjena efekta (Bodroža & Opačić, 2011; LeBel & Gawronski, 2009). U ovom istraživanju za računanje NLP efekta korišćen je I algoritam. NLP efekat se računa posebno za inicijal imena i za inicijal prezimena, a proseki ove dve mere predstavljaju finalnu NLP meru.

Ranija istraživanja pokazuju da je NLP efekat vremenski stabilan, sa vrednošću test-retest pouzdanosti oko $r=.60$ (Bosson et al., 2000; Koole et al., 2001; Rudolph et al., 2008).

Pouzdanost NLP-a se izražava i preko korelacije NLP efekta za inicijal imena i rezimena (Bosson et al., 2000; Koole et al., 2001). U ovom istraživanju navedena korelacija iznosi samo $r=.32$, zbog čega je doneta odluka da se NLP mere za preferenciju inicijala imena i prezimena u analizama koriste kao odvojene mere (za druge slične primere pogledati Stieger & Burger, 2010; Stieger, Formann, & Burger, 2011).

SKALA USLOVNOG SAMOPOŠTOVANJA

Skala uslovnog samopoštovanja (Johnson & Blom, 2007) predstavlja klasičnu upitničku meru „papier-i-olovka“ tipa. Upitnik obuhvata dve subskale: Samopoštovanje uslovljeno kompetencijama i Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Samopoštovanje uslovljeno kompetencijama meri stepen u kom samopoštovanje osobe zavisi od ispunjavanja određenih standarda kvaliteta, postizanja uspeha ili izbegavanja neuspeha. Subskala se sastoji od 12 stavki, a njena pouzdanost je zadovoljavajuća ($\alpha=.78$). Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem odnosi se na stepen u kom osećaj lične vrednosti zavisi od ljubavi i prihvatanja od strane drugih osoba. Skala se sastoji od 14 stavki i ima dobru internu konzistentnost ($\alpha=.83$). Subskale koreliraju umereno pozitivno ($r=.42$).

PROFIL AFEKTIVNIH STANJA (POMS)

Profil afektivnih stanja (Profile of Mood States - POMS; Curran, Andrykowski, & Studts, 1995; McNair, Lorr, & Droppleman, 1971; Shacham, 1983) je skala namenjena merenju sedam različitih fluktuirajućih afektivnih stanja. U ovom istraživanju korišćene su revidirane, skraćene i adaptirane subskale za merenje tri afektivna stanja: depresivnosti, anksioznosti i besa (Popov, 2007). Svaka subskala se sastoji iz kratkih opisa afektivnog stanja. Ispitanik ima zadatak da odredi u kojoj meri se trenutno oseća na način koji je opisan u stavci, odgovarajući na petostepenoj Likertovoj skali (1– nimalo, 5 – veoma jako). Pouzdanosti subskala depresivnosti, anksioznosti i besa u pretesu iznose: .84, .89, .86, a u posttestu: .81, .86, .90 (datim redosledom).

UPITNIK LIČNIH ATRIBUTA (SAQ)

Upitnik ličnih atributa (Self-Attributes Questionnaire – SAQ; Pelham & Swann, 1989) sastoji se od liste 10 domena self koncepta: intelektualnih sposobnosti, socijalnih veština, umetničkih i/ili muzičkih sposobnosti, sportskih sposobnosti, fizičke privlačnosti, liderske sposobnosti, zdravorazumskog razmišljanja tj. racionalnosti i emocionalne stabilnosti. Autori skale nude više različitih instrukcija za odgovaranje od kojih zavisi predmet merenja, pa to može biti samopoštovanje (dobijeno preko poređenja sa drugim osobama iz sopstvene referentne grupe), stepen uverenosti u sliku o sebi, važnost različitih domena slike o sebi, idealna slika o sebi i sl. U ovom istraživanju SAQ je korišćen da bi se merila diskrepanca idealne i aktuelne slike o sebi. Ispitanici su imali zadatak da odgovore u kojoj meri se na svakoj od ponuđenim karakteristika – domena self koncepta razlikuju od svog ideala tj. od onoga kakvi bi želeli da budu. Odgovarali su na 9-ostepenoj skali (1 – uopšte ne, 5 – donekle, 9 – veoma mnogo). Analizom pouzdanosti skale i item-total korelacija stavki utvrđeno je da dve stavke (umetničke i/ili muzičke sposobnosti i sportske sposobnosti) imaju nisku korelaciju sa ostatkom skale i umanjuju njenu internu konzistentnost, tako da su ove stavke eliminisane. Finalna verzija skale od 8 stavki ima internu konzistentnost od .84 u pretestu, odnosno .85 u posttestu. Ukupna diskrepanca idealne i aktuelne slike o sebi je izračunata kao prosečna diskrepanca na 8 preostalih stavki tj. domena self koncepta.

SKALA ATRIBUCIJE USPEHA NA TESTU

Skala atribucije uspeha na testu konstruisana je za potrebe ovog istraživanja. Polazišnu osnovu u konstrukciji instrumenta predstavljali su upitnici Skala za procenu spoljašnjih atributivnih faktora i Skala za procenu unutrašnjih atributivnih faktora (Bodroža, 2009). Stavke iz ovih upitnika su revidirane i konstruisane su dodatne stavke. Na ovaj način dobijena je lista od 23 stavke koje se odnose na atribuiranje uspeha na testu različitim spoljašnjim (sreća, uslovi u kojima je rešavan test, kvalitet testa i zadataka) i unutrašnjim faktorima (sposobnosti, uloženi trud, koncentracija, raspoloženje). Listu stavki pregledala su nezavisno dva psihologa i na osnovu dobijenih sugestija formulisana je preliminarna verzija upitnika.

Stavke koje se odnose na pripisivanje uspeha na testu unutrašnjim atributivnim faktorima formulisane su u oba smera tj. tako da odražavaju preuzimanje odgovornosti za uspeh (npr. “Pri rešavanju testa dao sam sve od sebe”) i odricanje odgovornosti za (ne)uspeh (npr. “U toku rešavanja testa koncentracija mi baš i nije bila na visokom nivou”). Kada je u pitanju pripisivanje uspeha spoljašnjim faktorima, stavke je bilo moguće formulisati samo u jednom smeru i to tako da odražavaju prebacivanje odgovornosti za postignuti uspeh na različite spoljašnje faktore (npr. “Uradio bih test bolje da su pitanja bila jasnija”).

Preliminarna validacija instrumenta. S obzirom na to da je predmet merenja ovog instrumenta vezan za testovnu situaciju, za potrebe validacije instrumenta on je zadat grupi od 170 studenata psihologije nakon pismenog ispita u jednom ispitnom roku (Bodroža & Mirkov, 2011). Studenti su prvo popunjavali upitnik koji meri njihove atribucije uspeha na testu, pri čemu im je u instrukciji sugerisano da se pitanja odnose na test koji su upravo rešavali na pismenom ispitu. Stavke su za potrebe preliminarnog istraživanja prilagođene tako da se odnose na test znanja, npr. “Moj rezultat na testu je pravi pokazatelj mog znanja” (dok su kasnije u istraživanju sprovedenom za doktorsku disertaciju, shodno kontekstu, stavke formulisane tako da se odnose na test sposobnosti).

Prvi cilj primene preliminarnog verzije Skale unutrašnje i spoljašnje atribucije bio je da se utvrdi da li ona omogućava merenje ciljnih konstrukata – spoljašnje i unutrašnje atribucije uspeha na testu. Izvršeno je više faktorskih analiza metodom glavnih komponenti i utvrđeno je da se zadovoljavajuća dvofaktorska solucija dobija na osnovu šesnaest stavki (pet stavki je u sukcesivnim analizama eliminisano, jer su onemogućavale dobijanje jasne dvofaktorske strukture). Dva ekstrahovana faktora sadržinski su odgovarala unutrašnjoj i spoljašnjoj atribuciji, a svaki od njih je bio zasićen sa po osam stavki. Pouzdanost faktora unutrašnje atribucije iznosila je $\alpha=.812$, dok je pouzdanost faktora spoljašnje atribucije iznosila $\alpha=.718$. Zaključeno je da preliminarna verzija Skale unutrašnje i spoljašnje atribucije omogućava validnu operacionalizaciju spoljašnje i unutrašnje atribucije uspeha na testu. Ipak, s obzirom na to da se formulacija stavki u preliminarnom istraživanju donekle razlikovala od one koja je planirana u ciljnem istraživanju (jer se odnosila na znanje umesto na sposobnosti), doneta je odluka da se u glavnom istraživanju ipak opet primeni ceo instrument i da se ponovo ispita njegova struktura i pouzdanost.

Primena instrumenta u glavnom istraživanju. U eksperimentalnoj fazi ovog istraživanja Skalu atribucije uspeha na testu je popunilo 249 ispitanika. Da bi se ponovo validirala skala, primenjena je faktorska analiza metodom glavnih komponenti. U više sukcesivnih analiza, prvo su eliminisane stavke br. 9 i 22 zbog izuzetno niskih zasićenja na faktorima. S obzirom na to da je cilj bila konstrukcija skala unutrašnje i spoljašnje atribucije, u faktorskoj analizi sprovedenoj na preostaloj 21 stavci ekstrahovana su dva faktora na osnovu kriterijuma interpretabilnosti. Ova dva faktora objašnjavaju oko 34,6% varijanse početnog skupa varijabli. Matrica faktorskog sklopa je prikazana u Tabeli 6. Prvi faktor (21,8% varijanse) opisuje procenu da je osoba uložila značajne unutrašnje resurse prilikom rešavanja testa, te da je rezultat na testu posledica tih uložениh resursa. U unutrašnje faktore koji se pojavljuju u stavkama ovog faktora spadaju sopstvene sposobnosti, uloženi trud, koncentracija, spremnost i raspoloženost za rešavanje testa. Drugi faktor (12,8% varijanse) opisuje stavke koje govore o proceni da su postojali različiti spoljni otežavajući faktori prilikom rešavanja testa zbog kojih osoba odriče odgovornost za postignuti rezultat. U otežavajuće spoljašnje faktore koji se pojavljuju u stavkama spadaju nejasni zadaci i instrukcije, težina testa, faktor pogađanja, tip zadataka, prekratko vreme i loši uslovi u prostoriji. Dakle, prvi faktor opisuje atribuiranje uspeha na testu unutrašnjim faktorima, a drugi atribuiranje spoljašnjim faktorima.

Tabela 6. *Matrica sklopa iz faktorske analize Skale atribucije uspeha na testu*

Stavka	Komponenta	
	1	2
15. Pri rešavanju testa dao sam sve od sebe.	.785	
17. Ovaj test je izvukao maksimum mojih sposobnosti.	.760	
13. Rešavanje ovakvih testova stimuliše maksimum mojih kapaciteta.	.671	
07. Za vreme rešavanja testa bio sam potpuno usvesređen na zadatke.	.664	
19. Moj rezultat na testu je pravi pokazatelj mojih sposobnosti.	.662	
01. Bio sam raspoložen za rešavanje testa.	.563	
05. Nisam se mnogo trudio dok sam rešavao test.	-.555	
11. Najveći uticaj na rezultat na testu imale su moje sposobnosti.	.515	
03. U toku rešavanja testa koncentracija mi baš i nije bila na visokom nivou.	-.489	

02. Danas jednostavno nije moj dan, što se vidi i po rezultatima testa.	- .405	
16. Uradio bih bolje da su zadaci bili jasniji.		.721
04. Test je bio pretežak.		.628
06. Moj rezultat na ovom testu je u velikoj meri posledica slučajnog pogađanja.	- .302	.525
20. Razlog mog (ne)uspeha je tip zadataka u testu.		.498
14. Vreme predviđeno za rešavanje testa je bilo prekratko.		.496
18. U uslovima kakvi vladaju u ovoj prostoriji nemoguće je uraditi test bolje.		.485
10. Moj rezultat na testu bi bio bolji da su uslovi u kojima sam radio bili bolji.		.462
23. Uradio bih test bolje da su instrukcije za rešavanje bile jasnije.		.453
08. Ovaj test je toliko nestimulišući da uopšte nisam imao volju da ga radim.	- .345	.423
21. Razlog mog (ne)uspeha je tip zadataka u testu.	- .322	.422
12. Uspeh na ovom testu u velikoj meri zavisi od sreće.		.366

Naredni korak u validaciji skala unutrašnje i spoljašnje atribucije je bila provera njihove pouzdanosti. Stavke 3, 5 i 21 su prethodno rekodirane. Na bazi niske item-total korelacije i umanjivanja interne konzistentnosti celokupne skale, iz skale spoljašnje atribucije eliminisana je i stavka 2, a iz skale unutrašnje atribucije stavka 21. Na taj način su dobijene finalne mere unutrašnje atribucije (stavke 1, 3, 5, 7, 11, 13, 15, 17, 19) i spoljašnje atribucije (stavke 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 23).

Finalna verzija skale unutrašnje atribucije sastoji se od 9 stavki i ima dobru internu konzistentnost $\alpha=.813$, dok finalana verzija skale spoljašnje atribucije ima 10 stavki i zadovoljavajuću internu konzistentnost od .708.

VARIJABLE

Imajući u vidu da se radi o eksperimentalnom nacrtu, varijable u ovom istraživanju mogu se podeliti na nezavisne, zavisne i moderatorske. Nezavisne varijable čine dva eksperimentalno manipulirana faktora – vrsta fidbeka i važnost evaluirane karakteristike ličnosti. Moderatorske varijable predstavljaju sve merene karakteristike ličnosti. Status moderatora dobile su zbog toga

što je osnovna hipoteza od koje se polazi da je nivo zavisnih varijabli (reakcija na fidbek) različit na ekstremnim nivoima (tj. visokom i niskom nivou) ovih varijabli. U moderatorske varijable spadaju eksplicitno samopoštovanje, implicitno samopoštovanje i uslovno samopoštovanje. Zavisne varijable predstavljaju afektivne i kognitivne reakcije na evaluaciju. Afektivne reakcije obuhvataju reakcije anksioznosti, besa i depresivnosti, a kognitivne reakcije obuhvataju spoljašnju i unutrašnju atribuciju uspeha na testu i diskrepancu idealne i aktuelne slike o sebi.

NEZAVISNE VARIJABLE

Prvi eksperimentalni faktor predstavlja *fidbek* dobijen na testu sposobnosti. Ispitanici su svrstavani u jednu od tri grupe koje su određivale vrstu fidbeka (jedan ispitanik je dobijao samo jednu vrstu fidbeka – detalje pogledati u odeljku o proceduri): pozitivan fidbek, negativan fidbek, a ukoliko su svrstani u kontrolnu grupu nisu dobijali nikakav fidbek. Pozitivan fidbek je operacionalno definisan kao rezultat na testu koji ukazuje da je ispitanik bolji od 83% do 95% svih ispitanika testiranih istim testom (kompjuterski program je nasumično prikazivao broj tj. procenat iz ovog opsega), dok je negativan fidbek definisan kao rezultat koji ukazuje da je postignuće ispitanika bolje od 35 do 48% svih prethodno testiranih osoba. Pošto su ispitanici radili dva testa sposobnosti jedan za drugim, povratna informacija je sledila neposredno nakon završetka svakog testa i oba rezultata na testu su pripadala istoj kategoriji (pozitivan odnosno negativan fidbek). Povratna informacija je izražena u percentilima, odnosno relativnim položajem ispitanika u odnosu na druge ispitanike, jer je pretpostavljeno da će ovakav fidbek biti uverljiviji zato što ispitanici značajno teže mogu da dovedu u pitanje svoj položaj ukoliko su im nepoznata postignuća ostalih iz grupe.

Nezavisna varijabla **važnost evaluirane karakteristike ličnosti** (ili važnost domena) imala je dve kategorije: važna i nevažna karakteristia. Manipulacija na ovoj varijabli sprovedena je davanjem usmene instrukcije koja je prethodila rešavanju testa sposobnosti. Ukoliko su ispitanici svrstani u eksperimentalnu grupu *važna karakteristika ličnosti*, dobijali su instrukciju koja im je sugerisala da testovi koje će raditi mere izuzetno važne sposobnosti koje je poželjno posedovati. Instrukcija zadavana ispitanicima svrstanim u kategoriju *nevažna karakteristika ličnosti* naglašavala je da testovi koje će ispitanik rešavati mere sposobnosti koje su od perifernog

značaja, tj. koje nisu povezane sa nekim važnim životnim ishodima (detaljna instrukcija je priložena u odeljku o proceduri istraživanja).

MODERATORSKE VARIJABLE

EksPLICITNO SAMOPOŠTOVANJE predstavlja globalni osećaj lične vrednosti. U ovom istraživanju eksplicitno samopoštovanje operacionalizovano je kao skor ispitanika na Skali generalnog samopoštovanja (Opačić & Bodroža, u pripremi).

IMPLICITNO SAMOPOŠTOVANJE MEREÑO IAT-OM (IAT-SE) predstavlja meru implicitnog samopoštovanja baziranu na vremenu reakcije. IAT mera implicitnog samopoštovanja predstavlja razliku u brzini kojom osoba sebe asocira sa pozitivnim stimulusima u odnosu na brzinu kojom sebe asocira sa negativnim stimulusima. Ranija istraživanja pokazuju da ljudi uglavnom sebe lakše tj. brže asociraju sa pozitivno nego sa negativno konotiranim rečima i da je ovaj efekat jak (Greenwald & Farnham, 2000). U ovom istraživanju takođe je dobijena je velika jačina IAT efekta (tj. razlika u brzini asociranja sebe sa pozitivnim u odnosu na brzinu asociranja sebe sa negativnim stimulusima), koja izražena preko Koenove d mere veličine efekta iznosi $d=1.172$ (Cohen, 1988). S obzirom na to da su u ovom istraživanju korišćene dve IAT-SE mere sa različitim redosledom kongruentnih i inkongruentnih blokova, izračunata je veličina IAT efekta obe verzije testa (Tabela 7). Iako je IAT efekat nešto veći u situaciji kada su prvo rešavani blokovi IAT-a sa kongruentnim stimulusima (blokovi u kojima su upareni stimulusi iz kategorija *Ja* i *Prijatno*), u obe verzije testa se dobija snažan IAT-efekat.

Imajući u vidu da su dobijene razlike u brzini reagovanja u dve verzije IAT-a, analizirano je da li se veličina IAT efekta značajno razlikuje u zavisnosti od verzije testa koju su ispitanici radili. Dobijene su statistički značajne razlike ($t(295)=5,406$, $p<,001$, $AS_{kongr}=.307$, $AS_{inkongr}=-.293$). Da bi se anulirao efekat verzije testa na IAT meru implicitnog samopoštovanja, sprovedena je regresiona analiza sa IAT efektom kao kriterijumskom varijablom i verzijom testa kao prediktorom. Rezidual koji se dobija u ovoj analizi predstavlja IAT skor ispitanika nezavisan od efekta verzije testa, koji je zadržan kao IAT-SE mera koja je korišćena u svim analizama.

Tabela 7. Veličina IAT efekta na celom uzorku i kod poduzoraka ispitanika koji su rešavali različite verzije IAT-SE

Uzorak	Blok	Rt					t	df	p	Cohen's d	Veličina efekta r
		Min (ms)	Max (ms)	AS (ms)	SD (ms)	ΔRt (ms)					
Svi	Kongr.	498	1208	693	111	169	-26.06	294	.001	1.172	.506
	Inkongr.	563	1943	862	171						
Verz. 1	Kongr.	498	1175	688	117	207	-21.52	142	.001	1.278	.538
	Inkongr.	594	1943	895	197						
Verz. 2	Kongr.	510	1208	697	105	133	-17.33	151	.001	1.100	.482
	Inkongr.	563	1568	830	135						

Napomena: Verzija 1 - ispitanici koji su prvo rešavali kongruentne blokove, Verzija 2 ispitanici koji su prvo rešavali inkongruentne blokove.

Preferencije inicijala imena i prezimena kao mere implicitnog samopoštovanja merene su Testom preferencije ličnih inicijala (skr. NLP). NLP mera implicitnog samopoštovanja bazira se na fenomenu implicitnog egotizma vezanog za lične inicijale. Implicitni egotizam predstavlja pojavu snažnije preferencije objekata koji su povezani sa selfom u odnosu na one koji nisu u vezi sa selfom. U kontekstu ličnih inicijala, to znači da je NLP mera implicitnog samopoštovanja mera u kojoj osoba više preferira slova sopstvenih inicijala u odnosu na sva druga slova datog pisma. Dakle, što je automatski egotizam vezan za lične inicijale veći, implicitno samopoštovanje osobe je veće.

Prosečna preferencija inicijala sopstvenog imena iznosila je $AS_{ime}=7,21$, prosečna preferencija inicijala prezimena $AS_{prezime}=7,30$, a prosečna preferencija slova koja nisu inicijali $AS_{ne-inicijal}=4,89$. T-testom za zavisne uzorke je utvrđeno da je prosečna preferencija inicijala imena i prezimena (zasebno, kao i zajedno tj. u proseku) značajno veća od prosečne preferencije slova koja nisu inicijali imena i prezimena (Tabela 8). Istovremeno, nema statistički značajne razlike u preferenciji inicijala imena i prezimena ($t=-683$, $p=.495$). Razlika u prosečnoj preferenciji ličnih inicijala (zajedno za ime i prezime) u odnosu na sva ostala slova (pod pretpostavkom koreliranih

mera) tj. veličina NLP efekta izražena preko Koenovog d (Cohen, 1988) je velika i iznosi $d=1,605$.

Kao što je već navedeno, računanjem pouzdanosti NLP testa kao korelacije NLP efekta za inicijal imena i inicijal prezimena dobijena je izrazito niska korelacija (pogledati odeljak sa opisom instrumenta), zbog čega je odlučeno da se NLP mere za inicijal imena i prezimena koriste kao zasebne varijable u istraživanju.

Tabela 8. *Razlike u preferenciji sopstvenih inicijala i svih ostalih slova*

NLP efekat	t	df	p	AS _{inicijal}	AS _{ne-inicijal}
NLP efekat za preferenciju inicijala imena	20,238	285	,001	7,21	4,89
NLP efekat za preferenciju inicijala prezimena	20,068	285	,001	7,30	4,89
NLP efekat za preferenciju oba inicijala	24,904	285	,001	7,26	4,89

Uslovno samopoštovanje je osećanje prema sebi koje je uslovljeno potvrdom drugih ili ispunjavanjem određenih standarda kvaliteta ili uspeha (Crocker, 2002a; Kernis et al., 2005; Kernis & Paradise, 2002). Iako neki autori razlikuju i do sedan domena u kojima doživljaj lične vrednosti može biti zavisian od određenih ishoda (Crocker, Luhtanen, Cooper, & Bouvrette, 2003), u ovom istraživanju merena su dva domena uslovnosti samopoštovanja – samopoštovanje uslovljeno kompetencijama i samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem (Johnson & Blom, 2007), koji odgovoraju najvažnijim izvorima samopoštovanja – ličnim sposobnostima i kompetencijama i socijalnim relacijama.

ZAVISNE VARIJABLE

Unutrašnja i spoljašnja atribucija uspeha na testu sposobnosti govore o stepenu u kom osoba preuzima odgovornost za sopstveno postignuće (unutrašnja atribucija) ili je prebacuje na različite faktore koji nisu povezani sa njom (spoljašnja atribucija). Unutrašnja atribucija podrazumeva pripisivanje uspeha sopstvenim sposobnostima, uloženom trudu i visokoj koncentraciji tokom testiranja. Spoljašnja atribucija podrazumeva percipiranje testa i uslova testiranja kao

neadekvatnih, čime se objašnjava sopstveno postignuće. Obe varijable su merene Skalom atribucije uspeha na testu i korelacija između njih je niska i negativna ($r=-.194$). S obzirom na to da je sadržaj stavki upitnika kojim su merene ove varijable vezan za konkretnu testovnu situaciju, varijable su merene nakon eksperimentalnog tretmana.

Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta predstavlja meru u kojoj osoba percipira da se razlikuje od svoje idealne slike o sebi. Od ispitanika nije traženo da zasebno procene sopstvene idealne i aktuelne karakteristike, na osnovu kojih bi se diskrepanca računala kao razlika ove dve mere, nego su direktno pitani za stepen u kom smatraju da se razlikuju od sopstvenog ideala na osam odabranih domena self koncepta. Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta je merena pre i posle eksperimentalne manipulacije, da bi se utvrdilo da li je doživljeni (ne)uspeh doveo do promene u percepciji sopstvene ličnosti tj. odstupanja od svoje idealne slike o sebi.

Afektivna stanja anksioznosti, depresivnosti i besa govore o tranzitornim nivoima tri navedena afektivna stanja. Sva tri afektivna stanja su merena u pretestu i posttestu da bi se utvrdilo da li je eksperimentalna manipulacija izazvala promenu u navedenim afektivnim stanjima.

USPEŠNOST EKSPERIMENTALNE MANIPULACIJE

Po završetku eksperimenta ispitanicima su u pismenoj formi postavljena dodatna dva pitanja čiji cilj je bio provera uspešnosti eksperimentalne manipulacije. Pitanje kojim je ispitivana uspešnost eksperimentalne manipulacije uspeha i neuspeha na testu glasilo je: “Koliko uspešno smatrate da ste uradili test sposobnosti?”, dok je pitanje kojim je ispitivana uspešnost manipulacije važnosti domena na koje su se odnosili testovi sposobnosti glasilo: “Koliko smatrate da je važna sposobnost koju meri test koji ste rešavali?”. Na oba pitanja ispitanici su odgovarali na Likertovoj skali od 1 do 7, gde su značenja ekstremnih vrednosti za procenu sopstvene uspešnosti bila 1 – veoma slabo i 7 – veoma dobro, a za procenu važnosti karakteristike ličnosti 1 – potpuno nevažna i 7 – veoma važna.

PROCEDURA

PREVOD, ADAPTACIJA I KONSTRUKCIJA INSTRUMENATA

Pripremnu fazu istraživanja predstavljao je prevod i adaptacija instrumenata koji ranije nisu primenjeni na srpskom jeziku, konstrukcija i validacija Skale unutrašnje i spoljašnje atribucije i konstrukcija kompjuterski podržanog testa inteligencije za zadavanje lažne povratne informacije o uspehu.

Prevod instrumenata. Upitnik ličnih atributa (The Self-Attributes Questionnaire; Pelham & Swann, 1989) preveden je na srpski jezik nezavisno od strane tri psihologa. Prevodi su potom upoređeni i odabrane su najadekvatnije formulacije. Upitnik ličnih atributa je primenjen sa instrukcijom ispitanicima da na ponuđenim atributima ocene sebe u odnosu na druge osobe njihovih godina i istog pola. Naime, autori ovog instrumenta pružaju mogućnost zadavanja iste liste atributa sa različitim instrukcijama u zavisnosti od predmeta merenja (Pelham & Swann, 1989). Dobijena je zadovoljavajuća pouzdanost ovog instrumenta koja je iznosila $\alpha = .753$.

Konstrukcija Skale atribucije uspeha na testu opisana je u okviru poglavlja o instrumentima, tako da ovde neće biti detaljnog opisa te procedure.

Konstrukcija kompjuterski podržanog testa inteligencije namenjenog eksperimentalnoj manipulaciji fidbeka o uspehu na testu. Za potrebe eksperimenta konstruisana je kompjuterska aplikacija putem koje je ispitanicima zadavan test inteligencije sa lažnom povratnom informacijom o uspehu – pozitivnom, negativnom ili, u trećem slučaju, nije im davana povratna informacija. Ova kompjuterska aplikacija izrađena je u programskom jeziku Java od strane profesionalnog programera. Aplikacija se sastoji od dva testa intelektualnih sposobnosti pri čemu ispitanik nakon svakog od njih dobija povratnu informaciju o uspehu (ili je ne dobija ukoliko pripada kontrolnoj grupi). Povratna informacija koju ispitanik dobija nakon oba testa uvek pripada istoj kategoriji – ili predstavlja pozitivan ili negativan fidbek. Testovni zadaci su preuzeti iz testova sposobnosti konstruisanih za potrebe prijemnog ispita na Odseku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, koji su zadavani 2003. i 2004. godine. Iz oba testa je preuzeto samo po petnaest zadataka (od ukupno osamnaest, odnosno trideset) da bi se skratila procedura istraživanja. Na osnovu procene istraživača, odabrani su zadaci koji po svojoj težini

pokrivaju ceo opseg od lakih do veoma teških zadataka, ali sa nešto većim brojem težih zadataka. S obzirom na to da su studenti psihologije grupa koja je već unapred selekcionisana na bazi visokih intelektualnih sposobnosti, odabran je veći broj težih zadataka da bi se obezbedila ubedljivost negativnog fidebeka o postignuću na testu.

Izgledom aplikacije dominira bela boja sa crnim tekstom i crno-belim slikama. Pri otvaranju aplikacije od ispitanika se traži da unesu šifru. Jedini format šifre koju aplikacija prihvata je petocifreni broj koji počinje sa cifrom 1. Šifra koju ispitanik unese unapred određuje vrstu fidebeka koja će mu biti data nakon rešavanja testa i to po sledećem sistemu:

- pozitivan i negativan fidebek je određen cifrom iz opsega od 10100 do 10300. Ukoliko ispitanik unese neparan broja iz ovog opsega, dobija negativan fidebek, a ukoliko unese paran broj, dobija pozitivan fidebek. Pozitivan fidebek je operacionalno definisan kao rezultat na testu koji ukazuje da je ispitanik bolji od 83 do 95% svih ispitanika testiranih istim testom (program nasumično izbacuje procenat iz ovog opsega), dok je negativan fidebek definisan kao rezultat koji ukazuje da je postignuće ispitanika bolje od 35 do 48% svih prethodno testiranih osoba. Ispitanicima je rezultat prikazan u obliku percentilnog skora, jer je očekivano da neće moći da dovedu u pitanje svoj uspeh zbog toga što im nije poznato postignuće drugih iz grupe.
- ispitanici koji unesu šifru iz opsega 10400 do 10600 ne dobijaju nikakvu povratnu informaciju o postignuću na testu, odnosno pripadaju kontrolnoj grupi.

Nakon unošenja ispravne šifre, pred ispitanicima se otvara ekran sa opštim uputstvom. Nakon toga ispitanicima se prikazuje naredna stranica u aplikaciji na kojoj se nalazi instrukcija za popunjavanje prvog testa. Ispitanici zatim imaju mogućnost da vide primer zadatka i tačnog rešenja tog zadatka. Nakon analize primera, u tekstu ispisanom na ekranu ispitanici dobijaju informacije o broju zadataka u prvom testu i ograničenju vremena za rešavanje testa na 10 minuta. Za svaki zadatak ispitaniku je ponuđeno pet mogućih rešenja, od kojih je samo jedno tačno. Nakon započetog rešavanja testa, u zaglavlju svake stranice sa zadatkom stoji redni broj zadatka, tako da ispitanici u svakom momentu znaju koliko im je zadataka preostalo. Ispod zaglavlja nalazi se zadatak, a ispod zadatka su ponuđeni odgovori sa kućicama za obeležavanje odgovora. U donjem levom uglu ispitanik može videti koliko vremena mu je preostalo za rešavanje testa. Primer izgleda stranice programa sa zadatkom dat je na Slici 1.

Prvi zadatak u testu je odabran tako da bude relativno lak i isti je za sve ispitanike. Preostali zadaci se pojavljuju nasumičnim redosledom. Ovakva procedura onemogućava ispitanicima da pomoć pri rešavanju zadatak traže gledanjem u ekran susednog ispitanika. Ukoliko bi ispitanik pokušao da pređe na naredni zadatak ne odabravši nijedan od ponuđenih odgovora, na ekranu se prikazivala poruka *“Niste potvrdili nijedan odgovor”*. Tek kad bi ispitanik odabrao jedan od ponuđenih odgovora, mogao je da pređe na naredni zadatak. Uslovljavanjem ispitanika da u svim zadacima moraju da odaberu bar jedan odgovor, stvarana je mogućnost da, čak i kada nisu sigurni šta je tačan odgovor, slučajno pogode isti, te da na taj način (navodno) postignu visok skor na testu.

Po završetku poslednjeg zadatka iz prvog testa ispitanici su na ekranu dobijali poruku informacijom o postignuću na testu. Takođe, ukoliko je ispitaniku isteklo vreme, na ekranu bi mu se pojavila poruka sa obaveštenjem o isteku vremena i sa njegovim skorom. Ispitaniku se na ekranu prikazuje njegov (navodni) rezultat praćen sledećim tekstom: *“Vaš rezultat na testu pokazuje da ste bolji od X% svih ispitanika koji su do sada rešavali ovaj test.”*. Umesto oznake X u prethodnoj poruci program prikazuje broj koji se nalazi u opsegu od 35 do 48, odnosno od 83 do 95, u zavisnosti od šifre koju je ispitanik uneo pri otvaranju programa, a koja unapred određuje pozitivan ili negativan fidbek. Kontrolnoj grupi ispitanika, koja nije dobijala povratnu informaciju o uspešnosti, prikazana je samo pozdravna poruka.

Svi ispitanici bi zatim automatski prelazili na naredni test. Drugi test se sastoji od 15 zadataka, a vreme za rešavanje je ograničeno na 7 minuta. Svaki zadatak se sastojao od niza figura, a ispitanik je trebao da od 4 figure koje su ponuđene kao moguća rešenja odabere jednu koja predstavlja pravilno rešenje započetog niza. Primer zadatka iz drugog testa dat je na Slici 2. Kao i kod prvog testa, nakon rešavanja poslednjeg od petnaest zadataka ili nakon isteka vremena predviđenog za rešavanje testa, ispitanici su dobijali povratnu informaciju o uspešnosti na testu. Rezultat na testu uvek je pripadao istoj kategoriji kao i rezultat na prethodnom testu (pozitivan ili negativan fidbek) i zadavan je u istom obliku – kao percentilni skor. Kontrolna grupa nije dobijala rezultat na testu nego pozdravnu poruku.

Zadatak br. 12

Ako je fudbalsko igralište (F) manje od terena za golf (G), a hipodrom (H) veći od fudbalskog igrališta onda je H u odnosu na G.

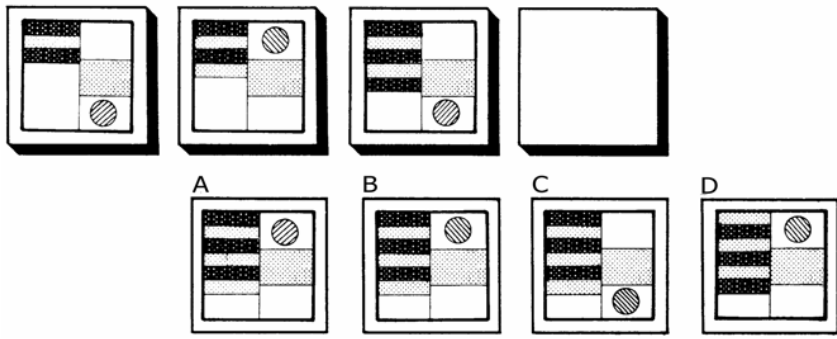
A) $\neq$
 B) $\approx$
 C) ?
 D) =
 E) $\leq$

A)   B)   C)   D)   E)

09:26

Slika 1. Primer zadatka iz prvog testa intelektualnih sposobnosti

Zadatak br. 3

A)   B)   C)   D)

06:49

Slika 2. Primer zadatka iz drugog testa intelektualnih sposobnosti

GLAVNO ISTRAŽIVANJE

Prva faza. U prvoj fazi istraživanja ispitanici su popunjavali upitnike kojima su mereni eksplicitno samopoštovanje i pretest mere zavisnih varijabli: afektivnih stanja i diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta. Prikupljanje ovih podataka obavljeno je u okviru fakultetske nastave u većim grupama ispitanika i prosečno je trajalo oko pola sata. Ispitanicima je rečeno da učestvuju u istraživanju za potrebe doktorske disertacije i da je učešće dobrovoljno i anonimno, te da će se rezultati analizirati na nivou grupe, a ne pojedinca. Ispitanici su informisani o tome da će se istraživanje odvijati u nekoliko faza. Da bi bilo moguće povezati odgovore ispitanika iz različitih faza, od ispitanika je traženo da umesto imena ili nekog drugog ličnog podatka, kao šifru koriste broj indeksa. Svi ispitanici su pristali da učestvuju i da upišu broj indeksa.

Druga faza. U drugoj fazi ispitanici su opet popunjavali upitnike tipa "papir i olovka". U ovoj fazi popunjavani su Test preferencije ličnih inicijala i Skalu uslovnog samopoštovanja. Popunjavanje upitničkih mera podeljeno je u dve faze zbog obimnosti upitnika. Ispitanici su opet kao šifru koristili svoj broj indeksa. Popunjavanje upitnika je trajalo oko dvadeset minuta.

Eksperiment. Treću fazu glavnog istraživanja predstavljao je eksperiment. Eksperiment je organizovan u računarskoj učionici. Ispitanici su učestvovali u eksperimentu u terminima vežbi na svojim fakultetskim kursovima i dolazili su u uobičajeni termin vežbi.

Podela ispitanika u kontrolnu i dve eksperimentalne grupe sa različitim fidebkom je vršena nasumičnim rasporedom. Kontrolna grupa (koja nije dobijala fidebek nakon testova) je odvojeno učestvovala u eksperimentu od eksperimentalnih grupa, jer se instrukcija za njih razlikovala u tome što im nije rečeno da će dobiti povratnu informaciju nakon testova sposobnosti. Eksperimentator nije imao uticaja na to koji ispitanici će biti raspoređeni u koju grupu (kontrolnu ili eksperimentalne) tokom učešća u eksperimentu, niti na to da li će ispitanici dobiti pozitivan ili negativan fidebek. Stoga se može smatrati da je distribucija eksperimentalnog fidebeka bila nasumična.

Manipulacija važnosti domena ličnosti na koji se odnosi fidebek je vršena tako što je eksperimentator naizmenično varirao usmenu instrukciju u okviru koje je ispitanicima saopštavano da testovi koje će raditi mere važne ili nevažne sposobnosti. S obzirom na to da eksperimentator nije imao uticaja na raspored ispitanika po testiranim grupama, a da je usmena

instrukcija kojom je manipulirana važnost domena varirana naizmenično, može se smatrati da su ispitanici bili slučajnim odabirom svrstavani u grupe i s obzirom na drugi oblik eksperimentalne manipulacije.

Eksperimentalna procedura je tekla na sledeći način: Ispitanici su po ulasku u računarsku učionicu zauzimali željeno mesto za računarom. Eksperimentator je pozdravio ispitanike. Pošto je ovo bila već treća faza istraživanja, ispitanici su bili upoznati sa eksperimentatorom koji im je već najavio učešće u još jednoj fazi istog istraživanja. Odmah po ulasku, ispitanici su dobijali upitnike i zamoljeni su da u njih ništa ne upisuju. Eksperimentator je objasnio da istraživanje u kom učestvuju ispituje kako različite karakteristike ličnosti i uslovi testiranja utiču na rezultate na testovima sposobnosti, te da se pitanja koja se nalaze u upitniku koji su dobili odnose na različite aspekte testovne situacije i samog testa koji će raditi. U upitniku koji im je podeljen nalazile su se skale namenjen merenju zavisnih varijabli: atribucija uspeha na testu, post-test mera diskrepance idealnog i aktuelnog selfa i post-test mere afektivnih stanja. Takođe, na prvoj stranici upitnika pored mesta za šifru tj. broj indeksa, bio je upisan petocifreni broj koji je unapred određivao vrstu fidebeka koji će ispitanik dobiti kasnije nakon rešavanja testova sposobnosti (više detalja u tekstu koji sledi).

Prvi zadatak ispitanika je bila izrada Testa implicitnih asocijacija na računaru. Na samom početku ispitanici su u naznačeno polje upisivali broj indeksa kao šifru ispitanika. Da bi se upoznali sa opštom procedurom IAT-a, ispitanici su prvo rešavali IAT za vežbanje u kom su sortirali reči iz kategorija cveće/insekti i prijatno/neprijatno. Odgovori ispitanika u IAT-u za vežbanje nisu snimani. Nakon toga, ispitanici su sami nastavili da rešavaju IAT za merenje implicitnog samopoštovanja, dok su ih instrukcije ispisane na ekranu vodile kroz test. Većini ispitanika je bilo potrebno oko pet minuta da završe IAT za merenje implicitnog samopoštovanja.

Nakon što su svi ispitanici završili izradu IAT-a, naredni zadatak ispitanika je bilo rešavanje dva računarski podržana testa intelektualnih sposobnosti na kojima su dobijali (lažnu) povratnu informaciju o sposobnostima. Važnost domena na koji se odnosi fidebek je varirana u okviru instrukcije koju im je davao eksperimentator. Instrukcija o važnim sposobnostima glasila je ovako:

“Ovaj test sposobnosti sastoji se od dva podtesta koji mere dve specifične sposobnosti koje se zovu integrativna orijentacija i perceptivna manipulacija. Integrativna orijentacija i perceptivna manipulacija predstavljaju sposobnost integracije različitih aspekata situacije na kreativan, neuobičajen način. Za rešavanje ovih testova je neophodno da osoba može iz većeg broja naizgled nepovezanih informacija ili perceptivnih elemenata da izdvoji one najznačajnije i da potom generalizuje logiku tih elemenata tako da dođe do pravog rešenja zadatka. Istraživanja su pokazala da su ove dve sposobnosti veoma važne i da su dobri prediktori akademskog uspeha i uspeha u poslu izraženog kroz visinu primanja. Dakle, radi se o veoma važnim sposobnostima, odnosno o sposobnostima koje je veoma poželjno posedovati.“

Instrukcija o nevažnim sposobnostima je glasiva ovako:

“Ovaj test sposobnosti sastoji se od dva podtesta koji mere dve specifične sposobnosti koje se zovu integrativna orijentacija i perceptivna manipulacija. Integrativna orijentacija i perceptivna manipulacija predstavljaju dve specifične sposobnosti koje su do sad slabo ispitane. Neka istraživanja su pokušala da ispitaju koliki je udeo opštih intelektualnih sposobnosti u ovim specifičnim sposobnostima, ali su dobijene izrazito niske korelacije. Takođe, nekoliko istraživanja kojima je ispitivano da li ove sposobnosti mogu da posluže za predviđanje uspeha u karijeri ili akademskog uspeha nisu dala značajne rezultate, tako da se pretpostavlja da se radi o sposobnostima od perifernog značaja. Ipak, one su uvrštene u ovo istraživanje jer nas interesuje u kojoj meri karakteristike ličnosti i različiti aspekti situacije mogu uticati na uspeh na različitim testovima sposobnosti.“

Nakon toga ispitanici su pokretali aplikaciju u sastavu koje se nalazio kompjuterski podržani test sposobnosti. Na samom početku program je od ispitanika tražio da upišu šifru. Eksperimentator je ispitanicima objasnio kako u ovaj program ne može da se upiše šifra koja odgovara formatu broja indeksa, pa da zbog toga treba da upišu petocifreni broj koji je upisan na upitnicima koje su dobili. Petocifreni broj koji su ispitanici unosili u ovo polje unapred je po sistemu koji je ranije opisan određivao vrstu fidbeka koji im je zadavan nakon rešavanja oba testa. Popunjavanje dva testa sposobnosti trajalo je maksimalno 17 minuta zbog vremenskog ograničenja koje je postojalo na testovima. Ispitanici su dobijali povratnu informaciju o postignuću nakon oba testa

sposobnosti i ona je za oba testa pripadala istoj kategoriji: pozitivnom fidbeku, negativnom fidbeku, dok za kontrolnu grupu nije bilo fidbeka.

Ispitanici su odmah po završetku dva testa sposobnosti, a u skladu sa instrukcijom koja im je ranije data, prelazili na odgovaranje na pitanja iz upitnika koji su im podeljeni na početku eksperimenta. Sa završetkom popunjavanja upitnika koje je u proseku trajalo oko 15 minuta, ispitanici su i završavali svoje učešće u istraživanju.

Kada bi svi ispitanici prisutni u grupi završili popunjavanje upitnika, eksperimentator bi ih pitao kako im se dopalo istraživanje, koliko su zadovoljni svojim postignućem na testu, kao i da li im je nešto bilo neobično. Ukoliko niko od ispitanika do tada ne bi izrazio sumnju u cilj istraživanja ili u svoj rezultat na testu, eksperimentator bi ih i eksplicitno pitao da li su posumnjali da je rezultat koji su postigli realan. Upitnici onih ispitanika koji su izrazili sumnju obeleženi su, da bi naknadno bili isključeni iz analize. Nakon toga, vršen je debriefing. Ispitanicima je objašnjeni pravi cilj istraživanja, opisana im je procedura eksperimenta i rečeno im je šta su očekivani rezultati istraživanja. Objašnjeno im je kako je deo njih dobijao lažni pozitivan, a deo lažni negativan rezultat na testu i eksperimentator je odgovorio na pitanja ispitanika ukoliko ih je bilo. Na kraju, da bi ispitanici sa eksperimenta otišli u pozitivnom raspoloženju i da bi bilo osnaženo njihovo samopoštovanje, rečeno im je da su intelektualne sposobnosti svih njih sigurno na visokom nivou, budući da su pri upisu na fakultet prošli strogu selekciju i da su odabrani među velikim brojem drugih kandidata. Time je eksperiment završen.

STATISTIČKA OBRADA PODATAKA

Prvi korak u statističkom tretmanu podataka bilo je prečišćavanje matrice podataka. Pošto je broj ispitanika značajnije varirao između faza istraživanja, nije bilo moguće raditi analizu nedostajućih vrednosti na svim varijablama zajedno, nego je to urađeno zasebno za svaki instrument. Analiza nedostajućih vrednosti pokazala je da unutar svakog instrumenta nema više od 5% nedostajućih vrednosti, tako da su one zamenjivane metodom maksimalne verodostojnosti (EM) i zaokružene na celobrojne vrednosti. Potom je izvršeno skorovanje svih varijabli.

Naredni korak je bila je provera postojanja univarijatnih autlejera (skorova na varijablama sa subskalnim vrednostima $z > |\pm 3,29|$) i multivarijatnih autlejera (entiteti čija je vrednost Mahalanobisove distance za set svih varijabli veća od kritične vrednosti Hi-kvadrat testa na nivou značajnosti .001, uz broj stepeni slobode jednak broju subskala) (Tabachnick & Fidell, 2007). Svi ispitanici za koje je utvrđeno da predstavljaju autlajere odstranjeni su iz matrice i time eliminisani iz daljih analiza.

Provera multikolinearnosti varijabli je pokazala da ne postoje izrazito visoke korelacije među varijablama ($r \geq .90$). Multiple regresione analize u kojima je svaka varijabla tretirana kao zavisna varijabla, dok su preostale varijable korišćene kao prediktori, takođe je ukazala da ne postoji multikolinearnost, te da nema potrebe za eliminacijom varijabli iz analiza (Tabachnick & Fidell, 2007).

Za potrebe testiranja istraživačkih hipoteza korišćena je hijerarhijska regresiona analiza sa interakcijskim efektima. Sve kontinuirane prediktorske varijable su centrirane standardizacijom skorova u z-vrednosti. Efekti fidbeka su kodirani na dva različita načina za potrebe različitih analiza. Za potrebe analiza u kojima su testirani samo interakcijski efekti fidbeka i moderatorskih varijabli (koje su po prirodi sve kontinuirane varijable), fidbek je kodiran u dve dummy varijable. Novodobijene varijable su nazvane prema onoj vrednosti kojoj je dodeljena vrednost 1 (Tabela 9).

Za potrebe analiza u kojima su testirane interakcije fidbeka i važnosti (i moderatorskih varijabli u interakcijama višeg reda), korišćeno je neponderisano (eng. unweighted) kodiranje. Neponderisano kodiranje varijabli se preporučuje u slučajevima kada se testiraju interakcije više kategoričkih prediktora, jer su tada rezultati direktno uporedivi sa rezultatim ANOVA-e (Aiken & West, 1991). Neponderisanim kodiranjem grupi u odnosu na koju se vrši poređenje (u ovom slučaju kontrolna grupa) dodeljuje se vrednost [-1], grupi koja se poredi vrednost [1], a preostaloj grupi [0], jer se na taj način ona isključuje iz poređenja (tj. u interakcijama sve vrednosti pomnožene sa njom dobijaju vrednost nula). Na ovaj način pozitivan fidbek je kontrastiran u odnosu na kontrolnu grupu uz kontrolu grupe sa negativnim fidbekom, odnosno negativan fidbek je kontrastiran u odnosu na kontrolnu grupu uz kontrolu grupe sa pozitivnim fidbekom. I u ovom slučaju su dve nove varijable nazvane prema vrednosti kojoj je dodeljen kod 1 (Tabela 10).

Interakcijski efekti varijabli su računati na osnovu ovako transformisanih vrednosti prediktorskih varijabli.

Tabela 9. Kodiranje eksperimentalnog fidebeka u dve dummy varijable

Varijabla	Kod		
	Pozitivan fidebek	Negativan fidebek	Kontrolna grupa
Pozitivan fidebek	1	0	0
Negativan fidebek	0	1	0

Tabela 10. Kodiranje eksperimentalnog fidebeka u dve varijable sa neponderisanim vrednostima

Varijabla	Kod		
	Pozitivan fidebek	Negativan fidebek	Kontrolna grupa
Pozitivan fidebek	1	0	-1
Negativan fidebek	0	1	-1

Analiza interakcijskih efekata varijable Važnost evaluirane karakteristike u svim analizama je uključivala interakciju sa fidebekom. Takoreći, sama važnost karakteristike bez fidebeka o postignuću nema nikakav teorijski ni praktični značaj u istraživanju. Zbog toga je za ovu varijablu izvršeno samo neponderisano kodiranje. Važnoj karakteristici je dodeljena vrednost [1], a nevažnoj [-1].

Značajni interakcijski efekti koji su dobijeni u hijerarhijskoj regresionoj analizi dalje su testirani testom jednostavnog nagiba (eng. simple slope test) u moderatorskoj regresionoj analizi u okviru SPSS programskog dodatka PROCESS (Hayes, 2012). U moderatorskoj regresionoj analizi definišu se varijable koje imaju status nezavisne varijable, moderatora (moguće je uvesti i dva moderatora ukoliko se testira trostruka interakcija) i zavisna varijabla tj. kriterijum. Ukoliko je potrebno, moguće je definisati i kovarijat, te je na taj način kontrolisana pretest mera varijabli koje su merene i pre eksperimentalnog tretmana. U slučajevima kada statistički značajna interakcija obuhvata dva kontinuirana prediktora, vrednost jednog od njih se za potrebe testiranja jednostavnog nagiba fiksira na vrednost $\pm 1SD$. Time je nagib regresione krive koja govori o odnosu kriterijumske varijable Y i prediktorske varijable X, testiran posebno u grupama sa

visoko izraženom i nisko izraženom moderatorskom varijablom. U okviru moderatorskih regresionih analiza u programskom dodatku PROCESS sproveden je i bootstrapping sa 1000 reuzorkovanja i intervalom pouzdanosti od 95%, čime su dobijane vrednosti gornjeg i donjeg intervala pouzdanosti (ULCI i LLCI) testiranog efekta koje su značajne kada ne obuhvataju nulu (tj. ukoliko nisu dobijene takve vrednosti da je LLCI manje od nule, a ULCI veće od nule). Ove vrednosti su takođe saopštavane prilikom navođenja rezultata analiza moderacije (tj. testa jednostavnog nagiba). Bitno je napomenuti i to da PROCESS ne daje β -koeficijente interakcijskih efekata i jednostavnih nagiba regresionih krivih, nego nestandardizovane B koeficijente, tako da njihovu apsolutnu veličinu ne treba tumačiti kao meru jačine efekta.

U nekim slučajevima testirani hijerarhijski regresioni modeli sa interakcijskim efektima obuhvataju veoma veliki broj prediktora i njihovih interakcija. Opšte je pravilo da je pri testiranju interakcija višeg reda, potrebno uključiti i sve jednostavnije efekte istih varijabli. Npr. ukoliko se testira trostruka interakcija, prethodni modeli u hijerarhijskoj linearnoj regresiji moraju obuhvatiti sve proste efekte prediktora i kombinacije dvostrukih interakcija istih varijabli. Međutim, Ajken i Vest (Aiken & West, 1991) preporučuju da se u regresionim modelima koji uključuju veliki broj interakcijskih efekata ne uvode u analizu oni interakcijski efekti koji nemaju teorijski značaj. Uključivanjem velikog broja interakcijskih efekata (od kojih možda neki nisu teorijski značajni) povećava se kompleksnost modela i otežava razumevanje dobijenih efekata, a uz to se smanjuje statistička moć testa. Ovaj argument naročito je važan u ovom radu, zbog toga što će u njemu biti testirane i četvorostruke interakcije prediktora. U takvim slučajevima u hijerarhijsku regresionu analizu sa interakcijama biće uključeni samo one interakcije koje su smislene sa aspekta testiranih hipoteza.

Konačno, prilikom ispitivanja hipoteza o međusobnim odnosima karakteristika ličnosti (eksplicitno, implicitno i uslovno samopoštovanje), korišćen je Pirsonov koeficijent korelacije, dok su odnosi između interakcija varijabli (npr. odnos kombinacije eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja sa uslovnim samopoštovanjem) ispitivani pomoću moderatorske regresije (prediktori su uvek centrirani standardizacijom skorova) (Aiken & West, 1991).

REZULTATI

DESKRIPTIVNI PODACI

Deskriptivni podaci o svim numeričkim varijablama prikazani su u Tabeli 11. Veći broj varijabli ima distribucije koje značajno odstupaju od normalne, na šta ukazuju vrednosti standardizovanog skjunisa i kurtosisa veće od 2.58. Zbog toga je sprovedena normalizacija distribucija ovih varijabli korišćenjem Takijevog algoritma. Ovako dobijeni skorovi su korišćeni u daljim analizama.

Tabela 11. *Deskriptivni podaci o numeričkim varijablama*

Varijabla	N	Min	Max	AS	SD	Standard. Skjunis	Standard. kurtosis
EksPLICITNO samopoštovanje	305	53	150	114.6	15.3	-4.909	4.348
IAT-SE	249	-3.596	2.679	-0.001	1.003	-3.941	2.120
NLP _{ime}	279	-3.213	7.578	3.318	2.058	-5.257	0.635
NLP _{prezime}	279	-4.570	7.436	3.058	2.334	-6.074	1.319
Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	279	13	51	32.00	6.73	1.002	0.130
Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	279	18	68	40.34	8.49	-.062	0.377
Depresivnost - pretest	303	5	25	8.23	3.80	11.295	8.619
Anksioznost - pretest	303	5	25	11.43	5.01	4.661	-2.102
Bes - pretest	303	5	22	7.54	3.63	11.846	7.737
Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	300	1	8	3.85	1.53	6.317	0.915
Unutrašnja atribucija	249	11	44	26.98	6.31	-.022	-1.353
Spoljašnja atribucija	230	10	35	20.00	5.62	1.375	-2.492

Depresivnost - posttest	229	5	25	7.61	3.15	13.324	19.018
Anksioznost - posttest	229	5	25	9.48	3.89	6.451	2.935
Bes - posttest	229	5	25	6.81	3.34	17.813	29.511
Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - posttest	229	1	8	3.68	1.50	5.592	1.659

PROVERA USPEŠNOSTI EKSPERIMENTALNE MANIPULACIJE

Pre analize glavnih rezultata istraživanja, ispitivano je da li je eksperimentalna manipulacija bila uspešna. T-test za nezavisne uzorke je pokazao da postoje statistički značajne razlike između ispitanika koji su verovali da su radili test koji meri važne i onih koji su verovali da su radili test koji meri nevažne sposobnosti ($t(243)=-4.166$, $p<.001$). Ispitanici kojima je rečeno da testovi mere važne sposobnosti procenili su te sposobnosti važnijim nego oni kojima je rečeno da testovi mere nevažne sposobnosti ($AS_{važno}=4.91$, $AS_{nevažno}=4.24$). To znači da je eksperimentalna manipulacija važnosti evaluiranog domena bila uspešna, odnosno da su ispitanici razumeli instrukciju kojom je varirana važnost evaluirane karakteristike ličnosti.

Poduzorci ispitanika koji su dobili različit eksperimentalni fdbek poređeni su jednofaktorskom analizom varijanse u pogledu odgovora na pitanje o tome koliko smatraju da su bili uspešni na testu. Dobijene su statistički značajne razlike između poduzoraka ($F(2,243)=51.60$, $p<.001$). Sheffe-ov post hoc test pokazao je da su razlike između svih grupa ispitanika značajne ($ps<.05$), pri čemu su najzadovoljniji postignućem ispitanici koji su dobili pozitivan fdbek ($AS_{poz.fb.}=5.14$), zatim kontrolna grupa tj. ispitanici koji nisu dobili fdbek ($AS_{kontr.}=3.99$), dok su najmanje zadovoljni ispitanici koji su dobili negativan fdbek ($AS_{neg.fb.}=3.42$). Dakle, može se zaključiti da su obe eksperimentalne manipulacije bile uspešne i da je opravdano dalje analizirati njihove efekte.

KRHKO SAMOPOŠTOVANJE I SAMOPOBOLJŠAVAJUĆE REAGOVANJE NA EVALUACIJU LIČNOSTI

Testiranje hipoteza o uticaju krhkog samopoštovanja na odbrambeno ponašanje nakon (ne)uspeha vršeno je uz pomoć hijerarhijskih regresionih analiza sa interakcijskim efektima. Prediktori su u analize uvođeni u više koraka, počevši od jednostavnih efekata prediktora ka složenijim interakcijama.

Kriterijumske varijable u analizama predstavljale su reakcije na fidbek (atribucije, odnosno posttest mere afektivnih stanja i diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta). Nezavisne varijable i moderatori uvođeni su u analizu u sledećim koracima:

1. MODEL: jednostavni efekti prediktora

- pretest mera zavisne varijable (ukoliko je zavisna mera bio afekat ili diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta) – pretest mere zavisnih varijabli su uvođene u prvi model da bi se kontrolisao njihov bazični nivo, odnosno da bi se pratila *promena* u datoj varijabli,
- pozitivan i negativan fidbek,
- eksplicitno samopoštovanje,
- indikator kvaliteta samopoštovanja (mera implicitnog samopoštovanja ili uslovnog samopoštovanja).

2. MODEL: dvostruki interakcijski efekti

- pozitivan fidbek x eksplicitno samopoštovanje,
- negativan fidbek x eksplicitno samopoštovanje,
- pozitivan fidbek x indikator kvaliteta samopoštovanja,
- negativan fidbek x indikator kvaliteta samopoštovanja.

3. MODEL: trostruki interakcijski efekti

- pozitivan fidbek x eksplicitno samopoštovanje x indikator kvaliteta samopoštovanja,
- negativan fidbek x eksplicitno samopoštovanje x indikator kvaliteta samopoštovanja.

Pored dvostrukih interakcijskih efekata koji su opisani u modelu 2, postoje i dvostruke interakcije eksplicitnog samopoštovanja i indikatora kvaliteta samopoštovanja. Međutim, ove interakcije nisu testirane, jer nemaju teorijski ni praktični značajan za ovaj rad (Aiken & West,

1991) koji je fokusiran prvenstveno na to kako osobe sa različitim nivoima ESP i različitim indikatora kvaliteta samopoštovanja reaguju na dati feedback. Dakle, ukoliko feedback nije uključen u samu interakciju, ona nije od teorijskog značaja za ovaj rad.

U tabeli 12 je dato objašnjenje modela i značenja jednostavnih i interakcijskih efekata na primeru kada je kao indikator kvaliteta samopoštovanja korišćeno implicitno samopoštovanje. U narednim poglavljima biće prikazani rezultati analiza uticaja feedbacka na odbrambeno reagovanje kod osoba sa krhkim samopoštovanjem merenim preko različitih markera. S obzirom na to da je u svim ovim analizama korišćena hijerarhijska regresija u kojoj su modeli građeni po upravo opisanom principu, prilikom izveštavanja o rezultatima tih analiza neće biti ponovo detaljno opisivani svaki model da bi se izbeglo nepotrebno ponavljanje informacija.

Tabela 12. Objašnjenja značenja prostih i interakcijskih efekata u regresionim modelima sa eksplicitnim i implicitnim samopoštovanjem kao prediktorskim varijablama

Nivo	Efekat	Značenje
Prost efekat prediktora	Pretest mera zavisne varijable*	Bazični nivo zavisne varijable merene u pretestu. Uključivanjem ove varijable u prvi model kontroliše se bazični nivo varijable, pa svi ostali prediktori objašnjavaju samo varijansu <i>promene</i> u nivou zavisne varijable koja se desila pod uticajem eksperimentalnog tretmana.
	Pozitivan fidbek	Uticaj pozitivnog fidbeka u odnosu na grupe sa negativnim fidbekom i bez fidbeka
	Negativan fidbek	Uticaj negativnog fidbeka u odnosu na grupe sa pozitivnim fidbekom i bez fidbeka
	Eksplicitno samopoštovanje (ESP)	Uticaj nivoa eksplicitnog samopoštovanja na zavisnu varijablu
	Implicitno samopoštovanje (ISP)	Uticaj nivoa implicitnog samopoštovanja na zavisnu varijablu
Dvostruki interakcijski efekti prediktora	Negativan fidbek x ESP	Uticaj negativnog fidbeka (u odnosu na ostale vrste fidbeka) kod osoba različitog nivoa eksplicitnog samopoštovanja
	Pozitivan fidbek x ESP	Uticaj pozitivnog fidbeka (u odnosu na ostale vrste fidbeka) kod osoba različitog nivoa eksplicitnog samopoštovanja
	Negativan fidbek x ISP	Uticaj negativnog fidbeka (u odnosu na ostale vrste fidbeka) kod osoba različitog nivoa implicitnog samopoštovanja
	Pozitivan fidbek x ISP	Uticaj pozitivnog fidbeka (u odnosu na ostale vrste fidbeka) kod osoba različitog nivoa implicitnog samopoštovanja

---

Trostruki interakcijski efekti prediktora	Negativan fidbek x ISP x ESP	Uticaj negativnog fidbeka (u odnosu na ostale vrste fidbeka) kod osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja
	Pozitivan fidbek x ISP x ESP	Uticaj pozitivnog fidbeka (u odnosu na ostale vrste fidbeka) kod osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja

---

* Ne postoji u modelima u kojima zavisnu varijablu predstavlja unutrašnja ili spoljašnja atribucija

UTICAJ (IN)KONGRUENTNOG SAMOPOŠTOVANJA NA SAMOPOBOLJŠANJE

Prikaz rezultata analiza uticaja tri različite mere inkongruentnog samopoštovanja tj. kombinacije eksplicitnog samopoštovanja sa tri različite mere implicitnog samopoštovanja (IAT-SE, NLP_{ime} , $NLP_{prezime}$) na različite vrste reakcija na (ne)uspeh organizovan je prema zavisnoj varijabli u analizi. Unutar svakog odeljka u kom je analizirana određena zavisna varijabla, sukcesivno su opisani rezultati dobijeni sa tri različite mere implicitnog samopoštovanja, da bi se omogućilo lakše poređenje njihovih efekata.

UNUTRAŠNJA ATRIBUCIJA USPEHA

IAT-SE. Prvom hijerarhijskom regresionom analizom analiziran je uticaj pozitivnog i negativnog fidebeka, eksplicitnog samopoštovanja, implicitnog samopoštovanja merenog preko IAT-SE, kao i njihovih interakcijskih efekata na unutrašnje atribuiranje postignuća na testu. U prvi regresioni model uvedeni su jednostavni efekti prediktora, u drugi dvostruke interakcije, a u treći trostruke interakcije. Rezultati sugerišu da je statistički značajan samo prvi regresioni model (Tabela 13). U okviru njega kao značajan prediktor izdvaja se samo pozitivan fidebek, a vrednost β koeficijenta sugeriše da je nakon pozitivnog fidebeka postojala veća tendencija atribuiranja postignutog uspeha unutrašnjim faktorima nego nakon negativnog fidebeka ili kada fidebek nije ni dobijen (Tabela 14).

Tabela 13. Parametri regresionih modela uticaja IAT-SE, ESP, fidebeka i njihovih interakcija na unutrašnju atribuciju

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df_1	df_2	p
1	.255	.065	3.817	4	220	.005
2	.288	.018	.856	5	215	.512
3	.301	.007	.850	2	213	.429

Tabela 14. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	-.012	-.159	.874	-.140
	Pozitivan fidbek	.224	2.899	.004	.236
	EksPLICITNO samopoštovanje	.084	1.288	.199	.100
	IAT-SE	.035	.531	.596	.050

NLP_{ime}. U hijerarhijskoj regresionoj analizi u kojoj je kao mera implicitnog samopoštovanja korišćeno NLP_{ime}, takođe je samo prvi regresioni model statistički značajan (Tabela 15), a kao jedini statistički značajan prediktor izdvaja se opet pozitivan fidbek (Tabela 16). Smer uticaja ovog prediktora je isti kao u prethodnoj analizi – nakon pozitivnog fidbeka ispitanici su bili skloniji da uspeh atribuiraju unutrašnjim faktorima nego nakon negativnog fidbeka ili kada nisu dobijali fidbek. Takođe, dobijen je i marginalno značajan uticaj eksplicitnog samopoštovanja koji sugerise da su ispitanici sa višim eksplicitnim samopoštovanjem bili nešto skloniji unutrašnjem atribuiranju postignuća, nezavisno od toga da li su (navodno) bili uspešni na testovima ili ne.

Tabela 15. Parametri regresionih modela uticaja NLP_{ime}, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na unutrašnju atribuciju

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.243	.059	3.019	4	192	.019
2	.295	.028	1.141	5	187	.340
3	.298	.002	.210	2	185	.811

Tabela 16. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.018	.224	.823	-.091
	Pozitivan fidbek	.213	2.644	.009	.210
	EksPLICITNO samopoštovanje	.118	1.669	.097	.132
	NLP _{ime}	.014	.198	.843	.030

NLP_{prezime}. I u hijerarhijskoj regresionoj analizi sa NLP_{prezime} kao merom implicitnog samopoštovanja dobijeni su identični rezultati kao u prethodnoj analizi. Samo prvi regresioni model objašnjava značajan procenat varijanse unutrašnje atribucije (Tabela 17), a kao prediktori se opet izdvajaju pozitivan fidbek i marginalno značajno eksplicitno samopoštovanje sa istim smerom uticaja kao i u prethodnoj analizi (Tabela 18).

Tabela 17. Parametri regresionih modela uticaja NLP_{prezime}, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na unutrašnju atribuciju

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.260	.068	3.480	4	192	.009
2	.302	.024	.972	5	187	.436
3	.307	.003	.318	2	185	.728

Tabela 18. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.029	.358	.721	-.091
	Pozitivan fidbek	.227	2.803	.006	.210
	EksPLICITNO samopoštovanje	.120	1.713	.088	.132
	NLP _{prezime}	.094	1.332	.184	.072

SPOLJAŠNJA ATRIBUCIJA USPEHA

IAT-SE. Kada je spoljašnja atribucija korišćena kao kriterijumska varijabla, a IAT-SE korišćen kao mera implicitnog samopoštovanja, od tri regresiona modela značajnim se pokazao samo prvi model (Tabela 19). Pozitivan fidbek značajno predviđa sklonost spoljašnjoj atribuciji uspeha i to tako što su ispitanici koji su dobili pozitivan fidbek manje atribuirali uspeh spoljašnjim faktorima nego ispitanici iz preostale dve grupe (Tabela 20). Pored toga, marginalno značajan prediktor spoljašnje atribucije je i IAT-SE, a smer uticaja β koeficijenta sugerise da su osobe sa višim implicitnim samopoštovanjem uspeh u većoj meri pripisivale spoljašnjim faktorima. Ipak, Pirsonova korelacija ovog prediktora sa kriterijumom, koja je veoma niska (i čak i niža nego kod drugih prediktora koji nisu statistički značajni), sugerise da se verovatno radi o supresorskom efektu.

Tabela 19. Parametri regresionih modela uticaja IAT-SE, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na spoljašnju atribuciju

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.263	.069	3.765	4	202	.006
2	.305	.024	1.029	5	197	.401
3	.321	.010	1.091	2	195	.338

Tabela 20. Prediktori spoljašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.081	1.023	.307	.164
	Pozitivan fidbek	-.187	-2.372	.019	-.226
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.024	-.349	.727	-.037
	IAT-SE	.122	1.783	.076	.106

NLP_{ime}. Hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je, pored ESP i dve vrste fidbeka, kao mera implicitnog samopoštovanja korišćeno NLP_{ime} u predviđanju spoljašnje atribucije, pokazala je da nijedan od tri testirana regresiona modela nije statistički značajan, tj. da je prvi model marginalno statistički značajan (Tabela 21). U okviru prvog modela kao značajan prediktor se izdvaja samo pozitivan fidbek (Tabela 22). Ispitanici koji su mislili da su postigli dobar uspeh na testovima sposobnosti manje su postignuti uspeh atribuirali spoljašnjim faktorima nego ispitanici koji navodno nisu bili uspešni ili ispitanici koji nisu ni dobili povratnu informaciju o postignuću.

Tabela 21. *Parametri regresionih modela uticaja NLP_{ime}, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na spoljašnju atribuciju*

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.220	.048	2.224	4	175	.068
2	.296	.039	1.465	5	170	.204
3	.306	.006	.537	2	168	.586

Tabela 22. *Prediktori spoljašnje atribucije iz prvog regresionog modela*

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.054	.648	.518	.141
	Pozitivan fidbek	-.187	-2.256	.025	-.214
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.021	-.281	.779	-.038
	NLP _{ime}	.004	.053	.958	-.005

NLP_{prezime}. Hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je kao mera ISP korišćeno NLP_{prezime} dala je identične rezultate kao i regresiona analiza sa NLP_{ime}. Prvi regresioni model je marginalno statistički značajan (Tabela 23), a samo pozitivan fidbek značajno predviđa spoljašnju atribuciju i to u ranije opisanom smeru (Tabela 24).

Tabela 23. *Parametri regresionih modela uticaja NLP_{prezime}, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na spoljašnju atribuciju*

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.220	.048	2.223	4	175	.068
2	.269	.024	.884	5	170	.493
3	.277	.004	.368	2	168	.692

Tabela 24. *Prediktori spoljašnje atribucije iz prvog regresionog modela*

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.054	.642	.522	.141
	Pozitivan fidbek	-.187	-2.241	.026	-.214
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.020	-.276	.783	-.038
	NLP _{prezime}	.000	-.003	.998	.008

DISKREPANCA IDEALNOG I AKTUELNOG SELF KONCEPTA

IAT-SE. Sledeća ispitivana kriterijumska varijabla bila je diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta. U prvoj hijerarhijskoj regresionoj analizi kao mera ISP je korišćen IAT-SE, a pored njega kao prediktori su korišćeni i ESP, pozitivan i negativan fidbek. Takođe, pretest mera diskrepance je uvedena kao prediktor da bi se kontrolisala bazična vrednost ove varijable, odnosno posmatrala samo promena nastala pod uticajem eksperimentalne manipulacije. Od tri testirana regresiona modela, značajan je samo prvi model sa prostim efektima prediktora (Tabela

25). Pored pretest mere diskrepance koja objašnjava najveći deo varijanse posttest mere iste varijable, promenu diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta značajno predviđa i eksplicitno samopoštovanje (Tabela 26). Osobe sa nižim eksplicitnim samopoštovanjem doživele su veći porast diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta nego osobe sa višim samopoštovanjem i to nezavisno od vrste fidbeka koji su dobili.

Tabela 25. Parametri regresionih modela uticaja IAT-SE, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na diskrepancu idealnog i aktuelnog self koncepta

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.745	.555	41.175	6	198	.000
2	.749	.006	.572	5	193	.721
3	.752	.004	.946	2	191	.390

Tabela 26. Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.658	12.929	.000	.715
	Negativan fidbek	-.042	-.622	.535	.026
	Pozitivan fidbek	.026	.376	.707	-.045
	Eksplicitno samopoštovanje	-.208	-4.114	.000	-.422
	IAT-SE	.003	.073	.942	.001

NLP_{ime}. U narednom regresionom modelu sa diskrepancom kao kriterijumskom varijablom kao mera ISP je korišćeno NLP_{ime}. I u ovoj analizi kao statistički značajan izdvaja se samo prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora (Tabela 27). Prediktori koji značajno predviđaju diskrepancu su identični kao u prethodnom regresionom modelu. U pitanju su pretest mera

diskrepance i eksplicitno samopoštovanje (Tabela 28). S obzirom na to da je i smer uticaja identičan kao u prethodnoj analizi, on ovde neće biti ponovo interpretiran.

Tabela 27. Parametri regresionih modela uticaja NLP_{ime} , ESP, fidbeka i njihovih interakcija na diskrepancu idealnog i aktuelnog self koncepta

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.756	.571	37.935	6	171	.000
2	.761	.008	.618	5	166	.686
3	.764	.005	.993	2	164	.373

Tabela 28. Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.690	12.676	.000	.690
	Negativan fidbek	-.022	-.318	.751	-.022
	Pozitivan fidbek	.036	.531	.596	.036
	Eksplicitno samopoštovanje	-.148	-2.691	.008	-.148
	NLP_{ime}	-.031	-.611	.542	-.031

$NLP_{prezime}$. Sa $NLP_{prezime}$ kao merom implicitnog samopoštovanja dobijeni su identični rezultati u predviđanju diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta kao u prethodne dve analize. Statistički je značajan samo prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora (Tabela 29), a značajan doprinos u objašnjenju diskrepance daju opet pretest mera ove varijable i eksplicitno samopoštovanje i to u ranije opisanom smeru (Tabela 30).

Tabela 29. Parametri regresionih modela uticaja $NLP_{prezime}$, ESP, fidbeka i njihovih interakcija diskrepancu idealnog i aktuelnog self koncepta

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.755	.570	37.800	6	171	.000
2	.761	.010	.753	5	166	.585
3	.764	.004	.793	2	164	.454

Tabela 30. Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.691	12.697	.000	.739
	Negativan fidbek	-.022	-.326	.745	-.002
	Pozitivan fidbek	.035	.515	.608	-.042
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.153	-2.815	.005	-.406
	$NLP_{prezime}$	-.008	-.161	.873	-.003

DEPRESIVNOST

IAT-SE. Testiranjem uticaja IAT-SE, ESP i pozitivnog i negativnog fidbeka na posttest depresivnost hijerarhijskom regresionom analizom (uz kontrolu pretest depresivnosti, koja je uvedena kao prediktor u prvi model), kao statistički značajan izdvojen je samo prvi model sa prostim efektima ovih prediktora (Tabela 31). Pretest mera depresivnosti ima najveći uticaj na posttest meru depresivnosti i njenom kontrolom u regresiji uticaj preostalih prediktora se može tumačiti kao uticaj na *promenu* u depresivnosti nastalu između dva merenja tj. pod uticajem eksperimentalnog tretmana. Ostali značajni prediktori su pozitivan fidbek, IAT-SE, a marginalno je značajan i uticaj ESP (Tabela 32). Ispitanici koji su dobili pozitivan fidbek nakon testova

sposobnosti ispoljili su manji porast depresivnosti nego ispitanici koji su dobili negativan feedback ili koji nisu dobili nikakvu povratnu informaciju o uspjehnosti na testovima. Takođe, ispitanici sa nižim implicitnim samopoštovanjem merenim preko IAT-SE i sa nižim eksplicitnim samopoštovanjem ispoljili su veći porast depresivnosti između dva merenja i to nezavisno od vrste dobijenog feedbacka.

Tabela 31. Parametri regresionih modela uticaja IAT-SE, ESP, feedbacka i njihovih interakcija na depresivnost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.500	.250	11.006	6	198	.000
2	.527	.028	1.489	5	193	.195
3	.531	.004	.466	2	191	.628

Tabela 32. Prediktori depresivnosti iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Depresivnost - pretest	.368	5.316	.000	.437
	Negativan feedback	-.010	-.117	.907	.104
	Pozitivan feedback	-.204	-2.304	.022	-.163
	Eksplicitno samopoštovanje	-.116	-1.681	.094	-.299
	IAT-SE	-.131	-2.106	.036	-.169

NLP_{ime}. U hijerarhijskoj regresionoj analizi kojom je analiziran uticaj NLP_{ime}, ESP, pozitivnog i negativnog feedbacka na posttest depresivnost (uz kontrolu pretest depresivnosti) dobijen je značajan prvi model sa prostim efektima prediktora, kao i marginalno značajan doprinos drugog modela u kom su uvedeni dvostruki interakcijski efekti prediktora (Tabela 33). Odlučeno je da se dalje analiziraju prediktori iz drugog modela. Od prostih efekata prediktora, pored pretest mere depresivnosti, pozitivan feedback ima marginalno značajan efekat koji pokazuje da su osobe koje su dobile pozitivan feedback doživele manju depresivnost nakon feedbacka nego osobe koje su dobile

negativan fidbek ili nisu dobile fidbek (Tabela 34). Dobijeni su i statistički značajni dvostruki interakcijski efekti negativnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja, kao i pozitivnog fidbeka i NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja.

Tabela 33. Parametri regresionih modela uticaja NLP_{ime} , ESP, fidbeka i njihovih interakcija na depresivnost

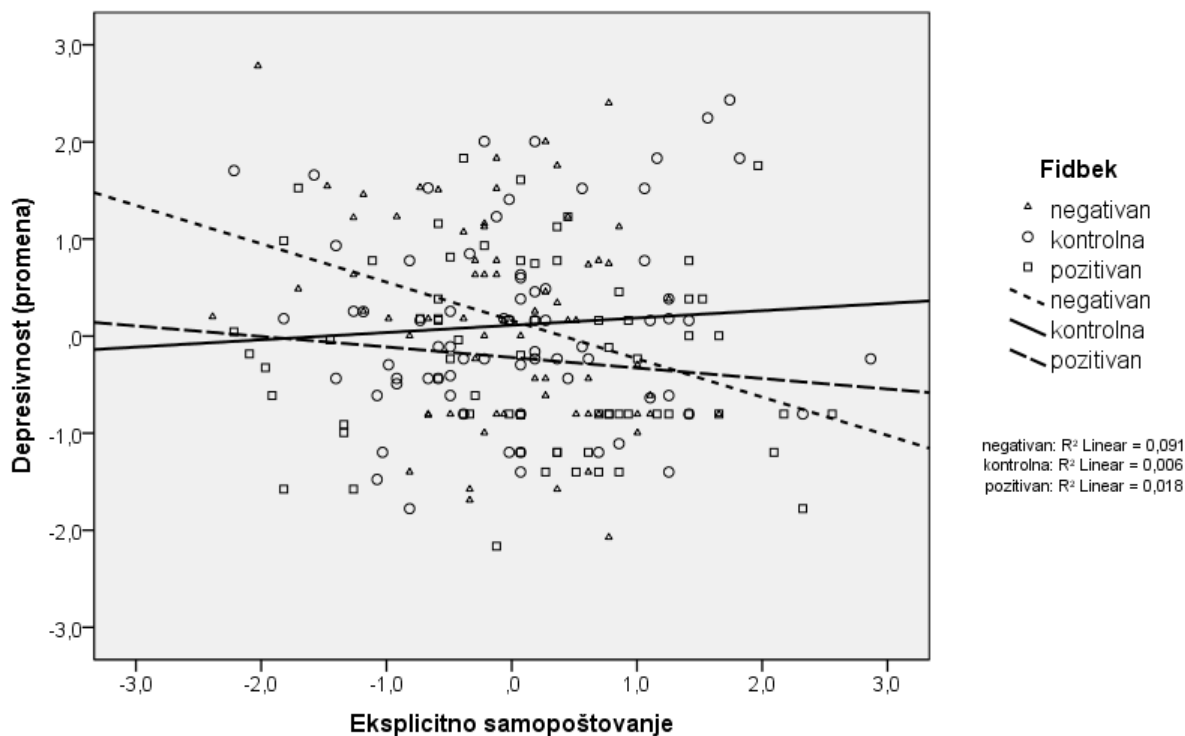
Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.469	.220	8.078	6	172	.000
2	.515	.046	2.069	5	167	.072
3	.521	.006	.715	2	165	.491

Tabela 34. Prediktori depresivnosti iz drugog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Depresivnost - pretest	.295	3.874	.000	.408
	Negativan fidbek	.060	.655	.513	.104
	Pozitivan fidbek	-.160	-1.746	.083	-.168
	Eksplicitno samopoštovanje	.000	.003	.997	-.325
2	NLP_{ime}	-.119	-1.118	.265	-.061
	Negativan FB x ESP	-.175	-2.032	.044	-.262
	Pozitivan FB x ESP	-.147	-1.495	.137	-.235
	Negativan FB x NLP_{ime}	-.025	-.283	.777	-.120
	Pozitivan FB x NLP_{ime}	.186	2.094	.038	.118

Interakcijski efekat negativnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja dalje je ispitivan testom jednostavnog nagiba u moderatorskoj regresionoj analizi. U ovoj analizi posttest depresivnost tretirana je kao zavisna (kriterijumska varijabla), pretest mera depresivnosti kao kovarijat, eksplicitno samopoštovanje kao nezavisna varijabla, a negativan fidbek kao moderator. Potvrđeno je da je interakcijski efekat negativnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja na

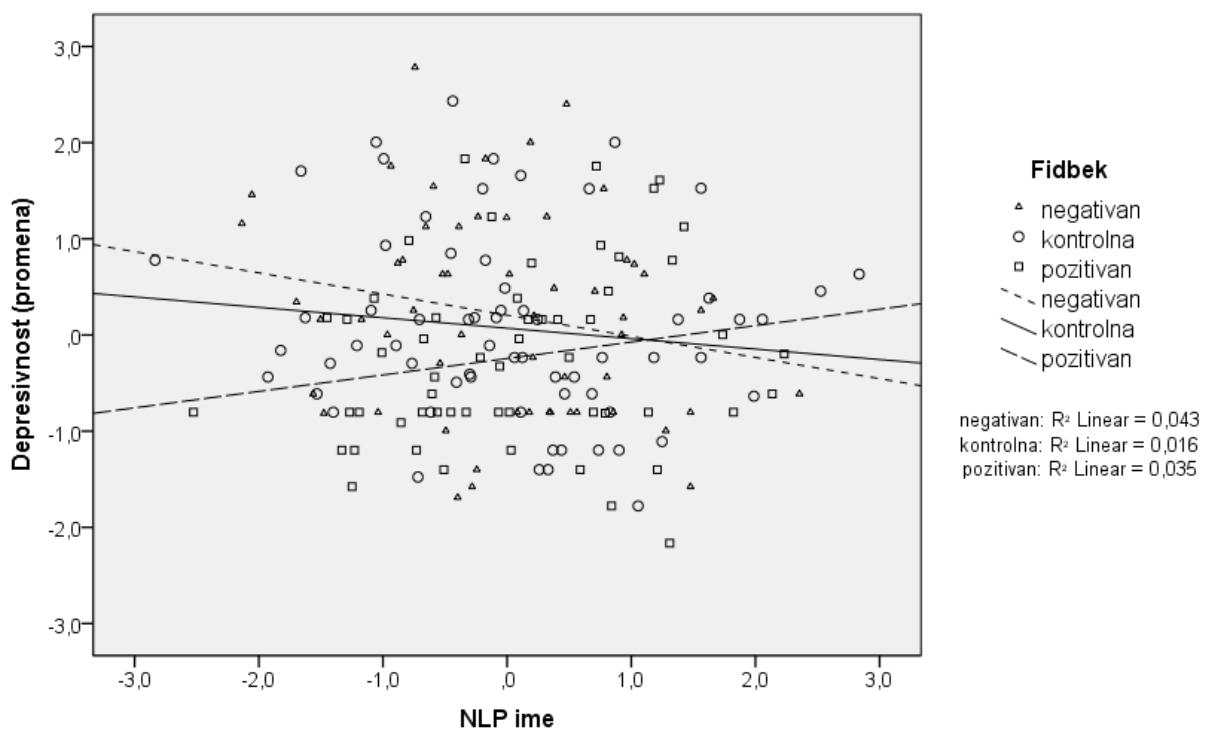
posttest depresivnost značajan ($B=-.299$, $t(206)=-2.009$, $p<.05$, $LLCI=-.592$, $ULCI=-.006$). Testom jednostavnog nagiba je utvrđeno da ne postoji značajan nagib regresione krive uticaja eksplicitnog samopoštovanja na depresivnost na poduzorku ispitanika koji su dobili pozitivan fidbek ili nisu dobili fidbek ($B=-.053$, $t(206)=-.711$, $p>.05$, $LLCI=-.201$, $ULCI=.095$), ali da postoji značajan nagib regresione krive na poduzorku ispitanika koji su dobili negativan fidbek ($B=-.352$, $t(26)=-2.553$, $p=.01$, $LLCI=-.624$, $ULCI=-.080$). Ispitanici koji su dobili negativan fidbek iskusili su veći porast depresivnog afekta ukoliko imaju niže nego ukoliko imaju više eksplicitno samopoštovanje (Grafikon 2).

Grafikon 2. Promena depresivnog afekta u zavisnosti od vrste fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja

Kada je u pitanju interakcijski efekat pozitivnog fidbeka i NLP_{ime} , moderatorskom regresionom analizom je takođe potvrđeno da je ovaj interakcijski efekat statistički značajan ($B=.278$, $t(177)=2.427$, $p<.05$, $LLCI=.052$, $ULCI=.505$). Testovima jednostavnog nagiba je utvrđeno da nagib nije značajan u grupi ispitanika koji su dobili pozitivan fidbek ($B=.148$, $t(177)=1.531$,

$p > .05$, $LLCI = -.043$, $ULCI = .339$), ali je značajan u grupi ispitanika koji nisu dobili fidbek ili su dobili negativan fidbek ($B = -.130$, $t(177) = -2.136$, $p < .05$, $LLCI = -.251$, $ULCI = -.010$). Porast depresivnosti je bio izraženiji kod ispitanika koji imaju nisko implicitno samopoštovanje nego kod ispitanika koji imaju visoko implicitno samopoštovanje mereno preko NLP_{ime} , ali samo kada su dobili negativan fidbek ili kada nisu dobili nikakav fidbek, dok afektivno stanje depresivnosti nije bilo značajno različito kod ispitanika sa različitim nivoima NLP_{ime} kada su dobili pozitivan fidbek (Grafikon 3).

Grafikon 3. Promena depresivnog afekta u zavisnosti od vrste fidbeka i implicitnog samopoštovanja merenog preko NLP_{ime}

$NLP_{prezime}$ U hijerarhijskoj regresionoj analizi u kojoj je predviđana depresivnost nakon eksperimentalnog fidbeka, koja je modelirana analognoj prethodnim hijerarhijskim regresionim analizama, ali sa $NLP_{prezime}$ kao merom implicitnog samopoštovanja, jedni značajni regresioni modeli su prvi model (Tabela 35). Pored pretest mere depresivnosti, kao značajni prediktori se izdvajaju eksplicitno samopoštovanje i marginalno značajan pozitivan fidbek (Tabela 36). S

obzirom na to da je smer uticaja ovih prediktora već opisan u okviru analize sa IAT-SE merom implicitnog samopoštovanja, ovde neće biti ponovo interpretiran.

Tabela 35. Parametri regresionih modela uticaja $NLP_{prezime}$, ESP , $fidbeka$ i njihovih interakcija na depresivnost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df_1	df_2	p
1	.480	.231	8.604	6	172	.000
2	.519	.038	1.745	5	167	.127
3	.521	.003	.313	2	165	.731

Tabela 36. Prediktori depresivnosti iz prvog regresionog modela

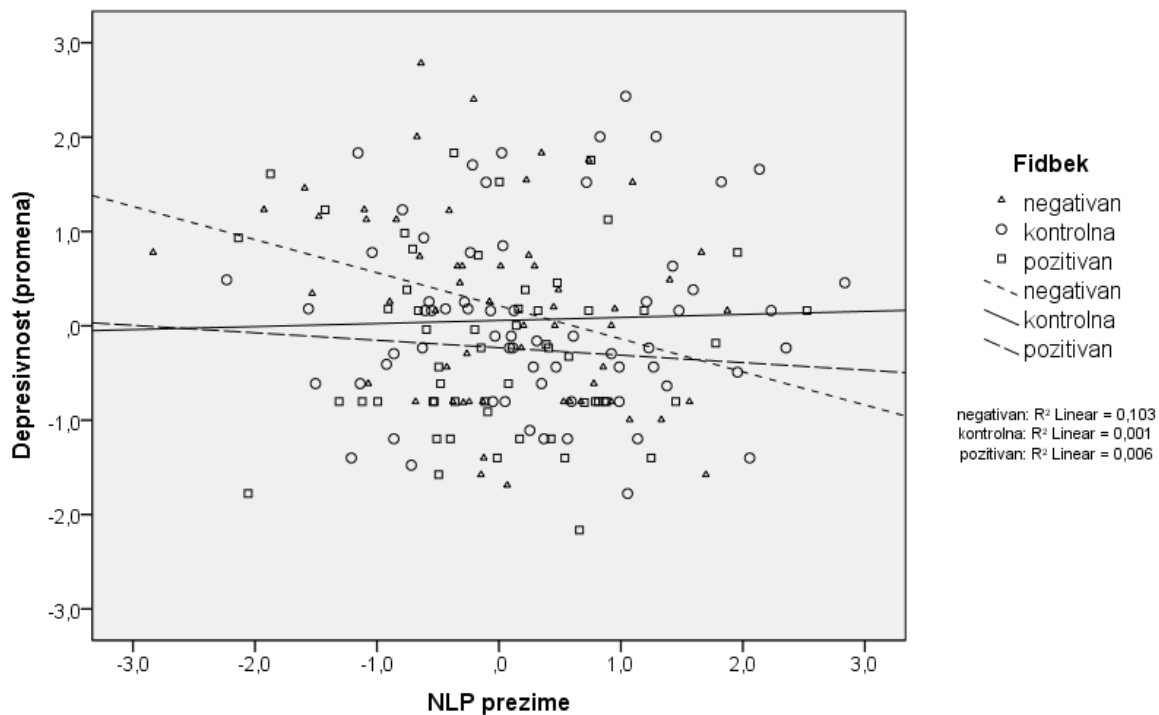
Model	Prediktor	β	t	p	r
	Depresivnost - pretest	.312	4.147	.000	.408
	Negativan fidbek	.045	.482	.631	.104
2	Pozitivan fidbek	-.176	-1.904	.059	-.168
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.173	-2.317	.022	-.325
	$NLP_{prezime}$	-.110	-1.608	.110	-.126

U drugom regresionom modelu sa dvostrukim interakcijama koji nije statistički značajan, registrovan je statistički značajan interkacijski efekat negativnog fidbeka i $NLP_{prezime}$ ($\beta=-.174$, $t(167)=-2.009$, $p<.05$). S obzirom na to da testirani regresioni model obuhvata veliki broj prediktora, to može otežati prepoznavanje značajanog efekta neke od interakcija (koje po pravilu objašnjavaju mali procenat varijanse). Da bi se izbegla greška tipa II (prihvatanje nulte hipoteze kada ona nije tačna) odlučeno da se ovaj interkacijski efekat dodatno testira u jednostavnijem regresionom modelu koji obuhvata samo one prediktore koji ulaze u opisanu interakciju.

U hijerarhijsku regresionu analizu kao prediktori su uvršteni pretest mera depresivnosti, negativan fidbek, $NLP_{prezime}$ (u prvom koraku) i interakcija negativnog fidbeka i $NLP_{prezime}$ (u drugom koraku), dok je kriterijumsku varijablu predstavljala posttest depresivnost. Interkacijski

efekat je doveo do značajnog povećanja u prediktivnosti drugog modela ($\Delta R=.022$, $F(1,173)=4.848$, $p<.05$), a njegov regresioni koeficijent iznosi $\beta=-.176$ ($t(173)=-2.202$, $p<.05$). Test jednostavnog nagiba pokazao je da nagib nije značajan za grupu ispitanika koja je dobila pozitivan ili nije dobila fidbek ($B=.005$, $t(173)=.063$, $p>.05$, $LLCI=-.144$, $ULCI=.153$), ali je značajan za grupu ispitanika koja je dobila negativan fidbek ($B=-.289$, $t(173)=-.3024$, $p<.01$, $LLCI=-.478$, $ULCI=-.100$). Rezultati su prikazani grafički na Grafikonu 4. Ispitanici koji su dobili negativan fidbek su doživeli veći porast depresivnosti ukoliko imaju niže implicitno samopoštovanje mereno preko $NLP_{prezime}$.

Grafikon 4. Promena depresivnog afekta u zavisnosti od vrste fidbeka i implicitnog samopoštovanja merenog preko $NLP_{prezime}$

ANKSIOZNOST

IAT–SE. Posttest anksioznost predviđana je hijerarhijskim regresionim modelom na osnovu mere implicitnog samopoštovanja, eksplicitnog samopoštovanja, pozitivnog i negativnog fidbeka

(sa kontrolom pretest mere anksioznosti), odnosno njihovih interakcija. U modelu u kom je IAT-SE korišćen kao mera ISP dobijen je značajan doprinos predikciji anksioznosti u drugom regresionom modelu (Tabela 37). Posttest anksioznost uspešno predviđaju pretest anksioznost, pozitivan fidbek (osobe koje su dobile pozitivan fidbek ispoljile su manje anksioznosti od osoba koje su dobile negativan fidbek ili nisu dobile fidbek) i interakcija negativnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja (Tabela 38).

Tabela 37. Parametri regresionih modela uticaja $NLP_{prezime}$, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na anksioznost

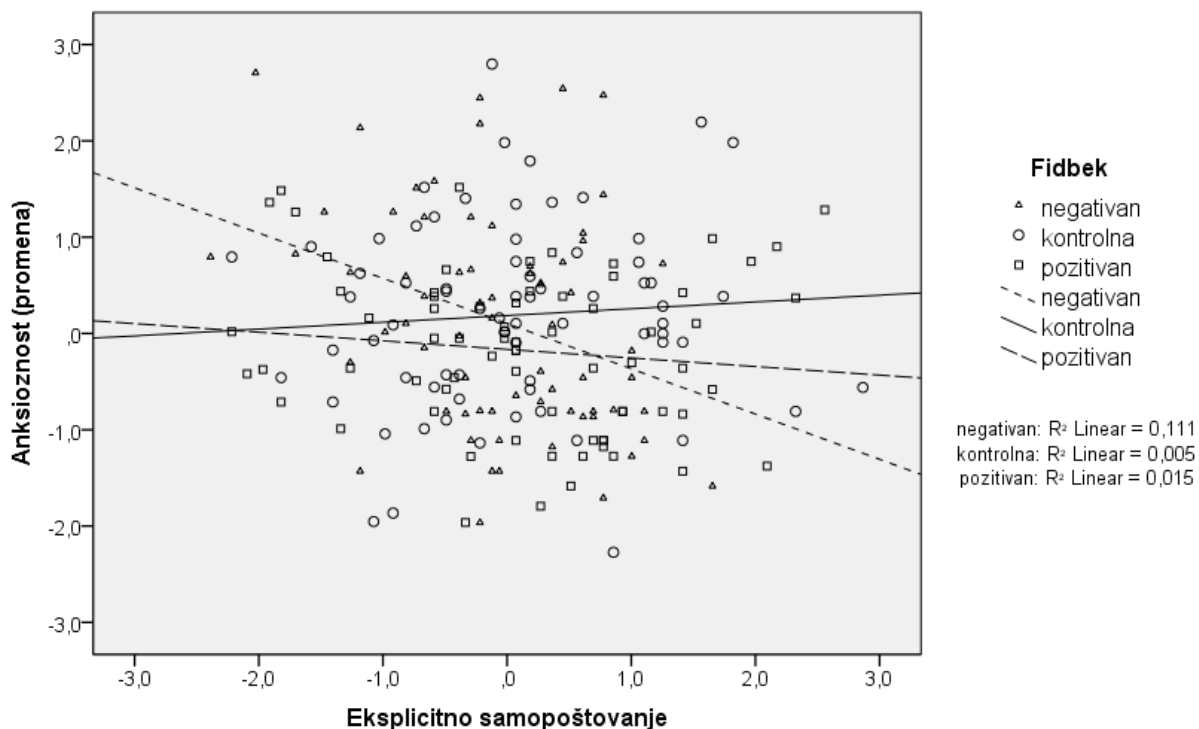
Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.531	.282	12.931	6	198	.000
2	.567	.040	2.272	5	193	.049
3	.569	.002	.268	2	191	.765

Tabela 38. Prediktori anksioznosti iz drugog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Anksioznost - pretest	.428	6.738	.000	.483
	Negativan fidbek	-.106	-1.228	.221	.052
	Pozitivan fidbek	-.237	-2.736	.007	-.152
	Eksplicitno samopoštovanje	.029	.277	.782	-.258
2	IAT-SE	-.105	-.914	.362	-.068
	Negativan FB x ESP	-.197	-2.525	.012	-.260
	Pozitivan FB x ESP	-.085	-.920	.359	-.177
	Negativan FB x IAT-SE	-.036	-.387	.699	-.153
	Pozitivan FB x IAT-SE	.119	1.318	.189	.039

Moderatorskom regresionom analizom je dodatno testiran dobijeni interakcijski efekat negativnog fidbeka i ESP i potvrđena je njegova značajnost ($B=-.368$, $t(207)=-2.463$, $p<.05$,

LLCI=-.283, ULCI=-.021). Test jednostavnog nagiba je pokazao da je nagib regresione krive značajan za poduzorak ispitanika koji su dobili negativan fidbek ($B=-.401$, $t(207)=-2.850$, $p<.01$, LLCI=-.678, ULCI=-.123), dok nije značajan za poduzorku ispitanika koji su dobili pozitivan fidbek ili nisu dobili fidbek ($B=-.033$, $t(207)=-.3024$, $p<.01$, LLCI=-.162, ULCI=.097; Grafikon 5).

Grafikon 5. Reakcija anksioznosti u zavisnosti od vrste fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja

NLP_{ime}. Kada je u hijerarhijskoj regresiji kao mera ISP korišćeno NLP_{ime}, utvrđeno je da model sa trostrukim interakcijama daje značajan doprinos predikciji posttest anksioznosti (Tabela 39). Od prostih efekata prediktora, pored pretest mere anksioznosti, jedino pozitivan fidbek ima marginalno značajan uticaj na posttest anksioznost i povezan sa nižim nivoima posttest anksioznosti (Tabela 40). Dobijen je dvostruki interakcijski efekat negativnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja koji je dodatno moderiran nivoom NLP_{ime}, a pored toga je dobijem i trostruki interakcijski efekat pozitivnog fidbeka, ESP i NLP_{ime}. Ovi interakcijski efekti su dalje ispitivani testovima jednostavnog nagiba u moderatorskoj regresionoj analizi.

Tabela 39. Parametri regresionih modela uticaja NLP_{ime} , ESP, fidbeka i njihovih interakcija na anksioznost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.475	.226	8.371	6	172	.226
2	.504	.028	1.246	5	167	.028
3	.538	.036	4.134	2	165	.036

Tabela 40. Prediktori anksioznosti iz trećeg regresionog modela

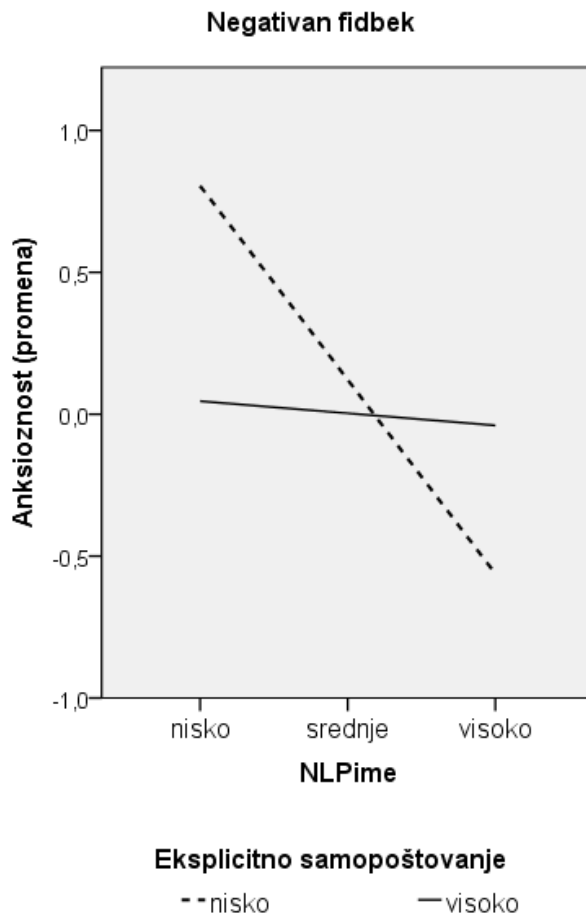
Model	Prediktor	β	t	p	r
	Anksioznost - pretest	.384	5.327	.000	.437
	Negativan fidbek	-.028	-.309	.758	.088
	Pozitivan fidbek	-.178	-1.926	.056	-.114
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.029	-.258	.797	-.262
	NLP_{ime}	.009	.087	.931	-.033
3	Negativan FB x ESP	-.178	-2.092	.038	-.250
	Pozitivan FB x ESP	-.049	-.492	.623	-.162
	Negativan FB x NLP_{ime}	-.051	-.583	.560	-.093
	Pozitivan FB x NLP_{ime}	.026	.286	.775	.083
	Negativan FB x ESP x NLP_{ime}	.201	2.591	.010	.135
	Pozitivan FB x ESP x NLP_{ime}	.171	1.986	.049	.122

U prvoj moderatorskoj regresionoj analizi testiran je dvostruki interakcijski efekat negativnog fidbeka i ESP. ESP je tretirano kao nezavisna varijabla, negativan fidbek kao moderator, posttest anksioznost kao zavisna varijabla, a pretest anksioznost je kontrolisana u analizi. Potvrđena je statistička značajnost interakcijskog efekta ESP i negativnog fidbeka ($B=-.368$, $t=-2.463$, $p<.05$, $LLCI=-.663$, $ULCI=-.073$). Test jednostavnog nagiba pokazao je da je nagib regresione krive značajan na poduzorku sa negativnim fidbekom ($B=-.401$, $t=-2.850$, $p<.01$, $LLCI=-.678$, $ULCI=-$

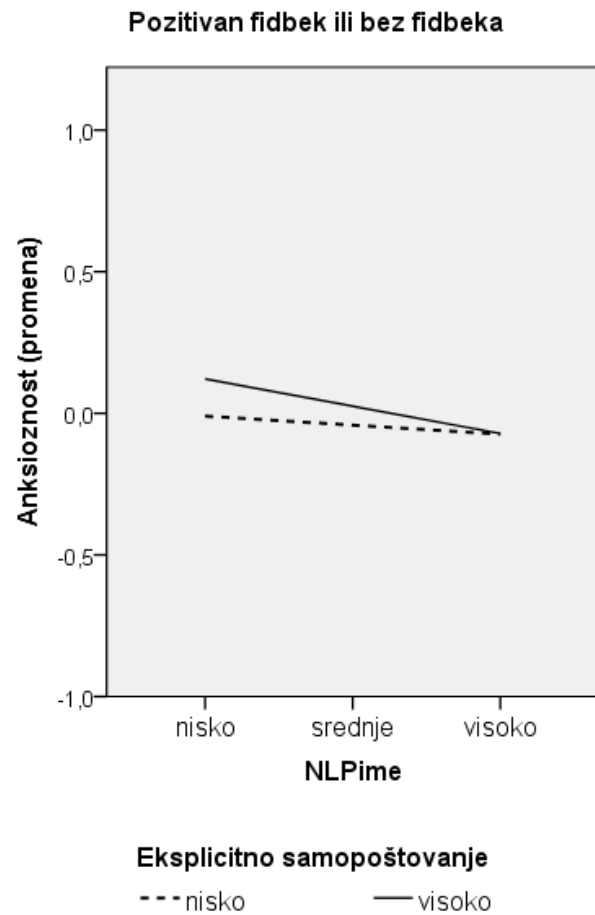
.123), ali ne i u preostale dve grupe ($B=-.032$, $t=-.494$, $p>.05$, $LLCI=-.162$, $ULCI=.097$). Osobe sa nižim ESP su ispoljile višu anksioznost nakon negativnog fidbeka.

Pošto je ovaj dvostruki interakcijski efekat dodatno moderiran nivoom NLP_{ime} , sprovedena je dvostruka moderatorska analiza u kojoj je NLP_{ime} je definisano kao nezavisna varijabla, negativan fidbek i ESP (fiksirano na vrednosti $\pm 1SD$) su uvedeni kao moderatori, pretest mera anksioznosti je korišćena kao kovarijat da bi se kontrolisao bazični nivo ovog afektivnog stanja, a zavisnu varijablu je predstavljala posttest anksioznosti. Dobijen je marginalno značajan trostruki interakcijski efekat ($B=.336$, $t(171)=1.962$, $p=.052$, $LLCI=-.002$, $ULCI=.673$). Imajući u vidu da se radi o p vrednosti koja je na samoj granici statističke značajnosti, ova interakcija je dalje analizirana putem testova jednostavnog nagiba. Pošto postoje dve moderatorske varijable u analizi, sprovedena su četiri testa jednostavnog nagiba za grupe dobijene ukrštanjem vrste fidbeka (negativan / ostale grupe) i eksplicitnog samopoštovanja (fiksiranog na vrednosti $\pm 1SD$). U okviru grupe ispitanika koja je dobila pozitivan fidbek ili nije dobila fidbek nisu dobijeni značajni testovi jednostavnog nagiba ni na nivou visokog ($B=-.096$, $t(171)=-1.059$, $p>.05$, $LLCI=-.275$, $ULCI=.083$) ni niskog eksplicitnog samopoštovanja ($B=-.032$, $t(171)=-.310$, $p>.05$, $LLCI=-.275$, $ULCI=.083$). Takođe, nagib regresione krive odnosa NLP_{ime} i anksioznosti nije statistički značajan ni kod ispitanika visokog eksplicitnog samopoštovanja koji su dobili negativan fidbek ($B=-.042$, $t(171)=-.186$, $p>.05$, $LLCI=-.492$, $ULCI=.408$). Međutim, u grupi ispitanika sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem koja je dobila negativan fidbek dobijen je značajan test jednostavnog nagiba ($B=-.680$, $t(171)=-3.334$, $p<.01$, $LLCI=-1.082$, $ULCI=-.277$). Rezultati trostruke interakcije Negativan FB x ESP x NLP_{ime} prikazani su na Grafikonima 6 i 7 zasebno u grupi ispitanika koja je dobila pozitivan fidbek ili nije dobila fidbek i u grupi ispitanika koja je dobila negativan fidbek. Rezultati pokazuju da su ispitanici sa niskim ESP i niskim NLP_{ime} ispoljili značajno veću anksioznost nakon negativnog fidbeka od ispitanika sa niskim ESP i visokim NLP_{ime} (tj. sa takozvanim inkongruentnim niskim samopoštovanjem).

Na isti način je dvostrukom moderatorskom regresionom analizom testirana i trostruka interakcija Pozitivan FB x ESP x NLP_{ime} u slično definisanom modelu, sa jedinom razlikom što je umesto pozitivnog fidbeka ovde prvu moderatorsku varijablu predstavljao negativan fidbek. Međutim, nije potvrđena statistička značajnost trostrukog interakcijskog efekta u ovoj analizi ($B=.187$, $t(171)=1.316$, $p>.05$, $LLCI=-.094$, $ULCI=.468$).

Grafikon 6. Odnos NLP_{ime} i anksioznosti pri različitim nivoima eksplicitnog samopoštovanja kod ispitanika koji su dobili negativan fidbek

Grafikon 7. Odnos NLP_{ime} i anksioznosti pri različitim nivoima eksplicitnog samopoštovanja kod ispitanika koji su dobili pozitivan fidbek ili nisu dobili fidbek

$NLP_{prezime}$ U trećoj hijerarhijskoj regresionoj analizi za predviđanje posttest anksioznosti kao mera implicitnog samopoštovanja korišćen je $NLP_{prezime}$. Statistički je značajan samo prvi model (Tabela 41), gde se kao značajni prediktori posttest anksioznosti pojavljuju pretest mera anksioznosti, $NLP_{prezime}$ i marginalno značajni efekti pozitivnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja (Tabela 42). Osobe sa višim nivoima $NLP_{prezime}$ i ESP doživele su manju posttest anksioznost od osoba sa niskim nivoima $NLP_{prezime}$ i ESP, a manja je bila anksioznost i

kod osoba koje su dobile pozitivan fidbek u odnosu na one koje su dobile negativan fidbek ili nisu dobile fidbek.

Tabela 41. Parametri regresionih modela uticaja $NLP_{prezime}$, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na anksioznost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.495	.245	9.284	6	172	.000
2	.524	.030	1.362	5	167	.241
3	.534	.010	1.202	2	165	.303

Tabela 42. Prediktori anksioznosti iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Anksioznost - pretest	.383	5.451	.000	.383
	Negativan fidbek	-.002	-.023	.982	-.002
1	Pozitivan fidbek	-.161	-1.762	.080	-.161
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.130	-1.845	.067	-.130
	$NLP_{prezime}$	-.139	-2.061	.041	-.139

BES

IAT-SE. Testiranjem uticaja IAT-SE, ESP, dve vrste fidbeka o postignuću i njihovih interakcija na bes utvrđeno da je od tri modela u hijerarhijskoj regresiji značajan samo priv koji obuhvata samo proste efekte navedenih prediktora (uključujući i pretest meru besa) (Tabela 43). Među prediktorima kao značajni se izdvajaju pretest mera besa, pozitivan fidbek i IAT-SE (Tabela 44). Osobe koje su dobile pozitivan fidbek iskusile su značajno slabiju emocija besa od osoba koje su dobile negativan fidbek ili koje nisu dobile fidbek. Pore toga, osobe sa niskim implicitnim samopoštovanjem merenim preko IAT-SE iskusile su jači bes od osoba sa visokim IAT-SE.

Tabela 43. Parametri regresionih modela uticaja IAT-SE, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na bes

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.453	.205	8.525	6	198	.000
2	.459	.006	.275	5	193	.927
3	.466	.006	.760	2	191	.469

Tabela 44. Prediktori besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.373	5.840	.000	.369
	Negativan fidbek	-.073	-.802	.423	.086
	Pozitivan fidbek	-.272	-2.989	.003	-.125
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.049	-.768	.444	-.101
	IAT-SE	-.139	-2.169	.031	-.130

NLP_{ime}. Rezultati dobijeni korišćenjem NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja u istom regresionom modelu takođe su pokazali da prvi model jedini daje značajan doprinos predikciji posttest besa (Tabela 45), dok je jedini značajan prediktor kriterijumske varijable, pored pretest mere besa, pozitivan fidbek. Smer uticaja sugerise da je bes bio manje izražen kod osoba koje su dobile pozitivan fidbek nego kod osoba koje su dobile negativan fidbek ili nisu dobile fidbek (Tabela 46).

Tabela 45. Parametri regresionih modela uticaja NLP_{ime} , ESP, fdbeka i njihovih interakcija na bes

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.400	.160	5.464	6	172	.000
2	.428	.023	.949	5	167	.451
3	.432	.004	.370	2	165	.691

Tabela 46. Prediktori besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.313	4.444	.000	.326
	Negativan fdbek	-.038	-.392	.696	.076
	Pozitivan fdbek	-.241	-2.524	.013	-.144
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.091	-1.270	.206	-.140
	NLP_{ime}	-.057	-.802	.423	-.077

$NLP_{prezime}$. Rezultati dobijeni sa $NLP_{prezime}$ merom implicitnog samopoštovanja identični su onima dobijenim sa NLP_{ime} . Od tri testirana modela u hijerarhijskoj regresiji, statistički je značajan samo prvi model sa prostim efektima prediktora (Tabela 47), a unutar njega značajni prediktori posttest mere besa su pretest mera besa i pozitivan fdbek (Tabela 48) u istom smeru uticaja kao i u prethodnim analizama.

Tabela 47. Parametri regresionih modela uticaja $NLP_{prezime}$, ESP, fdbeka i njihovih interakcija na bes

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.408	.167	5.732	6	172	.000
2	.413	.004	.169	5	167	.974
3	.417	.003	.296	2	165	.744

Tabela 48. Prediktori besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.300	4.256	.000	.326
	Negativan fidbek	-.054	-.557	.578	.076
	Pozitivan fidbek	-.258	-2.690	.008	-.144
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.101	-1.434	.153	-.140
	NLP _{prezime}	-.101	-1.414	.159	-.111

SUMIRANI REZULTATI ANALIZA UTICAJA INKONGRUENTNOG SAMOPOŠTOVANJA NA REAKCIJE NA (NE)USPEH

Da bi bilo lakše steći uvid u to kakvi su rezultati svih analiza uticaja fidebeka, eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija, u ovom odeljku ti rezultati su sumirani u jednoj tabeli (Tabela 49) i opisani. U tabeli nije izveštavano o uticaju pretest mere onih zavisnih varijabli koje su merene i u pretestu i u posttestu, jer je njihov uticaj podrazumevan, odnosno pretest mere ovih varijabli su uvedene u analize da bi se kontrolisao njihov bazični nivo i potom pratio uticaj nezavisnih i moderatorskih varijabli na promenu njihovih vrednosti.

Prvi zaključak koji se može izvesti na osnovu sprovedenih analiza je da postoji sistematski uticaj eksperimentalnog fidebeka na sve zavisne varijable osim diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta. Analize su pokazale da ne postoji razlika u reakcijama na fidbek između grupe sa negativnim fidebekom i grupe koja nije dobila fidbek (K grupa), dok se ove dve grupe sistematski razlikuju od grupe koja je dobila pozitivan fidbek. Smer uticaja fidebeka u skladu je sa očekivanjima: pozitivan fidbek je u odnosu na druge dve grupe izazvao izraženiju unutrašnju atribuciju uspeha, odnosno manje izraženu sklonost izvođenju spoljašnje atribucije uspeha, kao i manje izražene negativne afektivne reakcije (depresivnost, anksioznost i bes).

Kada je u pitanju promena diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta, pokazalo se da ona nije podložna uticaju eksperimentalnog fidebeka, ali jeste povezana sa eksplicitnim samopoštovanjem. Pri tome, treba napomenuti da je u analizama kontrolisam pretest nivo ove varijable, tako da rezultati ukazuju da je niže eksplicitno samopoštovanje povezano sa *porastom*

diskrepance idealnog i aktuelnog selfa i to nezavisno od toga da li je osoba dobila pozitivan, negativan ili nije dobila fidbek.

Kada je u pitanju uticaj eksplicitnog samopoštovanja (nezavisno od eksperimentalnog fidbeka), uočljivo je i da su osobe sa višim samopoštovanjem bile nešto sklonije da uspeh – ma kakav on bio, pripišu samima sebi, dok nije registrovan ovakav uticaj implicitnog samovrednovanja.

Eksplicitno samopoštovanje povezano je i sa izraženijim fluktuacijama odnosno porastom depresivnog afekta (i u izvesnoj meri anksioznosti), dok je IAT-SE mera implicitnog samopoštovanja povezana i sa fluktuacijama depresivnosti i besa koje nisu uzrokovane postignućem na testu. $NLP_{prezime}$ mera implicitnog samopoštovanja je, takođe, povezana sa fluktuacijom anksioznosti nezavisnom od eksperimentalnog fidbeka.

Dobijen je i jedan marginalno značajan rezultat koji sugeriše da je veća sklonost izvođenju spoljašnje atribucije postignuća karakteristična za osobe sa višim implicitnim samopoštovanjem merenim putem IAT-SE tehnike.

Najvažniji rezultati koji direktno odgovaraju na postavljene istraživačke hipoteze tiču se interakcije fidbeka sa eksplicitnim i implicitnim samopoštovanjem. Prvo što se može zaključiti je da IAT-SE kao mera implicitnog samopoštovanja nije rezultirala nijednim značajnim interakcijskim efektom sa fidbekom, dok je $NLP_{prezime}$ dala jednu inetrakciju sa fidbekom, a NLP_{ime} dala dve značajne interakcije tj. jednu dvostruku interakciju koja je dodatno moderirana eksplicitnim samopoštovanjem u trostrukoj interakciji. Rezultati pokazuju da je anksioznost nakon negativnog fidbeka bila najizraženija kod osoba *kongruentnog niskog samopoštovanja*, tj. da je bila značajno viša u ovoj grupi nego u grupi sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem (tzv. oštećenim samopoštovanjem). Rezultati, dakle, ne potvrđuju očekivanje da će negativan fidbek najjače uticati na osobe sa krhkim samopoštovanjem tj. inkongruentnim visokim samopoštovanjem.

Pored toga, dobijene su i interakcije fidbeka sa eksplicitnim, odnosno implicitnim samopoštovanjem. Utvrđeno je da su osobe sa nižim eksplicitnim samopoštovanjem reagovala snažnijim anksioznim i depresivnim afektom na neuspeh nego osobe sa visokim eksplicitnim samopoštovanjem. Takođe, osobe sa nižim implicitnim samopoštovanjem merenim pomoću NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ ispoljile su jaču anksioznost od osoba sa višim NLP_{ime} .

Dakle, može se zaključiti da hipoteza o tome da će osobe sa kombinacijom visokog eksplicitnog i niskog implicitnog samopoštovanja tj. sa tzv. krhkim samopoštovanjem ispoljiti najizraženije odbrambeno reagovanje na negativan fidbek i to i u kognitivnog i u afektivnom domenu – nije potvrđena. Naprotiv, rezultati sugerišu da su na negativno vrednovanje senzitivnije osobe niskog eksplicitnog ili implicitnog samopoštovanja (ali ne merenog pomoću IAT-SE tehnike), kao i da se njihova osetljivost prvenstveno ispoljava u afektivnom domenu. Rezultat dobijen sa NLP_{ime} merom implicitnog samopoštovanja sugeriše da među osobama niskog samopoštovanja mogu da se naprave diskrecije u osetljivosti na negativnu evaluaciju, odnosno da su osobe sa konzistentnim niskim samopoštovanjem najsenzitivnije na negativno vrednovanje.

Tabela 49. Sumirani rezultati analiza uticaja fidbeka, eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija na reakcije na (ne)uspeh

Efekat	Mera ISP korišćena u analizi		
	IAT	NLP _{ime}	NLPprezime
Fidbek			
Unutrašnja atribucija	Poz. > Neg. i K	Poz. > Neg. i K	Poz. > Neg. i K
Spoljašnja atribucija	Poz. < Neg. i K	Poz. < Neg. i K	Poz. < Neg. i K
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	Poz. < Neg. i K	Poz. < Neg. i K*	Poz. < Neg. i K*
Anksioznost	Poz. < Neg. i K	Poz. < Neg. i K*	Poz. < Neg. i K*
Bes	Poz. < Neg. i K	Poz. < Neg. i K	Poz. < Neg. i K
ESP			
Unutrašnja atribucija	.	+	+
Spoljašnja atribucija	.	.	.
Diskrepanca	–	–	–
Depresivnost	–*	.	–
Anksioznost	.	.	–*
Bes	.	.	.

(Tabela se nastavlja na narednoj strani)

ISP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	+	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	–	.	.
Anksioznost	.	.	–
Bes	–	.	.
Fidbek x ESP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	U grupi sa neg. fidbekom, izraženija je depresivnost kod osoba sa nižim ESP	.
Anksioznost	U grupi sa neg. fidbekom, izraženija je anksioznost kod osoba sa nižim ESP	U grupi sa neg. fidbekom, izraženija anksioznost kod osoba sa nižim ESP	.
Bes	.	.	.
Fidbek x ISP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	U K grupi i grupi sa neg. fidbekom, viša je depresivnost kod osoba sa nižim ISP nego kod osoba sa višim ISP	U grupi sa neg. fidbekom, viša je depresivnost kod osoba sa nižim ISP nego kod osoba sa višim ISP
Anksioznost	.	.	.
Bes	.	.	.

Fidbek x ESP x ISP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	.	.
Anksioznost	.	Nakon negativnog fidbeka, osobe sa niskim ESP i ISP iskusile su višu anksioznost nego osobe sa niskim ESP i visokim ISP	.
Bes	.	.	.

Legenda: . Nema efekta; + Pozitivan odnos između varijabli; – Negativan odnos između varijabli; * Marginalno značajan rezultat ($p < .10$).

UTICAJ KOMBINACIJA EKSPLICITNOG I USLOVNOG SAMOPOŠTOVANJA NA SAMOPOBOLJŠANJE

U ovom odeljku biće opisani rezultati koji se odnose na uticaj drugog markera krhkog samopoštovanja – uslovnog visokog samopoštovanja, na odbrambeno reagovanje na (ne)uspeh. Rezultati su i u ovom odeljku organizovani prema zavisnoj varijabli u analizi, a dve dimenzije uslovnog samopoštovanja (samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću i samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem) su analizirane sukcesivno.

UNUTRAŠNJA ATRIBUCIJA USPEHA

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Hijerarhijskom regresionom analizom je ispitivano da li samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću, eksplicitno samopoštovanje, pozitivan i negativan fidbek i njihove dvostruke i trostruke interakcije utiču na atribuiranje postignuća unutrašnjim faktorima. U prvi model su opet uvedeni prosti efekti prediktora, u drugi njihove dvostruke interakcije, a u treći trostruke interakcije. Utvrđeno je da je samo prvi regresioni model statistički značajan (Tabela 50), a unutar njega se kao značajni prediktor izdvaja samo pozitivan fidbek (Tabela 51). Uticaj ovog prediktora već je opisan u prethodnim analizama sa merama implicitnog samopoštovanja – nakon pozitivnog fidbeka ispitanici su bili skloniji da postignuti uspeh pripisuju unutrašnjim faktorima nego nakon negativnog fidbeka ili kada nisu dobili fidbek.

Tabela 50. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na unutrašnju atribuciju

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.265	.070	3.644	4	193	.007
2	.277	.007	.272	5	188	.928
3	.300	.013	1.344	2	186	.263

Tabela 51. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.002	.028	.978	-.110
	Pozitivan fidbek	.224	2.797	.006	.228
	EksPLICITNO samopoštovanje	.116	1.576	.117	.143
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (USP _{komp.})	-.042	-.568	.571	-.069

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Analiza uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP i dve vrste fidbeka, pokazala je da je samo regresioni model sa prostim efektima prediktora statistički značajan (Tabela 52). Pored pozitivnog fidbeka koji je značajno uticao na unutrašnje atribuiranje uspeha, a čiji je efekt već ranije opisan, dobijen je značajan uticaj i eksplicitnog samopoštovanja (Tabela 53). Osobe sa višim samopoštovanjem više su bile sklone da postignuće pripišu unutrašnjim faktorima nego osobe sa nižim samopoštovanjem i to nezavisno od toga kakav uspeh su postigle.

Tabela 52. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na unutrašnju atribuciju

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.268	.072	3.720	4	193	.006
2	.279	.006	.246	5	188	.942
3	.284	.003	.332	2	186	.718

Tabela 53. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Negativan fidbek	.005	.059	.953	-.110
	Pozitivan fidbek	.224	2.802	.006	.228
	EksPLICITNO samopoštovanje	.156	2.002	.047	.143
	Samopoštovanje uslovljeno prihvaćanjem (USP _{prihv.})	.061	.778	.438	-.023

SPOLJAŠNJA ATRIBUCIJA USPEHA

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Hijerarhijskom regresionom analizom je utvrđeno da je od tri modela kojima je testiran uticaj samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP i dve vrste fidbeka na spoljašnju atribuciju dobijen marginalno značajan doprinos predikciji uz pomoć modela sa trostrukim interakcijama (Tabela 54). Od prediktora su se izdvojila dva interakcijska efekta: dvostruki interakcijski uticaj ESP i samopoštovanja uslovljenog kompetencijama, koji je u okviru trostruke interakcije dodatno moderiran pozitivnim fidbekom (Tabela 55).

Tabela 54. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na spoljašnju atribuciju

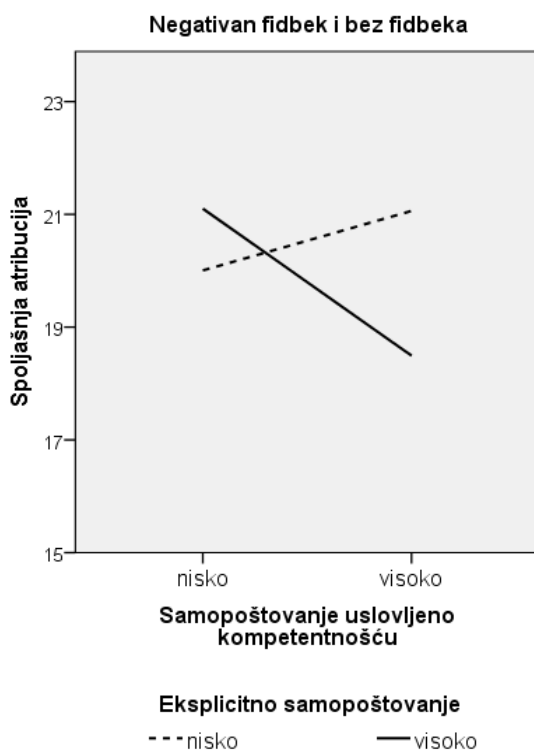
Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.213	.045	2.083	4	176	.085
2	.264	.024	.895	5	171	.486
3	.311	.027	2.539	2	169	.082

Tabela 55. Prediktori spoljašnje atribucije iz trećeg regresionog modela

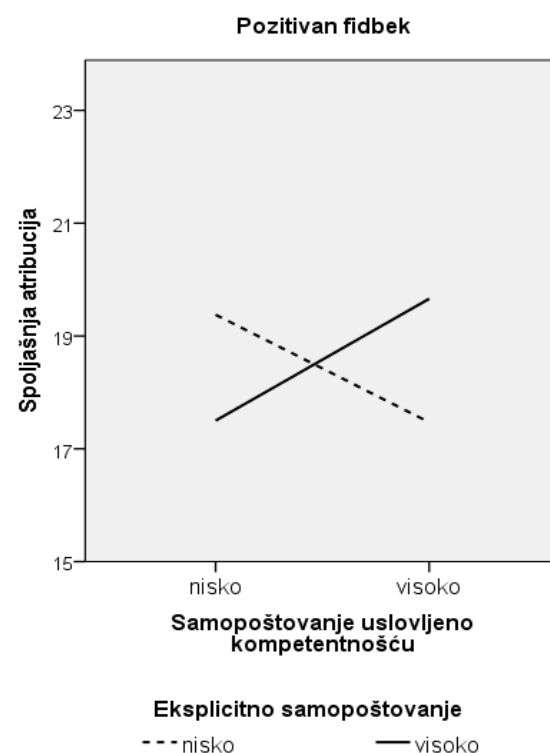
Model	Prediktor	β	t	p	r
	Negativan fidbek	.022	.240	.811	.125
	Pozitivan fidbek	-.143	-1.636	.104	-.203
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.167	-1.380	.169	-.051
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (USP _{komp.})	.012	.099	.921	-.038
3	Negativan FB x ESP	.130	1.213	.227	.058
	Pozitivan FB x ESP	.116	1.052	.294	-.017
	Negativan FB x USP _{komp.}	-.047	-.416	.678	-.072
	Pozitivan FB x USP _{komp.}	-.005	-.050	.960	.006
	Negativan FB x ESP x USP _{komp.}	.056	.531	.596	-.102
	Pozitivan FB x ESP x USP _{komp.}	.216	2.227	.027	.152

Trostruka interakcija pozitivnog fidbeka, eksplicitnog samopoštovanja i samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću dodatno je testirana moderatorskom regresionom analizom. Eksplicitno samopoštovanje (fiksirano na vrednosti $\pm 1SD$) i pozitivan fidbek su u uvedeni kao moderator u analizu, dok je samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću tretirano kao nezavisna varijabla. Potvrđeno je da je opisani trostruki interakcijski efekat statistički značajan ($B=1.977$, $t(169)=2.044$, $p<.05$, $LLCI=-.068$, $ULCI=3.887$). Testovi jednostavnog nagiba pokazali su da nagib regresione krive odnosa između spoljašnje atribucije i samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću nije značajan u grupi ispitanika koji su dobili pozitivan fidbek, bilo da imaju visoko ($B=1.105$, $t(169)=.915$, $p>.05$, $LLCI=-1.280$, $ULCI=3.490$) ili nisko eksplicitno samopoštovanje ($B=-.975$, $t(169)=-.643$, $p>.05$, $LLCI=-3.969$, $ULCI=2.020$), kao ni u grupi ispitanika koji su dobili negativan fidbek ili nisu dobili fidbek, a imaju nisko eksplicitno samopoštovanje ($B=.539$, $t(169)=.897$, $p>.05$, $LLCI=-.648$, $ULCI=1.727$). Na poduzorku ispitanika koji imaju visoko eksplicitno samopoštovanje i koji su dobili ili negativan fidbek ili nisu dobili fidbek, nagib regresione krive je značajan ($B=-1.334$, $t(169)=-2.379$, $p<.05$, $LLCI=-2.441$, $ULCI=-.227$) i sugerise da su ispitanici sa kombinacijom visokog eksplicitnog

samopoštovanja koje je manje uslovljeno kompetentnošću (sa tzv. sigurnim visokim samopoštovanjem) više atribuirali postignuće na testovima spoljašnjim faktorima nego osobe sa visokim eksplicitnim samopoštovanjem uslovljenim potvrđivanjem kompetencija (tzv. krhko visoko samopoštovanje). Na osnovu grafičkog prikaza rezultata (Grafikoni 8 i 9) vidi se i da su, u situaciji kada su dobile negativan fidbek ili nisu dobili nikakav fidbek, osobe sa kombinacijom visokog samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, čak i najmanje atribuirale postignuće spoljašnjim faktorima u odnosu na ostale grupe, što je suprotno polaznoj hipotezi po kojoj je očekivano da će ova grupa u najvećoj meri ispoljiti odbrambenu atribuciju.

Grafikon 8. Odnos samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i spoljašnje atribucije pri različitim nivoima eksplicitnog samopoštovanja kod ispitanika koji su dobili negativan fidbek ili nisu dobili fidbek

Grafikon 9. Odnos samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i spoljašnje atribucije pri različitim nivoima eksplicitnog samopoštovanja kod ispitanika koji su dobili pozitivan fidbek

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. U analizi u kojoj je samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem korišćeno kao indikator krhkog samopoštovanja, značajan je samo prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora (Tabela 56), a od prediktora se izdvaja samo pozitivan fidbek (Tabela 57), čiji je efekt je već opisan u prethodnim analizama.

Tabela 56. *Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na spoljašnju atribuciju*

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.235	.055	2.568	4	176	.040
2	.316	.045	1.711	5	171	.135
3	.327	.007	.644	2	169	.527

Tabela 57. *Prediktori spoljašnje atribucije iz prvog regresionog modela*

Model	Prediktor	β	T	p	r
	Negativan fidbek	.042	.508	.612	.125
	Pozitivan fidbek	-.178	-2.148	.033	-.203
1	EksPLICITNO samopoštovanje	.027	.324	.747	-.051
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem (USP _{prihv.})	.123	1.467	.144	.124

DISKREPANCA IDEALNOG I AKTUELNOG SELF KONCEPTA

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Kada je u pitanju promena diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta, kao vrsta reakcije na (ne)uspeh, hijerarhijska regresiona analiza pokazala je da jedino regresioni model u kom su kao prediktori uključeni prosti efekti dve vrste fidbeka, ESP, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i pretest mere diskrepance statistički značajan (Tabela 58). Pored pretest mere diskrepance koja objašnjava najveći deo varijanse

posttest diskrepance, kao značajan prediktor izdvaja se i eksplicitno samopoštovanje (Tabela 59), a ovaj efekt je već opisan u okviru modela sa merama implicitnog samopoštovanja.

Tabela 58. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na diskrepancu idealnog i aktuelnog self koncepta

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.759	.575	46.627	5	172	.000
2	.771	.019	1.538	5	167	.181
3	.777	.010	2.106	2	165	.125

Tabela 59. Prediktori diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.686	12.687	.000	.744
	Negativan fidbek	-.013	-.225	.822	.039
	Pozitivan fidbek	.033	.587	.558	-.038
	Eksplicitno samopoštovanje	-.148	-2.646	.009	-.409
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (USP _{komp.})	.028	.530	.597	.226

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Kada je u analizi korišćeno samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem kao indikator krhkog samopoštovanja, dobijeni su identični rezultati. Prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora je jedini statistički značajan (Tabela 60), a značajani prediktori su pretest mera diskrepance i eksplicitno samopoštovanje (Tabela 61). Dakle, ni samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem, kao ni njegovi interakcijski efekti sa drugim prediktorima, nemaju značajan uticaj na promenu diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta pod uticajem (ne)uspeha.

Tabela 60. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP, fidebeka i njihovih interakcija na diskrepancu idealnog i aktuelnog self koncepta

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.758	.575	46.513	5	172	.000
2	.765	.010	.825	5	167	.533
3	.769	.006	1.294	2	165	.277

Tabela 61. Prediktori diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.688	12.554	.000	.744
	Negativan fidebek	-.016	-.284	.777	.039
	Pozitivan fidebek	.033	.594	.553	-.038
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.151	-2.559	.011	-.409
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem (USP _{prihv.})	.011	.196	.845	.315

DEPRESIVNOST

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Da bi se predvideal depresivna reakcija na uspeh postignut na testu, kao prediktori su u regresioni model uvedeni prosti efekti pretest mere depresivnosti, dve vrste fidebeka, ESP i samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (u prvom modelu), zatim dvostruke interakcije prediktora (u drugom modelu) i trostruke interakcije (u trećem modelu). Jedini statistički značajan model je prvi (Tabela 62), a pored pretest mere depresivnosti, posttest depresivnost značajno predviđaju i samopoštovanje uslovljeno kompetencijama, a marginalno značajano i pozitivan fidebek i ESP (Tabela 63). Ispitanici čije je

samopoštovanje više uslovljeno postizanjem određenih standarda uspešnosti i potvrđivanjem sopstvenih kompetencija više su na testiranje reagovali depresivnim afektom i to nezavisno od toga kakav su uspeh na testovima postigli. Takođe, depresivni afekat je bio izraženiji kod ispitanika koji su dobili negativan fidbek ili nisu dobili nikakav fidbek i kod ispitanika sa nižim eksplicitnim samopoštovanjem.

Tabela 62. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na depresivnost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.517	.267	12.545	5	172	.000
2	.539	.023	1.097	5	167	.364
3	.546	.008	.910	2	165	.404

Tabela 63. Prediktori depresivnosti iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Depresivnost - pretest	.280	3.726	.000	.425
	Negativan fidbek	.052	.703	.483	.122
	Pozitivan fidbek	-.142	-1.912	.057	-.201
	Eksplicitno samopoštovanje	-.148	-1.964	.051	-.352
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (USP _{komp.})	.194	2.725	.007	.317

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Kada je u regresioni model za predviđanje posttest depresivnosti, pored standardnog seta prediktora iz prethodnih analiza, uvršeno samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem, dobijen je marginalno značajan drugi regresioni model sa dvostrukim interakcijama prediktora (Tabela 64). Od prostih efekata, značajan doprinos predviđanju posttest depresivnosti, pored pretest depresivnosti, ima samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem, dok pozitivan fidbek ostavruje marginalno značajan negativan uticaj (Tabela 65). Ispitanici čiji je

osećaj lične vrednosti više uslovljen prihvatanjem od strane drugih ljudi, u većoj meri su doživljavali depresivnost kao reakciju na testiranje sposobnosti. Kada su u pitanju dvostruki interakcijski efekti, dobijene su značajne interakcije negativnog fidebeka i ESP, pozitivnog fidebeka i ESP, kao i marginalno značajan interakcijski efekat pozitivnog fidebeka i samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem.

Tabela 64. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP, fidebeka i njihovih interakcija na depresivnost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.496	.246	11.235	5	172	.000
2	.537	.042	1.995	5	167	.082
3	.546	.010	1.119	2	165	.329

Tabela 65. Prediktori depresivnosti iz drugog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
2	Depresivnost - pretest	.288	3.839	.000	.425
	Negativan fidebek	.028	.372	.710	.122
	Pozitivan fidebek	-.137	-1.831	.069	-.201
	EksPLICITNO samopoštovanje	.084	.674	.501	-.352
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem (USP _{prihv.})	.247	2.082	.039	.286
	Negativan FB x ESP	-.224	-2.343	.020	-.307
	Pozitivan FB x ESP	-.219	-2.021	.045	-.244
	Negativan FB x USP _{prihv.}	-.051	-.505	.614	.247
	Pozitivan FB x USP _{prihv.}	-.192	-1.910	.058	.082

Interakcijski efekat negativnog fidebeka i eksplicitnog samopoštovanja na promenu depresivnog afekta dobijen je ranije u modelu sa NLP_{ime} kao prediktorom depresivnosti (str. 104), zbog čega ga ovde nećemo opet opisivati.

Dodatno testiranje dvostrukog interakcijskog efekta pozitivnog fidebeka i eksplicitnog samopoštovanja u moderatorskoj regresionoj analizi pokazalo je da ovaj efekat ipak nije statistički značajan ($B=-.006$, $t(174)=-.046$, $p>.05$, $LLCI=-.243$, $ULCI=.232$). Treći dvostruki interakcijski efekat koji je bio marginalno značajan u hijerarhijskoj regresionoj analizi, takođe je testiran u moderatorskoj regresionoj analizi i utvrđeno je da ni ovaj efekat ipak nije statistički značajan ($B=-.179$, $t(174)=-1.287$, $p>.05$, $LLCI=-.453$, $ULCI=.095$).

ANKSIJZNOST

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Narednom hijerarhijskom regresionom analizom testiran je uticaj samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, eksplicitnog samopoštovanja, pozitivnog i negativnog fidebeka i pretest mere anksioznosti na anksiozno afektivno stanje nakon fidebeka o postignuću na testovima sposobnosti (posttest mera). Statistički je značajan samo prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora (Tabela 66). Osim pretest mere anksioznosti, značajan uticaj na posttest anksioznost ima samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću, a marginalno značajan negativan uticaj i pozitivan fidebek (Tabela 67). Osobe čije je samopoštovanje više zavisi od potvrđivanja ličnih kompetencija u većoj meri na testiranje sposobnosti reaguju anksioznošću.

Tabela 66. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP, fidebeka i njihovih interakcija na anksioznost

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.513	.263	12.296	5	172	.000
2	.538	.026	1.237	5	167	.294
3	.540	.002	.213	2	165	.808

Tabela 67. Prediktori anksioznosti iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Anksioznost - pretest	.343	4.783	.000	.446
	Negativan fidbek	.028	.378	.706	.083
	Pozitivan fidbek	-.129	-1.737	.084	-.173
	Eksplcitno samopoštovanje	-.104	-1.441	.151	-.288
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (USP _{komp.})	.180	2.502	.013	.312

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Kada je samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem korišćeno kao indikator krhkog samopoštovanja u regresionom modelu za predviđanje posttest anksioznosti, model sa dvostrukim interakcijama prediktora dao je značajan doprinos predikciji kriterijumske varijable (Tabela 68). Anksiozna reakcija na testiranje sposobnosti bila je više izražena kod osoba čije je samopoštovanje više uslovljeno prihvatanjem od strane drugih, kao i onda kada su ispitanici dobijali negativan fidbek ili kada nisu dobijali fidbek (marginalno značajano). Takođe, dobijeni su i interakcijski efekti pozitivnog fidbeka i ESP i pozitivnog fidbeka i samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem na doživljaj anksioznosti nakon testiranja sposobnosti (Tabela 69).

Tabela 68. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP, fidbeka i njihovih interakcija na anksioznost

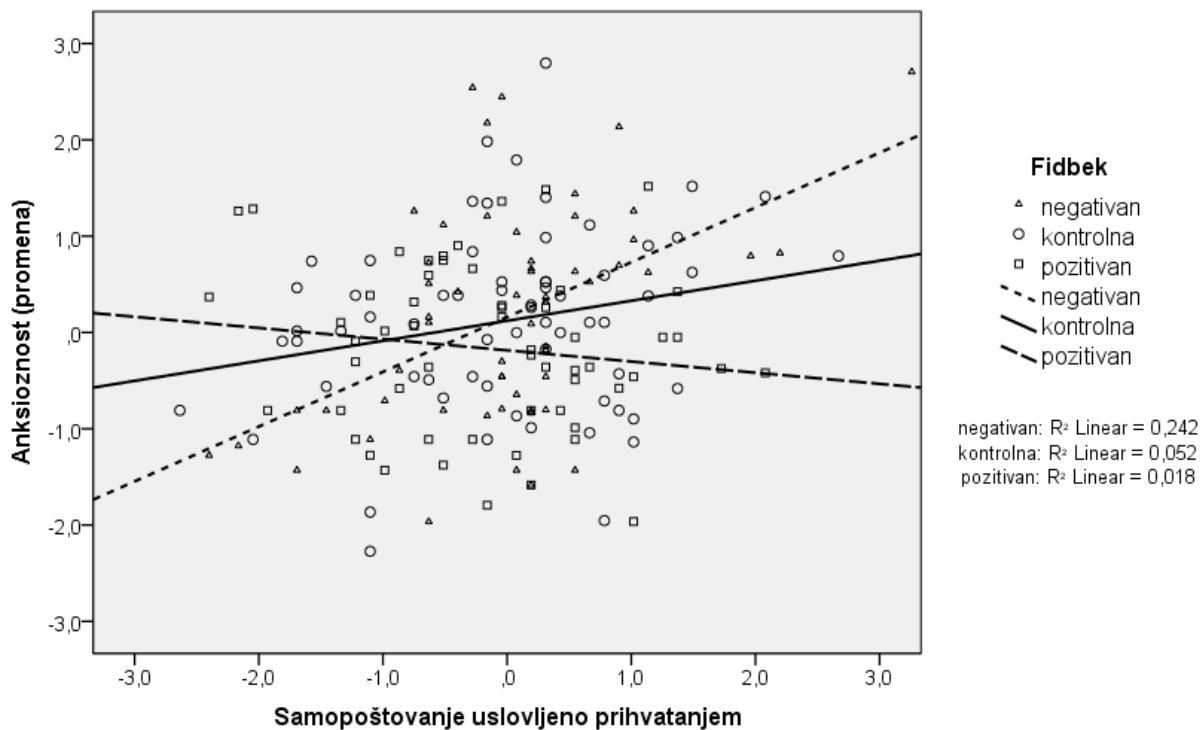
Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.520	.270	12.729	5	172	.000
2	.594	.083	4.283	5	167	.001
3	.595	.001	.143	2	165	.867

Tabela 69. Prediktori anksioznosti iz drugog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
2	Anksioznost - pretest	.329	4.852	.000	.446
	Negativan fidbek	.007	.105	.916	.083
	Pozitivan fidbek	-.133	-1.868	.063	-.173
	EksPLICITNO samopoštovanje	.124	1.059	.291	-.288
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem (USP _{prihv.})	.282	2.488	.014	.364
	Negativan FB x ESP	-.149	-1.627	.106	-.284
	Pozitivan FB x ESP	-.208	-2.022	.045	-.177
	Negativan FB x USP _{prihv.}	.128	1.334	.184	.397
	Pozitivan FB x USP _{prihv.}	-.254	-2.644	.009	.052
	ESP x USP _{prihv.}	.025	.381	.704	-.029

Moderatorskom regresionom analizom ispitan je interakcijski efekat pozitivnog fidbeka i eksplicitnog samopoštovanja na anksioznost (pretest mera anksioznosti u analizu je uvedena kao kovarijat). Nije potvrđeno da je ovaj interakcijski efekat statistički značajan ($B=.036$, $t(206)=-.295$, $p>.05$, $LLCI=-.202$, $ULCI=.274$).

Međutim, potvrđena je statistička značajnost interakcijskog efekta pozitivnog fidbeka i samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem na promenu anksioznosti ($B=-.399$, $t(174)=-3.456$, $p<.001$, $LLCI=-.626$, $ULCI=-.171$). Test jednostavnog nagiba pokazao je da postoje značajne razlike unutar grupe ispitanika koja je ili dobila negativan fidbek ili nije dobila fidbek ($B=.342$, $t(174)=4.957$, $p<.001$, $LLCI=.2056$, $ULCI=.478$), tj. da što je samopoštovanje ispitanika u većoj meri uslovljeno prihvatanjem, to su oni iskusili veću anksioznost kao posledicu postignuća na testu ili neizvesnosti o postignuću na testu. Nagib regresione krive nije značajan u poduzorku ispitanika koji je dobio pozitivan fidbek ($B=-.057$, $t(174)=-.575$, $p>.05$, $LLCI=-.258$, $ULCI=.143$), tj. samopoštovanje uslovljeno kompetenošću nije uticalo na promenu anksioznosti nakon pozitivnog fidbeka. Nagibi regresionih krivih predstavljeni su na Grafikonu 10.

Grafikon 10. Promena anksioznosti u zavisnosti od eksperimentalnog fidbeka i samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem

BES

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Hijerarhijska regresiona analiza kojom je na osnovu samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP, dve vrste fidbeka i pretest mere besa vršena predikcija reakcije besa nakon dobijenog fidbeka o postignuću na testovima sposobnosti, pokazala je da je statistički značajan samo prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora, ali ne i modeli sa interekcijskim efektima (Tabela 70). Pored pretest mere besa kojom je kontrolisan bazični nivo ove emocije, reakciju besa značajano predviđa samo pozitivan fidbek (Tabela 71). Ispitanici koji su doblili pozitivan fidbek o postignuću na testu u manjoj meri su doživeli bes od ispitanika koji su dobili negativan fidbek ili koji nisu dobili fidbek.

Tabela 70. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, ESP i fdbeka i njihovih interakcija na bes

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.391	.153	6.196	5	172	.000
2	.414	.019	.766	5	167	.575
3	.430	.014	1.374	2	165	.256

Tabela 71. Prediktori besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.293	4.055	.000	.322
	Negativan fdbek	-.046	-.573	.568	.046
	Pozitivan fdbek	-.197	-2.473	.014	-.194
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.106	-1.421	.157	-.162
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću (USP _{komp.})	.037	.484	.629	.135

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. U analizi u kojoj je kao mera uslovnog samopoštovanja korišćeno samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem, dobijeni su identični rezultati: samo prvi regresioni model za predviđanje posttest besa je statistički značajan (Tabela 72), a predikciju omogućavaju pretest mera besa i pozitivan fdbek u već opisanom smeru (Tabela 73).

Tabela 72. Parametri regresionih modela uticaja samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, ESP i fdbeka i njihovih interakcija na bes

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.393	.155	6.302	5	172	.000
2	.414	.017	.683	5	167	.637
3	.423	.007	.727	2	165	.485

Tabela 73. Prediktori besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.295	4.151	.000	.322
	Negativan fdbek	-.049	-.622	.535	.046
	Pozitivan fdbek	-.193	-2.431	.016	-.194
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.086	-1.067	.288	-.162
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem (USP _{prihv.})	.067	.826	.410	.163

SUMIRANI REZULTATI ANALIZA UTICAJA KOMBINACIJE EKSPLICITNOG I USLOVNOG SAMOPOŠTOVANJA NA REAKCIJE NA (NE)USPEH

Nakon svih sprovedenih analiza sa dve mere uslovnog samopoštovanja kao indikatorima kvaliteta samopoštovanja, ovde će biti sumirani nalazi. Nalazi su sumirani samo za efekte dve dimenzije uslovnog samopoštovanja i njihove interakcijske efekte sa fdbekom i eksplicitnim samopoštovanjem, jer su svi drugi efekti (prosti efekti fdbeka i eksplicitnog samopoštovanja i njihova interakcija) već opisani u kontekstu analiza sa implicitnim samopoštovanjem (Tabela 74).

Prvi zaključak koji se može izvesti je da su i samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću i prihvatanjem povezani sa većim porastom depresivnog i anksioznog afekta tokom vremena, i to nezavisno od postignuća na testu sposobnosti (tj. vrste eksperimentalnog fdbeka).

Tabela 74. Sumirani rezultati analiza uticaja uslovnog samopoštovanja na reakcije na (ne)uspeh

USP	USP_{komp.}	USP_{prihv.}
Unutrašnja atribucija	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.
Diskrepanca	.	.
Depresivnost	+	+
Anksioznost	+	+
Bes	.	.
Fidbek x USP	USP_{komp.}	USP_{prihv.}
Unutrašnja atribucija	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.
Diskrepanca	.	.
Depresivnost	.	.
Anksioznost	.	Kod K ili neg. fidbeka, izraženije USP _{prihv.} je povezano sa višom anksioznošću
Bes	.	.
Fidbek x ESP x USP	USP_{komp.}	USP_{prihv.}
Unutrašnja atribucija	.	.
Spoljašnja atribucija	Kod K i neg. fidbeka, kombinacija visokog ESP i niskog USP je povezana sa izraženijom spoljašnjom atribucijom nego kombinacija visokog ESP i visokog USP	.
Diskrepanca	.	.
Depresivnost	.	.
Anksioznost	.	.
Bes	.	.

Legenda: . Nema efekta; + Pozitivan odnos između varijabli; – Negativan odnos između varijabli; * Marginalno značajan rezultat (p<.10)

Sa druge strane, osećaj lične vrednosti uslovljen postizanjem određenih standarda ili prihvatanjem drugih ne može se povezati sa percipiranom diskrepancom sopstvenog idealnog i

aktuelnog selfa, kao ni sa načinom na koji osoba atribuirala uspeh nezavisno od konkretne eksperimentalne situacije.

Međutim, samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću i eksplicitno samopoštovanje zajedno imaju uticaja na spoljašnje atribuiranje uspeha u situaciji kada je osoba bila neuspešna ili kada nije dobila feedback. Naime, u ovakvim situacijama osobe sa visokim samopoštovanjem koje nije uslovljeno potvrđivanjem ličnih kompetencija, u većoj meri su svoj neuspeh ili očekivano (ali ne i eksplicitno potvrđeno) postignuće pripisivale spoljašnjim faktorima nego osobe sa visokim ali uslovnim samopoštovanjem. I ne samo to, osobe sa visokim uslovnim samopoštovanjem (tj. krhkim samopoštovanjem) su manje od svih ostalih grupa neuspeh ili očekivano postignuće (K grupa) atribuirale spoljašnjim faktorima. Ovakav rezultat je u suprotnosti sa početnom hipotezom prema kojoj je očekivan obrnuti smer uticaja tj. očekivano je da će osobe sa krhkim samopoštovanjem biti sklonije spoljašnjoj atribuciji od osoba sigurnog visokog samopoštovanja. Dvostruki interakcijski efekat feedbacka i samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem, sa druge strane, pokazao je da su osobe čije je samopoštovanje u većoj meri zavisno od potvrde i prihvatanja drugih ljudi u većoj meri bile anksiozne nakon neuspeha ili kada im nije bio poznat postignuti rezultat.

ODNOS RAZLIČITIH MARKERA KRHKOG SAMOPOŠTOVANJA

Naredni zadatak istraživanja bio je da se ispita kakve su relacije između različiti indikatora kvaliteta samopoštovanja (implicitno samopoštovanje i uslovno samopoštovanje), odnosno kakve su relacije između dva markera krhkog samopoštovanja – inkonzistentnog visokog samopoštovanja tj. kombinacije niskog ISP i visokog ESP, sa jedne strane, i uslovnog visokog samopoštovanja, sa druge strane.

Pirsonovom korelacijom su ispitani međusobni odnosi tri mere ISP i dve dimenzije USP, a uz to je ispitan odnos ESP sa dimenzijama USP (Tabela 75). Nijedna od korelacija između tri mere ISP i dve dimenzije USP nije statistički značajna, dok je korelacija ESP sa dimenzijama USP umereno visoka, značajna i negativna što sugerise da, što je osećaj lične vrednosti neke osobe

više uslovljen potvrđivanjem sopstvenih kompetencija ili prihvatanjem od strane drugih, to je njeno eksplicitno samopoštovanje niže.

Tabela 75. *Korelacije eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja sa dimenzijama uslovnog samopoštovanja*

	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem
Eksplicitno samopoštovanje	-.318** (256)	-.448** (256)
IAT-SE	-.060 (238)	.016 (238)
NLP _{ime}	.006 (264)	-.091 (264)
NLP _{prezime}	.063 (264)	.048 (264)

**Korelacija je značajna na nivou $p < .01$ (dvosmerno)

Legenda: Vrednosti u zagradama predstavljaju broj ispitanika na kojima je izračunat koeficijent korelacije (N)

Međutim, ključna analiza jeste ona kojom će biti ispitan odnos različitih markera krhkog samopoštovanja. Pošto ne postoji analiza koja bi omogućila testiranje relacija dva interakcijska efekta (interakcije ISP i ESP i interakcije ESP i USP), odnos različitih markera krhkog samopoštovanja testiran je tako što je ispitana korelacija ISP i USP na poduzorku ispitanika sa visokim samopoštovanjem. Poduzorak osoba visokog samopoštovanja je dobijen tako što su selektovani svi ispitanici koji na skali ESP imaju skor iznad medijane dobijene na obuhvaćenom uzorku. Dobijeni rezultati prikazani su u Tabeli 76.

Tabela 76. *Korelacije eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja sa dimenzijama uslovnog samopoštovanja na poduzorku ispitanika sa visokim samopoštovanjem*

	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem
IAT-SE	.026 (119)	-.041 (119)
NLP _{ime}	.075 (131)	-.049 (131)
NLP _{prezime}	.077 (131)	.095 (131)

Legenda: Vrednosti u zagradama predstavljaju broj ispitanika na kojima je izračunat koeficijent korelacije (N)

Ni na poduzorku osoba visokog eksplicitnog samopoštovanja korelacije tri mere ISP i dve dimenzije USP nisu statistički značajne. Stoga se može zaključiti da ni različiti *indikator* kvaliteta samopoštovanja, ni *marker* krhkog samopoštovanja ne konvergiraju, tj. da ne možemo zaključiti da su inkongruentno visoko samopoštovanje i visoko uslovno samopoštovanje dva markera jednog istog konstrukta koji nazivamo krhkim samopoštovanjem.

KONSTRUKTNA VALIDNOST IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA - ODNOS IAT-SE I NLP

U cilju ispitivanja konstruktne validnosti implicitnog samopoštovanja primenjena je Pirsonova korelacija da bi se utvrdilo kakvi su međusobni odnosi tri različite mere implicitnog samopoštovanja: IAT-SE, NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$. Pored toga, ispitan je i odnos mera implicitnog samopoštovanja sa eksplicitnim samopoštovanjem. Utvrđeno je da ESP statistički značajno, ali nisko i pozitivno korelira jedino sa NLP_{ime} (Tabela 77), dok korelacija IAT-SE sa NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ nije statistički značajna. Korelacija NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ već je opisana u odeljku sa opisom instrumenata i ona je značajana i iznosi $r=.32$ (relativno niska korelacija između dve mere bila je razlog da se one u svim analizama koriste kao zasebne varijable).

Tabela 77. *Međusobne korelacije tri mere implicitnog samopoštovanja i eksplicitnog samopoštovanja*

	IAT-SE	NLP_{ime}	$NLP_{prezime}$
Eksplicitno samopoštovanje	.085 (249)	.164** (254)	-.004 (254)
IAT-SE		-.019 (238)	.066 (238)

**Korelacija je značajna na nivou $p<.01$ (dvosmerno)

Legenda: Vrednosti u zagradama predstavljaju broj ispitanika na kojima je izračunat koeficijent korelacije (N)

UTICAJ VAŽNOSTI EVALUIRANE KARAKTERISTIKE NA SAMOPOBOLJŠANJE NAKON EVALUACIJE LIČNOSTI

U ovom odeljku biće analiziran uticaj važnosti evaluiranog domena ličnosti na reakcije na povratnu informaciju o postignuću na testovima sposobnosti. U te svrhe biće korišćene hijerarhijske regresione analize sa fidbekom, važnošću i moderatoskim varijablama (eksplicitno samopoštovanje, implicitno samopoštovanje i uslovno samopoštovanje), kao i njihovim interakcijama kao prediktorima različitih reakcija na fidbek. Fidbek i važnost domena će za potrebe ovih analiza biti kodirani preko neponderisonih kodova (za više detalja pogledati odeljak o statističkim procedurama). Ovakav oblik kodiranja preporučen kada interakcije uključuju više kategorijalnih varijabli, jer daju rezultate uporedive sa ANOVA-om (Aiken & West, 1991). Pored toga, u modele sa interakcijskim efektima će biti uključivani samo oni interakcijski efekti koji uključuju varijablu važnost domena, odnosno oni interakcijski efekti koji su od teorijskog značaja. Kada su u pitanju dvostruki interakcijski efekti, to znači da neće biti analizirani interakcijski efekti važnosti sa moderatorskim varijablama (eksplicitnim, implicitnim i uslovnim samopoštovanjem), jer efekat važnosti nezavisno od vrste dobijenog fidbeka nema značaj sa aspekta teorija kojima se bavi ovaj rad. Ovakva odluka je doneta zbog toga što modeli koji obuhvataju veliki broj prediktora koji imaju slab efekat (a interakcijski efekti po pravilu nemaju snažan efekat i ne objašnjavaju veliki procenat varijanse kriterijuma) mnogo teže dostižu nivo statističke značajnosti. Aiken i Vest (Aiken & West, 1991) preporučuju da se u regresione modele sa interakcijama uključuju samo oni interakcijski efekti koji su od teorijskog i praktičnog značaja, jer veliki broj interakcija otežava interpretaciju dobijenih efekata. Svaki značajan interakcijski efekat dobijen hijerarhijskom regresionom analizom biće naknadno analiziran testiranjem nagiba regresionih krivih u moderatoskoj regresionoj analizi. Na ovaj način se izbegava greška tipa I (odbacivanje nulte hipoteze kada ona nije tačna tj. proglašavanje neznačajnog efekta značajnim), jer se svaki interakcijski efekat dodatno testira u modelu koji obuhvata samo varijable koje ulaze u čine datu interakciju. Ukoliko moderatorske analize pokažu da interakcijski efekat koji je prethodno dobijen u hijerarhijskoj regresionoj analizi nije značajan, finalni zaključak biće formiran na osnovu rezultata moderatorske regresije, dok će se rezultat iz

hijerarhijske regresije smatrati statistički artefaktom ili supresorskim efektom nastalim kao posledica međusobnih korelacija prediktora.

Na kraju treba napomenuti i to da će prilikom interpretacije rezultata biti diskutovani samo efekti važnosti domena i interakcija koje uključuju važnost, jer su prosti efekti fidebeka i moderatorskih varijabli već detaljno analizirani u prethodnim poglavljima (ovi rezultati će biti prikazani u tabeli, ali neće biti interpretirani u tekstu). Na ovaj način nastoji se izbeći nepotrebno ponavljanje već potvrđenih efekata i opterećivanje čitaoca već poznatim informacijama.

Rezultati će, kao i u prethodnim poglavljima, biti strukturisani tako da se prvo analizira uticaj važnosti evaluiranog domena na odbrambeno reagovanje kod osoba sa (in)kongruentnim samopoštovanjem, a zatim sa uslovnim samopoštovanjem različitog nivoa. Unutar ovih odeljaka rezultati će biti organizovani prema zavisnoj varijabli u analizi.

UTICAJ VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA NA SAMOPOBOLJŠAVAJUĆE REAKCIJE OSOBA SA (IN)KONGRUENTNIM SAMOPOŠTOVANJEM

U ovom odeljku biće analiziran uticaj važnosti evaluiranog domena, fidebeka o postignuću, implicitnog i eksplicitnog samopoštovanja, kao i interakcijskih efekata ovih varijabli na kognitivne i afektivne reakcije na povratnu informaciju o postignuću. U svim hijerarhijskim regresionim modelima u prvi model će biti uvedeni prosti efekti navedenih prediktora, a ukoliko je kriterijumska varijabla merena i u pretestu, i pretest mera će biti uvedena kao prediktor u prvi model (da bi se kontrolisao bazični nivo date varijable). U drugom regresionom modelu biće uvedeni dvostruki interakcijski efekti i to samo oni koji uključuju važnost domena i imaju teorijski značaj, a to su interakcije važnosti i dve vrste fidebeka¹². U trećem modelu biće uvedene trostruke interakcije fidebeka, važnosti i moderatorskih varijabli (ESP ili ISP) i, konačno, u četvrtom modelu i četvorostruke interakcije svih ovih varijabli. S obzirom na to da je princip formiranja regresionih modela identičan u celom poglavlju, modeli neće biti detaljno objašnjavani svaki put kao što je to učinjeno ovde, nego će samo biti skrenuta pažnja na onu prediktorsku ili kriterijumsku varijablu koja je promenjena u odnosu na prethodnu analizu.

¹² Interakcije važnosti domena sa eksplicitnim samopoštovanjem, odnosno implicitnim samopoštovanjem (koje ne uključuju vrstu dobijenog fidebeka) nisu značajane sa aspekta teorija kojima se ovaj rad bavi, pa neće biti analizirane.

UNUTRAŠNJA ATRIBUCIJA

IAT-SE. Testiranjem hijerarhijskog regresionog modela u kom je na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcijskih efekata predviđana sklonost unutrašnjem atribuiranju postignuća, utvrđeno je da je statistički značajan doprinos predikciji dao samo prvi model sa prostim efektima prediktora (Tabela 78). Međutim, u okviru ovog regresionog modela važnost evaluiranog domena nije ostvarila značajan uticaj na sklonost unutrašnjem atribuiranju postignuća. Ostali prediktori su prikazani u Tabeli 79.

Tabela 78. Parametri regresionih modela za predikciju unutrašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.262	.069	3.215	5	218	.008
2	.263	.000	.050	2	216	.951
3	.319	.033	1.939	4	212	.105
4	.344	.017	1.968	2	210	.142

Tabela 79. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvom regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Važnost evaluirane karakteristike	.069	1.037	.301	.048
	Negativan fidbek	-.132	-1.775	.077	-.025
	Pozitivan fidbek	.260	3.515	.001	.194
	Eksplicitno samopoštovanje	.088	1.334	.184	.103
	IAT-SE	.044	.663	.508	.053

NLP_{ime}. U hijerarhijskom regresionom modelu u kom je NLP_{ime} korišćeno kao mera implicitnog samopoštovanja, takođe je jedino prvi model sa prostim efektima prediktora statistički značajan (Tabela 80). Ni u ovom slučaju važnost evaluiranog domena ličnosti nije značajan prediktor unutrašnje atribucije (Tabela 81).

Tabela 80. Parametri regresionih modela za predikciju unutrašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.252	.063	2.585	5	191	.027
2	.255	.002	.172	2	189	.842
3	.285	.016	.822	4	185	.513
4	.288	.002	.153	2	183	.858

Tabela 81. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Važnost evaluirane karakteristike	.066	.926	.356	.055
	Negativan fidbek	-.098	-1.198	.232	.015
1	Pozitivan fidbek	.240	2.944	.004	.189
	Eksplicitno samopoštovanje	.120	1.692	.092	.132
	NLP _{ime}	.003	.045	.964	.030

NLP_{prezime}. U trećem hijerarhijskom modelu u kom je kriterijumsku varijablu predstavljala unutrašnja atribucija, kao mera implicitnog samopoštovanja je korišćeno NLP_{prezime}. Samo prvi model sa prostim efektima statistički je značajan (Tabela 82), ali važnost evaluiranog domena nije značajan prediktor unutrašnje atribucije. Ostali prediktori su prikazani u Tabeli 83.

Tabela 82. Parametri regresionih modela za predikciju unutrašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, $NLP_{prezime}$ mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.270	.073	3.005	5	191	.012
2	.273	.002	.186	2	189	.831
3	.319	.027	1.400	4	185	.236
4	.341	.015	1.516	2	183	.222

Tabela 83. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Važnost evaluirane karakteristike	.074	1.047	.297	.055
	Negativan fidbek	-.092	-1.130	.260	.015
	Pozitivan fidbek	.251	3.078	.002	.189
	Eksplicitno samopoštovanje	.120	1.714	.088	.132
	$NLP_{prezime}$	.099	1.402	.162	.072

SPOLJAŠNJA ATRIBUCIJA

IAT-SE. U hijerarhjskom regresionom modelu u kom je kriterijumsku varijablu predstavljala spoljašnja atribucija, a kao mera implicitnog samopoštovanja korišćen IAT-SE dobijeni su značajni modeli sa prostim efektima, dvostrukim interakcijama, kao i marginalno značajan prediktivni doprinos modela sa četvorostrukim interakcijama (Tabela 84). Zbog njegovog teorijskog značaja, odlučeno je da se analizira poslednji model, a značajni prediktori iz ovog modela prikazani su u Tabeli 85.

Tabela 84. Parametri regresionih modela za predikciju spoljašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.297	.088	3.889	5	201	.002
2	.341	.028	3.130	2	199	.046
3	.349	.006	.317	4	195	.866
4	.378	.021	2.401	2	193	.093

Tabela 85. Prediktori spoljašnje atribucije iz četvrtog regresionog modela

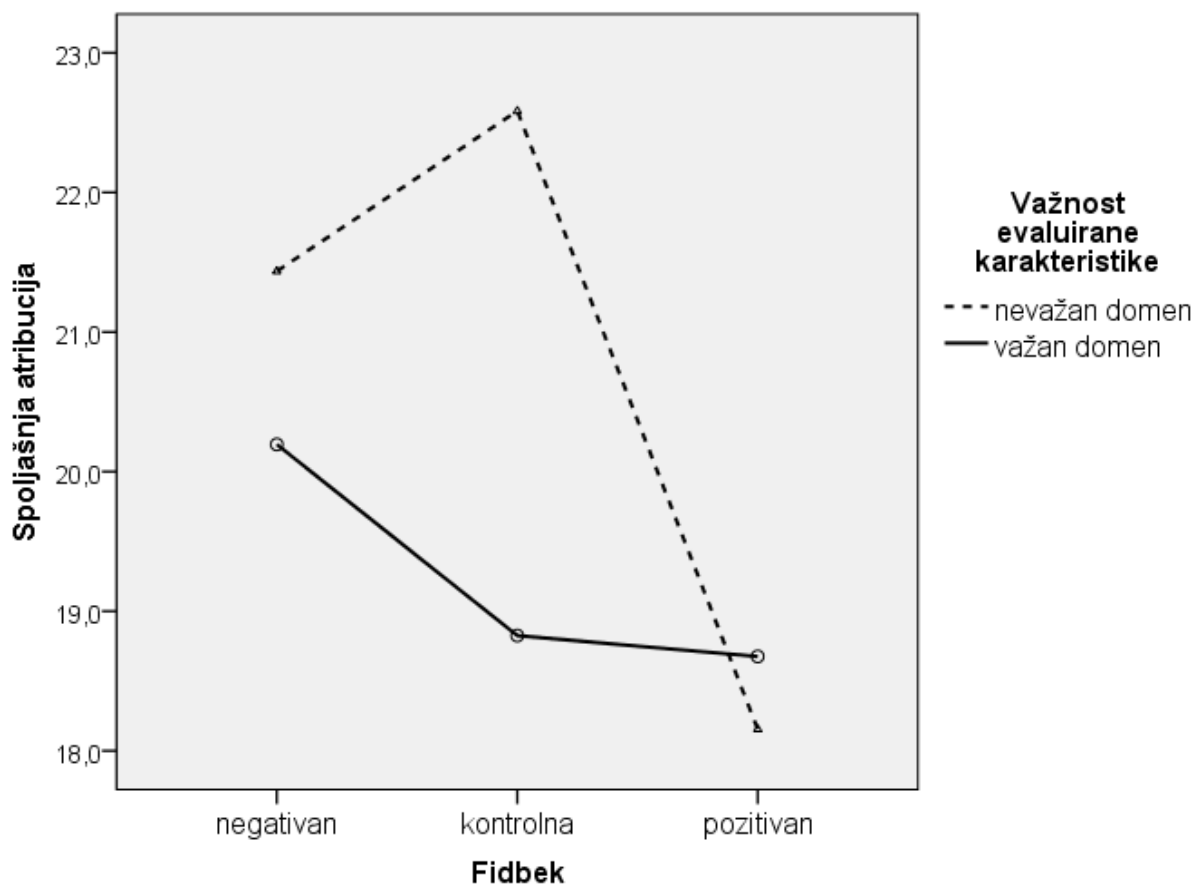
Model	Prediktor	β	t	p	r
	Važnost evaluirane karakteristike	-.130	-1.906	.058	-.145
	Negativan fidbek	.200	2.555	.011	.058
	Pozitivan fidbek	-.283	-3.561	.000	-.168
	Eksplicitno samopoštovanje	.004	.050	.960	-.037
	IAT-SE	.094	1.370	.172	.106
	Negativan fidbek x Važnost	-.004	-.051	.959	.057
4	Pozitivan fidbek x Važnost	.168	2.167	.031	.166
	Negativan fidbek x Važnost x ESP	-.036	-.448	.655	.003
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP	-.028	-.357	.721	-.016
	Negativan fidbek x Važnost x IAT-SE	.075	.989	.324	.104
	Pozitivan fidbek x Važnost x IAT-SE	-.039	-.495	.621	.048
	Negativan fidbek x Važnost x ESP x IAT-SE	-.172	-2.186	.030	-.137
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP x IAT-SE	.062	.783	.435	-.035

Važnost evaluiranog domena je marginalno značajan prediktor, a smer njegovog uticaja sugerise da su ispitanici u situaciji kada su mislili da testovi koje su rešavali mere važnije sposobnosti, bili skoni da postignuće manje atribuiraju spoljašnjim faktorima. Kada su u pitanju interakcijski

efekti, statistički su značajne interakcije pozitivnog fodbeka i važnosti, kao i četverostruki interakcijski efekat negativnog fodbeka, važnosti, ESP i IAT-SE.

Jednofaktorskom analizom varijanse je analiziran interakcijski efekat važnosti evaluiranog domena i fodbeka i potvrđeno je da je interakcija statistički značajna ($F(2,221)=3.093$, $p<.05$, $\eta_p^2=.027$). Post hoc poređenja poduzoraka t-testom za nezavisne uzorke su pokazala da jednu homogenu grupu čine dve grupe koje su dobile negativan fodbek (u važnom ili nevažnom domenu) i grupa koja nije dobila fodbek u nevažnom domenu (Grafikon 11). Drugu homogenu grupu čine preostali poduzorci: obe grupe koje su dobile pozitivan fodbek (u važnom ili nevažnom domenu) i grupa bez fodbeka u važnom domenu. Ove dve homogene grupe tj. poduzorci koji ih čine se međusobno statistički značajno razlikuju ($t_s>2.469$, $73\leq df\leq 75$, $p_s<.05$).

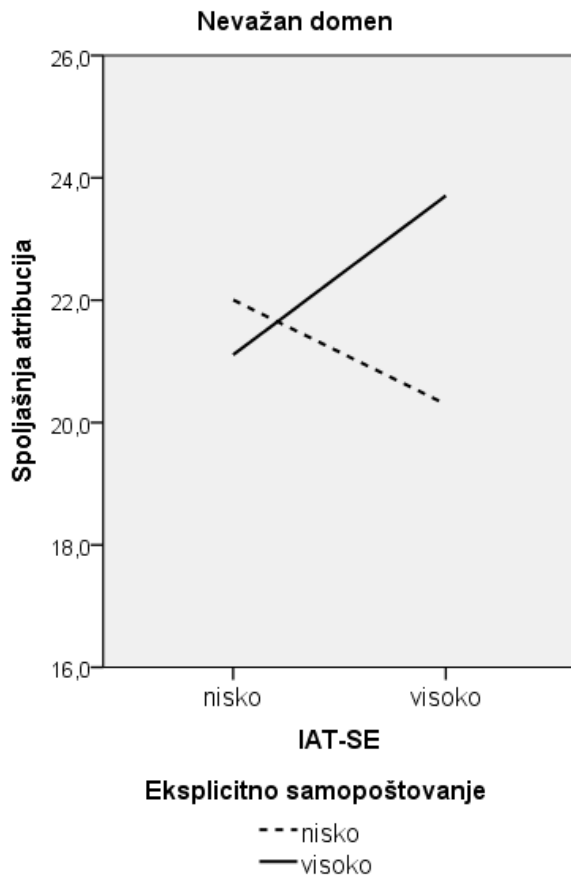
Grafikon 11. Razlike u spoljašnjoj atribuciji u zavisnosti od vrste fodbeka i važnosti domena u kom je on dobijen

Kada je u pitanju četverostruka interakcija negativnog fidebeka, važnosti, eksplicitnog samopoštovanja i IAT-a, ona je dodatno testirana moderatorskim regresionim analizama. Zbog složenosti testiranja četverostrukih interakcija, uzorak je podeljen na tri poduzorka sa pozitivnim, negativnim fidebekom i bez fidebeka, pa su na svakom od njih testirane trostruke interakcije važnosti, ESP i IAT-SE.

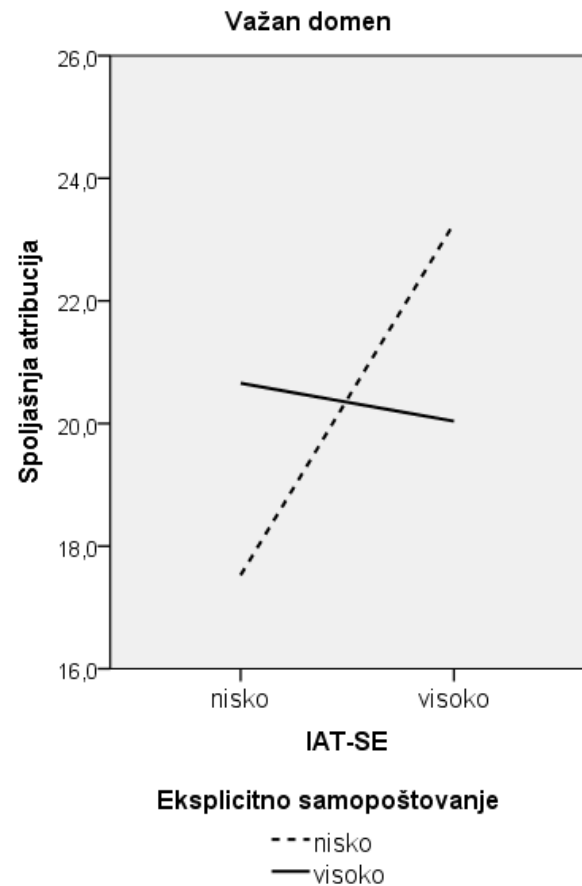
Na poduzorku koji nije dobio fidebek (kontrolna grupa) nije dobijen značajan trostruki interakcijski efekat ESP x IAT-SE x Važnost na spoljašnju atribuciju ($B=.271$, $t(61)=.333$, $p>.05$, $LLCI=-1.360$, $ULCI=1.902$), kao ni na poduzorku ispitanika koji su dobili pozitivan fidebek ($B=.427$, $t(63)=.432$, $p>.05$, $LLCI=-1.550$, $ULCI=2.405$). Na poduzorku ispitanika koji su dobili negativan fidebek ovaj interakcijski efekat je značajan ($B=-1.576$, $t(62)=-2.027$, $p<.05$, $LLCI=-3.131$, $ULCI=-.021$). Testovi jednostavnog nagiba (Tabela 86) pokazali su da je nagib regresione krive značajan samo na poduzorku ispitanika niskog eksplicitnog samopoštovanja koji su dobili negativan fidebek u važnom domenu, odnosno da su osobe sa kombinacijom niskog eksplicitnog i visokog implicitnog samopoštovanja merenog IAT-om (tj. osobe sa tzv. oštećenim samopoštovanjem) u većem meri bile sklone da neuspeh u važnom domenu pripisuju spoljašnjim faktorima nego osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem tj. sa kombinacijom niskog ESP i niskog IAT-SE (Grafikoni 12 i 13). Nagibi ostalih regresionih krivih nisu statistički značajani (Tabela 86).

Tabela 86. Test jednostavnog nagiba regresionih krivih odnosa između IAT-SE i spoljašnje atribucije na poduzorcima sa različitim kombinacijama važnosti domena i nivoa eksplicitnog samopoštovanja u grupi sa negativnim fidebekom

Važnost domena	ESP	Efekat IAT-SE				
		B	t	p	LLCI	ULCI
Nevažan	Nisko	-.809	-.905	.369	-2.595	.978
Nevažan	Visoko	1.233	.916	.363	-1.459	3.925
Važan	Nisko	2.722	2.742	.008	.737	4.708
Važan	Visoko	-.293	-.163	.871	-3.894	3.307

Grafikon 12. *Spoljašnja atribucija kod osoba sa različitom kombinacijom eksplicitnog samopoštovanja i IAT-SE nakon negativnog fidebeka u nevažnom domenu*

Grafikon 13. *Spoljašnja atribucija kod osoba sa različitom kombinacijom eksplicitnog samopoštovanja i IAT-SE nakon negativnog fidebeka u važnom domenu*

NLP_{ime}. Kada je NLP_{ime} korišćeno kao mera implicitnog samopoštovanja u regresionim analizama za predikciju spoljašnje atribucije, dobijen je statistički značajan prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora, ali i marginalno značajani prediktivni doprinosi modela sa dvostrukim interakcijama i četvorstrukim interakcijama (Tabela 87). Analizirani su prediktori iz četvrtog modela.

Tabela 87. Parametri regresionih modela za predikciju spoljašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.256	.066	2.450	5	174	.036
2	.303	.026	2.468	2	172	.088
3	.349	.030	1.438	4	168	.223
4	.386	.027	2.645	2	166	.074

Tabela 88. Prediktori spoljašnje atribucije iz četvrtog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Važnost evaluirane karakteristike	-.120	-1.637	.103	-.131
	Negativan fidbek	.152	1.700	.091	.039
	Pozitivan fidbek	-.231	-2.647	.009	-.160
	Eksplicitno samopoštovanje	.026	.332	.740	-.038
	NLP_{ime}	.016	.211	.833	-.005
	Negativan fidbek x Važnost	.015	.177	.860	.076
4	Pozitivan fidbek x Važnost	.156	1.774	.078	.178
	Negativan fidbek x Važnost x ESP	.080	.901	.369	.022
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP	-.056	-.618	.538	-.027
	Negativan fidbek x Važnost x NLP_{ime}	-.052	-.540	.590	-.114
	Pozitivan fidbek x Važnost x NLP_{ime}	-.142	-1.498	.136	-.155
	Negativan fidbek x Važnost x ESP x NLP_{ime}	-.219	-2.076	.039	-.042
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP x NLP_{ime}	.221	2.128	.035	.100

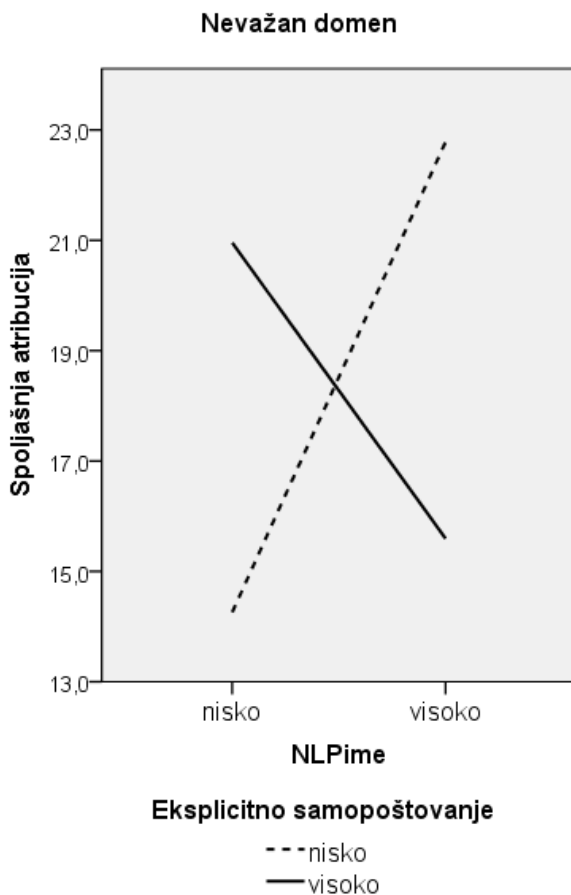
Važnost domena nije imala značajan uticaj na spoljašnju atribuciju u ovom modelu, a od interakcijskih efekata značajane su četverostruke interakcije negativnog i pozitivnog fidbeka sa važnošću domena, ESP i NLP_{ime} (Tabela 88). Takođe, marginalno je statistički značajna

dvostruka interakcija pozitivnog fidebeka i važnosti domena, koja je detaljnije analizirana u kontekstu prethodne regresione analize sa IAT-SE merom implicitnog samopoštovanja.

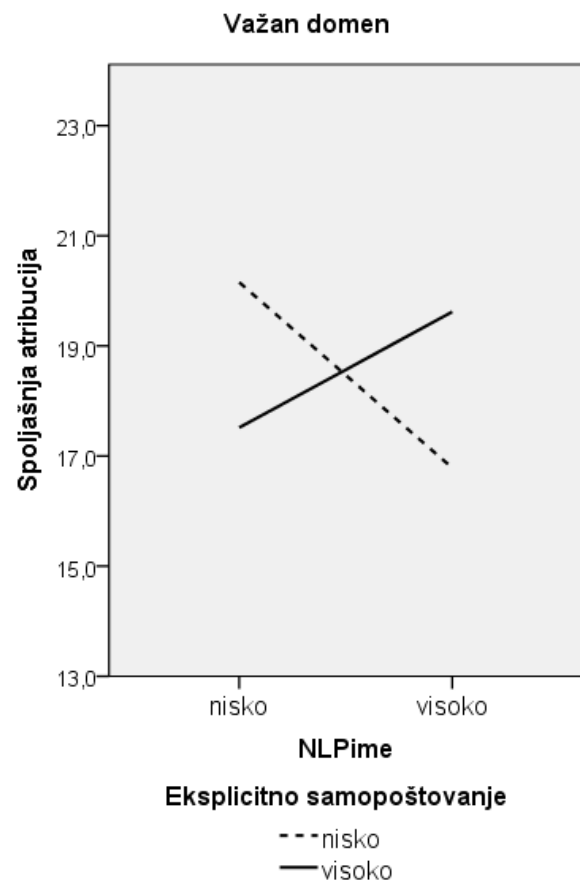
Četvorostruke interakcije pozitivnog i negativnog fidebeka, važnosti, ESP i NLP_{ime} testirane su moderatorskim hijerarhijskim regresijama i to tako što je uzorak podeljen na tri grupe – grupu sa negativnim i pozitivnim fidebekom i bez fidebeka, pa su moderatorske regresione analize sa trostrukim interakcijama važnosti, ESP i NLP_{ime} sprovedene na ovim poduzorcima. Na poduzorku koji je dobio negativan fidebek i u kontrolnoj grupi (grupi bez fidebeka) nisu dobijene značajne trostruke interakcije (negativan fidebek: $B=-1.358$, $t(50)=-1.399$, $p>.05$, $LLCI=-3.308$, $ULCI=.592$, kontrolna grupa: $B=.255$, $t(60)=.322$, $p>.05$, $LLCI=-1.330$, $ULCI=1.841$). Na poduzorku koji je dobio pozitivan fidebek trostruka interakcija Važnost x ESP x NLP_{ime} je statistički značajna ($B=2.082$, $t(49)=2.157$, $p<.05$, $LLCI=.141$, $ULCI=4.023$). Testom jednostavnog nagiba je utvrđeno da je nagib regresione krive značajan samo za ispitanike sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem koji su dobili pozitivan fidebek u nevažnom domenu, odnosno da su osobe sa niskim ESP i visokim NLP_{ime} značajno više atribuirale dobar uspeh u nevažnom domenu spoljašnjim faktorima nego osobe sa niskim ESP i niskim NLP_{ime} (Grafikoni 14 i 15). Na preostala tri poduzorka nagib regresione krive nije statistički značajan (Tabela 89).

Tabela 89. Test jednostavnog nagiba regresionih krivih odnosa između NLP_{ime} i spoljašnje atribucije na poduzorcima sa različitim kombinacijama važnosti domena i nivoa eksplicitnog samopoštovanja koji su dobili pozitivan fidebek

Važnost domena	ESP	Efekat NLP_{ime}				
		B	t	p	LLCI	ULCI
Nevažan	Nisko	4.161	2.329	.024	.569	7.752
Nevažan	Visoko	-2.617	-1.059	.295	-7.589	2.354
Važan	Nisko	-1.645	-.989	.327	-4.989	1.699
Važan	Visoko	1.026	.651	.518	-2.143	4.196

Grafikon 14. *Spoljašnja atribucija kod osoba sa različitom kombinacijom eksplicitnog samopoštovanja i NLP_{ime} nakon pozitivnog fdbeka u nevažnom domenu*

Grafikon 15. *Spoljašnja atribucija kod osoba sa različitom kombinacijom eksplicitnog samopoštovanja i NLP_{ime} nakon pozitivnog fdbeka u važnom domenu*

$NLP_{prezime}$. U narednom hijerarhijskom regresionom modelu kao mera implicitnog samopoštovanja korišćeno je $NLP_{prezime}$. Kriterijum je i u ovoj analizi bila spoljašnja atribucija postignuća, a ostali prediktori važnost domena, pozitivan i negativan fdbek i eksplicitno samopoštovanje. Regresioni model sa prostim efektima prediktora statistički je značajan, dok je model sa dvostrukim interakcijama dao marginalno značajan doprinos predikciji spoljašnje atribucije, tako da je odlučeno da se analiziraju prediktori iz ovog modela (Tabela 90).

Tabela 90. Parametri regresionih modela za predikciju spoljašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, $NLP_{prezime}$ mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.256	.065	2.434	5	174	.037
2	.303	.026	2.484	2	172	.086
3	.311	.005	.232	4	168	.920
4	.318	.004	.395	2	166	.674

U okviru modela sa dvostrukim interakcijama nije značajan uticaj važnosti domena (Tabela 91), a marginalno je značajan interakcijski efekat pozitivnog fidbeka i važnosti koji je već analiziranu okviru analize sa IAT-SE, tako da se ovde njim nećemo detaljnije baviti.

Tabela 91. Prediktori unutrašnje atribucije iz drugog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Važnost evaluirane karakteristike	-.120	-1.630	.105	-.131
	Negativan fidbek	.158	1.798	.074	.039
	Pozitivan fidbek	-.250	-2.874	.005	-.160
2	Eksplicitno samopoštovanje	-.017	-.227	.821	-.038
	$NLP_{prezime}$	-.014	-.195	.845	.008
	Negativan fidbek x Važnost	-.011	-.124	.902	.076
	Pozitivan fidbek x Važnost	.168	1.936	.055	.178

DISKREPANCA IDEALNOG I AKTUELNOG SELF KONCEPTA

IAT-SE. Hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta tretirana kao kriterijumska varijabla, a IAT-SE korišćen kao mera implicitnog

samopoštovanja pokazala je da je jedino model sa prostim efektima prediktora statistički značajan (Tabela 92). Važnost evaluiranog domena ličnosti marginalno je značajan prediktor diskrepance (Tabela 93), pri čemu su ispitanici u situaciji kada su mislili da testovi mere važnije sposobnosti, nakon testa procenjivali postojanje veće diskrepance između idealnog i aktuelnog self koncepta. Međutim, na osnovu vrednosti Pirsonove korelacije može se zaključiti da je opisani efekat supresorski efekat, pa se njima nećemo baviti.

Tabela 92. Parametri regresionih modela za predikciju diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.751	.563	42.378	6	197	.000
2	.755	.006	1.340	2	195	.264
3	.766	.017	1.933	4	191	.107
4	.766	.000	.034	2	189	.966

Tabela 93. Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.662	13.133	.000	.718
	Važnost evaluirane karakteristike	.093	1.946	.053	.054
	Negativan fidbek	-.046	-.837	.403	.016
	Pozitivan fidbek	.049	.902	.368	-.035
	Eksplicitno samopoštovanje	-.203	-4.038	.000	-.422
	IAT-SE	.015	.303	.762	.001

NLP_{ime}. Kada je NLP_{ime} korišćeno kao mera implicitnog samopoštovanja, takođe je model sa prostim efektima prediktora bio jedini statistički značajan (Tabela 94). Važnost evaluiranog domena je i ovde marginalno značajan prediktor, ali se, kao i u prethodnoj analizi, i ovde radi o supresorskom efektu (Tabela 95).

Tabela 94. Parametri regresionih modela za predikciju diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.761	.579	38.961	6	170	.000
2	.766	.007	1.472	2	168	.232
3	.776	.016	1.680	4	164	.157
4	.777	.001	.270	2	162	.764

Tabela 95. Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.692	12.851	.000	.741
	Važnost evaluirane karakteristike	.093	1.850	.066	.050
1	Negativan fidbek	-.033	-.556	.579	.008
	Pozitivan fidbek	.048	.815	.416	-.019
	Eksplicitno samopoštovanje	-.142	-2.614	.010	-.405
	NLP _{ime}	-.043	-.844	.400	-.131

NLP_{prezime}. I analiza u kojoj je NLP_{prezime} korišćeno kao mera implicitnog samopoštovanja dala je identične rezultate. Značajan je samo regresioni model sa prostim prediktorima (Tabela 96), a važnost domena je marginalno značajan prediktor diskrepance idealnog i aktualnog self koncepta (Tabela 97). Ipak, opet je u pitanju supresorski efekat.

Tabela 96. Parametri regresionih modela za predikciju diskrepance idealnog i aktualnog self koncepta na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{prezime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.760	.577	38.680	6	170	.000
2	.764	.007	1.397	2	168	.250
3	.777	.019	2.009	4	164	.100
4	.780	.005	1.099	2	162	.336

Tabela 97. Prediktori diskrepance idealnog i aktualnog self koncepta iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Diskrepanca idealnog i aktualnog self koncepta - pretest	.693	12.855	.000	.741
	Važnost evaluirane karakteristike	.088	1.747	.083	.050
1	Negativan fidbek	-.033	-.554	.580	.008
	Pozitivan fidbek	.049	.815	.416	-.019
	Eksplicitno samopoštovanje	-.150	-2.784	.006	-.405
	NLP _{prezime}	.000	-.006	.995	.001

DEPRESIVNOST

IAT-SE. U hijerarhijskoj regresionoj analizi kojom je vršena predikcija posttest depresivnosti na osnovu važnosti domena, fidbeka, IAT-SE, ESP i njihovih interakcija (uz kontrolu pretest nivoa depresivnosti) dobijen je značajan model sa trostrukim interakcijama (Tabela 98).

Tabela 98. Parametri regresionih modela za predikciju depresivnosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.500	.250	10.966	6	197	.000
2	.503	.003	.356	2	195	.701
3	.543	.042	2.837	4	191	.026
4	.550	.008	1.030	2	189	.359

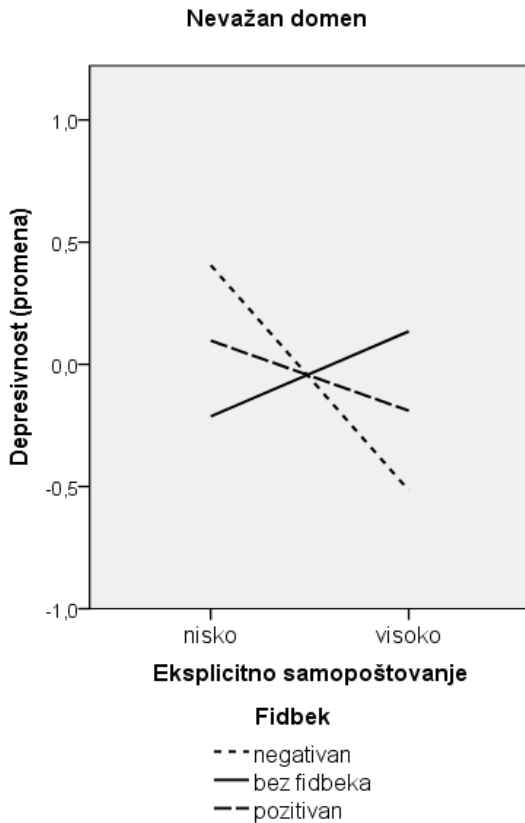
Tabela 99. Prediktori depresivnosti iz trećeg regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
3	Depresivnost - pretest	.334	4.850	.000	.440
	Važnost evaluirane karakteristike	-.009	-.140	.889	.037
	Negativan fidbek	.087	1.230	.220	.029
	Pozitivan fidbek	-.181	-2.554	.011	-.161
	Eksplicitno samopoštovanje	-.141	-2.026	.044	-.299
	IAT-SE	-.119	-1.905	.058	-.169
	Negativan fidbek x Važnost	.011	.156	.877	.050
	Pozitivan fidbek x Važnost	.043	.602	.548	.083
	Negativan fidbek x Važnost x ESP	.207	2.899	.004	.190
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP	-.044	-.607	.545	.024
	Negativan fidbek x Važnost x IAT-SE	-.095	-1.380	.169	-.049
	Pozitivan fidbek x Važnost x IAT-SE	.091	1.315	.190	.080

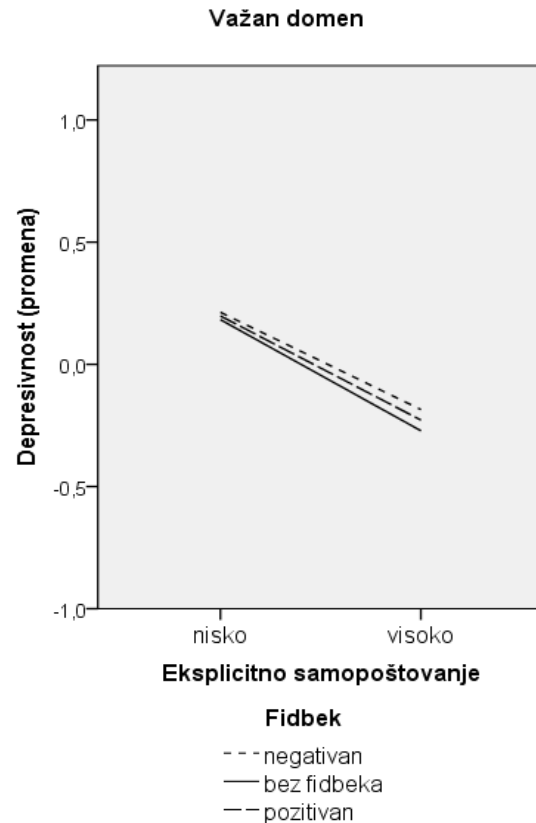
Samo jedan interakcijski efekat je statistički značajan prediktor posttest depresivnosti, a to je interakcija negativnog fdbeka, važnosti domena i ESP (Tabela 99). Ovaj interakcijski efekat je dalje ispitan moderatorskom regresionom analizom u kojoj je kontrolisana pretest mera depresivnosti. Potvrđeno je da je navedeni trostruki interakcijski efekat statistički značajan ($B=.205$, $t(203)=2.232$, $p<.05$, $LLCI=.024$, $ULCI=.386$). Značajan nagib regresione krive dobijen je na poduzorku ispitanika koji su dobili negativan fdbek u nevažnom domenu i sugerije da je više eksplicitno samopoštovanje povezano sa manje izraženim depresivnim reagovanjem na fdbek (Tabela 100; Grafikon 16). Takođe, dobijen je i značajan nagib regresione krive za grupu koja je dobila pozitivan fdbek u važnom domenu, gde je takođe više samopoštovanje povezano sa manje izraženom depresivnom reakcijom na fdbek. Na grafikonu 17 može videti da su nagibi tri krive – za poduzorak sa pozitivnim, negativnim i bez fdbeka podjednaki, ali je zbog manje standardne greške merenja statistički značajan samo nagib krive dobijen u grupi sa pozitivnim fdbekom. Na ostalim poduzorcima nagibi regresionih krivih nisu statistički značajni.

Tabela 100. *Test jednostavnog nagiba regresionih krivih odnosa eksplicitnog samopoštovanja i depresivnosti na poduzorcima sa različitim kombinacijama fdbeka i važnosti domena*

Važnost domena	Fdbek	Efekat ESP				
		B	t	p	LLCI	ULCI
Nevažan	Bez fdbeka	.175	1.261	.209	-.099	.450
Nevažan	Pozitivan	-.145	-1.355	.177	-.355	.066
Nevažan	Negativan	-.465	-2.828	.005	-.789	-.141
Važan	Bez fdbeka	-.229	-1.600	.111	-.512	.053
Važan	Pozitivan	-.215	-2.348	.020	-.395	-.034
Važan	Negativan	-.201	-1.506	.134	-.463	.062

Grafikon 16. Promena depresivnosti kod osoba sa različitim nivoima eksplicitnog samopoštovanja nakon različitih vrsta fidbeka u nevažnom domenu

Grafikon 17. Promena depresivnosti kod osoba sa različitim nivoima eksplicitnog samopoštovanja nakon različitih vrsta fidbeka u važnom domenu

NLP_{ime}. Hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je kao mera implicitnog samopoštovanja korišćeno NLP_{ime} rezultirala je značajanim modelom sa prostim efektima prediktora, ali i marginalno značajanim doprinosom prediktora iz modela sa trostrukim interakcijama koji je potom dalje analiziran (Tabela 101). U ovom modelu od prediktora kao statistički značajan izdvaja se samo trostruki interakcijski efekat negativnog fidbeka, važnosti domena i eksplicitnog samopoštovanja (Tabela 102) koji je detaljnije ispitan u okviru modela sa IAT-SE merom implicitnog samopoštovanja.

Tabela 101. Parametri regresionih modela za predikciju depresivnosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.469	.220	8.029	6	171	.000
2	.472	.003	.332	2	169	.718
3	.513	.041	2.280	4	165	.063
4	.520	.007	.821	2	163	.442

Tabela 102. Prediktori depresivnosti iz trećeg regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
3	Depresivnost - pretest	.292	3.830	.000	.409
	Važnost evaluirane karakteristike	.010	.145	.885	.008
	Negativan fidbek	.114	1.397	.164	.038
	Pozitivan fidbek	-.176	-2.180	.031	-.148
	Eksplicitno samopoštovanje	-.194	-2.464	.015	-.325
	NLP_{ime}	-.019	-.276	.783	-.060
	Negativan fidbek x Važnost	-.056	-.698	.486	-.002
	Pozitivan fidbek x Važnost	.058	.718	.474	.077
	Negativan fidbek x Važnost x ESP	.177	2.137	.034	.202
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP	-.005	-.055	.956	.050
	Negativan fidbek x Važnost x NLP_{ime}	.094	1.076	.284	.104
	Pozitivan fidbek x Važnost x NLP_{ime}	-.035	-.406	.685	.015

$NLP_{prezime}$. Konačno, u hijerarhijskoj regresiji sa $NLP_{prezime}$ merom implicitnog samopoštovanja takođe je dobijen statistički značajan model sa prostim efektima prediktora i marginalno značajan prediktivni doprinos modela sa trostrukim interakcijama (Tabela 103). U modelu 3, kao

i u prethodne dve hijerarhijske regresione analize, jedini značajan interakcijski efekat daje interakcija negativnog fdbeka, važnosti domena i eksplicitnog samopoštovanja (Tabela 104).

Tabela 103. Parametri regresionih modela za predikciju depresivnosti na osnovu fdbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, $NLP_{prezime}$ mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.481	.231	8.557	6	171	.000
2	.484	.004	.391	2	169	.677
3	.520	.036	2.037	4	165	.091
4	.529	.009	1.066	2	163	.347

Tabela 104. Prediktori depresivnosti iz trećeg regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
3	Depresivnost - pretest	.277	3.649	.000	.409
	Važnost evaluirane karakteristike	-.005	-.070	.944	.008
	Negativan fdbek	.122	1.520	.130	.038
	Pozitivan fdbek	-.197	-2.467	.015	-.148
	Eksplicitno samopoštovanje	-.200	-2.593	.010	-.325
	$NLP_{prezime}$	-.107	-1.536	.127	-.126
	Negativan fdbek x Važnost	-.052	-.653	.515	-.002
	Pozitivan fdbek x Važnost	.068	.848	.398	.077
	Negativan fdbek x Važnost x ESP	.199	2.451	.015	.202
	Pozitivan fdbek x Važnost x ESP	-.022	-.270	.788	.050
	Negativan fdbek x Važnost x $NLP_{prezime}$	.011	.127	.899	.033
	Pozitivan fdbek x Važnost x $NLP_{prezime}$	-.058	-.680	.497	-.001

ANKSIZONOST

IAT-SE. Kada je u pitanju afektivno stanje anksioznosti kao reakcija na povratnu informaciju o postignuću na testovima sposobnosti, u modelu sa IAT-SE merom implicitnog samopoštovanja četvrti regresioni model koji obuhvata i četverostruke interakcijske efekte fidebeka, važnosti domena, ESP i IAT-SE dao je značajan doprinos predikciji kriterijumska varijable (Tabela 105). Pored trostruke interakcije negativnog fidebeka, važnosti domena i eksplicitnog samopoštovanja koja je marginalno statistički značajna, dobijena su i dve značajne četverostruke interakcije pozitivnog tj. negativnog fidebeka, važnošću, ESP i IAT-SE (Tabela 106).

Tabela 105. Parametri regresionih modela za predikciju anksioznosti na osnovu fidebeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.532	.283	12.982	6	197	.000
2	.533	.000	.036	2	195	.964
3	.555	.024	1.670	4	191	.159
4	.584	.034	4.820	2	189	.009

Trostruki interakcijski efekat negativnog fidebeka, važnosti domena i eksplicitnog samopoštovanja testiran je moderatorskom regresionom analizom da bi se analizirali jednostavni nagibi regresionih krivih. Pretest mera anksioznosti je kontrolisana u analizi. Potvrđena je statistička značajnost ovog trostrukog interakcijskog efekta ($B=-.170$, $t(202)=-2.072$, $p<.05$, $LLCI=-.332$, $ULCI=-.0082$). Test jednostavnog nagiba je pokazao da je nagib regresione krive značajan jedino u grupi sa negativnim fidebekom u nevažnom domenu, gde je niže eksplicitno samopoštovanje povezano sa izraženijom anksioznom reakcijom na fidebek. Na ostalim poduzorcima nagib regresione krive nije statistički značajan (Tabela 107). Nagibi regresionih

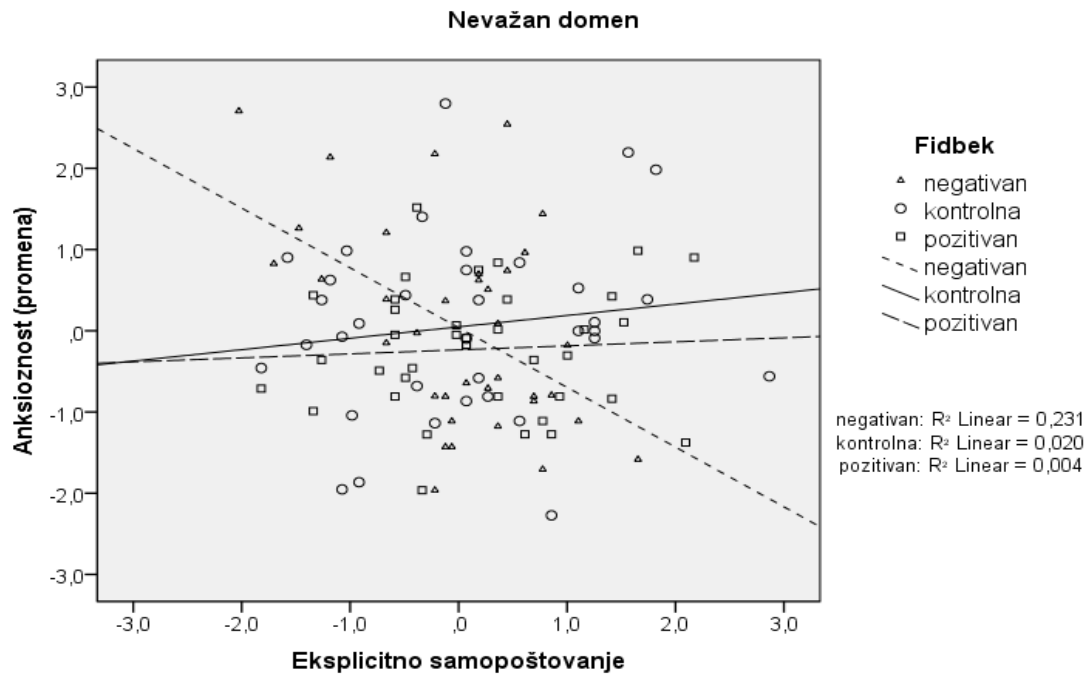
krivih u poduzorcima sa različitim fidbekom u važnom i nevažnom domenu prikazani su na grafikonima 18 i 19.

Tabela 106. *Prediktori anksioznosti iz četvrtog regresionog modela*

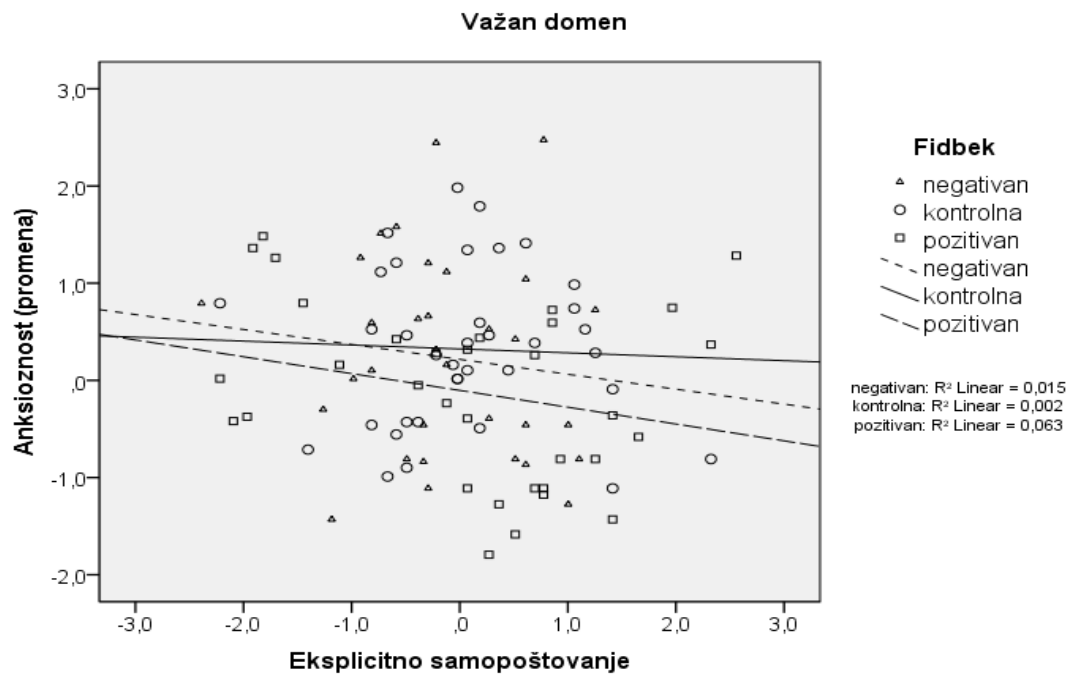
Model	Prediktor	β	t	p	r
	Anksioznost - pretest	.420	6.509	.000	.487
	Važnost evaluirane karakteristike	.048	.789	.431	.002
	Negativan fidbek	.053	.768	.444	-.068
	Pozitivan fidbek	-.214	-3.054	.003	-.213
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.109	-1.663	.098	-.260
	IAT-SE	-.062	-1.026	.306	-.069
4	Negativan fidbek x Važnost	.037	.533	.595	-.006
	Pozitivan fidbek x Važnost	-.014	-.196	.845	.039
	Negativan fidbek x Važnost x ESP	.128	1.777	.077	.120
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP	-.086	-1.226	.222	-.054
	Negativan fidbek x Važnost x IAT-SE	-.056	-.837	.404	-.051
	Pozitivan fidbek x Važnost x IAT-SE	-.043	-.618	.537	.037
	Negativan fidbek x Važnost x ESP x IAT-SE	-.184	-2.647	.009	-.182
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP x IAT-SE	.180	2.582	.011	.043

Tabela 107. *Test jednostavnog nagiba regresionih krivih odnosa eksplicitnog samopoštovanja i anksioznosti na poduzorcima sa različitim kombinacijama fidbeka i važnosti domena*

Važnost domena	Fidbek	Efekat ESP				
		B	t	p	LLCI	ULCI
Nevažan	Negativan	-.364	-2.307	.022	-.676	-.053
Nevažan	Bez fidbeka	-.117	-1.221	.224	-.307	.072
Nevažan	Pozitivan	.129	1.143	.254	-.094	.352
Važan	Negativan	-.083	-.533	.595	-.389	.224
Važan	Bez fidbeka	-.113	-1.148	.252	-.308	.081
Važan	Pozitivan	-.144	-1.311	.191	-.360	.072

Grafikon 18. Anksioznost nakon različitih vrsta fidbeka u nevažnom domenu kod osoba sa različitim nivoom eksplicitnog samopoštovanja

Grafikon 19. Anksioznost nakon različitih vrsta fidbeka u važnom domenu kod osoba sa različitim nivoom eksplicitnog samopoštovanja

Četvorostruki efekti fidebeka, važnosti, ESP i IAT-SE su testirani tako što je uzorak podeljen u tri grupe s obzirom na vrstu dobijenog fidebeka, pa je unutar svake grupe pomoću moderatorske regresione analize testiran interakcijski efekat IAT mere implicitnog samopoštovanja, eksplicitnog samopoštovanja i važnosti domena. Međutim, ni na jednom od tri poduzorka nije dobijen značajan trostruki interakcijski efekat IAT-SE x ESP x Važnost (poduzorak sa negativnim fidebekom $B=-.132$, $t(60)=-.721$, $p>.05$, $LLCI=-.500$, $ULCI=.234$; kontrolna grupa $B=.119$, $t(59)=.795$, $p>.05$, $LLCI=-.180$, $ULCI=-.417$; poduzorak sa pozitivnim fidebekom $B=.234$, $t(62)=1.895$, $p>.05$, $LLCI=-.013$, $ULCI=.482$). Stoga, može se zaključiti da su četvorostruki interakcijski efekti dobijeni u hijerarhijskoj regresionoj analizi statistički artefakti.

NLP_{ime}. U narednoj regresionoj analizi, uz pretest meru anksioznosti, ESP, fidebek i važnost domena, korišćena je NLP_{ime} mera implicitnog samopoštovanja za predikciju posttest anksioznosti. Prvi model sa prostim efektima prediktora je jedini statistički značajan model (Tabela 108), ali važnost evaluiranog domena nije imala uticaja na posttest anksioznost (Tabela 109).

Tabela 108. Parametri regresionih modela za predikciju anksioznosti na osnovu fidebeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.482	.232	8.602	6	171	.000
2	.483	.002	.179	2	169	.837
3	.511	.027	1.515	4	165	.200
4	.513	.003	.297	2	163	.743

Tabela 109. Prediktori anksioznosti iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Anksioznost - pretest	.404	5.595	.000	.439
	Važnost evaluirane karakteristike	.085	1.232	.220	.019
	Negativan fidbek	.095	1.191	.235	.002
	Pozitivan fidbek	-.145	-1.818	.071	-.137
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.124	-1.709	.089	-.265
	NLP _{ime}	-.006	-.089	.929	-.034

NLP_{prezime}. Analiza u kojoj je korišćeno NLP_{prezime} kao mera implicitnog samopoštovanja za predikciju posttest anksioznosti rezultirala je statistički značajnim prvim modelom, kao i marginalno značajnim doprinosom trećeg modela (Tabela 110). Međutim, jedini značajan interakcijski efekat je interakcija negativnog fidbeka, važnosti evaluiranog domena i eksplicitnog samopoštovanja (Tabela 111) koja je već opisana u analizi sa IAT-SE merom implicitnog samopoštovanja (str. 163-164).

Tabela 110. Parametri regresionih modela za predikciju anksioznosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{prezime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.499	.249	9.439	6	171	.000
2	.501	.002	.200	2	169	.819
3	.534	.035	2.010	4	165	.095
4	.540	.006	.707	2	163	.495

Tabela 111. Prediktori anksioznosti iz trećeg regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
3	Anksioznost - pretest	.403	5.621	.000	.439
	Važnost evaluirane karakteristike	.075	1.102	.272	.019
	Negativan fidbek	.081	1.025	.307	.002
	Pozitivan fidbek	-.165	-2.091	.038	-.137
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.113	-1.556	.122	-.265
	NLP _{prezime}	-.139	-2.018	.045	-.143
	Negativan fidbek x Važnost	-.042	-.532	.596	-.059
	Pozitivan fidbek x Važnost	.033	.412	.681	.026
	Negativan fidbek x Važnost x ESP	.200	2.520	.013	.112
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP	-.136	-1.647	.101	-.048
	Negativan fidbek x Važnost x NLP _{prezime}	.006	.075	.941	.003
	Pozitivan fidbek x Važnost x NLP _{prezime}	-.094	-1.112	.268	-.026

BES

IAT-SE. Hijerarhijska regresiona analiza za predikciju reakcije besa na osnovu IAT-SE, ESP, fidebeka i važnosti domena pokazala je da je statistički značajan doprinos predikciji reakcije besa dao model sa četvostrukim interakcijama prediktora (Tabela 112). Dobijena je marginalno značajna interakcija negativnog fidebeka i važnosti domena koja je dodatno moderirana nivoom eksplicitnog samopoštovanja. Međutim, ova trostruka interakcija je moderirana i nivoom IAT-SE, tj. dobijen je i značajan četvostruki interakcijski efekat negativnog fidebeka, važnosti domena, ESP i IAT-SE (Tabela 113).

Tabela 112. Parametri regresionih modela za predikciju reakcije besa na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, IAT-SE mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.453	.205	8.469	6	197	.000
2	.465	.012	1.433	2	195	.241
3	.495	.028	1.788	4	191	.133
4	.533	.039	5.109	2	189	.007

Tabela 113. Prediktori reakcije besa iz četvrtog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r	
	Bes - pretest		.330	5.224	.000	.375
	Važnost evaluirane karakteristike		-.037	-.588	.557	-.055
	Negativan fidbek		.084	1.161	.247	-.040
	Pozitivan fidbek		-.247	-3.381	.001	-.191
	Eksplicitno samopoštovanje		-.012	-.184	.854	-.104
	IAT-SE		-.151	-2.385	.018	-.132
4	Negativan fidbek x Važnost		.123	1.720	.087	.114
	Pozitivan fidbek x Važnost		.010	.144	.885	.089
	Negativan fidbek x Važnost x ESP		.128	1.709	.089	.129
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP		-.113	-1.533	.127	-.056
	Negativan fidbek x Važnost x IAT-SE		-.008	-.117	.907	.015
	Pozitivan fidbek x Važnost x IAT-SE		.015	.211	.833	.077
	Negativan fidbek x Važnost x ESP x IAT-SE		-.233	-3.191	.002	-.242
	Pozitivan fidbek x Važnost x ESP x IAT-SE		.087	1.196	.233	-.029

Da bi se ispitalo smer marginalno značajne interakcije negativnog fidbeka i važnosti domena na reakciju besa primenjena je ANCOVA u kojoj je kontrolisan pretest nivo besa. Međutim,

ANCOVA nije potvrdila (ni marginalnu) statističku značajnost ovog interakcijskog efekta ($F(2,203)=1.009, p>.10, \eta_p^2=.01$).

Trostruki interakcijski efekat negativnog fidebeka, važnosti i ESP na posttest nivo besa je ispitan moderatorskom regresijom (uz kontrolu pretest nivoa besa). Dvostruko moderirani efekat ESP na bes je statistički značajan ($B=-.202, t(203)=-1.991, p<.05, LLCI=-.403, ULCI=-.002$). Međutim, testovi jednostavnog nagiba regresionih krivih pokazali su da nagibi krivih nisu značajan ni na jednom od šest poduzoraka dobijenih ukrštanjem vrste fidebeka i važnosti domena (Tabela 114).

Tabela 114. *Test jednostavnog nagiba regresionih krivih odnosa eksplicitnog samopoštovanja i besa na poduzorcima sa različitim kombinacijama fidebeka i važnosti domena*

Važnost domena	Fidbek	Efekat IAT-SE				
		B	t	p	LLCI	ULCI
Nevažan	Negativan	-.304	-1.568	.119	-.687	.078
Nevažan	Kontrolna	-.082	-.727	.468	-.303	.140
Nevažan	Pozitivan	.141	.974	.331	-.144	.426
Važan	Negativan	.080	.437	.663	-.283	.444
Važan	Kontrolna	-.027	-.253	.801	-.236	.182
Važan	Pozitivan	-.134	-1.343	.181	-.331	.063

Da bi se ispitali nagibi regresionih krivih u četvorostrukim interakcijskim efektima Negativan fidebek x Važnost x ESP x IAT-SE, sprovedene su moderatorske regresione analize i to tako što je analizirana trostruka interakcija važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja i IAT-SE zasebno na poduzorcima ispitanika koji su dobili negativan ili pozitivan fidebek ili nisu dobili fidebek. U analizama je kontrolisana pretest mera besa. Ni u grupi koja je dobila pozitivan fidebek, ni u grupi koja nije dobila fidebek trostruki interakcijski efekat Važnost x ESP x IAT-SE nije statistički značajan (grupa sa pozitivnim fidebekom $B=.100, t(62)=.859, p>.05, LLCI=-.133, ULCI=.334$, kontrolna grupa $B=.100, t(58)=.633, p>.05, LLCI=-.217, ULCI=.418$). Na poduzorku koji je dobio negativan fidebek testirani trostruki interakcijski efekat jeste statistički značajan ($B=-.359, t(60)=-3.061, p<.01, LLCI=-.594, ULCI=-.124$). Test nagiba regresionih krivih značajan je na poduzorku osoba sa visokim eksplicitnim samopoštovanjem koje su dobile negativan fidebek u važnom domenu (Tabela 115), pri čemu su osobe sa kombinacijom visokog ESP i niskog IAT-SE (osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem) u ovoj situaciji

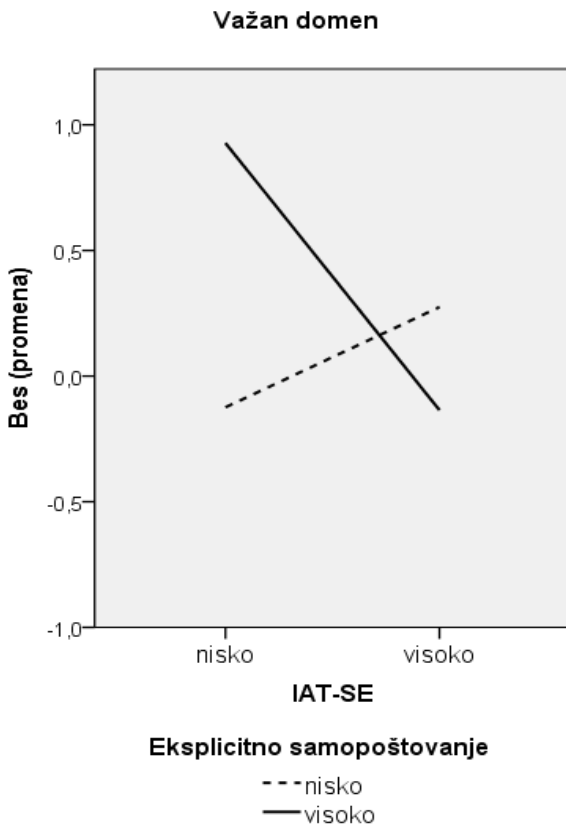
ispoljile veći bes nego osobe sa kombinacijom visokog ESP i visokog IAT-SE (tj. osobe sa kongruentnim visokim samopoštovanjem) (Grafikon 20). Značajan je i nagib regresione krive dobijen na poduzorku osoba sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem koje su dobile negativan fidbek u nevažnom domenu. Osobe sa kombinacijom niskog i ESP i IAT-SE (tj. sa kongruentnim niskim samopoštovanjem) su nakon negativnog fidbeka u nevažnom domenu doživele snažniji bes nego osobe sa kombinacijom niskog ESP i visokog IAT-SE (tj. osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem) (Grafikon 21).

Tabela 115. *Test jednostavnog nagiba regresionih krivih odnosa između IAT-SE i reakcije besa na poduzorcima sa različitim kombinacijama važnosti domena i nivoa eksplicitnog samopoštovanja na poduzorku koji je dobio negativan fidbek*

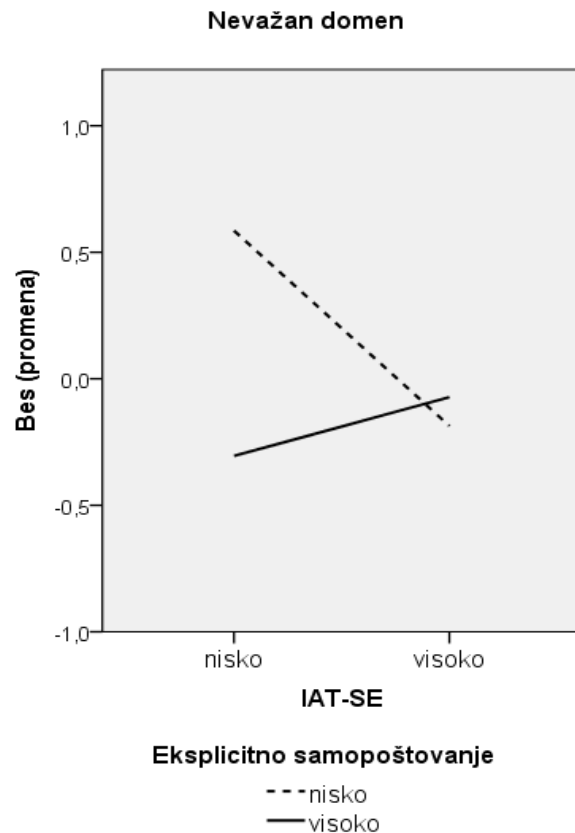
Važnost domena	ESP	Efekat IAT-SE				
		B	t	p	LLCI	ULCI
Nevažan	Nisko	-.363	-2.033	.047	-.721	-.006
Nevažan	Visoko	.109	.686	.495	-.209	.428
Važan	Nisko	.188	.844	.402	-.258	.633
Važan	Visoko	-.501	-3.164	.003	-.817	-.184

Na uzorcima osoba visokog eksplicitnog samopoštovanja koje su dobile negativan fidbek u nevažnom domenu i osoba niskog eksplicitnog samopoštovanja koje su dobile negativan fidbek u važnom domenu nagibi regresionih krivih nisu statistički značajni (Tabela 115).

Grafikon 20. Bes kod osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja merenog preko IAT-SE nakon negativnog fidbeka u važnom domenu

Grafikon 21. Bes kod osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja merenog preko IAT-SE nakon negativnog fidbeka u nevažnom domenu

NLP_{ime}. U regresionom modelu za predikciju reakcije besa u kojoj je NLP_{ime} korišćeno kao mera implicitnog samopoštovanja, statistički je značajan samo prvi regresioni model sa prostim efektima prediktora (Tabela 116), međutim važnost evaluiranog domena ne ostvaruje značajan uticaj na bes doživljen nakon dobijanja povratne informacije o sposobnostima (Tabela 117).

Tabela 116. Parametri regresionih modela za predikciju reakcije besa na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, NLP_{ime} mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.400	.160	5.425	6	171	.000
2	.403	.003	.290	2	169	.749
3	.444	.034	1.748	4	165	.142
4	.452	.007	.767	2	163	.466

Tabela 117. Prediktori reakcije besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Bes - pretest	.309	4.364	.000	.328
	Važnost evaluirane karakteristike	-.038	-.527	.599	-.069
	Negativan fidbek	.079	.951	.343	-.043
	Pozitivan fidbek	-.218	-2.622	.010	-.193
	Eksplicitno samopoštovanje	-.093	-1.287	.200	-.143
	NLP_{ime}	-.052	-.721	.472	-.078

$NLP_{prezime}$. I u modelu sa $NLP_{prezime}$ merom implicitnog samopoštovanja dobijeni su slični rezultati. Značajnu predikciju reakcije besa omogućava jedino model sa prostim efektima prediktora (Tabela 118) i važnost domena opet nema značajan uticaj na doživljeni bes (Tabela 119).

Tabela 118. Parametri regresionih modela za predikciju reakcije besa na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, $NLP_{prezime}$ mere implicitnog samopoštovanja i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.410	.168	5.751	6	171	.000
2	.413	.003	.277	2	169	.758
3	.451	.033	1.691	4	165	.155
4	.453	.002	.194	2	163	.824

Tabela 119. Prediktori reakcije besa iz prvog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.295	4.151	.000	.328
	Važnost evaluirane karakteristike	-.054	-.760	.448	-.069
	Negativan fidbek	.070	.844	.400	-.043
	Pozitivan fidbek	-.227	-2.737	.007	-.193
	Eksplicitno samopoštovanje	-.101	-1.443	.151	-.143
	$NLP_{prezime}$	-.105	-1.473	.143	-.117

SUMIRANI REZULTATI ANALIZA UTICAJA VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA NA ODBRAMBENE REAKCIJE OSOBA SA (IN)KONGRUENTNIM SAMOPOŠTOVANJEM

U Tabeli 120. sumirani su rezultati analiza u kojima je ispitan uticaj važnosti evaluiranog domena. Prikazani su samo efekti važnosti i interakcije ove varijable sa drugim prediktorima, jer su svi ostali testirani efekti (prosti efekti fidbeka, ESP i ISP) već prikazani u analizama sprovedenim u prethodnim poglavljima.

Rezultati sugerišu da je postojala tendencija da spoljašnja atribucija uspeha bude izraženija kada su ispitanici mislili da testovi koje su radili mere važne sposobnosti i to nezavisno od uspeha koji su postigli na testovima. Međutim, spoljašnja atribucija je bila izraženija i kada su ispitanici

dobili negativan fidbek (bilo u važnom ili nevažnom domenu) ili kada nisu dobili fidbek, a mislili su da testovi mere nevažne sposobnosti, u odnosu na situacije kada su dobili pozitivan fidbek ili nisu dobili fidbek u važnom domenu. Uz to, ovaj efekat je dodatno posredovan i nivoom ESP i ISP (tj. dobijena je interakcija fidbeka, važnosti, ESP i ISP). Analize nagiba regresione krive pokazale su da su osobe sa oštećenim samopoštovanjem (tj. kombinacijom niskog ESP i visokog ISP) neuspeh u važnom domenu više atribuirale spoljašnjim faktorima od osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem (tj. sa niskim i ESP i ISP). Pored toga, između ove dve grupe je dobijena razlika u načinu atribuiranja pozitivnog fidbeka u nevažnom domenu: osobe sa oštećenim samopoštovanjem su uspeh u nevažnom domenu više atribuirale spoljašnjim faktorima nego osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem.

Kada su u pitanju afektivne reakcije, osobe sa nižim eksplicitnim samopoštovanjem su iskusile snažnija stanja depresivnosti i anksioznosti nakon negativnog fidbeka u nevažnom domenu od osoba sa višim eksplicitnim samopoštovanjem. Pored toga je ustanovljeno i da su osobe sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem reagovala izraženijim depresivnim afektom i nakon pozitivnog fidbeka u važnom domenu.

Kada je u pitanju reakcija besa, utvrđeno je da su osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem doživele intenzivniji bes od osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem (tzv. oštećenim samopoštovanjem) nakon negativnog fidbeka u nevažnom domenu. Dobijene su razlike u besu i između osoba sa kongruentnim i inkongruentnim visokim samopoštovanjem: osobe sa kombinacijom visokog ESP i niskog ISP su doživele intenzivniji bes nakon negativnog fidbeka u važnom domenu od osoba sa kongruentnim visokim samopoštovanjem. Oba efekta vezana za reakciju besa dobijena su samo sa IAT-SE merom implicitnog samopoštovanja.

Konačno, može se zaključiti da važnost evaluairane karakteritsike ličnosti igra značajnu ulogu u reakcijama na fidbek kod osoba sa različitim nivoom eksplicitnog samopoštovanja, kao i sa različitim kombinacijama eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja i da je potrebno uzeti u obzir koliko je evaluirana karakteritsika zaista važna osobi kada se analiziraju njene reakcije na evaluaciju nekog domena ličnosti.

Tabela 120. Sumirani rezultati analiza uticaja važnosti evaluiranog domena na reakcije na fidbek kod osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja

Efekat	Mera ISP korišćena u analizi		
Važnost	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	– *	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	.	.
Anksioznost	.	.	.
Bes	.	.	.
Fidbek x Važnost	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	Negativan fidbek u nevažnom i važnom i bez fidbeka u nevažnom domenu > Pozitivan fidbek u nevažnom i važnom domen i bez fidbeka u važnom domenu	Negativan fidbek u nevažnom i važnom i bez fidbeka u nevažnom domenu > Pozitivan fidbek u nevažnom i važnom domen i bez fidbeka u važnom domenu	Negativan fidbek u nevažnom i važnom i bez fidbeka u nevažnom domenu > Pozitivan fidbek u nevažnom i važnom domen i bez fidbeka u važnom domenu
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	.	.
Anksioznost	.	.	.
Bes	.	.	.

(Tabela se nastavlja na narednoj strani)

Fidbek x Važnost x ESP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	Osobe sa niskim ESP su na negativan fidbek u nevažnom domenu i na pozitivan fidbek u važnom domenu reagovala izraženijom depresivnošću od osoba sa visokim ESP.	Osobe sa niskim ESP su na negativan fidbek u nevažnom domenu reagovala izraženijom depresivnošću od osoba sa visokim ESP.	Osobe sa niskim ESP su na negativan fidbek u nevažnom domenu reagovala izraženijom depresivnošću od osoba sa visokim ESP.
Anksioznost	Osobe sa niskim ESP su na negativan fidbek u nevažnom domenu reagovala izraženijom anksioznošću od osoba sa visokim ESP.	.	Osobe sa niskim ESP su na negativan fidbek u nevažnom domenu reagovala izraženijom anksioznošću od osoba sa visokim ESP.
Bes	.	.	.
Fidbek x Važnost x ISP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	.	.
Anksioznost	.	.	.
Bes	.	.	.

(Tabela se nastavlja na narednoj strani)

Fidbek x Važnost x ESP x ISP	IAT	NLPime	NLPprezime
Unutrašnja atribucija	.	.	.
Spoljašnja atribucija	Osobe sa niskim ESP i visokim ISP koje su dobile negativan fidbek u važnom domenu više su atribuirale neuspeh spoljašnjim faktorima od osoba sa kongruentnim niskim SP	Osobe sa niskim ESP i visokim ISP koje su dobile pozitivan fidbek u nevažnom domenu više su atribuirale dobar uspeh spoljašnjim faktorima od osoba sa kongruentnim niskim SP	.
Diskrepanca	.	.	.
Depresivnost	.	.	.
Anksioznost	.	.	.
Bes	Osobe sa kombinacijom visokog ESP i niskog IAT-SE su nakon negativnog fidbeka u važnom domenu ispoljile veći bes nego osobe sa kombinacijom visokog ESP i visokog IAT-SE; Osobe sa kombinacijom niskog i IAT-SE su nakon negativnog fidbeka u nevažnom domenu doživele snažniji bes nego osobe sa kombinacijom niskog ESP i visokog IAT-SE	.	.

Legenda: . Nema efekta; – Negativan odnos između varijabli; * Marginalno značajan rezultat (p<.10)

UTICAJ VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA NA SAMOPOBOLJŠAVAJUĆE REAKCIJE OSOBA SA RAZLIČITIM KOMBINACIJAMA EKSPPLICITNOG I USLOVNOG SAMOPOŠTOVANJA

U odeljku koji sledi biće opisani rezultati analiza o uticaju važnosti evaluiranog domena ličnosti na odbrambene reakcije osoba sa različitim kombinacijama eksplicitnog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja. Kao i u prethodnim odeljcima sa rezultatima, i ovde će rezultati biti analizirani pomoću hijerarhijske regresione analize, gde će u prvom modelu biti testirani prosti efekti važnosti domena, fidebeka, eksplicitnog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja (kao i pretest mere zavisne varijable kada ona postoji), u drugom modelu biće testirane dvostruke interakcije ovih prediktora, u trećem modelu trostruke interakcije, a u četvrtom modelu četvorostroke. Kriterijumske varijable u analizama biće, kao i do sada, unutrašnja i spoljašnja atribucija, diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta i afektivna stanja depresivnosti, anksioznosti i besa. Rezultati će biti organizovani prema zavisnoj varijabli, a unutar svakog od ovih odeljaka analiziraće se uticaj dve dimenzije uslovnog samopoštovanja: samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem. Pri izveštavanju o rezultatima fokus će biti na efektu važnosti domena i njegovih interakcija sa ostalim varijablama, jer su efekti ostalih prediktora analizirani i opisani u prethodnim poglavljima.

UNUTRAŠNJA ATRIBUCIJA

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je testiran uticaj važnosti, fidebeka, eksplicitnog samopoštovanja i samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću na unutrašnju atribuciju sugerise da je samo model sa prostim efektima prediktora statistički značajan (Tabela 121). Važnost evaluiranog domena nema značajan uticaj na unutrašnju atribuciju postignuća, dok su efekti ostalih prediktora prikazani u Tabeli 122.

Tabela 121. Parametri regresionih modela za predikciju unutrašnje atribucije na osnovu fidebeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.275	.076	3.147	5	192	.009
2	.278	.002	.171	2	190	.843
3	.292	.008	.790	2	188	.456
4	.296	.003	.265	2	186	.768

Tabela 122. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Važnost evaluirane karakteristike	.075	1.071	.285	.069
	Negativan fidebek	-.119	-1.467	.144	.004
	Pozitivan fidebek	.260	3.222	.001	.199
	Eksplicitno samopoštovanje	.118	1.612	.109	.143
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	-.034	-.461	.646	-.069

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Kada je kao mera uslovnog samopoštovanja korišćeno samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem, dobijeni rezultati su slični: statistički je značajan samo prvi regresioni model (Tabela 123) i važnost evaluiranog domena nije značajan prediktor unutrašnje atribucije u ovom modelu (Tabela 124).

Tabela 123. Parametri regresionih modela za predikciju unutrašnje atribucije na osnovu fidebeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.282	.079	3.307	5	192	.007
2	.286	.002	.239	2	190	.788
3	.319	.020	2.115	2	188	.123
4	.323	.003	.288	2	186	.750

Tabela 124. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Važnost evaluiranog domena	.090	1.269	.206	.069
	Negativan fidebek	-.116	-1.443	.151	.004
	Pozitivan fidebek	.261	3.238	.001	.199
	Eksplicitno samopoštovanje	.164	2.099	.037	.143
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	.077	.977	.330	-.023

SPOLJAŠNJA ATRIBUCIJA

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. U hijerarhijskim regresionim modelima u kojima je kriterijumsku varijablu predstavljala spoljašnja atribucija, a meru uslovnog samopoštovanja samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću, model sa prostim efektima prediktora je statistički značajan, dok model sa dvostrukim interakcijama daje marginalno značajan dodatni doprinos predikciji spoljašnje atribucije (Tabela 125). Važnost evaluiranog domena ličnosti ima marginalno značajan uticaj na spoljašnju atribuciju (Tabela 126) sugerišući da je ovakva atribucija izraženija kada su ispitanici verovali da su testirane sposobnosti manje važne. Takođe, dobijen je i dvostruki interakcijski efekat pozitivnog fidebeka i važnosti. S obzirom na to da je ovaj efekat već opisan (na stranama 147-148), ovde ga nećemo opet analizirati.

Tabela 125. Parametri regresionih modela za predikciju spoljašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.254	.064	2.405	5	175	.039
2	.305	.029	2.750	2	173	.067
3	.309	.002	.194	2	171	.824
4	.316	.005	.469	2	169	.627

Tabela 126. Prediktori spoljašnje atribucije iz drugog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Važnost evaluiranog domena	-.128	-1.754	.081	-.136
	Negativan fidbek	.127	1.447	.150	.026
	Pozitivan fidbek	-.230	-2.647	.009	-.158
2	Eksplicitno samopoštovanje	-.045	-.584	.560	-.051
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	-.046	-.597	.551	-.038
	Negativan fidbek x Važnost	-.033	-.379	.705	.069
	Pozitivan fidbek x Važnost	.186	2.154	.033	.184

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. I u analizi sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem takođe je dobijen marginalno značajan prediktivni doprinos drugog modela u odnosu na prvi model (Tabela 127). Od interakcijskih efekata samo je efekat pozitivnog fidbeka i važnosti domena statistički značajan (Tabela 128), a njegov smer je detaljno opisan ranije (str. 147-148).

Tabela 127. Parametri regresionih modela za predikciju spoljašnje atribucije na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.264	.070	2.615	5	175	.026
2	.315	.030	2.856	2	173	.060
3	.320	.003	.290	2	171	.749
4	.327	.004	.422	2	169	.656

Tabela 128. Prediktori spoljašnje atribucije iz drugog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
2	Važnost evaluiranog domena	-.111	-1.507	.134	-.136
	Negativan fidbek	.138	1.587	.114	.026
	Pozitivan fidbek	-.231	-2.676	.008	-.158
	Eksplicitno samopoštovanje	.021	.248	.805	-.051
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	.104	1.240	.217	.124
	Negativan fidbek x Važnost	-.023	-.262	.794	.069
	Pozitivan fidbek x Važnost	.184	2.140	.034	.184

DISKREPANCA IDEALNOG I AKTUELNOG SELF KONCEPTA

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. U analizi u kojoj je zavisnu (kriterijumsku) varijablu predstavljala diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta, a fidbek, važnost domena, ESP, samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću i njihove interakcije prediktore (uz podrazumevanu pretest meru diskrepance), regresioni model sa četvrorostrukim interakcijama prediktora dao je značajan doprinos predikciji diskrepance u odnosu na prethodne modele

(Tabela 129). Važnost domena značajno predviđa diskrepancu, pri čemu je procena diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta veća kada su ispitanici mislili da testovi mere važne sposobnosti (Tabela 130). Dobijene su i značajane tj. marginalno značajne interakcije negativnog i pozitivnog fidebeka sa važnošću domena. Da bi se odredio smer uticaja dobijenih dvostrukih interakcijskih efekata, primenjena je analiza kovarijanse sa posttest diskrepancom kao zavisnom varijablom, pretest diskrepancom kao kovarijetetom i fidebekom i važnošću domena kao nezavisnim varijablama. Međutim, ova analiza nije potvrdila da je interakcijski efekat fidebeka i važnosti domena značajan ($F(2,203)=.207, p>.05, \eta_p^2=.002$).

Tabela 129. Parametri regresionih modela za predikciju diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta na osnovu fidebeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.765	.585	40.123	6	171	.000
2	.770	.008	1.694	2	169	.187
3	.770	.001	.123	2	167	.885
4	.780	.015	3.155	2	165	.045

Četvorostruki interakcijski efekat negativnog fidebeka, važnosti domena, samopoštovanja uslovljenog kompetencijama i eksplicitnog samopoštovanja testiran je moderatorskom regresionom analizom. Analize su sprovedene zasebno na poduzorku ispitanika koji su dobili negativan fidebek, pozitivan fidebek i u kontrolnoj grupi (bez fidebeka). Diskrepanca merena u posttestu predstavljala je kriterijumsku varijablu, prediktor je bilo samopoštovanje uslovljeno kompetencijama, dok su važnost domena i eksplicitno samopoštovanje bili moderatorske varijable. Pretest mera diskrepance je kontrolisana u analizi. Ni na jednom od tri poduzorka nisu dobijeni značajni efekti trostruke interakcije Važnost x USP_{komp.} x ESP (poduzorak sa negativnim fidebekom $B=.152, t(47)=1.505, p>.05, LLCI=-.051, ULCI=.356$; poduzorak sa pozitivnim fidebekom $B=-.061, t(49)=-.532, p>.05, LLCI=-.290, ULCI=.168$; kontrolna grupa

$B=-.115$, $t(58)=-1.024$, $p>.05$, $LLCI=-.339$, $ULCI=.110$). Stoga se može zaključiti da je četvorostruki interakcijski efekat dobijen u hijerarhijskoj regresiji statistički artefakt.

Tabela 130. *Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz četvrtog modela*

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.718	12.940	.000	.744
	Važnost evaluiranog domena	.117	2.339	.021	.057
	Negativan fidbek	-.017	-.278	.781	.022
	Pozitivan fidbek	.027	.454	.650	-.021
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.114	-2.005	.047	-.409
4	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	.007	.127	.899	.226
	Negativan fidbek x Važnost	.168	2.624	.010	.118
	Pozitivan fidbek x Važnost	-.114	-1.794	.075	.118
	Negativan fidbek x Važnost x USP _{komp}	.035	.566	.572	-.035
	Pozitivan fidbek x Važnost x USP _{komp}	-.047	-.746	.457	-.026
	Negativan fidbek x Važnost x USP _{komp} x ESP	.167	2.407	.017	.044
	Pozitivan fidbek x Važnost x USP _{komp} x ESP	-.062	-.930	.354	-.107

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Hijerarhijska regresiona analiza sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem kao merom uslovnog samopoštovanja pokazala je da samo model sa prostim efektima prediktora omogućava značajanu predikciju diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta (Tabela 131). I u ovoj analizi važnost domena je marginalno značajan prediktor diskrepance (Tabela 132). Kada su ispitanici verovali da testovi koje su radili mere važnije sposobnosti, ispoljili su veću diskrepancu idealnog i aktuelnog selfa nakon povratne informacije o postignuću.

Tabela 131. Parametri regresionih modela za predikciju diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.764	.584	40.004	6	171	.000
2	.769	.008	1.677	2	169	.190
3	.771	.003	.562	2	167	.571
4	.778	.011	2.245	2	165	.109

Tabela 132. Prediktori diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta - pretest	.691	12.712	.000	.744
	Važnost evaluiranog domena	.097	1.935	.055	.057
	Negativan fidbek	-.031	-.532	.595	.022
	Pozitivan fidbek	.051	.860	.391	-.021
	Eksplicitno samopoštovanje	-.141	-2.411	.017	-.409
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	.026	.450	.653	.315

DEPRESIVNOST

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Od četiri testirana regresiona modela za predikciju posttest depresivnosti u kojima je kao mera uslovnog samopoštovanja korišćeno samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću, značajan je samo model sa prostim efektima prediktora (Tabela 133), međutim važnost evaluiranog domena nije imala značajan uticaj na depresivnost doživljenu nakon fidbeka o postignuću (Tabela 134).

Tabela 133. Parametri regresionih modela za predikciju posttest depresivnosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.517	.267	10.397	6	171	.000
2	.520	.003	.356	2	169	.701
3	.523	.003	.340	2	167	.712
4	.540	.018	2.115	2	165	.124

Tabela 134. Prediktori unutrašnje atribucije iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Depresivnost - pretest	.279	3.706	.000	.425
	Važnost evaluiranog domena	.008	.119	.906	.000
	Negativan fidbek	.146	1.852	.066	.023
	Pozitivan fidbek	-.199	-2.537	.012	-.158
	Eksplicitno samopoštovanje	-.147	-1.956	.052	-.352
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	.195	2.717	.007	.317

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. U analizi u kojoj je samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem kao mera uslovnog samopoštovanja korišćeno kao prediktor posttest depresivnosti, takođe je regresioni model sa prostim efektima prediktora bi jedini statistički značajan (Tabela 135). Važnost ni u okviru ovog modela nije bila značajan prediktor posttest depresivnosti, a ostali prediktori i njihova statistička značajnost prikazani su u Tabeli 136.

Tabela 135. Parametri regresionih modela za predikciju depresivnosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.496	.246	9.312	6	171	.000
2	.499	.002	.277	2	169	.758
3	.505	.006	.668	2	167	.514
4	.521	.017	1.930	2	165	.148

Tabela 136. Prediktori depresivnosti iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
	Depresivnost - pretest	.313	4.174	.000	.425
	Važnost evaluiranog domena	.009	.129	.897	.000
	Negativan fidbek	.114	1.443	.151	.023
1	Pozitivan fidbek	-.174	-2.195	.030	-.158
	Eksplicitno samopoštovanje	-.138	-1.681	.095	-.352
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	.120	1.551	.123	.286

ANKSIZONOST

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Hijerarhijskom regresionom analizom u kojoj je posttest anksioznost predstavljala kriterijumsku varijablu, utvrđeno je da je model sa prostim efektima važnosti, fidbeka, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i pretest mere anksioznosti jedini model koji omogućava značajanu predikciju datog kriterijuma (Tabela 137). Međutim, važnost domena nije značajan prediktor posttest anksioznosti (Tabela 138).

Tabela 137. Parametri regresionih modela za predikciju anksioznosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.518	.268	10.431	6	171	.000
2	.520	.003	.330	2	169	.719
3	.523	.003	.372	2	167	.690
4	.537	.014	1.632	2	165	.199

Tabela 138. Prediktori anksioznosti iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Anksioznost - pretest	.355	4.889	.000	.446
	Važnost evaluiranog domena	.069	1.039	.300	-.001
	Negativan fidbek	.115	1.457	.147	-.005
	Pozitivan fidbek	-.169	-2.163	.032	-.149
	Eksplicitno samopoštovanje	-.098	-1.359	.176	-.288
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	.183	2.543	.012	.312

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. I u analizi u kojoj je samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem primenjeno kao mera uslovnog samopoštovanja, jedino je značajan prvi regresioni model za predikciju posttest anksioznosti (Tabela 139), ali važnost ni u ovom modelu ne utiče značajano na nivo anksioznosti nakon povratne informacije o postignuću na testovima (Tabela 140).

Tabela 139. Parametri regresionih modela za predikciju anksioznosti na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.527	.277	10.939	6	171	.000
2	.529	.002	.271	2	169	.763
3	.535	.007	.809	2	167	.447
4	.539	.004	.491	2	165	.613

Tabela 140. Prediktori anksioznosti iz prvog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Anksioznost - pretest	.360	5.057	.000	.446
	Važnost evaluiranog domena	.087	1.311	.191	-.001
	Negativan fidbek	.086	1.109	.269	-.005
	Pozitivan fidbek	-.143	-1.851	.066	-.149
	Eksplicitno samopoštovanje	-.046	-.601	.548	-.288
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	.227	2.963	.003	.364

BES

Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću. Model sa četvostrukim interakcijama daje značajan doprinos predikciji reakcije besa (Tabela 141). Ovaj model, pored pretest mere besa, čine fidbek, važnost domena, samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću, eksplicitno samopoštovanje i njihove dvostruke, trostruke i četvostruke interakcije. Značajan prediktorski efekat imaju samo pozitivan fidbek i četvostruka interakcija negativnog fidbeka, važnosti, ESP i samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću (Tabela 142).

Tabela 141. Parametri regresionih modela za predikciju reakcije besa na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću i njihovih interakcija

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.392	.154	5.188	6	171	.000
2	.397	.004	.353	2	169	.703
3	.431	.029	2.934	2	167	.056
4	.481	.046	4.890	2	165	.009

Tabela 142. Prediktori reakcije besa iz četvrtog regresionog modela

Model	Prediktor	β	t	p	r
4	Bes - pretest	.268	3.763	.000	.322
	Važnost evaluiranog domena	-.025	-.362	.718	-.066
	Negativan fidbek	.039	.475	.636	-.059
	Pozitivan fidbek	-.217	-2.635	.009	-.194
	Eksplicitno samopoštovanje	-.095	-1.266	.207	-.162
	Samopoštovanje uslovljeno kompetentnošću	-.031	-.394	.694	.135
	Negativan fidbek x Važnost	.119	1.327	.186	.079
	Pozitivan fidbek x Važnost	.004	.050	.960	.086
	Negativan fidbek x Važnost x USP _{komp}	-.117	-1.347	.180	-.169
	Pozitivan fidbek x Važnost x USP _{komp}	-.094	-1.049	.296	-.115
	Negativan fidbek x Važnost x USP _{komp} x ESP	.254	2.619	.010	.218
	Pozitivan fidbek x Važnost x USP _{komp} x ESP	-.031	-.339	.735	.085

Četvorostruki interakcijski efekat je dalje testiran tako što je uzorak podeljen na tri poduzorka s obzirom na vrstu dobijenog fidbeka, a zatim je primenjena moderatorska regresiona analiza sa dvostrukom moderacijom. Kao moderator u analizu su uvedeni važnost domena i ESP, samopoštovanje uslovljeno kompetencijama je predstavljalo nezavisnu varijablu, a posttest mera

besa zavisnu (kriterijumsku) varijablu, dok je pretest mera besa kontrolisana kao kovarijat u analizi. Međutim, ove dodatne analize nisu potvrdile postojanje četverostrukog interakcijskog efekta na bes ni u grupi sa negativnim fidbekom ($B=.228$, $t(49)=1.063$, $p>.05$, $LLCI=-.204$, $ULCI=.661$), ni u kontrolnoj grupi ($B=-.222$, $t(58)=-1.167$, $p>.05$, $LLCI=-.427$, $ULCI=.017$), ni u grupi koja je dobila pozitivan fidbek ($B=-.154$, $t(49)=-1.208$, $p>.05$, $LLCI=-.411$, $ULCI=.103$).

Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem. Hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem korišćeno kao mera uslovnog samopoštovanja u predikciji reakcije besa, rezultirala je samo jednim značajnim modelom – modelom sa prostim efektima prediktora (Tabela 143). Važnost evaluiranog domena nije značajan prediktor besa, a ostali prediktori prikazani su u Tabeli 144.

Tabela 143. *Parametri regresionih modela za predikciju reakcije besa na osnovu fidbeka, važnosti domena, eksplicitnog samopoštovanja, samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i njihovih interakcija*

Model	R	Statistika promene modela				
		ΔR^2	ΔF	df ₁	df ₂	p
1	.395	.156	5.259	6	171	.000
2	.399	.004	.361	2	169	.698
3	.402	.002	.221	2	167	.802
4	.426	.020	2.039	2	165	.133

Tabela 144. *Prediktori reakcije besa iz prvog modela*

Model	Prediktor	β	t	p	r
1	Bes - pretest	.292	4.083	.000	.322
	Važnost evaluiranog domena	-.031	-.439	.662	-.066
	Negativan fidbek	.053	.635	.526	-.059
	Pozitivan fidbek	-.199	-2.384	.018	-.194
	EksPLICITNO samopoštovanje	-.089	-1.099	.273	-.162
	Samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem	.061	.750	.454	.163

SUMIRANI REZULTATI ANALIZA UTICAJA VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA NA ODBRAMBENE REAKCIJE OSOBA SA USLOVNIM SAMOPOŠTOVANJEM

U ovom odeljku sumirani su rezultati analiza kojima je ispitivano da li važnost domena, odnosno njena interakcija sa uslovnim samopoštovanjem i eksplicitnim samopoštovanjem utiče na način reagovanja na zadati eksperimentalni fidbek o sposobnostima. Prosti efekti važnosti, kao i fidbeka, eksplicitnog i uslovnog samopoštovanja već su razmatrani i rezimirani u prethodnim poglavljima, tako da će ovde fokus biti isključivo na interakciji važnosti domena sa fidbekom i uslovnim samopoštovanjem, odnosno sa fidbekom, uslovnim samopoštovanjem i eksplicitnim samopoštovanjem. Rezultati analiza sumirani su u Tabeli 145 i oni pokazuju da nijedan od traženih efekata nije statistički značajan. Iako je bilo pojedinih interakcijskih efekata koji su bili statistički značajani u hijerarhijskoj regresionoj analizi, njihovo naknadno testiranje moderatorskom regresionom analizom je pokazalo da se ipak radilo o statističkom artefaktu, a ne o stvarnom efektu.

Tabela 145. Sumirani rezultati analiza uticaja važnosti u interakciji sa eksplicitnim i uslovnim samopoštovanjem

Fidbek x Važnost x USP	USP_{komp.}	USP_{prihv.}
Unutrašnja atribucija	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.
Diskrepanca	.	.
Depresivnost	.	.
Anksioznost	.	.
Bes	.	.
Fidbek x Važnost x ESP x USP	USP_{komp.}	USP_{prihv.}
Unutrašnja atribucija	.	.
Spoljašnja atribucija	.	.
Diskrepanca	.	.
Depresivnost	.	.
Anksioznost	.	.
Bes	.	.

Legenda: . Nema efekta.

DISKUSIJA

Ovo istraživanje je sprovedeno da bi se utvrdilo da li kvalitativne razlike u visokom i niskom samopoštovanju imaju uticaja na odbrambeno reagovanje na ego pretnju. Ego preteća tj. evaluativna situacija je stvorena zadavanjem lažne pozitivne ili negativne povratne informacije o dve vrste sposobnosti, dok kontrolnoj grupi ispitanika nije zadavan fidbek. Analizirano je da li će kvalitativne razlike u visokom i niskom samopoštovanju determinisati način kognitivnog i afektivnog reagovanja, odnosno motivaciju koja se nalazi u osnovi ovakvih reakcija. Uz to, ispitivano je da li će se individualne razlike u odbrambenom reagovanju ispoljiti u jednakoj meri kada se ego pretnja odnosi na važan i na nevažan oblik sposobnosti. Proverom uspešnosti dve vrste eksperimentalne manipulacije (fidbeka i važnosti evaluairane karakteristike ličnosti) utvrđeno je da su obe eksperimentalne manipulacije bile uspešne i da je opravdano dalje analizirati njihov uticaj.

DINAMIKA SAMOPOBOLJŠANJA I SAMOPOTVRĐIVANJA KOD OSOBA NISKOG SAMOPOŠTOVANJA

Prethodna istraživanja na temu individualnih razlika u samopoboljšanju po pravilu su se bavila razlikama između osoba sa inkongruentnim i kongruentnim *visokim* samopoštovanjem. Pretpostavke o tome da li postoje razlike i među osobama inkongruentnog i kongruentnog *niskog* samopoštovanja se u naučnim radovima obično ne ekspliciraju *a priori*, a ukoliko se registruju objašnjavaju se *ad hoc*. Dosadašnji nalazi o razlikama između osoba inkongruentnog i kongruentnog niskog samopoštovanja nisu brojni, niti konzistentni (Bosson et al., 2003; Jordan et al., 2009; Schröder-Abé et al., 2007; Zeigler-Hill & Terry, 2007). Zbog toga je važan zadatak ovog istraživanja bio da se empirijski ispita da li se osobe sa tzv. oštećenim i kongruentnim niskim samopoštovanjem međusobno razlikuju u načinu reagovanja na pozitivnu i negativnu evaluaciju.

Ovim istraživanjem je utvrđeno da su najizraženije negativne emocije nakon neuspeha doživele osobe niskog eksplicitnog samopoštovanja koje istovremeno imaju i nisko implicitno samopoštovanje - tj. osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Ove osobe su bile značajno anksioznije nakon neuspeha nego osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem, što sugerira da su ga značajno teže podnele. To znači da je potreba za *samopoboljšanjem* bila jača kod osoba sa kongruentnim nego kod osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem. Ovaj rezultat u suprotnosti je sa rezultatima do kojih su došli Džordan i saradnici, koji su utvrdili da su osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem nakon negativnog feedbacka o sposobnostima doživele intenzivnije negativne emocije nego osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem (Jordan et al., 2009).

Međutim, rezultati ovog istraživanja pokazuju da su osobe kongruentnog niskog samopoštovanja i na *uspeh* u većoj meri reagovala negativnim afektom od osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem. Ovaj rezultat govori o tome da se kod osoba kongruentnog niskog samopoštovanja nakon *uspeha* javlja *samopotvrđujuća* motivacija, jer informacija o postignutom uspehu nije usaglašena sa negativnom slikom o sebi. Postoje brojna istraživanja koja sugeriraju da osobe niskog samopoštovanja – i samo eksplicitnog niskog samopoštovanja i kongruentnog niskog samopoštovanja, negativno reaguju na uspeh i druge pozitivne životne događaje. Na primer, Šimicu i Pelham (Shimizu & Pelham, 2004) su utvrdili i da postoji povezanost između *pozitivnih* životnih događaja i bolesti kod osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Takođe, istraživanja Logela i saradnika sugeriraju da kod osoba kongruentnog niskog samopoštovanja uspeh stvara brigu o tome kako u budućnosti da ispune novopostavljene visoke standarde, pa trenutno postignuti uspeh znači potencijalni neuspeh u budućnosti (Logel, Spencer, Zanna, Jordan & Sadler, 2006; Logel, Spencer, Wood, et al, 2006, sve prema Jordan et al., 2009). Neki rezultati ovog istraživanja koji se tiču uticaja eksplicitnog samopoštovanja daju dodatnu potvrdu teze da je uspeh osobama sa niskim samopoštovanjem uglavnom neprijatan. Utvrđeno je da su osobe niskog eksplicitnog samopoštovanja bile značajno depresivnije od osoba visokog samopoštovanja nakon *uspeha u važnom domenu*. Pozitivna evaluacija u pogledu neke važne karakteristike je za osobe sa niskim samopoštovanjem nesaglasna sa globalno negativnom slikom o sebi, pa izaziva potrebu za samopotvrđivanjem (Swann, 1983, 1987; Swann, Chang-Schneider, & Larsen McClarty, 2007; Swann et al., 2002). Više istraživanja je došlo do sličnih

rezultata. Na primer, postoje nalazi da se osobe niskog eksplicitnog samopoštovanja nakon uspeha negativno afirmišu tako što umanjuju svoje druge kvalitete (Bodroža, 2011b), kao i da na uspeh reaguju anksioznošću i fokusiraju se na negativne aspekte postignutog uspeha (Wood et al., 2005). I u istraživanjima koja su se bavila bliskim vezama pokazalo da osobe niskog samopoštovanja preferiraju partnere koji ih vide u negativnom (samopotvrđujućem) svetlu, zato što bi partnerova idealizovana slika o njima nametala pritisak i visoka očekivanja koja osoba nije u stanju da ispuni (Kwang & Swann, 2010). Na osnovu svega ovoga može se zaključiti da je za osobe sa niskim samopoštovanjem uspeh averzivno iskustvo koje pobuđuje potrebu da se potvrdi postojeća negativna slika o sebi.

Kada se sumiraju rezultati koji se tiču osoba niskog samopoštovanja, može se zaključiti da *negativna evaluacija* kod osoba kongruentnog niskog samopoštovanja izaziva snažnije *samopoboljšanje* u afektivnom domenu nego kod osoba inkongruentnog niskog samopoštovanja, što sugeriše da je za ove osobe neuspeh izuzetno razočaravajući jer bi one želele da budu pozitivno evaluirane. Međutim, *pozitivna evaluacija*, koja je neusaglašena sa negativnom slikom o sebi, kod ovih osoba izaziva samopotvrđivanje, pa one opet bivaju razočarane jer takva evaluacija ne deluje dovoljno uverljivo.

Dakle, kod osoba niskog kongruentnog samopoštovanja i uspeh i neuspeh dovode do javljanja negativnih emocija, što govori o tome da se ove osobe stalno nalaze u motivacionom konfliktu između samopoboljšanja i samopotvrđivanja. Kada su u nečemu dobre, razočarane su jer uspeh pobuđuje sumnju i ne deluje uverljivo, a kada su u nečemu loše, razočarane su, jer ipak žele da budu uspešne i da sebe vide u pozitivnom svetlu.

Međutim, dinamika motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja postaje još interesantnija kada se uzme u obzir i faktor važnosti karakteristike ličnosti koja je evaluirana. Upravo ovaj faktor daje uvid u suptilnije nijanse koje govore o motivaciji koja leži u osnovi reagovanja na negativnu evaluaciju. Tek kada se uzime u obzir važnost evaluirane karakteristike dobija se slika o kompleksnoj dinamici motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja koja se javlja kod osoba niskog samopoštovanja.

Rezultati ove studije pokazuju da je osobe niskog eksplicitnog samopoštovanja više pogađao neuspeh u pogledu *nevažnih* sposobnosti nego osobe visokog samopoštovanja, ali razlike između njih nisu bile značajne kada su bile u pitanju reakcije na evaluaciju važnih sposobnosti. Nakon

neuspeha u pogledu nevažnih karakteristika ličnosti osobe niskog samopoštovanja su postajale značajno depresivnije i anksioznije od osoba visokog samopoštovanja. Znači da su osobe koje imaju negativnu sliku o sebi bile razočarane time što su bile loše u nečemu prilično nevažnom. Ovaj nalaz bi mogao da sugeriše da su ove osobe navikle da budu neuspešne u nečemu što je u životu važno, ali im je uspeh u naizgled nebitnim stvarima u životu izuzetno značajan. Kada dožive neuspeh u pogledu nečeg nevažnog, tad njihova negativna slika o sebi biva naročito uzdrmana, što izaziva averzivna osećanja. Onda kada deluje da uopšte nije bitno biti dobar, osobama niskog samopoštovanja je to naročito važno, jer su ti mali uspesi „tračak nade“ koji ove osobe imaju. Dakle, ove osobe imaju osećaj da je za njih najbolje da budu dobre u nebitnim stvarima, a loše u bitnim, jer bi se to bi se uklopilo u postojeću negativnu sliku o sebi, ali istovremeno dalo priliku za samopoboljšanje na indirektan način. Ovakav način percipiranja sebe i sopstvenih (ne)uspeha bi se mogao sažeti u jednoj rečenici: „U globalu nisam osoba koja može mnogo čime da se ponosi, ali imam i ja poneku dobru osobinu, iako to nije nešto što je od velike važnosti.“

Navedeni obrasci reagovanja osoba niskog samopoštovanja postaju još interesantniji kada se uporede osobe sa kongruentnim i inkongruentnim niskim samopoštovanjem. Iako su osobe niskog samopoštovanja bile generalno anksioznije i depresivnije nakon neuspeha u nevažnom domenu, osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem su bile značajno više besne od osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem. Međutim, kada je u pitanju atribuiranje postignutog neuspeha, u poređenju sa osobama inkongruentnog niskog samopoštovanja, osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem su bile spremnije da prihvate *loše* postignuće u pogledu *važne* karakteristike ličnosti. Odnosno, ove osobe su nakon *neuspeha* na testovima koji mere *važne* sposobnosti manje prebacivale odgovornost za neuspeh na spoljašnje faktore.

Navedeni rezultati pokazuju da kod osoba kongruentnog niskog samopoštovanja postoji kompleksna dinamika samopoboljšanja i samopotvrđivanja: *negativna* evaluacija *važne* karakteristike je samopotvrđujuća i ove osobe ne pokušavaju da je poreknu spoljašnjim atribuiranjem postignutog rezultata. Ali *neuspeh* u *nevažnom* domenu je razočaravajući i frustrirajući i pobuđuje bes. Ovaj fenomen Svan i saradnici su nazvali „kognitivno-afektivna unakrsna paljba“ (eng. cognitive-affective crossfire; Swann et al., 1987) podrazumevajući pod tim to da se osobe niskog samopoštovanja nalaze rastrzane između onoga u šta žele da veruju, a

to je to da poseduju neke pozitivne lične karakteristike, i onoga što smatraju zaista tačnim u pogledu sopstvene ličnosti, a to su negativne lične karakteristike. Neuspeh u pogledu važnih sposobnosti je u skladu sa slikom o sebi kao nekompetentnom osobom, ali je neuspeh u pogledu nevažne karakteristike razočaravajući jer pokazuje da osoba nije sposobna da bude dobra čak ni u trivijalnim stvarima u životu.

Nasuprot osobama kongruentnog niskog samopoštovanja, osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem tj. kombinacijom niskog eksplicitnog i visokog implicitnog samopoštovanja pokušale su da se odreknu odgovornosti za *neuspeh* u *važnom* domenu (tj. da ga atribuiraju spoljašnjim faktorima), ali i da se odreknu odgovornosti za *uspeh* u *nevažnom* domenu. Dakle, visoko implicitno samopoštovanje kod osoba sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem dovodi do različitih strategija samopoboljšanja i samopotvrđivanja u zavisnosti od toga koliko je važno biti dobar u datoj situaciji. Ove osobe, za koje Džordan kaže da poseduju „tračak nade” (Jordan et al., 2009), nastoje da se samopoboljšaju tj. da održe implicitno prisutnu pozitivnu sliku o sebi onda kada je važno u nečemu biti dobar. Međutim, one nemaju problem da potvrde negativnu sliku o sebi (tj. da se odreknu odgovornosti za uspeh) onda kada nije važno biti dobar. Ovakva strategija odbrambenog atribuiranja je adaptivna, jer može pomoći osobi da se odbrani od negativnih implikacija neuspaha, za razliku od strategije koju koriste osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem koje prihvataju neuspeh onda kad je važno biti dobar, ali postaju frustrirane kad se neuspeh odnosi na nešto nevažno. To znači da osobe sa tzv. oštećenim ili inkongruentnim samopoštovanjem još uvek imaju određene adaptivne resurse tj. neki „tračak nade“ i on se odnosi na njihovu sposobnost da iskoriste samopoboljšanje na efektivan način (u važnom domenu), istovremeno se samopotvrđujući na bezbolan način (u nevažnom domenu). Nasuprot njima, „tračak nade“ koji imaju osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem je neefikasan sa aspekta psihološkog blagostanja (Taylor & Brown, 1994), jer one nastoje da se samopoboljšaju u domenima koji su životno irelevantni. Ovakva strategija je neadaptivna jer ne omogućava ovim osobama da se trgnu iz začaranog kruga nezadovoljstva sobom.

Suprotno Džordanu i saradnicima koji su smatrali da „tračak nade“ postoji samo kod osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem, ovo istraživanje pokazuje da ono postoji i kod osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Međutim, razlika između njih tiče se adaptivnosti koju donosi taj „tračak nade“. Suštinska razlika između osoba sa kongruentnim niskim

samopoštovanjem i osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem ogleda se u tome što je za prve bitno da imaju neku utehu u vidu pozitivnih aspekata ličnosti koji su u životu nebitni. Nasuprot njima, ovi drugi žele da veruju da su dobri u nečem važnom i samopoboljšavaju se u pogledu važnih stvari, ali prihvataju da su loši u nevažnim stvarima, tj. samopotvrđuju se u irelevantnim životnim domenima.

Prethodno je spomenuto da osobe kongruentnog niskog samopoštovanja koriste *indirektne* strategije samopoboljšanja, jer se samopoboljšavaju u domenima koji nisu od velike važnosti. Postoji nekoliko istraživanja koja govore o postojanju sličnih tendencija kod osoba niskog eksplicitnog samopoštovanja. Braun i saradnici (Brown, Collins, & Schmidt, 1988) su pokazali da osobe niskog samopoštovanja koriste indirektne strategije samopoboljšanja kojima sebe ne dovode direktno u vezu sa pozitivnim ishodom (tj. ne pripisuju uspeh svojim zaslugama), ali zato indirektno, preko identifikacije sa grupom, crpu osećaj lične vrednosti iz uspeha grupe. Nasuprot njima, osobe visokog samopoštovanja koriste direktne strategije kojima sebe direktno i eksplicitno povezuju sa postignutim uspehom. Ove razlike u načinima samopoboljšavanja takođe se mogu objasniti fenomenom “kognitivno-afektivne unakrsne paljbe” (Swann et al., 1987) zbog kog su osobe niskog samopoštovanja u situaciji motivacionog konflikta – negativne evaluacije su za njih u skladu sa slikom o sebi tj. samopotvrđujuće, ali su pozitivne povratne informacije prijatnije tj. samopoboljšavajuće, pa ove osobe moraju naći način da oba motiva zadovolje na način koji će biti prihvatljiv. Braun, dakle, zaključuje da osobe niskog samopoštovanja u konfliktu između poželjne pozitivne i nepoželjne ali realističnije negativne informacije o sebi, pronalaze način da zadovolje potrebu da budu pozitivno vrednovane, ali na način koji neće biti u direktnom konfliktu sa njihovom negativnom slikom o sebi (Brown, 1993).

Ovakve zaključke potvrđuju i neka druga istraživanja. Aberson (Aberson, 1999) je utvrdio da su osobe visokog samopoštovanja bile sklonije da uspeh sopstvene grupe objašnjavaju internalnim atribucijama koje omogućavaju direktno izvođenje zaključka o ličnoj superiornosti, dok su osobe niskog samopoštovanja bile sklonije indirektnoj strategiji “uživanja u tuđoj slavi” (Cialdini et al., 1976) i “odricanja veze sa gubitnikom” (Snyder, Lassegard, & Ford, 1986). Pored toga, Tajsova (Tice, 1991) je utvrdila da osobe niskog samopoštovanja koriste samohendikepiranje na samozaštićujući način tj. samohendikepiraju se da bi se zaštitile od potencijalnih pretnji po

samopoštovanje, dok se osobe visokog samopoštovanja samohendikepiraju tako da povećaju percepciju ličnog uspeha. Iako i jedna i druga strategija samohendikepiranja imaju za cilj da odbrane i održe pozitivnu sliku o sebi, kod osoba niskog samopoštovanja je ona indirektna i podrazumeva prevenciju za slučaj neuspeha, a kod osoba visokog samopoštovanja je ona direktna tj. govori o eksplicitnom samopoboljšanju.

Iako su u navedenim studijama strategije direktnog i indirektnog samopoboljšanja bile su dosta drugačije nego u ovom istraživanju, zaključak koji se nameće je isti – osobe niskog samopoštovanja se samopoboljšavaju na indirektnan način, jer bi direktno samopoboljšanje tj. prihvatanje pozitivnih evaluacija bilo nesaglasno sa negativnom slikom o sebi. Međutim, rezultati ovog istraživanja daju dodatni doprinos, jer ono govori i o suptilnim razlikama koje postoje među osobama niskog samopoštovanja. Iako su u globalu osobe niskog samopoštovanja sklonije da uspeh crpu iz nevažnog domena ličnosti (tj. da se samopoboljšavaju na indirektnan način), takva tendencija je ustvari naročito naglašena kod osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem, dok je nešto manje prisutna kod osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem.

SAMOPOBOLJŠANJE KOD OSOBA KONGRUENTNOG I INKONGRUENTNOG VISOKOG SAMOPOŠTOVANJA

Rezultati brojnih istraživanja sugerisali su da je samopoboljšavajuća motivacija najsnažnije izražena kod osoba krhkog visokog samopoštovanja. Od te pretpostavke se pošlo i u ovom istraživanju. Pretpostavljeno je da će nakon ego pretnje osobe sa krhkim samopoštovanjem ispoljiti najsnažniju samopoboljšavajuću motivaciju u kognitivnom domenu, odnosno da će u najvećoj meri biti sklone izvođenju odbrambene atribucije i idealizovanju sebe kroz smanjivanje diskrepance između idealnog i aktuelnog self koncepta. U afektivnom domenu nisu očekivane razlike između osoba krhkog i visokog samopoštovanja, jer Šraugerova hipoteza (Shrauger, 1975) sugeriše da svi ljudi u jednakoj meri reaguju pozitivnim afektom na pozitivnu evaluaciju, a negativnim na negativnu. Očekivano je da će opisane razlike između osoba krhkog i sigurnog samopoštovanja biti naročito izražene kada se negativna evaluacija odnosi na važne sposobnosti.

Kada je kao marker krhkog samopoštovanja korišćena kombinacija visokog eksplicitnog i niskog implicitnog samopoštovanja nisu potvrđena očekivanja da će kognitivne reakcije ovih osoba odražavati jaču samopoboljšavajuću motivaciju nego reakcije osoba kongruentnog visokog samopoštovanja. Obe grupe su u jednakoj meri uspeh atribuirale unutrašnjim, a neuspeh spoljašnjim faktorima. Takođe, negativna evaluacija nije dovela ni do promene u načinu na koji osoba percipira sebe tj. koliko veruje da se razlikuje od svog idealnog ja. Isti rezultati su dobijeni sa sve tri mere implicitnog samopoštovanja – IAT, NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$.

Međutim, suprotno očekivanjima, utvrđeno je da su osobe inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja na različit način afektivno reagovala na negativnu evaluaciju kada se ona odnosila na važne sposobnosti. Osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem (merenim pomoću IAT tehnike) su na neuspeh koji se odnosio na važne karakteristike ličnosti reagovala jačim besom nego osobe sa kongruentnim visokim samopoštovanjem. Istovremeno, nisu dobijene razlike kada su u pitanju afektivne reakcije depresivnosti i anksioznosti. Dakle, i osobe inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja su u jednakoj meri neuspeh pripisivale okolnostima i bile razočarane zbog njega, ali su osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem doživljavale veći stepen ljutnje zbog neuspeha onda kada je bilo važno biti dobar.

Iako Šraugerova hipoteza predviđa da će svi ljudi u jednako meri negativnim afektom reagovali na neuspeh, pokazalo se da je neuspeh u važnom domenu za osobe inkongruentnog visokog samopoštovanja bio u većoj meri frustrirajući nego za osobe kongruentnog visokog samopoštovanja. Interesantno je da su ove dve grupe ispitanika u jednakoj meri odbacivale odgovornost za neuspeh, ali su se osobe krhkog samopoštovanja zbog njega osećale lošije.

Može se pretpostaviti da sam čin prebacivanja odgovornosti za neuspeh na spoljašnje faktore omogućava osobama sigurnog visokog samopoštovanja da relativno uspešno regulišu afekat u ovako nepovoljnoj situaciji. Moguće je da ovim osobama pojedinačni neuspeh nije toliko frustrirajući, jer su one zadovoljne sobom čak i kada su bile neuspešne zbog toga što je njihov osećaj lične vrednosti stabilan, pa ga ne ugrožava trenutno loše postignuće.

Međutim, odbrambena atribucija kao kognitivni mehanizam nije dovoljno efektivna kod osoba inkongruentnog visokog samopoštovanja, pa neuspeh u pogledu nečeg važnog kod njih dovodi do izraženijeg besa. Može se pretpostaviti da ove osobe duže ruminiraju nad lošim rezultatom

koji su postigle, jer on u svest dovodi podsvesno održavanu negativnu sliku o sebi. Bes koji nakon neuspeha osećaju osobe inkongruentnog visokog samopoštovanja stoga govori o frustriranosti potrebe da se održi pozitivna slika o sebi. Ovakvo tumačenje dobijenih nalaza podudara se sa rezultatima studije Bortonove i saradnika koji su utvrdili da su osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem nakon neuspeha bile sklonije samokažnjavanju (Borton et al., 2012).

Kernis i saradnici (Kernis et al., 1989) su došli do relativno sličnog rezultata kada je u pitanju emocija besa, mada se njihova studija bavila dispozicionim, a ne reaktivnim besom. Osobe sa nestabilnim visokim samopoštovanjem, koje je takođe jedan od markera krhkog samopoštovanja, imale su izraženiji dispozicioni bes i hostilnost od osoba stabilnog visokog samopoštovanja, kao i od osoba stabilnog ili nestabilnog niskog samopoštovanja.

Može se postaviti pitanje zašto je baš reakcija besa, a ne i reakcije anksioznosti i depresivnosti, bila ta u pogledu koje su se ispoljile razlike. Odgovor se može potražiti u nalazu istraživanja Konera i Bareta (Conner & Barrett, 2005). Ovi autori su utvrdili da je implicitno samopoštovanje povezano samo sa negativnim (ne i pozitivnim) afektom i to najviše sa onim negativnim emocijama koje, sa aspekta afektivnog cirkumpleksa (Gerber et al., 2008; Russell, 1980), izazivaju najveću pobuđenost, a to su bes i gađenje. Oni smatraju da implicitno samopoštovanje ima značajnu ulogu u procesiranju negativnog afekta. Zbog toga su osobe sa niskim implicitnim samopoštovanjem sklone da veći broj situacija tumače kao ego preteće i ispoljavaju snažniji negativni afekat kao reakciju na ego pretnju. U skladu sa tim se mogu tumačiti i rezultati ovog istraživanja. Kod osoba sa niskim implicitnim i visokim eksplicitnim samopoštovanjem negativna evaluacija je uspela da pobudi onu negativnu emociju koja ima najveći potencijal za pobuđenost – emociju besa (Gerber et al., 2008). Na osnovu toga se može pretpostaviti da negativna evaluacija kakva je zadavana ispitanicima u ovom istraživanju nije predstavljala dovoljno snažnu ego pretnju da bi podstakla i negativne emocije nešto manje pobudljivosti - emocije depresivnosti i anksioznosti. To bi značilo da bi buduća istraživanja morala ili koristiti snažniju ego pretnju, što može biti problematično iz etičkih razloga, ili obavezno moraju pratiti emociju besa na kojoj se, zbog njene reaktivnosti, najlaše registruju individualne razlike koje dolaze iz domena implicitne socijalne kognicije.

Kada se uzmu u obzir opisani rezultati, može se zaključiti da ovo istraživanje ne daje snažnu potporu zaključku da su osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem vulnerabilnije na ego pretnje i sklonije samopoboljšanju, naročito imajući u vidu da su razlike u motivu samopoboljšanja u prethodnim istraživanjima uglavnom dobijane u kognitivnom domenu u kom ovde nisu registrovane (npr. Bosson et al., 2003; Eaton et al., 2007; Jordan et al., 2003; Lupien et al., 2010). Može se ponuditi više objašnjenja zašto se rezultati ovog istraživanja razlikuju od rezultata brojnih drugih istraživanja. Jedna od mogućnosti je da ego pretnja kakva je zadavana u ovom istraživanju nije bila dovoljno snažna. Rezultati koje se tiču razlika u afektivnim reakcijama sugerišu da bi ovo objašnjenje moglo biti plauzibilno, ali će o ovome biti još reči kasnije u tekstu kada se razmotre još neki nalazi. Postoji mogućnost i da mere implicitnog samopoštovanja koje su korišćene u ovom istraživanju nisu bile dovoljno osetljive da bi se uz pomoć njih registrovale fine razlike u kvalitetu visokog samopoštovanja. Iako su postojali psihometrijski problemi u vezi sa implicitnim merama u ovom istraživanju, preduzete su mere da se oni otklone alternativnim načinima računanja finalnih mera implicitnog samopoštovanja. Treba napomenuti i to da u literaturi još uvek postoji dilema u vezi sa tim šta različite mere implicitnog samopoštovanja zaista mere (Buhrmester et al., 2011). O ovome će više biti reči u nastavku teksta u kom će biti opisani rezultati koji se tiču validacije konstrukta implicitnog samopoštovanja. Ali kao kontraargument za pretpostavku o nedovoljnoj osetljivosti mera implicitnog samopoštovanja treba navesti to da su one ipak uspele da uhvate neke fine razlike u kvalitetu *niskog* eksplicitnog samopoštovanja i da su u tom domenu dale veoma značajne uvide.

KOMBINACIJE USLOVNOG I EKSPPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA I SAMOPOBOLJŠAVAJUĆE REAKCIJE NA (NE)USPEH

Drugi indikator kvaliteta samopoštovanja koji je ispitivan u ovom istraživanju je uslovno samopoštovanje. Kombinovanjem eksplicitnog samopoštovanja sa uslovnim samopoštovanjem dobijaju se četiri grupe: osobe sa uslovnim i bezuslovnim visokim samopoštovanjem i uslovnim i bezuslovnim niskim samopoštovanjem. Uslovno visoko samopoštovanje smatra se merom krhkog samopoštovanja i prethodna istraživanja sugerišu da je ono, u poređenju sa bezuslovnim

visokim samopoštovanjem, povezano sa izraženijom sklonošću ka samopoboljšanju (Kernis et al., 2008; Park & Crocker, 2008). Sa druge strane, ne postoje jasni dokazi da li postoje razlike među osobama uslovnog i безусловnog *niskog* samopoštovanja u motivaciji koja utiče na način na koji osoba reaguje na pozitivne i negativne evaluacije. Zadatak ovog istraživanja bio je da odgovor na ovo pitanje. U istraživanju su merene dve dimenzije uslovnog samopoštovanja: samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem i samopoštovanje uslovljeno potvrđivanjem ličnih kompetencija.

Rezultati analiza su pokazali da između osoba sa niskim uslovnim i niskim безусловnim samopoštovanjem ne postoje razlike ni u afektivnom ni u kognitivnom reagovanju na postignuće na testovima sposobnosti. Takođe, ni važnost domena u kom je osoba doživela pozitivnu ili negativnu evaluaciju nije doprinela tome da se individualne razlike u samopoboljšavajućem reagovanju ispolje. Na osnovu toga se može zaključiti da zavisnost osećaja lične vrednosti – bilo od prihvatanja drugih ili potvrđivanja ličnih kompetencija, ne doprinosi ispoljavanju razlika u samopoboljšanju među osobama niskog samopoštovanja. Odnosno, iako se osobe niskog uslovnog i niskog безусловnog samopoštovanja međusobno razlikuju u načinu na koji doživljavaju sopstvenu vrednost, te razlike nemaju uticaja na njihovu potrebu da održe pozitivnu sliku o sebi nakon što su se suočile sa neuspehom. Do istog zaključka je došao i Kernis (Kernis et al., 2008) koji je utvrdio da kod osoba niskog samopoštovanja uslovno samopoštovanje ne utiče na sklonost ka ispoljavanju verbalne odbrambenosti u stresnim situacijama.

Ako se uporede rezultati koji su dobijeni sa uslovnim samopoštovanjem i sa implicitnim samopoštovanjem kao indikatorima kvaliteta *niskog* samopoštovanja, jasno je da su nalazi različiti. Mere implicitnog samopoštovanja su omogućile registrovanje suptilnih razlika u samopoboljšavajućoj i samopotvrđujućoj motivaciji kod osoba niskog samopoštovanja, dok mere uslovnog samopoštovanja nisu uspele da doprinesu registrovanju takvih razlika. Da li ovaj rezultat sugerše nešto o samim indikatorima kvaliteta niskog samopoštovanja? Moglo bi se reći da, čak i ako uslovno i implicitno samopoštovanje omogućavaju identifikovanje nekih razlika među osobama niskog samopoštovanja, te razlike nemaju u oba slučaja veze sa potrebama za održavanjem i potvrđivanjem pozitivne slike o sebi. S obzirom na to da uslovno samopoštovanje dolazi iz kontrolisane kognicije tj. iz tzv. racionalnog sistema (Epstein, 1994), može se zaključiti da samopoboljšanje i samopotvrđivanje kod osoba niskog samopoštovanja nisu pod uticajem

svesnih procesa samoevaluacije, nego pre pod uticajem automatskih procesa koji sastavni deo implicitnog samopoštovanja. To znači da oni aspekti samoevaluacije koji su svesni i tiču se doživljaja bezuslovnog ili uslovnog prihvatanja sebe, ne utiču na način na koji osobe niskog samopoštovanja reaguju na (ne)uspehe. Sa druge strane, iako osobe niskog samopoštovanja nisu sposobne da izveštavaju o nekim aspektima doživljaja sebe koji dolaze iz implicitne kognicije, ti doživljaji imaju uticaja na način na koji one procesiraju informacije o sopstvenim postignućima i na koji emocionalno reaguju na (ne)uspeh. Ovo može predstavljati izazov za psihoterapijski rad sa osobama niskog samopoštovanja, naročito imajući u vidu da je nisko samopoštovanje faktor rizika za određene probleme u psihološkom funkcionisanju, kao što su depresivnost, anksioznost i usamljenost (Battle et al., 1988; Leary & Kowalski, 1995; Rawson, 1992; Tennen & Affleck, 1993; Vaux, 1988).

Kada su u pitanju osobe sa visokim samopoštovanjem, pretpostavljeno je da će osobe sa visokim uslovnim samopoštovanjem biti podložnije odbrambenom samopoboljšavajućem reagovanju na neuspeh nego osobe sa visokim bezuslovnim samopoštovanjem. Rezultati nisu dali potvrdu postavljene hipoteze. Na većini zavisnih varijabli (afektivnim stanjima, unutrašnjoj atribuciji i diskrepanci idealnog i aktuelnog self koncepta) nisu ustanovljene razlike u odbrambenom reagovanju na neuspeh, bez obzira na to da li su ispitanici verovali da su bili (ne)uspešni na testovima važnih ili nevažnih sposobnosti.

Samo u pogledu jedne zavisne varijable – spoljašnjeg atribuiranja postignuća, dobijene su razlike između osoba sa bezuslovnim i uslovnim visokim samopoštovanjem. Međutim, dobijeni efekat je suprotan od očekivanog. Pretpostavka da će osobe sa visokim uslovnim samopoštovanjem biti sklonije korišćenju kognitivnih strategija samopoboljšanja zasnovana je na očekivanju da takve strategije mogu ovim osobama omogućiti da izbegnu suočavanje sa osećanjem da vrede samo ukoliko su uspešne. Međutim, rezultati pokazuju da ove osobe u manjoj meri koriste ovakve mehanizme da odbrane sliku o sebi nego osobe sa bezuslovnim visokim samopoštovanjem. Dati rezultat sugeriša da nesposobnost osobe da prebaci odgovornost za neuspeh na spoljne činioce, ustvari dovodi do razvoja i učvršćivanja uslovnog samopoštovanja. Osoba koja nije uspela da se oslobodi tereta negativnog vrednovanja, verovatno ruminira nad postignutim neuspehom i čime

pobuđuje sumnje u sopstvenu vrednost. Ukoliko se takav proces ponavlja u toku života, uslovno samovrednovanje će se učvrstiti u stabilan obrazac uverenja o sebi.

Nasuprot tome, osobama sa bezuslovnim visokim samopoštovanjem spoljašnja atribucija neuspeha omogućava da se brzo izbore sa nepovoljnim implikacijama koje bi neuspeh mogao imati za doživljaj lične vrednosti. Zbog toga se strategije samopoboljšanja i smatraju adaptivnim mehanizmima koji pomažu da se kratkoročno reguliše negativni afekat nakon neuspeha (Baumeister, 1989; Taylor et al., 2003a), a na osnovu rezultata ove studije moglo bi se zaključiti i da dugoročno omogućavaju održavanje bezuslovno pozitivne slike o sebi.

Interesantno je da su osobe sa visokim uslovnim samopoštovanjem i sa visokim bezuslovnim samopoštovanjem doživele podjednak nivo negativnih emocija nakon neuspeha, što pokazuje da je neuspeh i za jedne i za druge bio podjednako neprijatan. To znači da su se, i kada su uspjeli i kada nisu uspjeli da prebace odgovornost za neuspeh na sredinske faktore, ispitanici osećali jednako loše. Iako bi to moglo da implicira da odbrambeno atribuiranje neuspeha nije bilo efektivno, treba imati u vidu da su afektivna stanja merena pre atribucija, kao i to da je moguće da je za oslobađanje od negativnih emocija izazvanih neuspehom potrebno neko duže vreme.

Konačno, ukoliko uporedimo rezultate koji se tiču osoba visokog samopoštovanja koji su dobijeni sa implicitnim i uslovnim samopoštovanjem kao indikatorima kvaliteta samopoštovanja, možemo da zaključimo da oni u izvesnoj meri upućuju na suprotne zaključke. Korišćenjem obe mere je utvrđeno da između osoba krhkog i sigurnog samopoštovanja nema razlike u pogledu unutrašnjeg atribuiranja postignuća, promene diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta i depresivnosti i anksioznosti koji se javljaju nakon (ne)uspeha. Kada je u pitanju reakcija besa, osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem nakon neuspeha u važnom domenu ispoljile su snažniji bes nego osobe kongruentnog visokog samopoštovanja, što govori o izraženijoj potrebi za samopoboljšanjem. Ali kada je kao indikator krhkog samopoštovanja korišćeno uslovno samopoštovanje, razlike na ovoj varijabli nisu dobijene.

Međutim, rezultati su u potpunosti suprotni kada je u pitanju spoljašnje atribuiranje neuspeha kao strategija samopoboljšanja. Analize pokazuju da su osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem *sklonije* odbrambenoj atribuciji neuspeha ukoliko se neuspeh odnosio na važnu karakteristiku ličnosti, dok analize sa visokim uslovnim samopoštovanjem sugerišu da su

ove osobe *manje sklone* odbrambenom atribuiranju neuspeha. Neusaglašenost ovih rezultata sugerirše da ovi indikatori verovatno ne mere iste aspekte kvaliteta visokog samopoštovanja, pa je opravdano zapitati se i da li oni mere isti konstrukt – krhko samopoštovanje. Sa sigurnošću se može reći da, šta god da je suština kvalitativnih razlika u visokom samopoštovanju koje su operacionalizovane preko mera implicitnog i uslovnog samopoštovanja, one u izvesnoj meri imaju različite efekte na samopoboljšanje. Jasniji zaključak o samom konstrukt krhkog samopoštovanja će biti moguće izvesti kada se analiziraju direktne relacije inkongruentnog visokog samopoštovanja i uslovnog visokog samopoštovanja.

UTICAJ USLOVNOG SAMOPOŠTOVANJA NA SAMOPOBOLJŠAVAJUĆE REAKCIJE NA (NE)USPEH

U istraživanjima koja se bave odnosom uslovnog samopoštovanja i samopoboljšanja često se zanemaruje nivo eksplicitnog samopoštovanja. Takoreći, iako se govori o krhkom samopoštovanju kao determinanti samopoboljšanja, obično se ne analiziraju interakcije uslovnog i eksplicitnog samopoštovanja, nego samo prost uticaj uslovnog samopoštovanja. Pošto analize koje se tiču njihovog interakcijskog uticaja u ovom istraživanju nisu dale očekivane rezultate, kratko će biti analiziran direktan uticaj dimenzija uslovnog samopoštovanja na samopoboljšavajuće reagovanje na neuspeh.

Prethodna istraživanja su pokazala da uslovnost osećaja lične vrednosti, nezavisno od nivoa eksplicitnog samopoštovanja, utiče na način na koji osoba doživljava negativnu evaluaciju. Na primer, Kroker i saradnici (Crocker, Karpinski, Quinn, & Chase, 2003) su utvrdili da kod osoba čije je samopoštovanje zavisno od akademskog postignuća, negativne školske ocene mogu izazvati negativan afekat i pad samopoštovanja.

Međutim, u ovom istraživanju uslovljenost samopoštovanja potvrđivanjem ličnih kompetencija nije imala uticaja na to kako su ispitanici doživeli pozitivan i negativan fidbek o kompetencijama koje su (navodno) merili testovi. Dobijen je značajan uticaj samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem od strane drugih. Utvrđeno je da su osobe sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem bile više anksiozne nakon neuspeha ili u situaciji kada im nije bilo poznato koliko

su bile uspešne (u kontrolnoj grupi). Prvo treba reći da je isti efekat nedobijanja fidbeka i dobijanja negativnog fidbeka verovatno posledica toga što su zadavani testovi sposobnosti bili veoma teški, pa su i ispitanici koji nisu dobili povratnu informaciju o postignuću verovatno pretpostavljali da su bili neuspešni. Neuspeh (i pretpostavljeni neuspeh) je kod osoba sa samopoštovanjem zavisnim od prihvatanja pobudio anksioznost jer su one osetljive na to kako će ih drugi vrednovati i prihvatiti. Činjenica da nije dobijen interakcijski efekat eksplicitnog i uslovnog samopoštovanja govori da to da li je slika o sebi u globalu pozitivna ili negativna, ne igra značajnu ulogu u tome kako će osobe sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem doživeti negativnu evaluaciju. Bilo da sebe vide u relativno negativnom svetlu ili u pozitivnom svetlu, neuspeh nije toliko ugrožavajući ako osoba ne očekuje da će to uticati na način na koji je druge osobe percipiraju ili prihvataju.

Međutim, povratna informacija o uspehu ispitanicima nije davana javno, pa nije postojala mogućnost da ona utiče na stav drugih prema datoj osobi. Ispitanici su testove sposobnosti radili u većim grupama, ali postignuće nije javno obzanjivano celoj grupi, nego je ispitaniku bilo prikazano u tekstualnom formatu na ekranu. Pored toga, istraživanje je jasno predstavljeno kao anonimno, pa ni strah od toga šta će istraživač misliti o toj osobi ne bi bio realan. Može se zaključiti da samopoštovanje uslovljeno prihvatanjem funkcioniše kao internalizovana self shema koja se u situaciji suočavanja sa neuspehom javlja automatski i izazva anksioznost. Reakcija anksioznosti je posledica straha od evaluacije koji se javlja i onda kada drugi ne znaju da je osoba bila neuspešna. Ipak može se postaviti pitanje da li se anksioznost javlja u jednakoj meri kada su drugi prisutni, ali im nije poznato postignuće date osobe (kao u ovom istraživanju), kao i u situaciji kada druge osobe uopšte nisu prisutne. Bilo bi interesantno ispitati da li i zamišljeno i realno prisustvo drugih kod osoba sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem izazivaju jednaku anksioznost nakon postignutog neuspeha, pa to može biti smernica za neko od budućih istraživanja.

Podatak da nakon negativne evaluacije ili u situaciji kada nije dobijan fidbek kod osoba sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem nije došlo do povećane depresivnosti ili besa nego samo do povećane anksioznosti, sugeriše da je anksioznost verovatno uobičajena reakcija na neuspeh i strah od odbacivanja, dok bi se depresivnost mogla pojaviti tek kao posledica stvarno doživljenog odbacivanja. Treba uzeti u obzir to da su osobe sa samopoštovanjem uslovljenim

prihvatanjem u jednakoj meri kao i osobe sa bezuslovnim samopoštovanjem bile sklone da svoj neuspeh opravdaju okolnostima (tj. atribuiraju spoljašnjim faktorima). Dakle, iako su uspele da prebace odgovornost za neuspeh na spoljašnje faktore, anksioznost se kod osoba sa samopoštovanjem uslovljenim prihvatanjem javila zbog anticipiranja toga kako bi drugi mogli reagovati na njihov neuspeh i šta bi mogli reći. U ovom slučaju nije dovoljno to što je osoba samoj sebi opravdala neuspeh, nego je bitno šta bi drugi mogli o njihovom neuspehu da misle. Zanimljivo je da važnost evaluiranog domena nije imala uticaj na način reagovanja na povratnu informaciju o sposobnostima u zavisnosti od stepena uslovnosti samopoštovanja date osobe. Nijedna analiza koja uključuje interakciju važnosti evaluiranog domena i uslovnog samopoštovanja (kao ni u kombinaciji sa eksplicitnim samopoštovanjem) nije dala značajan efekat. Ovakav rezultat sugerise da, kada je samopoštovanje uslovno, potpuno je nebitno da li se neuspeh odnosi na nešto važno ili nevažno – osoba sa uslovnim samopoštovanjem će jednako reagovati na njega. Uslovno samopoštovanje se ogleda u aktiviranju shema koje se tiču testiranja lične vrednosti. One se automatski aktiviraju nakon dobijanja informacije o neuspehu, pa je i samo dovođenje osobe u evaluativnu situaciju dovoljno da se javi anksioznost. Da li je i koliko važno u datoj situaciji biti dobar za osobe sa uslovnim samopoštovanjem to nije značajno, jer kad je jednom pobuđena shema uslovnog samovrednovanja, anksioznost kao reakcija na evaluaciju se pobuđuje automatski.

AFEKTIVNE I KOGNITIVNE REAKCIJE NA EVALUACIJU: DA LI JE ŠRAUGEROVA HIPOTEZA JOŠ UVEK ODRŽIVA?

Nakon što su analizirani rezultati koji se tiču uticaja eksperimentalnih faktora – vrste fidbeka i važnosti domena koji je evaluiran, treba se osvrnuti na pitanje da li rezultati podržavaju Šraugerovu hipotezu (Shrauger, 1975). Šrauger je, rezimirajući brojna istraživanja koja su se bavila samopoboljšanjem i samopotvrđivanjem, još 1975. zaključio da u domenu afekta dominira samopoboljšanje, a u domenu kognicije samopotvrđivanje. Ovaj zaključak podržala je i novija meta-sudija (Kwang & Swann, 2010). Međutim, Šraugerov zaključak nije analiziran u kontekstu

savremenih istraživanja koja se bave uticajem i eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja na potrebe za održanjem slike o sebi.

Iz Šraugerove hipoteze proizilazi da se ljudi, bez obzira na to kakvu sliku o sebi imaju, neće razlikovati u afektivnim reakcijama na neuspeh, odnosno da će svi bez razlike biti razočarani nakon neuspeha, a srećni nakon uspeha. Analize u kojima su kvalitativne razlike u samopoštovanju merene preko implicitnog samopoštovanja nisu potvrdile ovako formulisanu pretpostavku. Pokazalo se da su osobe niskog samopoštovanja generalno negativnije reagovala na neuspeh, a to se naročito odnosilo na osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Međutim, ovi nalazi i dalje ne protivreče Šraugerovoj hipotezi. U okviru teorije samopoboljšanja prvobitno je formulisana tzv. "tvrda struja" teorije po kojoj bi osobe niskog samopoštovanja trebalo averzivnije da reaguju na negativnu evaluaciju od osoba visokog samopoštovanja, jer su u životu više deprivirane pozitivnog vrednovanja zbog čega i imaju negativnu sliku o sebi (S. C. Jones, 1973). Takoreći, Džons smatra da su ove osobe snažno motivisane da dobiju pozitivnu evaluaciju svoje sredine jer su "gladne" pozitivnog vrednovanja koje im je u životu bilo uskraćeno (S. C. Jones, 1973).. Predviđanja "tvrde struje" teorije samopoboljšanja su retko nailazila na empirijsku potvrdu, zbog čega je uglavnom prihvaćeno predviđanje tzv. "meke struje" teorije po kom će i osobe visokog i niskog samopoštovanja u jednakoj meri želeti da potvrde pozitivnu sliku o sebi.

Međutim, rezultati ovog istraživanja sugerišu da predviđanja "tvrde struje" teorije samopoboljšanja ne treba olako odbaciti. Ne samo da je dobijeno da su osobe niskog samopoštovanja ispoljile snažniju anksioznost nakon neuspeha od osoba visokog samopoštovanja, nego su osobe koje imaju istovremeno negativnu i eksplicitnu i implicitnu sliku o sebi – osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem, ispoljile najsnažniji bes nakon neuspeha kada se on odnosio na važne sposobnosti. Dakle, ovi nalazi govore da se kod osoba niskog samopoštovanja kada se suoče sa neuspehom, u domenu afekta javila snažna želja da se održi pozitivna sliku o sebi. Samim tim, ovi rezultati ne protivreče Šraugerovoj tezi, jer afektivne reakcije nisu pratile obrazac koji predviđa teorija samopotvrđivanja, nego "tvrdu struju" teorije samopoboljšanja.

Kada su u pitanju kognitivne reakcije na (ne)uspeh, Šrauger (Shrauger, 1975) predviđa da će one pratiti obrazac samopotvrđivanja, tj. da će osobe visokog samopoštovanja spremnije prihvatiti

uspeh i diskreditovati informacije o neuspehu nego osobe niskog samopoštovanja. U globalu, rezultati su pokazali da se osobe visokog i niskog samopoštovanja nisu razlikovale u načinu na koji su atribuirale postignuće. Samim tim što Šraugerovo predviđanje nije potvrđeno na najbazičnijem nivou tj. kada su u pitanju razlike između osoba visokog i niskog *eksplicitnog* samopoštovanja, teško je tumačiti dodatni uticaj implicitnog samopoštovanja u kontekstu ovih teorijskih predviđanja.

Rezultat koji definitivno protivreči Šraugerovoj hipotezi je onaj koji govori da su osobe niskog samopoštovanja na *uspeh* reagovalе negativnim afektom. Takav rezultat sugerіše da je za osobe niskog samopoštovanja uspeh bio razočaravajući, jer nije u skladu sa negativnom slikom o sebi, pa negativne emocije koje su se javile predstavljaju odraz potrebe za samopotvrđivanjem. To je u potpunoj susrotnosti sa Šraugerovom hipotezom po kojoj je očekivano da će u pogledu afekta uspeh uzrokovati pozitivne emocije kao odraz samopoboljšanja.

Na osnovu navedenih rezultata može se zaključiti da nalazi ovog istraživanja ne prate dosledno pretpostavke koje je Šrauger izneo u pogledu očekivanih reakcija na evaluaciju ličnosti. S obzirom na to da ni razlike između osoba visokog i niskog eksplicitnog samopoštovanja ne prate predviđanja, veoma je teško izvesti zaključak o tome kako se na Šraugerovu hipotezu nodovezuje implicitno samopoštovanje. Postoji mogućnost da Šraugerova hipoteza uspešno predviđa samo reakcije koje dolaze iz svesnog i kontrolisanog domena, te da ih nije moguće primeniti na automatske procese i sheme poput implicitnog samopoštovanja. Da bi takav zaključak bio dobro potkrepljen, neophodno je da se u budućim istraživanjima samopoboljšanja i samopotvrđivanja prate i kognitivne i afektivne reakcije na evaluaciju ličnosti.

VAŽNOST EVALUIRANE KARAKTERISTIKE LIČNOSTI KAO DETERMINANTA SAMOPOBOLJŠANJA

Na prethodnim stranicama već je bilo dosta reči o tome na koji način je manipulisanje važnosti karakteristike ličnosti koja je evaluirana imalo uticaja na samopoboljšavajuće i samopotvrđujuće reaganje. Ovde će kratko biti sumirani najbitniji zaključci koji se tiču ove varijable kao determinante reaganja na povratnu informaciju o ličnosti. Polazna hipoteza u vezi sa važnošću

evaluirane karakteristike ličnosti bila je da će u situaciji kada je doživljen neuspeh u pogledu važne karakteristike, individualne razlike u samopoboljšanju i samopotvrđivanju doći više do izražaja.

Rezultati koji se tiču osoba visokog samopoštovanja, odnosno inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja pokazali su da je važnost evaluirane karakteristike u izvesnoj meri doprinela tome da se ispolje individualne razlike u samopoboljšavajućem reagovanju. Razlike su registrovane u pogledu reakcije besa, ali ne i na ostalim praćenim reakcijama na (ne)uspeh. Ovako mali broj individualnih razlika koje su se pojavile mogao bi biti posledica toga što, čak i kad je ispitanicima rečeno da će biti testirano njihovo postignuće u pogledu važnih sposobnosti, oni nisu bili snažno involvirani u samo testiranje. To znači da je u budućim istraživanjima veoma važno stoviri snažno ego involvirajuću situaciju – bilo korišćenjem instrukcije u kojoj će se insistirati na tome da se postignuće odnosi na važne životne ishode ili osmišljavanjem israživanja u ekološki validnijim uslovima gde bi ispitanici imali doživljaj da uspeh i neuspeh imaju važne posledice za njih.

Dok rezultati koji se tiču osoba visokog eksplicitnog samopoštovanja sugerišu samo da je ključni faktor za registrovanje individualnih razlika u samopoboljšanju da se (ne)uspeh odnosi na domen ličnosti koji je važan, kod ispitanika sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem je kreiranje situacije sa postignućem i u važnom i nevažnom domenu dalo veoma značajne informacije o dinamici motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja. Obrasci atribuiranja i afektivnih reakcija na neuspeh pokazali su da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem još uvek imaju očuvane adaptivne psihološke resurse koji im omogućavaju da se izbore da bar donekle održe pozitivnu sliku o sebi, koja predstavlja značajan resurs za psihološko blagostanje. Pokazalo se da su ove osobe sklone tome da prihvate samopotvrđujući neuspeh u nevažnom domenu, ali da ga odbace kada se odnosi na neku važnu karakteristiku ličnosti, te da se na taj način samopoboljšaju. Nasuprot njima, osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem koriste neadaptivnu strategiju kojom prihvataju pozitivnu sliku o sebi u nevažnim domenima, a potvrđuju negativnu sliku o sebi u važnim domenima. Ovakva strategija ne pruža mnogo resursa za održavanje dobrog psihološkog blagostanja, jer mirenje sa neuspehom u važnim domenima može voditi u depresiju ili druge oblike psiholoških problema. Dakle, variranje važnosti evaluirane karakteristike ličnosti omogućilo je da se napravi distinkcija između adaptivnog

samopoboljšanja osoba sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem i neadaptivnog samopoboljšanja osoba sa kongruentnim niskim samopoštovanjem. Stoga je za dalje proučavanje dinamike self motiva kod osoba niskog samopoštovanja važnost karakteristike ličnosti na koju se upućuje evaluacija faktor koji je neophodno uzeti u obzir.

Na kraju, treba spomenuti da se pokazalo da važnost evaluirane karakteristike ličnosti nije uticala na ispoljavanje individualnih razlika u samopoboljšanju kod osoba sa uslovnim samopoštovanjem ili kombinacijama uslovnog i eksplicitnog samopoštovanja. Rezultati sugerišu da u ovom slučaju nije u pitanju neuspela manipulacija eksperimentalnog faktora, nego pre njegova irelevantnost u kontekstu ove karakteristike ličnosti. Pa ipak, bilo bi poželjno da buduća istraživanja daju dodatnu potvrdu ovakvih nalaza.

JOŠ NEKI ZNAČAJNI REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U fokusu diskusije rezultata ovog rada prvenstveno su rezultati koji se direktno tiču postavljenih ciljeva i hipoteza istraživanja. Međutim, potrebno je osvrnuti se na još neke nalaze koji imaju značajne implikacije za konceptualizaciju budućih istraživanja.

Provera uspešnosti manipulacije fidebeka, kao i efekat fidebeka na zavisne varijable pokazali su da je zadavanje pozitivne i negativne povratne informacije o postignuću bilo efektivno. Ispitanici koji su dobili povratnu informaciju da su bili neuspješni u najvećoj meri su ispoljili negativan efekat i najviše su odbrambeno atribuirali neuspeh. U nešto manjoj meri je to bilo izraženo kod ispitanika iz kontrolne grupe, a najmanje kod ispitanika koji su dobili pozitivan fidebek. Međutim, u mnogim analizama kontrolna grupa i grupa koja je dobila negativan fidebek nisu se razlikovale u reakcijama. Razlog tome je težina zadatah testova. Naime, testovi koje su ispitanici radili bili su prilično teški i takvi testovi su odabrani upravo da bi negativan fidebek kod osoba sa inače visokim sposobnostima bio dovoljno uverljiv. Stoga su ispitanici, kada nisu dobijali povratnu informaciju o postignuću, verovatno imali impresiju da verovatno nisu bili naročito uspešni. Zato ovu situaciju (bez fidebeka) možemo opisati kao situaciju u kojoj su ispitanici pretpostavljali da su bili neuspješni, dok su ispitanici koji su dobili negativan fidebek imali i potvrdu da su bili neuspješni.

Jedina varijabla na koju fidbek nije imao efekat – ni samostalno, ni u interakciji sa drugim varijablama, jer diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta. Ova varijabla je merena u pretest i posttestu, jer je očekivano da će postignuće na testu uticati na to da ispitanici kratkotrajno promene način na koji percipiraju sebe. Tačnije, očekivano je da će osobe sa krhkim samopoštovanjem nakon neuspeha smanjiti diskrepancu idealnog i aktuelnog self koncepta i da će idealizovati sebe, da bi se na taj način samopoboljšavale. Ova pretpostavka formulisana je na osnovu rezultata prethodnog istraživanja (Bosson et al., 2003) u kom je utvrđeno da su osobe sa krhkim samopoštovanjem sklone da na ovaj način održavaju pozitivnu sliku o sebi. Međutim, postoje značajne metodološke razlike između ove studije i studije Bosonove i saradnika (Bosson et al., 2003). Istraživanje Bosonove nije bilo koncipirano kao eksperimentalna nego kao korelaciona studija u kojoj je diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta posmatrana kao mera samopoboljšanja. Ovakvom pristupu može se zameriti to što ne postoji dokaz da manja diskrepanca nužno odražava samopoboljšanje. Postoji mogućnost da su neke osobe više samoostvarene i zadovoljne sobom od drugih, odnosno da su bliže svom idealu, te da kod tih osoba diskrepanca ne govori o precenjivanju sopstvenih kvaliteta. U istraživanju predstavljenom u ovom radu samopoboljšanje je eksperimentalno indukovano davanjem negativnog fidbeka i nije utvrđeno da se diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta može menjati pod uticajem samopoboljšavajuće motivacije. U literaturi su prisutne različite konceptualizacije samopoboljšanja (videti u Sedikides & Gregg, 2008), pa se ono nekada posmatra kao stabilna crta ličnosti, a nekada kao motivacija koja se s vremena na vreme ispoljava kod svake osobe kada joj je ugrožen osećaj lične vrednosti. Prvi pristup sličniji je načinu na koji su Bosonova i saradnici konceptualizovali samopoboljšanje, a drugi načinu na koji je ono posmatrano u ovom istraživanju.

Da bi se ipak direktno uporedili rezultati ove studije sa nalazima Bosonove i saradnika (Bosson et al., 2003), sprovedena je dodatna analiza u kojoj je testiran odnos pretest mere diskrepance (mere koja nije bila pod uticajem eksperimentalne manipulacije) i eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja, odnosno njihove kombinacije (tj. interakcije). Ni sa jednom merom implicitnog samopoštovanja u analizi – IAT-SE, NLP_{ime} ili $NLP_{prezime}$ nije potvrđeno da postoji manja diskrepanca idealnog i aktuelnog self koncepta kod osoba sa inkongruentnim visokim

samopoštovanjem (interakcijski efekat ESP x IAT-SE: $\beta=.047$, $t=.730$, $p>.05$; ESP x NLP_{ime}: $\beta=.082$, $t=1.181$, $p>.05$; ESP x NLP_{prezime} $\beta=.021$, $t=.297$, $p>.05$).

Može se zaključiti da je diskrepanca idealne i aktuelne slike o sebi stabilna tj. da nije podložna promenama pod uticajem svakodnevnih događaja. Higgins (E. T. Higgins, 1987) je smatrao da je diskrepanca između idealne i akuelne slike o sebi često povezana sa odsustvom pozitivnih životnih ishoda zbog čega se javljaju razočarenje i nezadovoljstvo sobom. Međutim, pokazalo se da je uverenje osobe o tome koliko je daleko od svog zamišljenog ideala, teško promeniti jednim (ne)uspehom, odnosno da je verovatno potreban veći broj iskustava uspeha ili neuspeha da bi došlo do promene u načinu percipiranja sebe. Self koncept (bilo idealni ili aktuelni) se u literaturi najčešće ne posmatra kao prolazno stanje nego pre kao stabilna self shema, tj. strukturalni aspekti selfa (J. D. Campbell et al., 1996) i rezultati ovog istraživanja daju potporu takvom zaključku.

Pored diskrepance idealnog i aktuelnog self koncepta, sa varijablom unutrašnja atribucija je takođe dobijen veoma mali broj statistički značajnih efekata. Postignuće je imalo uticaja na stepen u kom su ispitanici izvodili unutrašnju atribuciju, ali nisu ustanovljene individualne razlike u pogledu ovog načina interpretacije evluativne situacije. Nije dobijen nijedan interakcijski efekat fidbeka i samopoštovanja na ovu varijablu, što znači da su sve osobe u jednakoj meri koristile unutrašnje atribuiranje uspeha da održe pozitivnu sliku o sebi. Sa druge strane, atribuiranje postignuća spoljašnjim faktorima jeste bilo podložno individualnim razlikama. Iz ovoga se može izvesti važna preporuka za buduća istraživanja. Ukoliko se istraživanje bavi individualnim razlikama u odbrambenom reagovanju na postignuće, treba imati na umu da je atribuiranje uspeha spoljašnjim faktorima značajno varijabilniji kognitivni proces nego unutrašnje atribuiranje.

ODNOS RAZLIČITIH MARKERA KRHKOG SAMOPOŠTOVANJA

Značajno pitanje na koje je trebao da odgovori ovaj rad jeste da li postoji konvergencija između različitih markera krhkog samopoštovanja. Prethodna istraživanja nisu direktno ispitivala

povezanost markera krhkog samopoštovanja koji podrazumevaju kombinaciju nivoa eksplicitnog samopoštovanja sa nekim od indikatora kvaliteta samopoštovanja – niskim implicitnim samopoštovanjem, uslovnim samopoštovanjem ili nestabilnim samopoštovanjem. U ovom istraživanju merena su dva markera krhkog samopoštovanja – inkongruentno visoko samopoštovanje i visoko uslovno samopoštovanje.

Analiza povezanosti *indikatora* kvaliteta samopoštovanja pokazala je da IAT-SE, NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ mere implicitnog samopoštovanja, sa jedne strane, i dve mere uslovnog samopoštovanja – samopoštovanja uslovljenog prihvatanjem i samopoštovanja uslovljenog kompetentnošću, sa druge strane, nisu međusobno povezane. Ovaj rezultat nesaglasan je sa rezultatima Kernisa, koji je utvrdio da postoji umerena negativna korelacija između NLP mere implicitnog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja (Kernis et al., 2008).

Da bi se direktno odgovorilo na pitanje o odnosu visokog uslovnog samopoštovanja i inkongruentnog visokog samopoštovanja, izdvojen je poduzorak ispitanika sa visokim samopoštovanjem i na njemu su izračunate korelacije mera implicitnog i uslovnog samopoštovanja. Međutim, rezultati ovih analiza takođe nisu ohrabrujući – ni među osobama visokog samopoštovanja uslovno samopoštovanje (bilo zavisno od prihvatanja ili od potvrđivanja kompetencija) nije povezano ni sa jednom merom implicitnog samopoštovanja (IAT-SE, NLP_{ime} , $NLP_{prezime}$). Dakle, ova studija ne pruža nijedan dokaz da je ono što se obično smatra različitim marketima jednog istog konstrukta – krhkog samopoštovanja, zaista povezano.

O sličnosti ovih markera krhkog samopoštovanja u literaturi se često zaključuje na osnovu sličnih efekata koje imaju na ponašanje osobe u situaciji ego pretnje. Naime, i visoko uslovno i inkongruentno visoko samopoštovanje dovode do izraženijeg samopoboljšavajućeg reagovanja na negativnu evaluaciju u poređenju sa visokim bezuslovnim i kongruentnim visokim samopoštovanjem (npr. Borton et al., 2012; Bosson et al., 2003; Eaton et al., 2007; Jordan et al., 2003; Lupien et al., 2010; Park & Crocker, 2008; Zeigler-Hill et al., 2011). Na osnovu testiranja većeg broja zavisnih varijabli – kognitivnih i afektivnih načina reagovanja na negativnu evaluaciju, može se zaključiti da je inkongruentno visoko samopoštovanje povezano jedino sa izraženijim afektivnim samopoboljšavajućim reagovanjem (tj. sa izraženijim besom nakon neuspaha) i to onda kada se postignuće odnosi na važan domen ličnosti. Na preostalim zavisnim varijablama nije dobijen ovakav efekat.

Kada je u pitanju visoko uslovno samopoštovanje, ne samo da nije potvrđena hipoteza da će osobe sa ovakvom kombinacijom nivoa i uslovnost samopoštovanja biti u većoj meri sklone odbrambenom reagovanju na neuspeh, nego je u pogledu jedne zavisne varijable dobijeno čak i suprotno. Osobe sa visokim samopoštovanjem uslovljenim kompetentnošću neuspeh su u *manjoj* meri atribuirale spoljašnjim faktorima u odnosu na osobe sa visokim безусловnim samopoštovanjem. Kada su u pitanju ostali oblici reagovanja na evaluaciju koji su mereni u ovom istraživanju, nisu dobijene razlike između osoba uslovnog i безусловnog visokog samopoštovanja, a ni važnost domena nije igrala značajnu ulogu u izraženosti samopoboljšavajuće motivacije.

Iz svega ovoga može se zaključiti da, niti je dobijena povezanost između dva indikatora kvaliteta samopoštovanja – uslovnog samopoštovanja i implicitnog samopoštovanja, niti između dva markera krhkog samopoštovanja (njihovih kombinacija sa nivoom eksplicitnog samopoštovanja). Takođe, različiti markeri konstrukta krhkog samopoštovanja imali su delimično suprotne efekte na odbrambeno reagovanje na neuspeh. Dakle, inkongruentno visoko i uslovno visoko samopoštovanje ne konvergiraju ni po jednom od ovih (vrlo labavih) kriterijuma. Iz svega ovoga se može zaključiti da ne postoji empirijska potvrda pretpostavke da se radi o različitim manifestacijama jednog istog fenomena – krhkog samopoštovanja, te da nije opravdano u budućnosti ih tako tretirati i podvoditi ih pod zajednički konstrukt.

Naravno, pitanje koje se nameće je šta tačno mere ove kombinacije eksplicitnog samopoštovanja sa uslovnim, odnosno implicitnim samopoštovanjem. Na ovo pitanje je relativno lako odgovoriti kada je u pitanju kombinacija visokog i uslovnog samopoštovanja, jer sadržaj stavki iz upitnika uslovnog samopoštovanja jasno odražava sadržaj konstrukta. On meri pozitivnu sliku o sebi koja je podložna stalnom preispitivanju lične vrednosti i koja je osetljiva na evaluaciju drugih ili na različita životna postignuća koja osoba tumači kao dokaz lične vrednosti. O sadržaju i validnosti konstrukta implicitnog samopoštovanja više reči će biti u narednom odeljku.

KONSTRUKTNA VALIDNOST IMPLICITNOG SAMOPOŠTOVANJA

Testiranje hipoteze o konstruktnoj validnosti implicitnog samopoštovanja pokazalo je da IAT-SE i dve NLP mere – NLP efekat za inicijal imena i NLP efekat za inicijal prezimena, nisu međusobno korelirane. Iako se obe operacionalizacije tretiraju kao mere implicitnog samopoštovanja, nulta korelacija između njih nije neuobičajena – i druga istraživanja su došla do rezultata koji govore da IAT-SE i NLP nisu povezani, a veoma retko je dobijana izuzetno niska pozitivna korelacija (Bosson et al., 2000; Buhrmester et al., 2011; Rudolph et al., 2008). Uprkos tome, obe mere i dalje se intenzivno koriste kao operacionalizacije implicitnog samopoštovanja, a argument koji se navodi u njihovu korist, pored prihvatljivih psihometrijskih svojstava (Bosson et al., 2000; Koole et al., 2001), je to što obe mere uspevaju da registruju naglašenu pristrasnost prema sebi i to što uspevaju da predvide različite kriterijume.

I u ovom istraživanju je dobijeno da ljudi brže tj. snažnije asociraju sebe sa pozitivnim atributima nego sa negativnim, kao i da više preferiraju inicijale svog imena i prezimena nego druga slova. Dakle, obe mere govore o pozitivnoj pristrasnosti prema sebi i objektima povezanim sa sobom (npr. Bosson et al., 2000; Farnham et al., 1999; Greenwald & Farnham, 2000; Krizan, 2008; Krizan & Suls, 2008).

Iako su i inicijal imena i prezimena u ovoj studiji bili ocenjeni kao značajno dopadljiviji od svih ostalih slova, implicitni egotizam vezan za inicijal sopstvenog imena i za inicijal sopstvenog prezimena nisu snažno povezani – dobijena je korelacija od samo .32, zbog čega su ove mere i tretirane kao zasebne varijable u analizama. U istraživanjima drugih autora najčešće se ni ne izveštava o pouzdanosti NLP mere implicitnog samopoštovanja, a postoje i istraživanja u kojima su NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ zbog niske korelacije korišćeni kao odvojene mere (Stieger & Burger, 2010; Stieger et al., 2011). Na osnovu niske korelacije između NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ pretpostavljeno je da oni mere donekle različite konstrukte (LeBel & Gawronski, 2009; Stieger & Burger, 2010). Neki istraživači navode da je inicijal ličnog imena bliži ličnom samopoštovanju, a inicijal prezimena kolektivnom samopoštovanju (Pelham, Mirenberg, & Jones, 2002). Rezultati ovog istraživanja su pokazali da NLP_{ime} značajno mada nisko korelira sa

eksplicitnim samopoštovanjem, dok $NLP_{prezime}$ ostvaruje nulte korelacije, što bi moglo ići u prilog zaključku Pelhama i saradnika.

Ako se pogledaju efekti koje su IAT i NLP mere implicitnog samopoštovanja ostvarile na samopoboljšavajuće reagovanje na (ne)uspeh, može se reći da njihovi efekti nisu uvek bili isti, ali nisu bili ni međusobno neusaglašeni tj. suprotnog smera. Mera NLP_{ime} je ostvarila tri interakcijska efekta koji uključuju fidbek, eksplicitno samopoštovanje i/ili važnost domena, a $NLP_{prezime}$ jedan interakcijski efekat sa fidbekom (koji je dobijen i sa NLP_{ime}). Ako se u poređenje uključi i IAT-SE, može se reći da je ova mera ostvarila dva interakcijska efekta sa fidbekom, važnošću domena i eksplicitnim samopoštovanjem. Iako ovi efekti nisu dobijani uvek na istim kriterijumskim varijablama kao i efekti NLP mera, ipak su prema smeru uvek bili usaglašeni sa efektima NLP. Važan doprinos IAT-SE mere ogleda se i u tome što je ova mera dala četvorostruke interakcijske efekte fidbeka, važnosti, eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja na afekat, koji su pružili značajne uvide u kompleksnu dinamiku samopoboljšanja i samopotvrđivanja kod osoba niskog samopoštovanja. Takođe, pomoću IAT-SE mere je dobijen i rezultat koji ukazuje na razlike u samopoboljšavajućem reagovanju između osoba krhkog i sigurnog samopoštovanja.

Šta se na kraju može zaključiti o konstruktnoj validnosti implicitnog samopoštovanja? Rezultati ovog istraživanja jasno govore da IAT-SE i dve NLP mere ne mere iste procese, pa čak i da NLP_{ime} i $NLP_{prezime}$ delimično mere različite stvari. Rudolfova i saradnici između manje optimističnog zaključka da konstrukt implicitnog samopoštovanja ne postoji i optimističnijeg zaključka da postoji ali je veoma heterogen, naginju ovom drugom (Rudolph et al., 2008). Pri tome se pozivaju na rezultate koji govore da obe mere registruju naglašenu pozitivnost slike o sebi i imaju smislene kognitivne i bihevioralne efekte. Međutim, Burmester i saradnici su kritičniji (Burmester et al., 2011). Oni ističu da rezultati različitih istraživanja sugerišu da NLP meri implicitni egotizam koji, po njima, nije isto što i samopoštovanje. Kada je u pitanju IAT-SE, njega smatraju merom implicitnog afekta, ali to takođe ne poistovećuju sa samopoštovanjem (Burmester et al., 2011). I u ovom istraživanju implicitno samopoštovanje je u najvećoj meri imalo uticaja na afektivne reakcije na fidbek, što navodi na zaključak da implicitni procesi koji se registruju IAT i NLP tehnikama jesu bliskiji afektu nego kogniciji.

Na osnovu rezultata ovog istraživanja, celokupnoj diskusiji o konstruktivnom implicitnog samopoštovanja se može dodati samo to da zaista ne postoji dokaz da IAT-SE i NLP mere isti konstrukt, ali se teško može odgovoriti šta tačno mere. Takođe, u ovoj studiji je ispitan veći broj kognitivnih i afektivnih reakcija na fidbek, i jasno je pokazano da, iako nisu uvek dobijani potpuno identični efekti IAT i NLP mera implicitnog samopoštovanja na zavisne varijable, njihovi efekti ni u jednom slučaju nisu bili međusobno suprotni ili kontradiktorni. Dakle, dobijeni rezultati se uklapaju u argumente koje navodi Rudolfova (Rudolph et al., 2008). Međutim, sa nultim korelacijama između IAT-SE i NLP, i uz najveći optimizam, teško je sa sigurnošću tvrditi čak i to da implicitno samopoštovanje postoji ali da je heterogeno.

Konačno, kada je u pitanju divergentna validnost konstrukta implicitnog samopoštovanja, tj. analiza njegovih relacija sa eksplicitnim samopoštovanjem, rezultati su pokazali da jedino NLP_{ime} korelira statistički značajno, mada nisko, sa eksplicitnim samopoštovanjem. Korelacije dobijene u drugim studijama uglavno variraju od neznačajnih do niskih i značajnih (Bosson et al., 2000; Greenwald & Farnham, 2000; Krizan & Suls, 2008; Rudolph et al., 2008; za pregled videti Buhrmester et al., 2011). Ovaj rezultat se odavno ne smatra iznenađujućim, jer je poznato da implicitne mere dolaze iz automatskog, intuitivnog sistema, a klasične upitničke mere iz racionalnog i kontrolisanog sistema (Chaiken & Trope, 1999; Epstein, 1994; J. S. B. T. Evans, 2011; Gawronski & Creighton, 2013).

Zaključci koji se tiču još uvek problematičnog statusa koncepta implicitnog samopoštovanja, predstavljaju problem i za koncept krhkog samopoštovanja. Empirijski podaci pokazuju da kombinacije IAT-SE, NLP i dimenzija uslovnog samopoštovanja sa eksplicitnim samopoštovanjem nisu međusobno povezane. Dok IAT-SE i NLP indikatori krhkog samopoštovanja dovode do sličnih samopoboljšavajućih i samopotvrđujućih efekata, uslovno samopoštovanje ne potkrepljuje postavljene pretpostavke i ima u iznesnoj meri suprotne efekte. Na osnovu svega toga može se izvesti zaključak da nije opravdano koristiti zajednički termin „krhko samopoštovanje“ za sve njih, već treba govoriti o visokom uslovnom samopoštovanju i inkonzistentnom visokom samopoštovanju kao različitim konstruktima.

OGRANIČENJA I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje prikazano u ovom radu sprovedeno je na prigodnom uzorku studenata psihologije, pa su zaključci koji su izvedeni na osnovu dobijenih rezultata ograničene generalizabilnosti. Pored toga što način izbora ispitanika nije bio slučajan, u uzorku postoji značajno veći udeo žena nego muškaraca, čime je dodatno ugrožena mogućnost generalizovanja rezultata i na mušku populaciju. Ipak, muški ispitanici su bili podjednako raspoređeni po poduzorcima, a i analize su pokazale da pol nije imao značajnog uticaja na fenomene kojima se bavio ovaj rad.

Dodatno ograničenje je i relativno mali uzorak. Prilikom planiranja istraživanja planirano je da minimalan broj ispitanika bude trideset po eksperimentalnoj grupi. Ovaj cilj je uglavnom i ostvaren, iako su se ispitanici osipali iz faze u fazu istraživanja, što je dovelo do toga da je u pojedinim analizama bilo nešto manje od 30 ispitanika po grupi. Zbog svega ovoga, postoji opasnost od greške tipa I – greške u statističkom zaključivanju koja nastaje kada se istinita nulta hipoteza proglašena netačnom, odnosno kada se prihvati alternativna hipoteza.

Međutim, treba istaći i da su ključni fenomeni koji su ispitivani u ovom radu najčešće statistički opisani preko dvostrukih, trostrukih, pa čak i četvorostrukih interakcija varijabli koje po pravilu objašnjavaju mali procenat varijanse početnog skupa varijabli. To sa sobom donosi i opasnost od greške tipa II, tj. pogreške u statističkom zaključivanju koja se sastoji u prihvatanju nulte hipoteze koja nije tačna. Zbog svega ovoga neophodna je replikacija svih empirijskih nalaza, a naročito onih koji nisu registrovani u prethodnim istraživanjima.

Jedno od ograničenja ovog istraživanja predstavlja i to što je u pitanju laboratorijski eksperiment sa relativno niskom ekološkom validnošću. Opšti cilj istraživanja je bio da se utvrdi kako ljudi reaguju na različite oblike negativne evaluacije, a da bi se odgovorilo na postavljeni cilj, istraživanje je koncipirano tako da se ispitanici dovedu u situaciju u kojoj doživljavaju uspeh ili neuspeh na kompjuterski podržanom testu sposobnosti. Iako je ovo prilično uobičajena procedura za provociranje motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja, postoji mogućnost da neuspeh koji se odnosi na sposobnosti merene testovima nema iste implikacije kao druge vrste negativne evaluacije – npr. kao negativna interpersonalna evaluacija. Takođe, situacija u kojoj ispitanici dobijaju povratnu informaciju o neuspehu dok sede za računarom na fakultetu ne

nalikuje mnogim drugim životnim situacijama u kojima osoba može doživeti neuspeh ili negativnu evaluaciju. Zbog svega ovoga bilo bi značajno sprovesti istraživanje u kom bi dobijeni rezultati bili replicirani u ekološki validnijem kontekstu.

Niska ekološka validnost eksperimentalne procedure ovog istraživanja mogla je imati efekat na rezultate istraživanja. Dobijen je veoma mali broj značajnih razlika između ispitanika sa kvalitativno različitim visokim samopoštovanjem i te razlike su uglavnom dobijane u eksperimentalnoj situaciji u kojoj se feedback odnosio na važne sposobnosti. Iako je važnost evaluiranog domena ličnosti bio faktor čiji uticaj se želeo ispitati, postoji mogućnost da je mali broj registrovanih individualnih razlika posledica niske involviranosti ispitanika. U istraživanjima u kojima su uspeh i neuspeh bili vezani za neke relevantnije životne situacije, kao npr. fakultetski ispit ili postignuće u srednjoj školi (Bodroža & Mirkov, 2011; Žeželj, 2011) češće su dobijane individualne razlike u samopoboljšanju. Sve ovo sugerise da bi eksperimentalna manipulacija koja uključuje evaluaciju ličnosti u budućim istraživanjima trebala da bude osmišljena tako da bude u većoj meri ego involvirajuća. Pri tome je, naravno, neophodno voditi računa o visokim etičkim standardima psiholoških istraživanja i o blagostanju ispitanika. Očekivano je da bi uverljivija manipulacija neuspeha dovela do ispoljavanja većeg broja individualnih razlika u samopoboljšanju, na prvom mestu onih koje se odnose na razlike između osoba inkonzistentnog i konzistentnog visokog samopoštovanja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Potreba ljudi da sebe vide u pozitivnom svetlu i da o sebi misle dobro jedan je od važnih pokretača ljudskog ponašanja. Pitanje na koje je ovaj rad trebao da da odgovore je da li svi ljudi u jednakoj meri nastoje da potvrde i održe pozitivnu sliku o sebi, tj. da li su svi ljudi jednako nesrećni kada se suoče sa negativnom evaluacijom i da li će svi u jednakoj meri nastojati da se od takve evaluacije odbrane. U kontekstu ovog pitanja, naročito je važno bilo analizirati kako se osobe niskog samopoštovanja ponašaju u susretu sa negativnom evaluacijom, jer je za ove osobe negativna evaluacija, iako neprijatna, ipak u skladu sa negativnom slikom koju imaju o sebi (tj. samopotvrđujuća je).

Pokazalo se da su osobe sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem ispoljile intenzivniji negativan afekat nakon neuspeha od osoba visokog eksplicitnog samopoštovanja, što govori da one imaju snažnu potrebu da budu pozitivno evaluirane i da je ova potreba bila frustrirana postignutim neuspehom. Međutim, pokazalo se i da među osobama niskog eksplicitnog samopoštovanja postoje značajne razlike u načinu reagovanja na evaluaciju ličnosti, i da su te razlike prvenstveno podstaknute nivoom implicitnog samopoštovanja. Kod osoba niskog samopoštovanja implicitna slika o sebi dovodi do kompleksne dinamike motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja. To je konflikt između čovekove potrebe da sebe vidi pozitivno, ali da istovremeno i potvrdi postojeću sliku o sebi, koja je u ovom slučaju negativna.

U zavisnosti od toga kakvo im je implicitno samopoštovanje, osobe niskog eksplicitnog samopoštovanja na različit način uspevaju da zadovolje potrebu za samopoboljšanjem, a da pritom ostanu dosledne slici koju imaju o sebi (tj. da se samopotvrde). Sa jedne strane, osobe inkongruentnog niskog samopoštovanja (tj. osobe sa kombinacijom niskog eksplicitnog i visokog implicitnog samopoštovanja) sklone su da odbace odgovornost za neuspeh u pogledu nečega važnog, da bi održale pozitivnu sliku o sebi. Ali kada se neuspeh odnosi na nešto što je manje važno, ove osobe su spremnije da ga prihvate, jer je on u skladu sa negativnom slikom o sebi. Ovakav obrazac doživljavanja i interpretiranja neuspeha govori o tome da osobe sa inkongruentnim niskim samopoštovanjem još uvek imaju očuvane adaptivne psihološke resurse koji im mogu pomoći da se izbore sa posledicama negativne evaluacije ličnosti. Sa aspekta

kliničke prakse, to bi značilo da će ove osobe bolje reagovati na terapiju koja je usmerena na osnaživanje samopoštovanja i samopouzdanja.

Nasuprot njima, *osobe kongruentnog niskog samopoštovanja pokazuju maladaptivne načine suočavanja sa pozitivnom i negativnom evaluacijom koju dobijaju iz svoje sredine*. Ove osobe prihvataju pozitivne informacije o sebi ukoliko se one odnose na nešto nevažno, ali ih odbacuju kada se odnose na domen ličnosti koji je važan i poželjan. Sa druge strane, one prihvataju sopstveni neuspeh u situacijama kada je jako poželjno biti uspešan, ali za njih neuspeh u nevažnim stvarima deluje veoma frustrirajuće. Posledica toga je da osobe sa kongruentnim niskim samopoštovanjem ovakvim načinom interpretiranja i doživljavanja uspeha i neuspeha ne omogućavaju sebi da se trgnu iz „začaranog kruga“ negativnog samovrednovanja. Zbog toga se njihova strategija zadovoljavanja motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja može nazvati neadaptivnom. S obzirom na to da je nisko samopoštovanje faktor rizika za brojne probleme u psihološkom funkcionisanju, ovaj rezultat ima značajne implikacije za kliničku praksu, jer sugeriše da postoji visoka otpornost negativne slike o sebi i na eksplicitnom i na implicitnom nivou, pa osoba može pružiti snažan otpor promeni načina na koji percipira sebe. Uz to, potencijalni resursi tj. snage koje bi mogle biti temelj neke nove pozitivnije slike o sebi, kod ovih osoba sa marginalizovane i omalovažene.

Iako je iz opisa rezultata koji se odnose na osobe niskog samopoštovanja već jasno da je važnost domena u kom je osoba doživela negativnu evaluaciju od velikog značaja, potrebno je to i eksplicirati u ovim završnim razmatranjima. *Od izuzetne je važnosti da buduća istraživanja koja se budu bavila dinamikom samopoboljšanja i samopotvrđivanja među osobama niskog samopoštovanja, uključe faktor važnosti evaluiranog domena*, jer je upravo ovaj faktor doprineo registrovanju kompleksne dinamike navedenih motiva.

Uprkos brojnim nalazima koji ukazuju na to da su osobe inkonzistentnog visokog samopoštovanja izuzetno osetljive na negativnu evaluaciju i skone ego-odbrambenom interpretiranju negativne evaluacije (Borton et al., 2012; Bosson et al., 2003; Hoffman-Lambird & Mann, 2006; Jordan et al., 2003; Kernis et al., 2008; Lupien et al., 2010; Zeigler-Hill, 2006), ovo istraživanje gotovo da nije dalo potvrdu takve teze. *Rezultati sugerišu da između osoba inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja uglavnom nema razlika u načinu*

reagovanja na postignuće. Samo jedan rezultat ukazuje na postojanje razlika među njima. Nakon neuspeha osobe sa inkongruentnim visokim samopoštovanjem su doživele intenzivniji bes, ali samo onda kada se taj neuspeh odnosio na nešto što je od velike važnosti.

Dakle, dobijeni rezultati sugerišu da razlike između osoba inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja uglavnom ne postoje. Međutim, imajući u vidu da su mnoga druga istraživanja došla do suprotnog nalaza, važno je osvrnuti se na to šta je moglo dovesti do nekonzistentnog nalaza. Najverovatnije obrazloženje dobijenog rezultata bilo bi da *ispitanici nisu bili snažno involvirani u situaciju postignuća*, tj. da nisu bili jako motivisani da budu uspešni. Uspeh se u ovom istraživanju odnosio na testove sposobnosti za koje su ispitanici prvi put čuli i postoji mogućnost da oni nisu stekli utisak da je rezultata na testovima u velikoj meri značajan za različite aspekte njihovog života. Stoga je važno da u budućim istraživanjima eksperimentalna situacija u kojoj će ispitanici doživeti evaluaciju ličnosti bude osmišljena tako da bude u većoj meri involvirajuća, naravno vodeći pri tome računa o psihološkom blagostanju ispitanika. Dakle, umesto da se izvede zaključak o tome kako među osobama inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja ne postoje razlike u samopoboljšavajućem reagovanju, pre bi se moglo zaključiti da je za registrovanje razlika među njima potrebna snažna ego involvirajuća situacija, što, čini se, u ovom istraživanju nije u potpunosti postignuto. *Očekivano je da bi razlike između osoba inkongruentnog i kongruentnog visokog samopoštovanja mogle doći više do izražaja kada bi se evaluacija odnosila na važne aspekte života*, poput akademskog ili poslovnog domena ili evaluacije od strane bitne osobe.

Jedna od teza koju je ovo istraživanje želelo da ispita odnosila se na empirijski dobro potkrepljenu pretpostavku da u domenu kognicije deluje motiv samopotvrđivanja, a u domenu afekta motiv samopoboljšanja (Kwang & Swann, 2010; Swann et al., 1987), na koju se često referiše kao Šraugerovu hipotezu (Shrauger, 1975). Tačnije, zadatak ovog istraživanja bio je da se ispita da li Šraugerova hipoteza i dalje ostaje validna kada se u dinamiku samopoboljšanja i samopotvrđivanja uključe i individualne razlike u implicitnom samopoštovanju. Rezultati sugerišu da teorijska očekivanja zasnovana na Šraugerovoj hipotezi u velikoj meri nisu potvrđena. Zaključak koji se na osnovu toga može izvesti je da *Šraugerova pretpostavka možda važi za procese samopoboljšanja i samopotvrđivanja koji su pod uticajem individualnih razlika*

koje proizilaze iz svesne i kontrolisane kognicije (poput eksplicitnog samopoštovanja), ali se ne može primeniti u objašnjenju individualnih razlika u samopoboljšanju i samopotvrđivanju koje su pod uticajem automatske kognicije tj. implicitnog samopoštovanja.

Druga mera kvalitativnih razlika u samopoštovanju koja je korišćena u ovom istraživanju bila je uslovno samopoštovanje. Kada su u pitanju osobe niskog samopoštovanja, nisu dobijeni nikakve razlike u načinu reagovanja na (ne)uspeh u zavisnosti od pratećeg nivoa uslovnog samopoštovanja. Dakle, nezavisno od toga da li osećaju da vrede samo ako ih drugi prihvataju ili ako su u nečemu dovoljno dobre, osobe koje imaju negativnu sliku o sebi potpuno su isto reagovale na uspeh i neuspeh. Na osnovu toga se može zaključiti *uslovno samopoštovanje nije koncept koji omogućava pravljenje finih distinkcija u samopoboljšavajućem i samopotvrđujućem reagovanju osoba niskog samopoštovanja*. S obzirom na to da su korišćenjem implicitnog samopoštovanja kao indikatora kvaliteta niskog samopoštovanja dobijeni veoma različiti rezultati, može se zaključiti da je *dinamika motiva samopoboljšanja i samopotvrđivanja prvenstveno pod uticajem automatske kognicije, a ne kontrolisanog i svesnog načina na koji osoba razmišlja o sebi*.

Slično rezultatima dobijenim sa implicitnim samopoštovanjem, kod osoba sa visokim eksplicitnim samopoštovanjem nisu dobijene brojne razlike u načinu reagovanja na (ne)uspeh u zavisnosti od nivoa uslovnog samopoštovanja. *Bez obzira na to da li je njihov doživljaj lične vrednosti uslovljen prihvatanjem od strane drugih ili uspešnošću, osobe koje imaju pozitivnu sliku o sebi su isto reagovale na uspeh i neuspeh*. Važnost domena u kom je doživljen uspeh ili neuspeh nije imao uticaja na rezultate. Razlike su dobijene samo u načinu na koji su atribuirale postignuće spoljašnjim faktorima, ali nalazi su suprotni očekivanim. Osobe sa pozitivnom slikom o sebi koje nemaju doživljaj da vrede samo kada su uspešne, u većoj meri su neuspeh atribuirale spoljašnjim faktorima od osoba čija je pozitivna slika o sebi uslovljena potvrđivanjem ličnih kompetencija. Iako je očekivano da će odbrambeno atribuiranje biti specifičnije za osobe sa uslovnom pozitivnom slikom o sebi, pokazalo da nije tako. Na osnovu toga je zaključeno da *spoljašnje atribuiranje neuspeha omogućava održavanje bezuslovno pozitivne slike o sebi, što može govoriti u korist teze da je samopoboljšanje povezano sa boljim psihološkim blagostanjem* (Baumeister, 1989; Taylor & Brown, 1988; Taylor et al., 2003a).

Ukoliko se uporede rezultati dobijeni uz pomoć implicitnog samopoštovanja i uslovnog samopoštovanja kao indikatora krhkog i sigurnog samopoštovanja, može se reći da je najveći broj nalaza sličan – među osobama visokog samopoštovanja nema razlika u samopoboljšanju. Jedan od razloga što uglavnom nisu dobijene razlike u samopoboljšavajućoj motivaciji kod osoba visokog samopoštovanja može biti to što eksperimentalna situacija nije bila dovoljno involvirajuća. Pa ipak, mali broj razlika koje jesu dobijene sa ova dva indikatora, međusobno su suprotnog smera. Imajući u vidu da se inkongruentno visoko samopoštovanje i uslovno visoko samopoštovanje smatraju markerima istog konstrukta – krhkog samopoštovanja, to može ukazivati na problem sa datim konstruktom (osim ukoliko se rezultati tumače kao statistički artefakt).

Međutim, da bi se dao odgovor na pitanje o konstruktnoj validnosti krhkog samopoštovanja, direktno su ispitivane relacije dve operacionalizacije ovog konstrukta – inkongruentnog visokog samopoštovanja i visokog uslovnog samopoštovanja. Dobijeni rezultati nisu ohrabrujući, jer se pokazalo da kod osoba visokog samopoštovanja, implicitno samopoštovanje i uslovno samopoštovanje nisu povezani. Takoreći, *nije potvrđeno teorijsko očekivanje da su inkongruentno visoko samopoštovanje i visoko uslovno samopoštovanje mere istog ili srodnog konstrukta*. Na osnovu se toga može zaključiti da nije opravdano u budućnosti za njih koristiti zajednički termin krhko samopoštovanje, nego da ih treba tretirati kao zasebne konstrukte. *Implicitno samopoštovanje i uslovno samopoštovanje govore o kvalitativno potpuno različitim aspektima razlika među osobama visokog samopoštovanja*.

Rezultati ovoga rada ukazuju i na to da koncept implicitnog samopoštovanja još uvek pati od značajnih problema. Još uvek nije sasvim sigurno šta tačno mere IAT i NLP kojima se obično operacionalizuje implicitno samopoštovanje. Ove dve tehnike merenja implicitnog samopoštovanja zaista uspevaju da uhvate pozitivnu pristrasnost koju ljudi imaju prema sebi, ali se čini da je pozitivna pristrasnost koja je se njima registruje u osnovi različite prirode, o čemu govori njihova nulta korelacija. *Uprkos tome što nema dokaza o konstruktnoj validnosti implicitnog samopoštovanja merenog preko IAT i NLP tehnika, obe mere su dale značajan doprinos u prepoznavanju razlika među osobama sa niskim eksplicitnim samopoštovanjem i to prvenstveno onih koje se tiču samopoboljšavajućeg reagovanja na neuspeh*.

Na kraju se može zaključiti da se pred istraživačima koji se bave determinantama samopoboljšanja još uvek nalaze brojni izazovi. Kada je u pitanju pokušaj da se odgovori na pitanje o tome koje osobe su najsklonije samopoboljšanju, veliku prepreku predstavljaju teorijski konstrukti preko kojih se te razlike nastoje opisati, a koji su nedovoljno empirijski zasnovani. Da bi se moglo reći nešto više o tome da li i na koji način kvalitativne razlike u visokom i niskom samopoštovanju utiču na samopoboljšanje, prvo se moraju jasno razgraničiti ključni pojmovi i načini njihovog merenja. U tom procesu, mora se krenuti od bazičnijih pitanja ka složenijim. Dakle, prvo treba odgovoriti na pitanje šta je tačno implicitno samopoštovanje i koje tehnike omogućavaju njegovo merenje. Zatim, koji konstrukti omogućavaju merenje finih distinkcija u kvalitetu samopoštovanja i da li svi oni govore o istim ili različitim aspektima kvaliteta. I tek na kraju, da li među osobama niskog samopoštovanja i među osobama visokog samopoštovanja postoje kvalitativne razlike koje utiču na motivaciju samopoboljšanja? U tom smislu, najviše se očekuje od istraživanja koja se tiču osoba niskog samopoštovanja, jer je to polje u velikoj meri neistraženo, a ima veliki značaj kako za socijalnu psihologiju i psihologiju ličnosti, tako i za kliničku i psihoterapijsku praksu.

LITERATURA

- Aberson, C. L. (1999). Low Self-Esteem and In-Group Bias. *Social Behaviour and Personality*, 27(1), 17-28.
- Abramson, L. Y., Seligman, M. E., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87(1), 49-74. doi: 10.1037/0021-843x.87.1.49
- Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). *Multiple Regression: Testing and Interpreting Interactions*. Newbury Park: Sage.
- Ainsworth, M. D. S. (1969). Object relations, dependency and attachment: a theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development*, 40, 969-1025.
- Amsterdam, B. (1972). Mirror self-image reactions before age two. *Developmental Psychobiology*, 5(4), 297-305. doi: 10.1002/dev.420050403
- Andersen, S. M., Moskowitz, G. B., Blair, I. V., & Nosek, B. A. (2007). Automatic Thought. In E. T. H. A. W. Kruglanski (Ed.), *Social psychology: Handbook of basic principles (2nd Edition)* (pp. 133-172). New York: Guilford Publications.
- Anderson, C. A., Horowitz, L. M., & French, R. D. (1983). Attributional style of lonely and depressed people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(1), 127-136. doi: 10.1037/0022-3514.45.1.127
- Asendorpf, J. B., Banse, R., & Mücke, D. (2002). Double dissociation between implicit and explicit personality self-concept: The case of shy behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 380-393. doi: 10.1037/0022-3514.83.2.380
- Ayduk, Ö., Gyurak, A., Akinola, M., & Mendes, W. B. (2013). Consistency Over Flattery: Self-Verification Processes Revealed in Implicit and Behavioral Responses to Feedback. *Social Psychological and Personality Science*, 4(5), 538-545. doi: 10.1177/1948550612471827
- Baccus, J. R., Baldwin, M. W., & Packer, D. J. (2004). Increasing Implicit Self-Esteem Through Classical Conditioning. *Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 15(7), 498-502. doi: 10.1111/j.0956-7976.2004.00708.x
- Bargh, J. A. (1994). The Four Horsemen of Automaticity: Awareness, Intention, Efficiency, and Control in Social Cognition. In R. Wyer & T. Srull (Eds.), *Handbook of Social Cognition*: Lawrence Erlbaum.
- Battle, J., Jarratt, L., Smit, S., & Pecht, D. A. N. (1988). Relations Among Self-Esteem, Depression, and Anxiety of Children. *Psychological Reports*, 62(3), 999-1005. doi: 10.2466/pr0.1988.62.3.999
- Baumeister, R. F. (1989). The Optimal Margin of Illusion. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 8(2), 176-189. doi: 10.1521/jscp.1989.8.2.176
- Baumeister, R. F. (1998). The Self. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (Vol. 1, pp. 680-740). New York: McGraw-Hill.
- Baumeister, R. F., Heatherton, T. F., & Tice, D. M. (1993). When ego threats lead to self-regulation failure: Negative consequences of high self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(1), 141-156. doi: 10.1037/0022-3514.64.1.141

- Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). Relation of Threatened Egotism to Violence and Aggression: The Dark Side of High Self-Esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5-33. doi: 10.1037/0033-295X.103.1.5
- Baumeister, R. F., Tice, D. M., & Hutton, D. G. (1989). Self-Presentational Motivations and Personality Differences in Self-Esteem. *Journal of Personality*, 57(3), 547-579. doi: 10.1111/j.1467-6494.1989.tb02384.x
- Bem, D. J. (1967). Self-perception: An alternative interpretation of cognitive dissonance phenomena. *Psychological Review*, 74(3), 183-200. doi: 10.1037/h0024835
- Berglas, S., & Jones, E. E. (1978). Drug choice as a self-handicapping strategy in response to noncontingent success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(4), 405-417. doi: 10.1037/0022-3514.36.4.405
- Blaine, B., & Crocker, J. (1993). Self-esteem and self-serving biases in reactions to positive and negative events: An integrative review. In R. F. Baumeister (Ed.), *Self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 55-85). New York: Plenum Press.
- Bodroža, B. (2009). *Samopoštovanje kao prediktor reagovanja na povratnu informaciju o sposobnostima*. (MA MA thesis), Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Bodroža, B. (2011a). Cognitive and affective reactions to success and failure: The quality of feedback as the determinant of self-verifying and self-enhancing motivation. *Psihologija*, 44(2), 149. doi: 10.2298/PSI1102149B
- Bodroža, B. (2011b). Samoafirmacija u službi održanja slike o sebi nakon pozitivne i negativne evaluacije ličnosti. *Primenjena psihologija*, 4(2), 93.
- Bodroža, B., & Mirkov, S. (2011). Uticaj generalnih kauzalnih orijentacija na izvođenje odbrambenih atribucija nakon ispitnog neuspeha. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 43(2), 223-238. doi: 10.2298/ZIPI1102223B
- Bodroža, B., & Opačić, G. (2011). *Validation of eight scoring algorithms for calculating The Name Letter Preference*. Paper presented at the International scientific psychology meeting „20th Ramiro and Zoran Bujas' Days“, Zagreb, Croatia.
- Borton, J. L. S., Crimmins, A. E., Ashby, R. S., & Ruddiman, J. F. (2012). How Do Individuals with Fragile High Self-esteem Cope with Intrusive Thoughts Following Ego Threat? *Self & Identity*, 11(1), 16-35. doi: 10.1080/15298868.2010.500935
- Bosson, J. K. (2006). Conceptualization, measurement, and functioning of nonconscious self-esteem. In M. H. Kernis (Ed.), *Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives* (pp. 53-59). London: Psychology Press.
- Bosson, J. K., Brown, R. P., Zeigler-Hill, V., & Swann, W. B., Jr. (2003). Self-Enhancement Tendencies Among People With High Explicit Self-Esteem: The Moderating Role of Implicit Self-Esteem. *Self & Identity*, 2(3), 169-187. doi: 10.1080/15298860390208801
- Bosson, J. K., Swann, W. B., Jr, & Pennebaker, J. W. (2000). Stalking the perfect measure of implicit self-esteem: The blind men and the elephant revisited? *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 631-643. doi: 10.1037/0022-3514.79.4.631
- Brooks, M. L., Swann, W. B., Jr, & Metha, P. H. (2011). Reasserting the self: Blocking self-verifying behavior triggers compensatory self-verification. *Self & Identity*, 10(1), 77-84. doi: 10.1080/15298861003593575
- Brown, J. D. (1993). Motivational Conflict and the Self: The Double-Bind of Low Self-Esteem. *The Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard*, 117-130.

- Brown, J. D. (2012). Understanding the Better Than Average Effect. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(2), 209-219. doi: 10.1177/0146167211432763
- Brown, J. D., Collins, R. L., & Schmidt, G. W. (1988). Self-esteem and direct versus indirect forms of self-enhancement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(3), 445-453. doi: 10.1037/0022-3514.55.3.445
- Brown, J. D., Dutton, K. A., & Cook, K. E. (2001). From the top down: Self-esteem and self-evaluation. *Cognition & Emotion*, 15(5), 615-631. doi: 10.1080/02699930143000004
- Brown, J. D., & McGill, K. L. (1989). The cost of good fortune: When positive life events produce negative health consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1103-1110. doi: 10.1037/0022-3514.57.6.1103
- Buhrmester, M. D., Blanton, H., & Swann, W. B., Jr. (2011). Implicit self-esteem: Nature, measurement, and a new way forward. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(2), 365-385. doi: 10.1037/a0021341
- Cacioppo, J. T., & Petty, R. E. (1982). The need for cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 116-131. doi: 10.1037/0022-3514.42.1.116
- Campbell, J. D., Chew, B., & Scratchley, L. S. (1991). Cognitive and Emotional Reactions to Daily Events: The Effects of Self-Esteem and Self-Complexity. *Journal of Personality*, 59(3), 473-505. doi: 10.1111/1467-6494.ep9110141809
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavallee, L. F., & Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 141-156. doi: 10.1037/0022-3514.70.1.141
- Campbell, L., Lackenbauer, S. D., & Muise, A. (2006). When Is Being Known or Adored by Romantic Partners Most Beneficial? Self-Perceptions, Relationship Length, and Responses to Partner's Verifying and Enhancing Appraisals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(10), 1283-1294. doi: 10.1177/0146167206290383
- Chaiken, S., & Trope, Y. (1999). *Dual-Process Theories in Social Psychology*: Guilford Press.
- Chandler, T. A., Lee, M. S., & Pengilly, J. W. (1997). Self-esteem and causal attributions. *Genetic, Social & General Psychology Monographs*, 123(4), 479.
- Cialdini, R. B., Borden, R. J., Thorne, A., Walker, M. R., Freeman, S., & Sloan, L. R. (1976). Basking in reflected glory: Three (football) field studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34(3), 366-375. doi: 10.1037/0022-3514.34.3.366
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Colvin, C. R., & Block, J. (1994). Do positive illusions foster mental health? An examination of the Taylor and Brown formulation. *Psychological Bulletin*, 116(1), 3-20. doi: 10.1037/0033-2909.116.1.3
- Colvin, C. R., Block, J., & Funder, D. C. (1995). Overly positive self-evaluations and personality: Negative implications for mental health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(6), 1152-1162. doi: 10.1037/0022-3514.68.6.1152
- Conner, T., & Barrett, L. F. (2005). Implicit Self-Attitudes Predict Spontaneous Affect in Daily Life. *Emotion*, 5(4), 476-488. doi: 10.1037/1528-3542.5.4.476

- Crocker, J. (2002a). Contingencies of Self-Worth: Implications for Self-Regulation and Psychological Vulnerability. *Self & Identity*, 1(2), 143-149. doi: 10.1080/152988602317319320
- Crocker, J. (2002b). The Costs of Seeking Self-Esteem. *Journal of Social Issues*, 58(3), 597-615. doi: 10.1111/1540-4560.00279
- Crocker, J., Karpinski, A., Quinn, D. M., & Chase, S. K. (2003). When Grades Determine Self-Worth: Consequences of Contingent Self-Worth for Male and Female Engineering and Psychology Majors [Press release]
- Crocker, J., Luhtanen, R. K., Cooper, M. L., & Bouvrette, A. (2003). Contingencies of Self-Worth in College Students: Theory and Measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 894-908. doi: 10.1037/0022-3514.85.5.894
- Crocker, J., & Park, L. E. (2004). The Costly Pursuit of Self-Esteem. *Psychological Bulletin*, 130(3), 392-414. doi: 10.1037/0033-2909.130.3.392
- Crocker, J., & Wolfe, C. T. (2001). Contingencies of Self-Worth. *Psychological Review*, 108(3), 593-623. doi: 10.1037/0033-295X.108.3.593
- Cunningham, W. A., Preacher, K. J., & Banaji, M. R. (2001). Implicit Attitude Measures: Consistency, Stability, and Convergent Validity. *Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 12(2), 163-170.
- Curran, S. L., Andrykowski, M. A., & Studts, J. L. (1995). Short Form of the Profile of Mood States (POMS-SF): Psychometric information. *Psychological Assessment*, 7(1), 80-83. doi: 10.1037/1040-3590.7.1.80
- Dauenheimer, D., Stahlberg, D., & Petersen, L.-E. (1999). Self-discrepancy and elaboration of self-conceptions as factors influencing reactions to feedback. *European Journal of Social Psychology*, 29(5/6), 725-739.
- De La Ronde, C., & Swann, W. B., Jr. (1998). Partner verification: Restoring shattered images of our intimates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 374-382. doi: 10.1037/0022-3514.75.2.374
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The 'What' and 'Why' of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227.
- DeHart, T., Pelham, B. W., & Tennen, H. (2006). What lies beneath: Parenting style and implicit self-esteem. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(1), 1-17.
- Dewitte, M., De Houwer, J., & Buysse, A. (2008). On the role of the implicit self-concept in adult attachment. *European Journal of Psychological Assessment*, 24(4), 282-289. doi: 10.1027/1015-5759.24.4.282
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575. doi: 10.1037/0033-2909.95.3.542
- Dijksterhuis, A., Albers, L., & Bongers, K. (2008). Digging for the real attitude: Lessons from research on implicit and explicit self-esteem. In R. E. Petty, R. H. Fazio & P. Briñol (Eds.), *Attitudes: Insights from the new wave of implicit measures* (pp. 229-250). New York: Psychology Press.
- Dufner, M., Denissen, J., Gebauer, J. E., & Sedikides, C. (2015). *Self-Enhancement and Psychological Adjustment: A Meta-Analysis*. Paper presented at the 8th SELF Biennial International Conference, Kiel, Germany.

- Eaton, J., Struthers, C. W., Shomrony, A., & Santelli, A. G. (2007). When apologies fail: The moderating effect of implicit and explicit self-esteem on apology and forgiveness. *Self & Identity*, 6(2/3), 209-222. doi: 10.1080/15298860601118819
- Epstein, S. (1994). Integration of the cognitive and the psychodynamic unconscious. *American Psychologist*, 49(8), 709-724. doi: 10.1037/0003-066x.49.8.709
- Evans, J. S. B. T. (2011). Dual-process theories of reasoning: Contemporary issues and developmental applications. *Developmental Review*, 31(2-3), 86-102.
- Evans, L., & Stukas, A. A. (2007). Self-verification by women and responses of their partners around issues of appearance and weight: "Do I look fat in this?". *Journal of Social & Clinical Psychology*, 26(10), 1163-1188.
- Fajgelj, S. (2005). *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Farnham, S. D., Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1999). Implicit self-esteem. In D. A. M. Hogg (Ed.), *Social identity and social cognition* (pp. 230-248). Oxford, UK: Blackwell.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.
- Franck, E., De Raedt, R., & Houwer, J. D. (2007). Implicit but not explicit self-esteem predicts future depressive symptomatology. *Behaviour Research and Therapy*, 45(10), 2448-2455.
- Gawronski, B., & Creighton, L. A. (2013). Dual-process theories. In D. E. Carlston (Ed.), *The Oxford Handbook of Social Cognition* (pp. 282-312). New York, NY: Oxford University Press.
- Gerber, A. J., Posner, J., Gorman, D., Colibazzi, T., Yu, S., Wang, Z., . . . Peterson, B. S. (2008). An affective circumplex model of neural systems subserving valence, arousal, and cognitive overlay during the appraisal of emotional faces. *Neuropsychologia*, 46(8), 2129-2139. doi: 10.1016/j.neuropsychologia.2008.02.032
- Gervy, B., Igou, E., & Trope, Y. (2005). Positive Mood and Future-Oriented Self-Evaluation. *Motivation & Emotion*, 29(4), 267-296. doi: 10.1007/s11031-006-9011-3
- Giesler, R. B., Josephs, R. A., & Swann, W. B., Jr. (1996). Self-verification in clinical depression: The desire for negative evaluation [Press release]
- Gramzow, R. H., Elliot, A. J., Asher, E., & McGregor, H. A. (2003). Self-evaluation bias and academic performance: Some ways and some reasons why. *Journal of Research in Personality*, 37(2), 41-61. doi: 10.1016/S0092-6566(02)00535-4
- Gramzow, R. H., & Willard, G. (2006). Exaggerating Current and Past Performance: Motivated Self-Enhancement Versus Reconstructive Memory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(8), 1114-1125. doi: 10.1177/0146167206288600
- Green, J. D., & Sedikides, C. (2004). Retrieval Selectivity in the Processing of Self-referent Information: Testing the Boundaries of Self-protection. *Self & Identity*, 3(1), 69-80. doi: 10.1080/13576500342000059
- Greenier, K. D., Kernis, M. H., McNamara, C. W., Waschull, S. B., Berry, A. J., Herlocker, C. E., & Abend, T. A. (1999). Individual Differences in Reactivity to Daily Events: Examining the Roles of Stability and Level of Self-Esteem. *Journal of Personality*, 67(1), 185-208.
- Greenier, K. D., Kernis, M. H., & Waschull, S. B. (1995). Not all high (or low) self-esteem people are the same: Theory and research on stability of self-esteem. In M. H. Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 51-71). New York: Plenum Press.

- Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102(1), 4-27. doi: 10.1037/0033-295x.102.1.4
- Greenwald, A. G., & Farnham, S. D. (2000). Using the Implicit Association Test to measure self-esteem and self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 1022-1038. doi: 10.1037/0022-3514.79.6.1022
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E., & Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1464-1480. doi: 10.1037/0022-3514.74.6.1464
- Greenwald, A. G., Nosek, B. A., & Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the Implicit Association Test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(2), 197-216. doi: 10.1037/0022-3514.85.2.197
- Hay, I., Ashman, A. F., van Kraayenoord, C. E., & Stewart, A. L. (1999). Identification of self-verification in the formation of children's academic self-concept. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 225-229. doi: 10.1037/0022-0663.91.2.225
- Hayes, A. F. (2012). *PROCESS: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling [White paper]* Retrieved from <http://www.afhayes.com/public/process2012.pdf>
- Heatherton, T. F., & Polivy, J. (1991). Development and validation of a scale for measuring state self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(6), 895-910. doi: 10.1037/0022-3514.60.6.895
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94(3), 319-340. doi: 10.1037/0033-295X.94.3.319
- Higgins, F. T., & Bargh, J. A. (1987). Social cognition and social perception. *Annual Review of Psychology*, 38(1), 369.
- Hixon, J. G., & Swann, W. B., Jr. (1993). When does introspection bear fruit? Self-reflection, self-insight, and interpersonal choices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(1), 35-43. doi: 10.1037/0022-3514.64.1.35
- Hoefler, A., Athenstaedt, U., Corcoran, K., Ebner, F., & Ischebeck, A. (2015). Coping with Self-Threat and the Evaluation of Self-Related Traits: An fMRI Study. *PLoS ONE*, 10(9), e0136027. doi: 10.1371/journal.pone.0136027
- Hoffman-Lambird, K., & Mann, T. (2006). When Do Ego Threats Lead to Self-Regulation Failure? Negative Consequences of Defensive High Self-Esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(9), 1177-1187. doi: 10.1177/0146167206289408
- Jahoda, M. (1958). *Current concepts of positive mental health*. New York: Basic Books.
- Janis, I. L. (1954). Personality Correlates of Susceptibility To Persuasion. *Journal of Personality*, 22(4), 504. doi: 10.1111/1467-6494.ep8930397
- Jelić, M., & Tonković, M. (2009). Test implicitnih asocijacija u ispitivanju samopoštovanja. *Psihologijske teme*, 18(1), 183-201.
- Johnson, M., & Blom, V. (2007). Development and Validation of Two Measures of Contingent Self-Esteem. *Individual Differences Research*, 5(4), 300-328.
- Joiner, T. E. J. (1995). The price of soliciting and receiving negative feedback: Self-verification theory as a vulnerability to depression theory. *Journal of Abnormal Psychology*, 104(2), 364-372. doi: 10.1037/0021-843x.104.2.364

- Joiner, T. E. J., Katz, J., & Lew, A. S. (1997). Self-verification and depression among youth psychiatric inpatients. *Journal of Abnormal Psychology, 106*(4), 608-618. doi: 10.1037/0021-843x.106.4.608
- Jones, J. T., Pelham, B. W., Mirenberg, M. C., & Hetts, J. J. (2002). Name Letter Preferences Are Not Merely Mere Exposure: Implicit Egotism as Self-Regulation. *Journal of Experimental Social Psychology, 38*(2), 170-177.
- Jones, S. C. (1973). Self- and interpersonal evaluations: Esteem theories versus consistency theories. *Psychological Bulletin, 79*(3), 185-199. doi: 10.1037/h0033957
- Jordan, C. H., Logel, C., Spencer, S. J., Zanna, M. P., & Whitfield, M. L. (2009). The heterogeneity of self-esteem: Exploring the interplay between implicit and explicit self-esteem. In R. E. Petty, R. H. Fazio & P. Briñol (Eds.), *Attitudes: Insights from the New Implicit Measures* (pp. 251-281). Philadelphia: Psychology Press.
- Jordan, C. H., Spencer, S. J., Zanna, M. P., Hoshino-Browne, E., & Correll, J. (2003). Secure and Defensive High Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(5), 969-978. doi: 10.1037/0022-3514.85.5.969
- Jussim, L., Yen, H., & Aiello, J. R. (1995). Self-Consistency, Self-Enhancement, and Accuracy in Reactions to Feedback. *Journal of Experimental Social Psychology, 31*(4), 322-356. doi: 10.1006/jesp.1995.1015
- Karpinski, A., Steinberg, J. A., Versek, B., & Alloy, L. B. (2007). The Breadth-Based Adjective Rating Task (BART) as an Indirect Measure of Self-Esteem. *Social Cognition, 25*(6), 778-818.
- Katz, J., & Joiner, T. E. J. (2002). Being Known, Intimate, and Valued: Global Self-Verification and Dyadic Adjustment in Couples and Roommates. *Journal of Personality, 70*(1), 33-58.
- Kernis, M. H. (1993). The roles of stability and level of self-esteem in psychological functioning. In R. F. Baumeister (Ed.), *Self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 167-182). New York: Plenum Press.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a Conceptualization of Optimal Self-Esteem. *Psychological Inquiry, 14*(1), 1.
- Kernis, M. H. (2005). Measuring Self-Esteem in Context: The Importance of Stability of Self-Esteem in Psychological Functioning. *Journal of Personality, 73*(6), 1569-1605. doi: 10.1111/j.1467-6494.2005.00359.x
- Kernis, M. H., Abend, T. A., Goldman, B. M., Shrira, I., Paradise, A. N., & Hampton, C. (2005). Self-serving responses arising from discrepancies between explicit and implicit self-esteem. *Self & Identity, 4*(4), 311-330. doi: 10.1080/15298860500146028
- Kernis, M. H., Cornell, D. P., Sun, C.-R., Berry, A., & Harlow, T. (1993). There's more to self-esteem than whether it is high or low: The importance of stability of self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(6), 1190-1204. doi: 10.1037/0022-3514.65.6.1190
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2003). Stability and variability in self-concept and self-esteem. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 106-127). New York: The Guilford Press.

- Kernis, M. H., Grannemann, B. D., & Barclay, L. C. (1989). Stability and level of self-esteem as predictors of anger arousal and hostility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(6), 1013-1022. doi: 10.1037/0022-3514.56.6.1013
- Kernis, M. H., Grannemann, B. D., & Barclay, L. C. (1992). Stability of Self-Esteem: Assessment, Correlates, and Excuse Making. *Journal of Personality*, 60(3), 621-644. doi: 10.1111/1467-6494.ep9209210979
- Kernis, M. H., Greenier, K. D., Herlocker, C. E., Whisenhunt, C. R., & Abend, T. A. (1997). Self-perceptions of reactions to doing well or poorly: The roles of stability and level of self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 22(6), 845-854. doi: 10.1016/S0191-8869(96)00263-2
- Kernis, M. H., Lakey, C. E., & Heppner, W. L. (2008). Secure Versus Fragile High Self-Esteem as a Predictor of Verbal Defensiveness: Converging Findings Across Three Different Markers. *Journal of Personality*, 76(3), 477-512. doi: 10.1111/j.1467-6494.2008.00493.x
- Kernis, M. H., & Paradise, A. N. (2002). Distinguishing between secure and fragile forms of high self-esteem. In E. L. Deci & R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 339-360). Rochester, NY: University Of Rochester Press.
- Kitayama, S., & Karasawa, M. (1997). Implicit Self-Esteem in Japan: Name Letters and Birthday Numbers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(7), 736-742. doi: 10.1177/0146167297237006
- Koole, S. L., Dijksterhuis, A., & van Knippenberg, A. (2001). What's in a name: Implicit self-esteem and the automatic self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(4), 669-685. doi: 10.1037/0022-3514.80.4.669
- Krizan, Z. (2008). What is implicit about implicit self-esteem? *Journal of Research in Personality*, 42(6), 1635-1640.
- Krizan, Z., & Suls, J. (2008). Are implicit and explicit measures of self-esteem related? A meta-analysis for the Name-Letter Test. *Personality and Individual Differences*, 44(2), 521-531. doi: 10.1016/j.paid.2007.09.017
- Kwan, V. S. Y., John, O. P., Kenny, D. A., Bond, M. H., & Robins, R. W. (2004). Reconceptualizing Individual Differences in Self-Enhancement Bias: An Interpersonal Approach. *Psychological Review*, 111(1), 94-110. doi: 10.1037/0033-295x.111.1.94
- Kwang, T., & Swann, W. B., Jr. (2010). Do People Embrace Praise Even When They Feel Unworthy? A Review of Critical Tests of Self-Enhancement Versus Self-Verification. *Personality & Social Psychology Review (Sage Publications Inc.)*, 14(3), 263-280. doi: 10.1177/1088868310365876
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1995). *Social Anxiety*. New York: Guilford Press.
- LeBel, E. P., & Gawronski, B. (2009). How to find what's in a name: Scrutinizing the optimality of five scoring algorithms for the name-letter task. *European Journal of Personality*, 23(2), 85-106. doi: 10.1002/per.705
- Leszczynska, A. (2011). *Motivational and reconstructive memory distortions on information important for the self*. (PhD PhD), Jagiellonian University, Kraków, Poland.
- Lupien, S. P., Seery, M. D., & Almonte, J. L. (2010). Discrepant and congruent high self-esteem: Behavioral self-handicapping as a preemptive defensive strategy. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(6), 1105-1108. doi: 10.1016/j.jesp.2010.05.022

- Lupien, S. P., Seery, M. D., & Almonte, J. L. (2012). Unstable high self-esteem and the eliciting conditions of self-doubt. *Journal of Experimental Social Psychology, 48*(3), 762-765.
- Markus, H. R. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology, 35*(2), 63-78. doi: 10.1037/0022-3514.35.2.63
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review, 98*(2), 224-253. doi: 10.1037/0033-295x.98.2.224
- McFarlin, D. B., Baumeister, R. F., & Blascovich, J. (1984). On Knowing When to Quit: Task Failure, Self-Esteem, Advice, and Nonproductive Persistence. *Journal of Personality, 52*(2), 138-155. doi: 10.1111/1467-6494.ep7380341
- McNair, D. M., Lorr, M., & Droppleman, L. (1971). *Manual for the Profile of Mood States*. San Diego, CA: Educational and Industrial Testing Service.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self & society: From the standpoint of a social behaviorist* (C. W. Morris Ed. Vol. 13). Chicago: University of Chicago Press.
- Moore, M. T., & Fresco, D. M. (2012). Depressive realism: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review, 32*(6), 496-509. doi: 10.1016/j.cpr.2012.05.004
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science, 6*(1), 10-19.
- Neiss, M., Sedikides, C., & Stevenson, J. (2006). Genetic influences on level and stability of self-esteem. *Self & Identity, 5*(3), 247-266. doi: 10.1080/15298860600662106
- North, R. J., & Swann, W. B., Jr. (2009). Self-verification 360°: Illuminating the Light and Dark Sides. *Self & Identity, 8*(2/3), 131-146. doi: 10.1080/15298860802501516
- Nosek, B. A. (2005). Moderators of the Relationship Between Implicit and Explicit Evaluation. *Journal of Experimental Psychology: General, 134*(4), 565-584. doi: 10.1037/0096-3445.134.4.565
- Nosek, B. A., & Banaji, M. R. (2001). The Go/No-Go Association Task. *Social Cognition, 19*(6), 625.
- Nosek, B. A., Hawkins, C. B., & Frazier, R. S. (2011). Implicit social cognition: from measures to mechanisms. *Trends in Cognitive Sciences, 15*(4), 152-159.
- Nosek, B. A., & Smyth, F. L. (2007). A multitrait-multimethod validation of the Implicit Association Test: Implicit and explicit attitudes are related but distinct constructs. *Experimental Psychology, 54*(1), 14-29. doi: 10.1027/1618-3169.54.1.14
- Nuttin Jr, J. M. (1985). Narcissism beyond Gestalt and awareness: the name letter effect. *European Journal of Social Psychology, 15*(3), 353-361.
- Nuttin Jr, J. M. (1987). Affective consequences of mere ownership: The name letter effect in twelve European languages. *European Journal of Social Psychology, 17*(4), 381-402.
- Oakes, M. A., Brown, J. D., & Huajian, C. (2008). Implicit and explicit self-esteem: Measure for measure. *Social Cognition, 26*(6), 778-790.
- Opačić, G., & Bodroža, B. (u pripremi). Psihometrijske karakteristike Skale generalnog samopoštovanja.
- Park, L. E., & Crocker, J. (2008). Contingencies of self-worth and responses to negative interpersonal feedback. *Self & Identity, 7*(2), 184-203. doi: 10.1080/15298860701398808
- Patrick, H., Neighbors, C., & Knee, C. R. (2004). Appearance-Related Social Comparisons: The Role of Contingent Self-Esteem and Self-Perceptions of Attractiveness. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30*(4), 501-514. doi: 10.1177/0146167203261891

- Paulhus, D. L. (1998). Interpersonal and intrapsychic adaptiveness of trait self-enhancement: A mixed blessing? *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1197-1208. doi: 10.1037/0022-3514.74.5.1197
- Paulhus, D. L., & Levitt, K. (1987). Desirable responding triggered by affect: Automatic egotism? *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(2), 245-259. doi: 10.1037/0022-3514.52.2.245
- Pelham, B. W., Carvallo, M., & Jones, J. T. (2005). Implicit Egotism. *Current Directions in Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 14(2), 106-110. doi: 10.1111/j.0963-7214.2005.00344.x
- Pelham, B. W., Mirenberg, M. C., & Jones, J. T. (2002). Why Susie sells seashells by the seashore: Implicit egotism and major life decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(4), 469-487. doi: 10.1037/0022-3514.82.4.469
- Pelham, B. W., & Swann, W. B., Jr. (1989). The Self-Attributes Questionnaire. Retrieved 20th October, 2009, from http://homepage.psy.utexas.edu/homepage/faculty/swann/docu/research_materials/SAQ_1ong.pdf
- Popov, B. (2007). *Uticaj kognitivnih činilaca na emocionalno reagovanje u situaciji negativne povratne informacije*. (MA), Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Pyszczynski, T., Hamilton, J. C., Herring, F. H., & Greenberg, J. (1989). Depression, self-focused attention, and the negative memory bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(2), 351-357. doi: 10.1037/0022-3514.57.2.351
- Pyszczynski, T., Holt, K., & Greenberg, J. (1987). Depression, self-focused attention, and expectancies for positive and negative future life events for self and others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(5), 994-1001. doi: 10.1037/0022-3514.52.5.994
- Quinlivan, E., & Leary, M. R. (2005). Women's perceptions of their bodies: Discrepancies between self-appraisals and reflected appraisals. *Journal of Social & Clinical Psychology*, 24(8), 1139-1163.
- Rawson, H. E. (1992). The Interrelationship of Measures of Manifest Anxiety, Self-Esteem, Locus of Control, and Depression in Children with Behavior Problems. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 10(4), 319-329. doi: 10.1177/073428299201000402
- Robins, R. W., & Beer, J. S. (2001). Positive illusions about the self: Short-term benefits and long-term costs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(2), 340-352. doi: 10.1037/0022-3514.80.2.340
- Robinson, D. T., & Smith-Lovin, L. (1992). Selective Interaction as a Strategy for Identity Maintenance: An Affect Control Model. *Social Psychology Quarterly*, 55(1), 12-28. doi: 10.2307/2786683
- Robinson, M. D., & Meier, B. P. (2005). Rotten to the core: Neuroticism and implicit evaluations of the self. *Self & Identity*, 4(4), 361-372. doi: 10.1080/15298860500241852
- Rogers, C. R. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications and theory*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Rudman, L. A., Dohn, M. C., & Fairchild, K. (2007). Implicit self-esteem compensation: Automatic threat defense. *Journal of Personality and Social Psychology, 93*(5), 798-813. doi: 10.1037/0022-3514.93.5.798
- Rudolph, A., Schröder-Abé, M., Riketta, M., & Schütz, A. (2010). Easier when done than said!: Implicit self-esteem predicts observed or spontaneous behavior, but not self-reported or controlled behavior. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology, 218*(1), 12-19. doi: 10.1027/0044-3409/a000003
- Rudolph, A., Schröder-Abé, M., Schütz, A., Gregg, A. P., & Sedikides, C. (2008). Through a glass, less darkly? Reassessing convergent and discriminant validity in measures of implicit self-esteem. *European Journal of Psychological Assessment, 24*(4), 273-281. doi: 10.1027/1015-5759.24.4.273
- Russell, J., A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*(6), 1161-1178. doi: 10.1037/h0077714
- Ryan, R. M., & Brown, K. W. (2003). Why We Don't Need Self-Esteem: On Fundamental Needs, Contingent Love and Mindfulness. *Psychological Inquiry, 14*(1), 71.
- Schimmel, J., Arndt, J., Pyszczynski, T., & Greenberg, J. (2001). Being accepted for who we are: Evidence that social validation of the intrinsic self reduces general defensiveness. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*(1), 35-52. doi: 10.1037/0022-3514.80.1.35
- Schmitt, D. P., & Allik, J. (2005). Simultaneous Administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale in 53 Nations: Exploring the Universal and Culture-Specific Features of Global Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 89*(4), 623-642. doi: 10.1037/0022-3514.89.4.623
- Schröder-Abé, M., Rudolph, A., & Schütz, A. (2007). High implicit self-esteem is not necessarily advantageous: discrepancies between explicit and implicit self-esteem and their relationship with anger expression and psychological health. *European Journal of Personality, 21*(3), 319-339. doi: 10.1002/per.626
- Sedikides, C. (1993). Assessment, enhancement, and verification determinants of the self-evaluation process. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(2), 317-338. doi: 10.1037/0022-3514.65.2.317
- Sedikides, C., & Green, J. D. (2000). On the self-protective nature of inconsistency-negativity management: Using the person memory paradigm to examine self-referent memory. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(6), 906-922. doi: 10.1037/0022-3514.79.6.906
- Sedikides, C., & Green, J. D. (2004). What I don't recall can't hurt me: Information negativity versus information inconsistency as determinants of memorial self-defense. *Social Cognition, 22*(1), 4-29.
- Sedikides, C., & Gregg, A. P. (2008). Self-Enhancement: Food for Thought. *Perspectives on Psychological Science, 3*(2), 102-116. doi: 10.1111/j.1745-6916.2008.00068.x
- Segrin, C., & Dillard, J. P. (1992). The Interactional Theory of Depression: A Meta-Analysis of the Research Literature. *Journal of Social and Clinical Psychology, 11*(1), 43-70. doi: 10.1521/jscp.1992.11.1.43
- Shacham, S. (1983). A Shortened Version of the Profile of Mood States. *Journal of Personality Assessment, 47*(3), 305.

- Shimizu, M., & Pelham, B. W. (2004). The Unconscious Cost of Good Fortune: Implicit and Explicit Self-Esteem, Positive Life Events, and Health. *Health Psychology, 23*(1), 101-105. doi: 10.1037/0278-6133.23.1.101
- Shrauger, J. S. (1975). Responses to evaluation as a function of initial self-perceptions. *Psychological Bulletin, 82*(4), 581-596. doi: 10.1037/h0076791
- Simon, L., Greenberg, J., & Brehm, J. (1995). Trivialization: the forgotten mode of dissonance reduction. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(2), 247-260. doi: 10.1037/0022-3514.68.2.247
- Smederevac, S., & Mitrović, D. (2006). *Ličnost. Metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Snyder, C. R., Lassegard, M., & Ford, C. E. (1986). Distancing after group success and failure: Basking in reflected glory and cutting off reflected failure. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(2), 382-388. doi: 10.1037/0022-3514.51.2.382
- Spalding, L. R., & Hardin, C. D. (1999). Unconscious unease and self-handicapping: Behavioral consequences of individual differences in implicit and explicit self-esteem. *Psychological Science, 10*(6), 535-539.
- Spencer, S. J., Jordan, C. H., Logel, C., & Zanna, M. P. (2005). Nagging doubts and a glimmer of hope: The role of implicit self-esteem in self-image maintenance. In A. Tesser, J. V. Wood & D. A. Stapel (Eds.), *On building, defending, and regulating the self: A psychological perspective* (pp. 153-170). New York: Psychology Press.
- Stieger, S., & Burger, C. (2010). Implicit and Explicit Self-Esteem in the Context of Internet Addiction. *CyberPsychology, Behavior & Social Networking, 13*(6), 681-688. doi: 10.1089/cyber.2009.0426
- Stieger, S., Formann, A. K., & Burger, C. (2011). Humor styles and their relationship to explicit and implicit self-esteem. *Personality and Individual Differences, 50*(5), 747-750. doi: 10.1016/j.paid.2010.11.025
- Strube, M. J., & Roemmele, L. A. (1985). Self-enhancement, self-assessment, and self-evaluative task choice. *Journal of Personality and Social Psychology, 49*(4), 981-993. doi: 10.1037/0022-3514.49.4.981
- Swann, W. B., Jr. (1983). Self-verification: Bringing social reality into harmony with the self. In J. Suls & A. G. Greenwald (Eds.), *Social psychological perspectives on the self* (Vol. 2, pp. 33-66). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Swann, W. B., Jr. (1985). The Self as Architect of Social Reality. In B. R. Schlenker (Ed.), *The Self and the Social Life* (pp. 100-125). New York: McGraw-Hill.
- Swann, W. B., Jr. (1987). Identity negotiation: Where two roads meet. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*(6), 1038-1051. doi: 10.1037/0022-3514.53.6.1038
- Swann, W. B., Jr, Chang-Schneider, C., & Larsen McClarty, K. (2007). Do people's self-views matter? Self-concept and self-esteem in everyday life. *American Psychologist, 62*(2), 84-94. doi: 10.1037/0003-066X.62.2.84
- Swann, W. B., Jr, De La Ronde, C., & Hixon, J. G. (1994). Authenticity and positivity strivings in marriage and courtship. *Journal of Personality and Social Psychology, 66*(5), 857-869. doi: 10.1037/0022-3514.66.5.857

- Swann, W. B., Jr, Griffin, J. J., Predmore, S. C., & Gaines, B. (1987). The cognitive–affective crossfire: When self-consistency confronts self-enhancement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(5), 881-889. doi: 10.1037/0022-3514.52.5.881
- Swann, W. B., Jr, Hixon, J. G., Stein-Seroussi, A., & Gilbert, D. T. (1990). The fleeting gleam of praise: Cognitive processes underlying behavioral reactions to self-relevant feedback. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 17-26. doi: 10.1037/0022-3514.59.1.17
- Swann, W. B., Jr, Rentfrow, P. J., & Guinn, J. S. (2002). Self-verification: The search for coherence. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 367-383). New York: Guilford.
- Swann, W. B., Jr, Stein-Seroussi, A., & Giesler, R. B. (1992). Why people self-verify. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(3), 392-401. doi: 10.1037/0022-3514.62.3.392
- Swann, W. B., Jr, Wenzlaff, R. M., Krull, D. S., & Pelham, B. W. (1992). Allure of negative feedback: Self-verification strivings among depressed persons [Press release]
- Swann, W. B., Jr, Wenzlaff, R. M., & Tafarodi, R. W. (1992). Depression and the search for negative evaluations: More evidence of the role of self-verification strivings [Press release]
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th ed.). Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Tafarodi, R. W., & Ho, C. (2006). Implicit and explicit self-esteem: What are we measuring? *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 47(3), 195-202. doi: 10.1037/cp2006009
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103(2), 193-210. doi: 10.1037/0033-2909.103.2.193
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1994). Positive illusions and well-being revisited: Separating fact from fiction. *Psychological Bulletin*, 116(1), 21-27. doi: 10.1037/0033-2909.116.1.21
- Taylor, S. E., Kemeny, M. E., Reed, G. M., Bower, J. E., & Gruenewald, T. L. (2000). Psychological resources, positive illusions, and health. *American Psychologist*, 55(1), 99-109. doi: 10.1037/0003-066x.55.1.99
- Taylor, S. E., Lerner, J. S., Sherman, D. K., Sage, R. M., & McDowell, N. K. (2003a). Are self-enhancing cognitions associated with healthy or unhealthy biological profiles? *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(4), 605-615. doi: 10.1037/0022-3514.85.4.605
- Taylor, S. E., Lerner, J. S., Sherman, D. K., Sage, R. M., & McDowell, N. K. (2003b). Portrait of the self-enhancer: Well adjusted and well liked or maladjusted and friendless? *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 165-176. doi: 10.1037/0022-3514.84.1.165
- Tennen, H., & Affleck, G. (1993). The Puzzle of Self-Esteem: A Clinical Perspective. In R. F. Baumeister (Ed.), *The Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard* (pp. 241-262). New York: Plenum Press.
- Tennen, H., & Herzberger, S. (1987). Depression, self-esteem, and the absence of self-protective attributional biases. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 72-80. doi: 10.1037/0022-3514.52.1.72
- Tennen, H., Herzberger, S., & Nelson, H. F. (1987). Depressive Attributional Style: The Role of Self-Esteem. *Journal of Personality*, 55(4), 631-660. doi: 10.1111/1467-6494.ep8970924

- Tice, D. M. (1991). Esteem protection or enhancement? Self-handicapping motives and attributions differ by trait self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(5), 711-725. doi: 10.1037/0022-3514.60.5.711
- Trope, Y., & Neter, E. (1994). Reconciling competing motives in self-evaluation: The role of self-control in feedback seeking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 646-657. doi: 10.1037/0022-3514.66.4.646
- Vaux, A. (1988). Social and Emotional Loneliness: The Role of Social and Personal Characteristics. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 14(4), 722-734. doi: 10.1177/0146167288144007
- Weary, G. (1979). Self-serving attributional biases: Perceptual or response distortions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(8), 1418-1420. doi: 10.1037/0022-3514.37.8.1418
- Willard, G., & Gramzow, R. H. (2008). Exaggeration in memory: Systematic distortion of self-evaluative information under reduced accessibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(2), 246-259. doi: 10.1016/j.jesp.2007.04.012
- Willard, G., & Gramzow, R. H. (2009). Beyond Oversights, Lies, and Pies in the Sky: Exaggeration as Goal Projection. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(4), 477-492. doi: 10.1177/0146167208329631
- Wood, J. V., Heimpel, S. A., Newby-Clark, I. R., & Ross, M. (2005). Snatching Defeat From the Jaws of Victory: Self-Esteem Differences in the Experience and Anticipation of Success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(5), 764-780. doi: 10.1037/0022-3514.89.5.764
- Yamaguchi, S., Greenwald, A. G., Banaji, M. R., Murakami, F., Chen, D., Shiomura, K., . . . Krendl, A. (2007). Apparent Universality of Positive Implicit Self-Esteem. *Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 18(6), 498-500. doi: 10.1111/j.1467-9280.2007.01928.x
- Ye, Y., & Gawronski, B. (2016). When possessions become part of the self: Ownership and implicit self-object linking. *Journal of Experimental Social Psychology*, Advance online publication. doi: 10.1016/j.jesp.2016.01.012
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American Psychologist*, 35(2), 151-175. doi: 10.1037/0003-066x.35.2.151
- Zeigler-Hill, V. (2006). Discrepancies Between Implicit and Explicit Self-Esteem: Implications for Narcissism and Self-Esteem Instability. *Journal of Personality*, 74(1), 119-144. doi: 10.1111/j.1467-6494.2005.00371.x
- Zeigler-Hill, V. (2011). The Connections Between Self-Esteem and Psychopathology. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 41(3), 157-164.
- Zeigler-Hill, V., Besser, A., & King, K. (2011). Contingent Self-Esteem and Anticipated Reactions to Interpersonal Rejection and Achievement Failure. *Journal of Social & Clinical Psychology*, 30(10), 1069-1096. doi: 10.1521/jscp.2011.30.10.1069
- Zeigler-Hill, V., Stubbs, W. J., & Madson, M. B. (2013). Fragile Self-Esteem and Alcohol-Related Negative Consequences Among College Student Drinkers. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 32(5), 546-567. doi: 10.1521/jscp.2013.32.5.546
- Zeigler-Hill, V., & Terry, C. (2007). Perfectionism and explicit self-esteem: The moderating role of implicit self-esteem. *Self & Identity*, 6(2/3), 137-153. doi: 10.1080/15298860601118850

Žeželj, I. (2011). *Egotizam pamćenja*. (PhD), Filozofski fakultet, Beograd.

PRILOZI

PRILOG 1: UPITNIK ZA PRVU FAZU ISTRAŽIVANJA

Upitnici koji se nalaze pred Vama napravljeni su za potrebe naučnog istraživanja. Svi podaci koje budete pružili u njemu su poverljivi i biće korišćeni isključivo u naučne svrhe. Pošto se radi o opsežnom istraživanju, podaci će biti prikupljeni u dve faze u okviru fakultetske nastave. Da bi povezivanje odgovora ispitanika iz različitih faza istraživanja bilo moguće, neophodan nam je neki vid identifikacije svakog učesnika. Zbog toga se od Vas traži da upišete svoj broj indeksa. Podsećamo Vas da istraživač ni na koji način neće biti upoznat sa identitetom osobe koja je učestvovala u istraživanju, niti je cilj istraživanja izvođenje zaključaka o bilo kom ispitaniku ponaosob. Zato Vas molimo da na pitanja odgovarajte otvoreno i iskreno. Unapred Vam se zahvaljujemo što ćete nam pomoći da realizujemo ovo istraživanje.

Molimo Vas da prvo popunite lične podatke:

Pol: M   Ž   **Godine:**   **Broj indeksa:**   _____

Ispod se nalaze pridevi ili fraze koje ljudi koriste da bi izrazili svoja emocionalna stanja. Molimo Vas da pročitate svaku stavku i da zaokružite broj iza nje koji najbolje opisuje to kako se osećate **upravo sada**.

Značenje brojeva su:

1 – nimalo   2 – malo   3 – umereno   4 – prilično jako   5 – veoma jako

Trenutno se osećam...						osećam nemir	1	2	3	4	5
obeshrabreno	1	2	3	4	5	ogorčeno	1	2	3	4	5
pod tenzijom	1	2	3	4	5	očajno	1	2	3	4	5
iziritirano	1	2	3	4	5	nesigurno	1	2	3	4	5
utučeno	1	2	3	4	5	besno	1	2	3	4	5
nervozno	1	2	3	4	5	bezvoljno	1	2	3	4	5
kivno	1	2	3	4	5	anksiozno	1	2	3	4	5
beznadežno	1	2	3	4	5	iznervirano	1	2	3	4	5

U sledećem upitniku odgovarajte tako što ćete uz svaku tvrdnju zaokružiti jedan od ponuđenih brojeva. Brojevi znače sledeće:

1 – uopšte ne,   2 – uglavnom ne,   3 – ni da ni ne,   4 – uglavnom da,   5 - u potpunosti da

1. Osećam da nemam puno toga čime bih mogao/la da se ponosim.	1	2	3	4	5
2. Uopšteno govoreći zadovoljan sam sobom.	1	2	3	4	5
3. Ponekad se osećam potpuno beskorisnim/om.	1	2	3	4	5
4. Osećam da posedujem niz vrednih osobina.	1	2	3	4	5
5. Ponekad poželim da budem neko drugi.	1	2	3	4	5

6. Svestan/na sam svojih kvaliteta.	1	2	3	4	5
7. Ima malo stvari u životu kojih se rado sećam.	1	2	3	4	5
8. Ponekad mi se čini da sam stvoren za nešto posebno.	1	2	3	4	5
9. Često unapred sumnjam da ću u nečemu uspeti.	1	2	3	4	5
10. Sposoban sam da uradim sve što i bilo ko drugi.	1	2	3	4	5
11. Kada se osvrnem iza sebe ne vidim ništa vredno pažnje.	1	2	3	4	5
12. Kada sebi nešto zacrtam teško od toga odustajem.	1	2	3	4	5
13. Sumnjam da ću u životu postići bilo šta što iole vredi.	1	2	3	4	5
14. Uvek sam u većini stvari bio bolji od drugih.	1	2	3	4	5
15. Strah me je da se upustim u bilo šta novo i nepoznato.	1	2	3	4	5
16. Sećam se mnogo situacija u životu u kojima sam ispaao naročito domišljat.	1	2	3	4	5
17. Većina problema na koje nailazim u životu za mene je teško rešiva.	1	2	3	4	5
18. Ja sam osoba koja drži do sebe.	1	2	3	4	5
19. Lako me je pokolebati.	1	2	3	4	5
20. Kada se uporedim sa svojim vršnjacima nema toga čime bi trebalo da budem nezadovoljan.	1	2	3	4	5
21. Čini mi se da drugi ljudi uspeavaju da urade stvari mnogo lakše nego ja.	1	2	3	4	5
22. Ljudi se katkad čude mojoj snazi i vitalnosti.	1	2	3	4	5
23. Čini da su ljudi iz mog okruženja mnogo sposobniji od mene.	1	2	3	4	5
24. Mnogo puta u životu su mi zavideli.	1	2	3	4	5
25. Uvek mislim da će posao biti bolje obavljen ako ga radi neko drugi, a ne ja sam/a.	1	2	3	4	5
26. Kada razmislim o stvarima koje se očekuju od ljudi moje dobi čini mi se da sam postigao sve što je trebalo da postignem.	1	2	3	4	5
27. Koliko god se trudio/la teško postizem ono što se od mene očekuje.	1	2	3	4	5
28. Čini mi se da sam sposoban/na da izađem na kraj s većinom problema koje donosi život.	1	2	3	4	5
29. Zavidim ljudima koji su uspeali da se snađu u ovom vremenu.	1	2	3	4	5
30. Do sada sam u životu uglavnom postizao ono što sam očekivao.	1	2	3	4	5

Ispod se nalazi lista od deset karakteristika kojima se opisuju osobe. Vaš zadatak je da u pogledu svake karakteristike uporedite sebe sa tim kako zamišljate idealnog sebe i da procenite **koliko se razlikujete od onoga kakvi biste želeli da budete**.

Odgovarajte koristeći devetostepenu skalu, gde brojevi govore o tome **koliko se razlikujete od svog ideala**:

1.....2.....3.....4.....5.....6.....7.....8.....9
 uopšte
 ne.....donekle.....veoma
 mnogo

1. intelektualna sposobnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. socijalne veštine	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3. umetnički i/ili muzički talenat	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4. sportske sposobnosti	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5. fizička privlačnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6. liderske sposobnosti (sposobnost vođstva)	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7. zdravorazumsko razmišljanje, racionalnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
8. emocionalna stabilnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9. smisao za humor	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10. disciplinovanost	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Molimo Vas da još procenite koliko smatrate **važnom** svaku od ovih karakteristika ličnosti. Odgovarajte koristeći sedmostepenu skalu, gde su značenja brojeva sledeća:

- 1 – nimalo mi nije važna
- 2 – uglavnom mi nije važna
- 3 – više mi je nevažna nego važna
- 4 – podjednako mi je i važna i nevažna
- 5 – više mi je važna nego nevažna
- 6 – uglavnom mi je važna
- 7 – veoma mi je važna

1. intelektualna sposobnost	1	2	3	4	5	6	7
2. socijalne veštine	1	2	3	4	5	6	7
3. umetnički i/ili muzički talenat	1	2	3	4	5	6	7
4. sportske sposobnosti	1	2	3	4	5	6	7
5. fizička privlačnost	1	2	3	4	5	6	7
6. liderske sposobnosti (sposobnost vođstva)	1	2	3	4	5	6	7
7. zdravorazumsko razmišljanje, racionalnost	1	2	3	4	5	6	7
8. emocionalna stabilnost	1	2	3	4	5	6	7
9. smisao za humor	1	2	3	4	5	6	7
10. disciplinovanost	1	2	3	4	5	6	7

PRILOG 2: UPITNIK ZA DRUGU FAZU ISTRAŽIVANJA

Upitnici koji se nalaze pred Vama napravljeni su za potrebe istraživanja za doktorsku distertaciju. Svi podaci koje budete pružili u njima su poverljivi i biće korišćeni isključivo u naučne svrhe. Istraživač ni na koji način neće biti upoznat sa identitetom osobe koja je učestvovala u istraživanju, niti je cilj istraživanja izvođenje zaključaka o bilo kom ispitaniku ponaosob. Zato Vas molimo da na pitanja odgovarate otvoreno i iskreno.

Unapred Vam se zahvaljujemo što ćete nam pomoći da realizujemo ovo istraživanje.

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje estetske preferencije jednostavnih vizuelnih stimulusa. Ispod su Vam ispisana slova abecede. Molimo Vas da na devetostepenoj skali procenite koliko Vam se dopada svako ponuđeno slovo.

Broj 1 znači da Vam se slovo uopšte ne dopada, a broj 9 znači da Vam se veoma dopada.

Odgovarajte brzo, bez mnogo razmišljanja i oslanjajući se na prvi intuitivni utisak o svakom slovu.

1.....2.....3.....4.....5.....6.....7.....8.....9
 uopšte mi se ..... donekle ..... veoma mi se
 ne dopada ..... mi se dopada ..... dopada

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Č	1	2	3	4	5	6	7	8	9
V	1	2	3	4	5	6	7	8	9
U	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Đ	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Ć	1	2	3	4	5	6	7	8	9
H	1	2	3	4	5	6	7	8	9
P	1	2	3	4	5	6	7	8	9
L	1	2	3	4	5	6	7	8	9
B	1	2	3	4	5	6	7	8	9

R	1	2	3	4	5	6	7	8	9
DŽ	1	2	3	4	5	6	7	8	9
LJ	1	2	3	4	5	6	7	8	9
F	1	2	3	4	5	6	7	8	9
E	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Z	1	2	3	4	5	6	7	8	9
C	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ž	1	2	3	4	5	6	7	8	9
K	1	2	3	4	5	6	7	8	9
I	1	2	3	4	5	6	7	8	9

G	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Š	1	2	3	4	5	6	7	8	9
S	1	2	3	4	5	6	7	8	9
M	1	2	3	4	5	6	7	8	9
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9

O	1	2	3	4	5	6	7	8	9
J	1	2	3	4	5	6	7	8	9
NJ	1	2	3	4	5	6	7	8	9
T	1	2	3	4	5	6	7	8	9
D	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Ispod se nalaze tvrdnje koje opisuju različita osećanja i mišljenja koja čovek može imati o sebi. Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i razmislite u kom stepenu se ona odnosi na Vas. Ovde ne postoje tačni i pogrešni odgovori, zato odgovarajte iskreno i otvoreno. Pored svake tvrdnje označite broj koji govori koliko se sa njom slažete.

Značenja brojeva su sledeća:

- 1 - uopšte se ne slažem, tj. uopšte se ne odnosi na mene,
- 2 - uglavnom se ne slažem, tj. uglavnom se ne odnosi na mene,
- 3 - niti se slažem niti se ne slažem, tj. nisam siguran da li se odnosi na mene,
- 4 - uglavnom se slažem, tj. uglavnom se odnosi na mene,
- 5 - u potpunosti se slažem, tj. u potpunosti se odnosi na mene.

Dakle, veći broj znači veći stepen slaganja sa tvrdnjom!

1. Osećam se vrednim/om samo kad nešto dobro uradim.	1	2	3	4	5
2. Mislim da moja lična vrednost zavisi od moje uspešnosti.	1	2	3	4	5
3. Nije bitno ko sam nego šta mogu da postignem.	1	2	3	4	5
4. Ponekad pokušavam da postignućima potvrdim sopstvenu vrednost.	1	2	3	4	5
5. Moje samopoštovanje veoma zavisi od rezultata mojih dnevnih aktivnosti.	1	2	3	4	5
6. Uspeh drugih ljudi doživljam kao pretnju.	1	2	3	4	5
7. Uspeh drugih ljudi me tera da se da radim još napornije.	1	2	3	4	5
8. Postajem nespokojan kada pri ruci nemam ništa što bih mogao da ispunim ili postignem.	1	2	3	4	5
9. Koliko god da sam dobro uradio neki zadatak, uvek me prati neprijatan osećaj da sam mogao i bolje.	1	2	3	4	5
10. Ako padnem ispit ili nešto uradim lošije nego što sam očekivao, to me tera da preispitujem sopstvenu vrednost.	1	2	3	4	5
11. Teško mi je da sebi oprostim neuspeh na važnom zadatku.	1	2	3	4	5
12. Imam osećaj da koliko god da naporno radim nikada neću dostići maksimum svojih mogućnosti.	1	2	3	4	5
13. Moje samopoštovanje varira u zavisnosti od znakova prihvatanja i odbacivanja koje dobijam od drugih ljudi.	1	2	3	4	5
14. Odbacivanje od strane intimnog partnera čini da se osećam bezvrednim/om.	1	2	3	4	5
15. Konflikti i prepirke sa partnerom ili bliskim prijateljem čine da se osećam bespomoćno i kao promašaj.	1	2	3	4	5
16. Nakon raskida se osećam stvarno beskorisno i bezvredno.	1	2	3	4	5
17. Osetljiv/a sam na znakove odbacivanja i nedopadanja od strane drugih.	1	2	3	4	5

18. Osećam da u mojoj intimnoj vezi ljubav i odobravanje moraju biti zasluženi.	1	2	3	4	5
19. Za moje samopoštovanje je bitno da budem voljen/a.	1	2	3	4	5
20. Važno mi je da često dobijam dokaze ljubavi od partnera.	1	2	3	4	5
21. Ljubav i podrška drugih čine da više volim sebe.	1	2	3	4	5
22. Moje samopoštovanje jača kada drugi pokazuju želju da se druže sa mnom.	1	2	3	4	5
23. Težim da se ponašam ponizno i da popuštam drugima da ne bih izgubio njihovo prihvatanje i uvažavanje.	1	2	3	4	5
24. Ponekad dopuštam drugima da se loše odnose prema meni samo da ne bih bio odbačen.	1	2	3	4	5
25. Sklon sam da brinem o tuđim osećanjima na račun sopstvenih potreba i osećanja.	1	2	3	4	5
26. Sklon sam da suzbijam svoje potrebe i osećanja da bih usrećio druge.	1	2	3	4	5

Molimo Vas da popunite sledeće podatke:

Pol: M   Ž

Starost: _____

Br indeksa: _____

Molim Vas da upišete svoje inicijale (prvo slovo imena i prezimena): _____

PRIOLOG 3: UPITNIK ZA EKSPERIMENTALNU FAZU ISTRAŽIVANJA

ŠIFRA:

Da bi bilo moguće povezivanje Vaših odgovora dobijenih u različitim fazama istraživanja, molimo Vas da na traženom mestu upišete svoj broj indeksa. Podsećamo Vas da istraživač ni na koji način neće biti upoznat sa identitetom osobe koja je učestvovala u istraživanju, niti je cilj istraživanja izvođenje zaključaka o bilo kom ispitaniku ponaosob.

Popunite lične podatke:

Pol: **M**   **Ž**   **Broj indeksa:** _____

Ispod se nalaze pridevi ili fraze koje ljudi koriste da bi izrazili svoja emocionalna stanja. Molimo Vas da pročitate svaku stavku i da zaokružite broj iza nje koji najbolje opisuje to kako se osećate *upravo sada*.

Značenje brojeva su:

1 – nimalo   2 – malo   3 – umereno   4 – prilično jako   5 – veoma jako

Trenutno se osećam...						osećam nemir	1	2	3	4	5
obeshrabreno	1	2	3	4	5	ogorčeno	1	2	3	4	5
pod tenzijom	1	2	3	4	5	očajno	1	2	3	4	5
iziritirano	1	2	3	4	5	nesigurno	1	2	3	4	5
utučeno	1	2	3	4	5	besno	1	2	3	4	5
nervozno	1	2	3	4	5	bezvoljno	1	2	3	4	5
kivno	1	2	3	4	5	anksiozno	1	2	3	4	5
beznadežno	1	2	3	4	5	iznervirano	1	2	3	4	5

U sledećim pitanjima treba da procenite faktore koji su uticali na Vaš uspeh na testu sposobnosti koji ste radili. Učinite to tako što ćete zaokružiti broj koji odražava Vaš stepen salaganja sa svakom od tvrdnji koje se nalaze ispod. Značenja brojeva su sledeća:

- 1 – uopšte se ne slažem
- 2 – delimično se ne slažem
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem (nisam siguran)
- 4 – delimično se slažem
- 5 – u potpunosti se slažem

1. Bio sam raspoložen za rešavanje testa.	1	2	3	4	5
2. Danas jednostavno nije moj dan, što se vidi i po rezultatima testa.	1	2	3	4	5
3. U toku rešavanja testa koncentracija mi baš i nije bila na visokom nivou.	1	2	3	4	5
4. Test je bio pretežak.	1	2	3	4	5
5. Nisam se mnogo trudio dok sam rešavao test.	1	2	3	4	5
6. Moj rezultat na ovom testu je u velikoj meri posledica slučajnog pogađanja.	1	2	3	4	5
7. Za vreme rešavanja testa bio sam potpuno usvesređen na zadatke.	1	2	3	4	5

8. Ovaj test je toliko nestimulišući da uopšte nisam imao volju da ga radim.	1	2	3	4	5
9. Uradio bih test bolje da sam odmorniji.	1	2	3	4	5
10. Moj rezultat na testu bi bio bolji da su uslovi u kojima sam radio bili bolji.	1	2	3	4	5
11. Najveći uticaj na rezultat na testu imale su moje sposobnosti.	1	2	3	4	5
12. Uspeh na ovom testu u velikoj meri zavisi od sreće.	1	2	3	4	5
13. Rešavanje ovakvih testova stimuliše maksimum mojih kapaciteta.	1	2	3	4	5
14. Vreme predviđeno za rešavanje testa je bilo prekratko.	1	2	3	4	5
15. Pri rešavanju testa dao sam sve od sebe.	1	2	3	4	5
16. Uradio bih bolje da su zadaci bili jasniji.	1	2	3	4	5
17. Ovaj test je izvukao maksimum mojih sposobnosti.	1	2	3	4	5
18. U uslovima kakvi vladaju u ovoj prostoriji nemoguće je uraditi test bolje.	1	2	3	4	5
19. Moj rezultat na testu je pravi pokazatelj mojih sposobnosti.	1	2	3	4	5
20. Razlog mog (ne)uspeha je tip zadatka u testu.	1	2	3	4	5
21. Lako odustajem pri rešavanju ovakvih testova.	1	2	3	4	5
22. Nemoguće je objektivno izmeriti sposobnosti ovakvim testom.	1	2	3	4	5
23. Uradio bih test bolje da su instrukcije za rešavanje bile jasnije.	1	2	3	4	5

Ispod se nalazi lista od deset karakteristika kojima se opisuju osobe. Vaš zadatak je da u pogledu svake karakteristike uporedite sebe sa tim kako zamišljate idealnog sebe i da procenite **koliko se razlikujete od onoga kakvi biste želeli da budete.**

Odgovarajte koristeći devetostepenu skalu, gde brojevi govore o tome **koliko se razlikujete od svog ideala:**

1.....2.....3.....4.....5.....6.....7.....8.....9
uopšte ne.....donekle.....veoma mnogo

1. intelektualna sposobnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. socijalne veštine	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3. umetnički i/ili muzički talenat	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4. sportske sposobnosti	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5. fizička privlačnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6. liderske sposobnosti (sposobnost vođstva)	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7. zdravorazumsko razmišljanje, racionalnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
8. emocionalna stabilnost	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9. smisao za humor	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10. disciplinovanost	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Pitanja koja slede odnose se na test sposobnosti koji ste radili. Odgovarajte zaokruživanjem jednog broja na sedmostepenoj skali, gde su značenja brojeva:

veoma nevažno 1.....2.....3.....4.....5.....6.....7 **veoma važno**

ili veoma slabo

osrednje

ili veoma dobro

1. Koliko smatrate da je važna sposobnost koju meri test koji ste	1	2	3	4	5	6	7
2. Koliko uspešno smatrate da ste uradili test sposobnosti?	1	2	3	4	5	6	7

**PROVERITE DA LI STE ODGOVORILI NA SVA PITANJA!
HVALA NA SARADNJI!**